

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ВАРЕЦЬКА ОЛЬГА ОЛЕГІВНА

УДК 801.173:81'42(811.112.2.+811.161.2)

ДИСЕРТАЦІЯ

**СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ КРИТИКИ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ
НІМЕЧЧИНИ Й УКРАЇНИ
(ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ФОНЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)**

035 «Філологія»

03 «Гуманітарні науки»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ /О.О. Варецька/

Науковий керівник: Петлюченко Наталія Володимирівна, доктор філологічних
наук, професор

Вінниця – 2021

АНОТАЦІЯ

Варецька О.О. Стратегії і тактики критики в політичному дискурсі Німеччини й України (інструментально-фонетичне дослідження). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 «Філологія» у галузі знань 03 «Гуманітарні науки». – Міжнародний гуманітарний університет, Одеса, 2021.

Дисертаційну працю присвячено зіставному дослідженню втілення стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України та визначенню спільних і відмінних рис на вербальному (лексико-синтаксичному) та паравербальному (просодико-кінесичному) рівнях. Акцентування інструментально-фонетичного підходу в дослідженні стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини і України здебільшого зумовлено принципами зіставно-типологічної лінгвістики, що спроектована на аналіз стратегічно-тактичної реалізації критики у взаємозв'язку з диверсифікаціями політичного дискурсу, у якому в різних жанрах і типах текстів з'єднуються типологічні ознаки окремих мов (німецької і української), прагматичні правила окремих лінгвокультур та національно-культурних кодів й універсальні форми критичної оцінки.

Об'єкт дослідження – сучасний політичний дискурс Німеччини й України. *Предметом* аналізу обрано стратегії і тактики критики в політичному дискурсі Німеччини й України.

Мета розвідки – з'ясування спільних і відмінних рис стратегій критики і тактик їх реалізації в німецькому й українському політичних дискурсах. Для досягнення поставленої мети розв'язано такі *завдання*:

– висвітлено теоретичні засади студіювання феномена критики та різноманітні підходи щодо його інтерпретації в гуманітарних галузях знання;

- визначено стратегії і тактики критики та їх види, форми й функції в політичному дискурсі;
- розроблено комплексну методику двобічного зіставного дослідження стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України;
- класифіковано лексико-синтаксичні засоби вербалізації стратегій експліцитної та імпліцитної критики та просодико-кінесичні засоби оформлення стратегій конструктивної та деструктивної критики в німецькому та українському політичних дискурсах;
- схарактеризовано спільні й відмінні риси вербальної та паравербальної організації стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України;
- виокремлено універсальні стратегії та етноспецифічні тактики критики в промовах німецькомовних та українськомовних політиків у публічних електоральних дебатах;
- окреслено характер взаємозв'язку стратегій і тактик критики із структурними частинами політичних дебатів і їх етноспецифіку в межах німецько-української дискурсивної паралелі.

Матеріал дослідження складають відеозаписи різножанрових політичних виступів німецьких (А. Вайдель, О. Гауланд, Х. Зеєхофер, К. Кюнерт, А. Меркель, М. Шульц та ін.) і українських (І. Геращенко, В. Зеленський, О. Ляшко, П. Порошенко, Ю. Тимошенко, І. Фаріон та ін.) політиків загальним обсягом 10 годин (по 5 годин для кожної мови).

Наукова новизна отриманих результатів полягає у виокремленні стратегій і тактик критики, їх видів, форм і функцій у німецькомовному й українськомовному політичних дискурсах. *Уперше* розроблено комплексну методику двобічного зіставного дослідження стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України із залученням інструментально-фонетичного методу. *Новим* у роботі є класифікація лексико-синтаксичних засобів вербалізації стратегій експліцитної та імпліцитної критики й просодико-кінесичних засобів оформлення стратегій конструктивної та

деструктивної критики в німецькому й українському політичних дискурсах. *Уперше* схарактеризовано спільні й відмінні риси вербальної та паравербальної організації стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України; з'ясовано універсальні стратегії та етноспецифічні тактики критики в промовах німецькомовних та українськомовних політиків у публічних електоральних дебатах; визначено взаємозв'язок стратегій і тактик критики зі структурними частинами політичних дебатів, а також виокремлено етноспецифіку дебатів у межах німецько-української дискурсивної паралелі.

Теоретичне значення дисертації полягає в уточненні положень політичної лінгвістики, конотативної паралінгвістики, контрастивної дискурсології, лінгвокультурології та контрастивної лінгвоперсонології. Міжмовне зіставлення вербалізації стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України у рамках інструментально-фонетичного дослідження дало змогу визначити подібності й відмінності критики, здійсненої політичними лінгвоперсонами, у німецькому й українському політичних дискурсах, що сприяло з'ясуванню універсальних та унікальних ознак політичного критисайзингу у віддаленоспоріднених німецькій та українській мовах.

Практичне значення отриманих результатів визначаємо можливістю їх використання у викладанні курсів зіставного мовознавства (розділи "Теорія мовних універсалій", "Методика зіставного аналізу інтонаційних систем"), контрастивної лінгвістики (розділи "Контрастивний опис мови", "Контрастивна фонетика", "Типи просодичних універсалій та унікалій"), теорії міжкультурної комунікації (розділи "Типологія міжкультурної комунікації"), у спецкурсах з політичної лінгвістики, контрастивної дискурсології, порівняльної типології німецької та української мов, практичної риторики, а також у процесі підготовки кваліфікаційних праць студентів і магістрантів філологічних спеціальностей.

У першому розділі "Теоретичні засади вивчення феномена критики в гуманітарних студіях" виконано аналітичний огляд теоретичних засад вивчення стратегій і тактик критики як комунікативного акту й арсеналу риторики в політичному дискурсі Німеччини й України, зокрема визначено статус критики як міждисциплінарного об'єкта в гуманітарних розвідках, описано види, форми, культурологічні та етноспецифічні риси критики в різних типах дискурсів, проаналізовано комунікативні стратегії і тактики політичного критисайзингу в період електоральної боротьби, а також лінгвокультурні традиції політичної критики в публічній комунікації Німеччини й України.

У другому розділі "Методика дослідження стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України" запропоновано дослідницькі методи, мовний матеріал, програму проведення комплексного дослідження стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України з використанням ідентифікаційного експерименту, інструментально-фонетичного й зіставного видів аналізу, а також статистичної обробки отриманих даних. У розділі змодельовано *tertium comparationis* для двобічного зіставлення, основою якого є ідеалізоване позамовне поняття "політична критика", визначено одиницю аналізу й засоби її виокремлення в різножанрових (виступ у парламенті, на передвиборчих дебатах, з'їзді партії, ток-шоу) усних виступах політиків у монологічному та діалогічному форматах.

У третьому розділі "Стратегії і тактики критики в політичному дискурсі Німеччини й України" подано результати двобічного зіставлення стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України на двох рівнях: вербальному (лексико-синтаксичні засоби вербалізації стратегій експліцитної та імпліцитної критики) та паравербальному (просодико-кінесичні засоби оформлення стратегій конструктивної та деструктивної критики). На підставі отриманих даних визначено подібності і відмінності у

стратегіях і тактиках критики в електоральній боротьбі як складника політичного дискурсу Німеччини й України.

Результати роботи відкривають *перспективу* для розроблення універсального міждисциплінарного інструментарію, який можна застосувати для аналізу й інтерпретації політичної критики загалом, а також у різних формах комунікації – науковому дискурсі, засобах масової інформації, інтернет-комунікації тощо.

Ключові слова: стратегія, тактика, критика, політичний дискурс, культурний код, оцінка, німецька мова, українська мова, міжмовне зіставлення, вербалізація, просодичний, кінесичний.

ABSTRACT

Varetska O.O. Strategies and Tactics of Criticism in Political Discourse of Germany and Ukraine (Instrumental-Phonetic Research). – Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

Thesis for obtaining PhD degree by program subject area 035 “Philology” by field of study 03 “Humanitarian Sciences”. – International Humanitarian University, Odesa, 2021.

The thesis is a comparative study of common and distinctive features of implementing the strategies and tactics of criticism on the verbal (lexical and syntactic) and paraverbal (prosodic and kinesic) levels of the political discourse in German and Ukrainian. The highlighting of instrumental phonetic approach to the study of the strategies and tactics of criticism in the political discourse of Germany and Ukraine is largely determined by the principles of contrastive linguistics, which considers the strategic and tactical organization of criticism phenomenon in the context of political communication. Namely, it is considered in relation to the communicative diversification of political discourse where different genres and types of texts combine typological features of individual languages (German,

Ukrainian), pragmatic rules of separate linguistic cultures and national cultural codes and the universal forms of critical evaluation.

The *object* of the study is the modern political discourse of Germany and Ukraine. The *subject* of analysis are the strategies and tactics of criticism in the political discourse of Germany and Ukraine.

The *goal* of the investigation is to establish common and distinctive features of criticism strategies and the tactics of their implementation in German and Ukrainian political discourse. To achieve the stated goal of the study, the following *objectives* are set:

- highlighting the theoretical foundations of studying viewpoints on criticism and their interpretation in the humanities;
- determining the strategies and tactics of criticism and their types, forms and functions in political discourse;
- developing a comprehensive computational methodology for the two-faceted comparative study of strategies and tactics of criticism in the political discourse of Germany and Ukraine;
- clasifying lexical and syntactic means of verbalizing the strategies of explicit and implicit criticism and co-speech prosodic and kinesic means of supporting strategies of constructive and destructive criticism in German and Ukrainian political discourse;
- characterizing the similarities and differences of the verbal and paraverbal embodiment of the strategies and tactics of criticism in the political discourse of Germany and Ukraine;
- revealing universal strategies and ethnospecific tactics of criticism in the speeches of German and Ukrainian politicians in the public electoral debates.
- identifying the correlation between the strategies and tactics of criticism and the structural parts of political debates and their ethnospecifics within the German and Ukrainian discursive parallel.

The *research corpus* consists of video recordings of speeches belonging to various genres delivered by politicians of Germany (A. Gauland, K. Kühnert,

A. Merkel, M. Schulz, H. Seehofer, A. Weidel, and others) and Ukraine (I. Farion, I. Gerashchenko, O. Liashko, P. Poroshenko, Y. Timoshenko, V. Zelenskyi, and others) with a total duration of 10 hours (5 hours for each language).

The *academic novelty* consists in highlighting the strategies and tactics of criticism, and their types, forms and functions in German and Ukrainian political discourse. It is *for the first time* that a comprehensive methodology is developed for the two-faceted comparative study of the strategies and tactics of criticism in the political discourse of Germany and Ukraine using computational analysis. What is *new* in the work is the classification of the lexical and syntactic means of verbalizing the strategies of explicit and implicit criticism and co-speech prosodic and kinesic means of supporting strategies of constructive and destructive criticism in German and Ukrainian political discourse. *For the first time*, characteristics were given to the similarities and differences of the verbal and paraverbal embodiment of the strategies and tactics of criticism in the political discourse of Germany and Ukraine; universal strategies and ethnospecific tactics of criticism in the speeches of German and Ukrainian politicians in the electoral discourse were revealed; the correlation between the strategies and tactics of criticism and the structural parts of debates and their ethnospecifics within the German and Ukrainian discursive parallel was identified.

The *theoretical significance* of the thesis consists in clarifying the principles of political linguistics, connotative paralinguistics, contrastive discursology, linguistic culture studies, as well as contrastive linguistic personology. Crosslingual comparison of the verbalization of the strategies and tactics of criticism in the political discourse of Germany and Ukraine within the framework of a computational phonetic research allows identifying similarities and differences between political criticism by political linguistic personalities in German and Ukrainian discourse, which is instrumental in revealing universal and unique features of political criticizing in distant languages (German language vs. Ukrainian language).

The *practical value* of the conclusions formulated in the thesis is determined by the possibility of their use in teaching courses of comparative linguistics (sections "Theory of Language Universals", "Methods of Comparative Analysis of Intonation Systems"), contrastive linguistics (sections "Contrastive Description of Language", "Contrastive Phonetics", "Types of Prosodic Universals and Uniquelities"), theory of intercultural communication (sections "Typology of Intercultural Communication"), in special courses in political linguistics, contrastive discourse, comparative typology of German and Ukrainian languages, practical rhetoric, as well as in writing qualification works by undergraduate and masters students.

The *first* part "Theoretical Principles of Studying the Criticism Phenomenon in the Humanities" provides an analytical review of the theoretical principles of the study of the strategies and tactics of criticism as a communicative act and rhetoric tool in the political discourse of Germany and Ukraine, in particular, defines the status of criticism as an interdisciplinary object in the Humanities, describes the types, forms, cultural and ethnospecific codes of criticism in different types of lingual communities and discourses, analyzes the organization of electoral discourse and communicative strategies and tactics of political criticizing, as well as linguacultural traditions of political criticism in public communications in Germany and Ukraine.

The *second* part "Methodology of Studying Strategies and Tactics of Criticism in the Political Discourse of Germany and Ukraine" presents the methods, hypothesis, language corpus, program of the comprehensive comparative study of the strategies and tactics of criticism in the political discourse of Germany and Ukraine using methods of identification experiment, computational phonetic analysis, and two-faceted comparison, as well as statistical processing of the data. The section builds a *tertium comparationis* model for a two-faceted comparative analysis based on the idealized extralingual concept of "political criticism", determines the unit of analysis and means for its extraction in various genres of political speeches by politicians in monological and dialogical (debate) formats.

The *third* part "Criticism Strategies and Tactics in the Political Discourse of Germany and Ukraine" presents the results of the two-faceted comparative analysis of the strategies and tactics of criticism in the political discourse of Germany and Ukraine on two levels: verbal (lexical and syntactic means of verbalizing the strategies of explicit and implicit criticism) and paraverbal (co-speech prosodic and kinesic means of supporting constructive and destructive criticism). The data received allows determining the relations of similarities and differences in the embodiment of the strategies and tactics of criticism in electoral campaigns as part of the political discourse of Germany and Ukraine.

Further *prospects* for the study consist in developing universal interdisciplinary tools for analysis, interpretation and presentation of political criticism in general and in various forms of communication – in scientific discourse, in the media, in online communication, etc.

Keywords: strategy, tactic, criticism, political discourse, cultural code, evaluation, German language, Ukrainian language, crosslingual comparison, verbalization, prosodic, kinesic.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Статті в періодичних наукових виданнях інших держав,
які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку
та/або Європейського Союзу:*

1. Гридюшко О. О. Стратегии и тактики критики в политическом дискурсе Германии и Украины (сопоставительный анализ). *European Journal of Literature and Linguistics*. 2019. № 4. Рр. 3–9.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Grydiushko O. Kritische Bewertung in den Auftritten von Abgeordneten im deutschen und ukrainischen parlamentarischen Diskurs (kontrastive Perspektive). *Odessa Linguistic Journal : Research and practice journal*. 2018. Issue 11. Рр. 142–149.

3. Гридюшко О. О. Лінгвальні особливості вираження критики в парламентському дискурсі (на матеріалі німецької та української мов). *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Вип. 3. Т. 1. С. 162–168.

4. Гридюшко О. О. Дискурсивні стратегії критики в електоральному дискурсі Німеччини й України (контрастивний аспект). *Записки з українського мовознавства : зб. наук. праць*. 2019. Вип. 26. Т. 2. С. 285–295.

5. Варецька О. Лінгводискурсивні контрасти політичного критисайзингу (німецько-українська паралель). *Odessa Linguistic Journal : Research journal*. 2019. Issue 14. Рр. 65–73.

*Статті в наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових
видань України з присвоєнням категорії «Б»:*

6. Varetska O. Verbal and Paraverbal Criticism: a Discursive Study of German and Ukrainian Electoral Speeches. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*. 2020. Т. 23 (1). С. 94–104.

Публікації, які засвідчують апробацію результатів дисертації:

7. Гридюшко О. О. Експліцитні маркери критики в німецькому та українському парламентському дискурсах. *Паралелі та контрасти: мова,*

культура, комунікація : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. 2 листопада 2018 р. Одеса, 2018. С. 23–26.

8. Grydiushko O. O. Verbale Besonderheiten der Kritik im parlamentarischen Diskurs (im Deutschen und Ukrainischen). *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 вересня 2018 р.). Одеса, 2018. С. 206–209.

9. Гридюшко О. О. Щодо визначення поняття «критика» на матеріалі німецької та української мов. *Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених* : матеріали Четвертої всеукр. наук.-практ. конф., м. Одеса, 26 жовтня 2018 року. Одеса, 2018. С. 104–106.

10. Гридюшко О. О. Взаємодія лінгвальних і паралінгвальних засобів вираження критики у передвиборчому дискурсі Німеччини та України. *Сучасні тенденції фонетичних досліджень* : зб. матеріалів III Круглого столу з міжнар. участю (19 квіт. 2019 р., м. Київ). Київ, 2019. С. 121–125.

11. Гридюшко О. О. Критика як засіб персуазії у політичній передвиборчій комунікації (на матеріалі німецької й української мов). *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.). Одеса, 2019. Т. 1. С. 669–671.

12. Гридюшко О. О. Вербальні та паравербальні засоби вираження критики в електоральному дискурсі Німеччини та України. *Чорноморські наукові студії* : матеріали П'ятої всеукр. мультидисциплінарної конф., м. Одеса, 17 травня 2019 року. Одеса, 2019. С. 150–153.

13. Гридюшко О. О. Методика двобічного зіставного дослідження критики в політичному дискурсі Німеччини та України. *Research of Different Directions of Development of Philological Sciences in Ukraine and EU* : conference proceedings of International scientific and practical conference, September 20–21, 2019. Baia Mare, 2019. Pp. 132–135.

14. Гридюшко О. О. Критика в соціально-політичній сфері Німеччини та України (контрастивний аспект). *Паралелі та контрасти: мова, культура,*

комунікація : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (15 листопада 2019 р.). Одеса, 2019. С. 35–37.

15. Варецька О. О. Концептуальні контрасти політичної критики в контексті лінгвокультурних традицій Німеччини і України. *Issues of Modern Philology in the Context of the Interaction of Languages and Cultures* : conference proceedings of International scientific and practical conference, December 27–28, 2019. Venice, 2019. Pp. 92–96.

16. Варецька О. О. Використання програмного пакету *ELAN* для анотації супроводжувальних жестів критики в мовленні німецьких та українських політиків. *Сучасні тенденції фонетичних досліджень* : зб. матеріалів IV Круглого столу з міжнар. участю (23 квіт. 2020 р. м. Київ). Київ, 2020. С. 112–117.

17. Варецька О. О. Стратегії критики у німецькому та українському політичному дискурсі. *Міжкультурна комунікація в науковому і освітньому просторі* : Матеріали I-ої Міжнар. наук.-практ. конф. (28-29 квітня 2020). Одеса, 2020. С. 56–59.

18. Варецька О. О. Критика як жанр політичної комунікації в Німеччині й Україні. *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.). Одеса, 2020. Т. 2. С. 435–438.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	16
ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНА КРИТИКИ В ГУМАНІТАРНИХ СТУДІЯХ	26
1.1 Критика як міждисциплінарний об'єкт гуманітарних студій	26
1.1.1 Філософські засади критики як метода пізнання	26
1.1.2 Соціально-політичний дискурс і критика	31
1.1.3 Психологічний аспект критики	32
1.1.4 Риторичний аспект критики	33
1.1.5 Дискурсологія і критика.....	35
1.2 Електоральний дискурс як середовище реалізації політичної критики.....	39
1.2.1 Стратегічна організація електорального дискурсу й комунікативні стратегії критики	39
1.2.2 Локуси електорального дискурсу і стратегії політичної критики	45
1.2.3 Стратегії та тактики критики в парламентському та медійному дискурсах	52
1.3 Лінгвокультурні традиції політичної критики в публічній комунікації Німеччини й України.....	57
1.3.1 Концептуалізація поняття КРИТИКА в німецькій та українській мовах	57
1.3.2 Традиції політичного критисайзингу в Німеччині й Україні	63
1.3.3 Політична критика в паравербальному вимірі	67
Висновки до Розділу 1	69
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЙ І ТАКТИК КРИТИКИ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ НІМЕЧЧИНИ Й УКРАЇНИ	72
2.1 Методи та програма комплексного дослідження стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України.....	72
2.2 Визначення одиниці аналізу мовного матеріалу та засобів її виокремлення	75
2.3 Етапи перцептивної експертизи втілення стратегій і тактик критики в мовленні політиків Німеччини та України	76
2.4 Методика комп'ютерного мультимодального аналізу.....	79
2.5 Методика статистичного аналізу	82
2.6. Етапи двобічного зіставного дослідження стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України.....	83
Висновки до Розділу 2	85

РОЗДІЛ 3 СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ КРИТИКИ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ НІМЕЧЧИНИ Й УКРАЇНИ	88
3.1 Вербальний рівень зіставлення стратегій і тактик критики в політичних дискурсах Німеччини і України.....	88
3.1.1 Семантика і ступені вираження критики в політичному дискурсі Німеччини і України.....	88
3.1.2 Зіставлення вербальних маркерів вираження стратегії експліцитної критики в політичному дискурсі Німеччини й України.....	93
3.1.3 Зіставлення вербальних маркерів стратегії вираження імпліцитної критики в політичних дискурсах Німеччини й України.....	105
3.1.4 Спільні і відмінні риси вербальних засобів вираження стратегій експліцитної та імпліцитної видів критики в політичному дискурсі Німеччини і України.....	125
3.2 Паравербальний рівень зіставлення засобів оформлення стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України	128
3.2.1 Результати ідентифікаційного експерименту щодо визначення стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України.....	129
3.2.2 Зіставлення паравербальних засобів оформлення конструктивної стратегії критики в політичному дискурсі Німеччини й України.....	138
3.2.3 Зіставлення паравербальних засобів оформлення деструктивної стратегії критики в політичному дискурсі Німеччини й України.....	158
3.2.4 Спільні і відмінні риси паравербальних характеристик стратегій і тактик критики у політичному дискурсі Німеччини й України.	186
Висновки до Розділу 3	193
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	197
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	197
СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ	229
СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	232
ДОДАТКИ	241
ДОДАТОК А.....	242
ДОДАТОК Б.....	245
ДОДАТОК В.....	246
ДОДАТОК Г	248
ДОДАТОК Д.....	250
ДОДАТОК Е.....	254

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АдН	– Альтернатива для Німеччини (нім. AfD)
ВДП	– Вільна Демократична Партія (нім. FDP)
ВЗ	– Володимир Зеленський
ІФ	– Ірина Фаріон
ОЛ	– Олег Ляшко
ОТ	– Олександр Турчинов
ПК	– політична критика
ПП	– Петро Порошенко
СДПН	– Соціал-демократична партія Німеччини (нім. SPD)
СДС	– середня тривалість складу
СЄПН	– Соціалістична єдина партія Німеччини (нім. SED)
ФС	– фонетичне слово
ХДС	– Християнсько-демократичний союз (нім. CDU)
ЧОТ	– частота основного тону
ЮТ	– Юлія Тимошенко
АГ	– Олександр Гауланд
АКК	– Аннегрет Крамп-Карренбауер
АМ	– Ангела Меркель
АН	– Андреа Налес
АВ	– Аліс Вайдель
BMW	– Біргіт Мальсак-Вінкеманн
ChL	– Кристіан Лінднер
CS	– Клаус Штрунц
CUbySG	– критичний дискурс-фрагмент, розподілений на синтагми
CUE	– критичний дискурс-фрагмент
Fmax	– показник максимальної частоти основного тону
Fmean	– показник середньої частоти основного тону
Fmin	– показник мінімальної частоти основного тону

FΔ	– показник діапазону між максимальним і мінімальним значеннями частоти основного тону
GG	– Грегор Гізі
HS	– форма кисті
I _{max}	– показник максимальної інтенсивності
I _{mean}	– показник середньої інтенсивності
I _{min}	– показник мінімальної інтенсивності
IΔ	– показник діапазону між максимальним і мінімальним значенням інтенсивності
KK	– Кевін Кюнерт
M1_FtF-C	– критика присутнього адресата, "пряма", "відкрита" критика "в обличчя"
M2_FtS-C	– критика присутнього третього адресата, критика "в третій особі"
M3_FtB-C	– опосередкована критика, критика неприсутньої третьої особи
M4_S-C	– самокритика
MD	– напрямок руху
MGL	– Міхаель Георг Лінк
MI	– Майбріт Ільнер
MSCH	– Мартін Шульц
PK	– Петер Клеппель
PO	– положення долоні
SM	– Сандра Майшбергер
SW	– Сара Вагенкнехт
T	– траєкторія руху
TofCSG	– тип жесту
VCMInSG	– вербальний маркер критики в синтагмі

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Дисертаційну працю присвячено зіставному дослідженню втілення стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України та визначенню спільних й відмінних рис на вербальному (лексико-синтаксичному) та паравербальному (просодико-кінесичному) рівнях.

Критика може розглядатися як метод пізнання, жанр усної комунікації, набір комунікативних стратегій і тактик та виступати об'єктом досліджень різних гуманітарних галузей, зокрема філософії [40; 108; 168; 192; 217; 270], соціології [9; 23; 80; 156], психології [11; 213], політології [273], риторики [4; 5; 144; 145; 230], педагогіки [36], політичної іміджології [86; 127; 166; 253], лінгвістики [73; 261], конфліктології [16; 57; 68; 102; 131; 132; 133; 135] та контрастивних [91; 92; 93; 176; 199; 200; 206; 248; 266; 271; 281] студій.

У *філософському* тлумаченні критика відбиває специфічні міжсуб'єктні відносини, коли один суб'єкт оцінює іншого суб'єкта з подальшими спростуваннями або вимогами відповідних змін у його/її вчинках і діях, наполягаючи на *встановленні істини* [17, с. 58]. Критика – першорядний елемент у *соціальному знанні*, що є важливою врівноважувальною силою при соціальному раціональному конструюванні, яке часто переходить у маніпулювання свідомістю [70; 79; 105]. З *концептуального* погляду критика – комплексне ментальне утворення, що включає такі конститутивні ознаки, як: негативна оцінка, результат розумової діяльності людини, реалізація у формі активної мовленнєвої діяльності, статусний вектор вищого суб'єкта тощо [72; 203; 227; 234].

Найважливішим інструментом професійної діяльності політика є його мовлення [2; 21; 173; 83; 137; 138; 141; 142; 143; 148; 251; 257; 282] як засіб відстоювання й поширення своєї політичної позиції, переконання прихильників та опонентів та ін. Найвидатніші політики досягли висот не тільки завдяки вмінню вселяти впевненість у своїй правоті, але й привертати

слухачів, насамперед виборців, саме здібністю *критикувати й відповідати на критику* [110, с. 20]. *Політична критика* є засобом маніпулювання свідомістю опонента [79, с. 13], що використовується особливо активно під час електоральної боротьби, має на меті негативну (часто знищувальну) оцінку дій та якостей опонента й ураховує наявність потенційних порушень поведінкових, художньо-естетичних, етичних норм з боку об'єкта критики [201].

Найбільш яскраво політична критика виявляється в електоральний період, основною концептуальною стратегією якого є апологізація, тобто подача своєї партії / кандидата в найкращому світлі й одночасно спрямованість на активну критику опонента в безпосередній комунікації [8; 58; 64; 153]. Критика спрямована не тільки на безпосередньо присутніх слухачів / глядачів, вона шукає собі й більш широке коло адресатів. Концепція "неприсутність третього" входить у зацікавлення досліджень з моделювання мовної комунікації [119; 130; 181; 264; 278; 279], що увиразнює актуальність роботи й робить можливим застосування цієї моделі для аналізу сучасного політичного дискурсу Німеччини й України в порівняльному аспекті.

Акцентування інструментально-фонетичного підходу в дослідженні стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини і України здебільшого зумовлено принципами зіставно-типологічної лінгвістики, що спроектована на аналіз стратегічно-тактичної реалізації критики у взаємозв'язку з диверсифікаціями політичного дискурсу, у якому в різних жанрах і типах текстів з'єднуються типологічні ознаки окремих мов (німецької і української), прагматичні правила окремих лінгвокультур та національно-культурних кодів й універсальні форми критичної оцінки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано в межах наукової теми кафедри германських та східних мов Міжнародного гуманітарного університету "Функціонування мовних одиниць у різноструктурних мовах", що є складником загальнонаукової університетської теми "Тенденція становлення і розвитку

соціогуманітарної сфери в Україні" (номер державної реєстрації 01104000678). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету (протокол № 6 від 05 липня 2018 року).

Мета розвідки – з'ясування спільних і відмінних рис стратегій критики і тактик їх реалізації в німецькому й українському політичному дискурсах. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

- 1) висвітлити теоретичні засади студіювання феномена критики та різноманітні підходи щодо його інтерпретації в гуманітарних галузях знання;
- 2) визначити стратегії і тактики критики та їх види, форми й функції в політичному дискурсі;
- 3) розробити комплексну методику двобічного зіставного дослідження стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України;
- 4) класифікувати лексико-синтаксичні засоби вербалізації стратегій експліцитної та імпліцитної критики та просодико-кінесичні засоби оформлення стратегій конструктивної та деструктивної критики в німецькому та українському політичному дискурсі;
- 5) схарактеризувати спільні й відмінні риси вербальної та паравербальної організації стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України;
- 6) виокремити універсальні стратегії та етноспецифічні тактики критики в промовах німецькомовних та українськомовних політиків у публічних електоральних дебатах;
- 7) окреслити характер взаємозв'язку стратегій і тактик критики із структурними частинами політичних дебатів і їх етноспецифіку в межах німецько-української дискурсивної паралелі.

У дослідженні висунуто **гіпотезу** про те, що засоби вербального вираження та паравербального оформлення стратегій і тактик політичної критики залежать, з одного боку, від індивідуальних характеристик політика-

мовця (риторична компетентність, емоційний стан), з іншого боку, вони мають етноспецифіку й пов'язані з лінгвокультурними традиціями критики в політичному дискурсі Німеччини й України.

Об'єкт дослідження – сучасний політичний дискурс Німеччини й України. **Предметом** аналізу обрано стратегії і тактики критики в політичному дискурсі Німеччини й України.

Матеріал дослідження. Для досягнення мети та перевірки висунутої гіпотези було сформовано *загальний корпус мовного матеріалу* дослідження, що складається з відеозаписів різножанрових політичних виступів німецьких (А. Вайдель, О. Гауланд, Х. Зеєхофер, К. Кюнерт, А. Меркель, М. Шульц та ін.) і українських (І. Геращенко, В. Зеленський, О. Ляшко, П. Порошенко, Ю. Тимошенко, І. Фаріон та ін.) політиків загальним обсягом 10 годин (по 5 годин для кожної мови). Завдяки ідентифікаційному експерименту методом суцільної вибірки з наведеного корпусу було виокремлено 1000 одиниць *критичних дискурс-фрагментів* (500 одиниць для німецької та 500 одиниць для української мов). У цих фрагментах ідентифіковано 680 мовленнєвосупроводжувальних жестів, які увиразнюють критичне висловлювання, і мають різні форми: (1) жести правої або лівої руки з конфігурацією кисті у вигляді кулака, указівного пальця, широко відкритої долоні, (2) кивки головою, (3) рухи тіла.

Інструментальна обробка відеоуривків загальним обсягом звучання 100 хвилин виконана в програмному пакеті відео- й аудіосигналу Sound Forge 11.0. Екстрагована з відеоряду звукова стрічка у форматі *.wav оброблена в програмі PRAAT 6.1.16. Анотацію мовленнєвосупроводжувальних жестів у критичному дискурс-фрагменті виконано за допомогою програми для анотації аудіо- або відеозаписів ELAN 5.4.

Методи дослідження. У перебігу лінгвістичного аналізу використано загальнонаукові методи: *описовий* – для виявлення характерних ознак джерельної бази студіювання феномену критики в гуманітарних галузях знання, *метод спостереження* над емпіричним матеріалом – відео- й

аудіозаписами мовлення німецьких та українських політиків; *аналіз* та *індуктивне узагальнення* отриманих унаслідок аналітичної реконструкції мовних фактів, а також спеціальні лінгвістичні методи: *зіставний* (*контрастивний*) метод – для двобічного зіставлення стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України, *етнопрагматичний аналіз* – для виявлення етнокультурної специфіки вербальних та паравербальних засобів оформлення критики в німецькому й українському політичному дискурсі, *метод контент-аналізу* – для встановлення дискурсивних домінант критичних виступів політиків двох країн і виявлення контрастів на тлі спільних прагматичних функцій критичних висловлювань / тверджень; *ідентифікаційний аналіз* – для текстової локалізації критики в політичному виступі та визначенні її форм і змісту; *інструментальний* (*комп'ютерний*) аналіз – для інструментальної обробки відео- й аудіострічок та анотації просодичних і кінесичних засобів оформлення критики в німецькому та українському політичному дискурсі; *статистичні* методи – для перевірки розподілу даних за вибірками, достатності їх обсягів і встановлення кореляцій між просодичними й кінесичними параметрами оформлення критичних висловлювань у двох віддаленоспоріднених мовах (німецькій, українській).

Наукова новизна отриманих результатів полягає у виокремленні стратегій і тактик критики, їх видів, форм і функцій у німецькомовному й українськомовному політичному дискурсі. *Уперше* розроблено комплексну методику двобічного зіставного дослідження стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України із залученням інструментально-фонетичного методу. *Новим* у роботі є класифікація лексико-синтаксичних засобів вербалізації стратегій експліцитної та імпліцитної критики й просодико-кінесичних засобів оформлення стратегій конструктивної та деструктивної критики в німецькому й українському політичному дискурсі. *Уперше* схарактеризовано спільні й відмінні риси вербальної та паравербальної організації стратегій і тактик критики в політичному дискурсі

Німеччини й України; з'ясовано універсальні стратегії та етноспецифічні тактики критики в промовах німецькомовних та українськомовних політиків у публічних електоральних дебатах; визначено взаємозв'язок стратегій і тактик критики зі структурними частинами політичних дебатів, а також виокремлено етноспецифіку дебатів у межах німецько-української дискурсивної паралелі.

Теоретичне значення дисертації полягає в уточненні положень політичної лінгвістики, конотативної паралінгвістики, контрастивної дискурсології, лінгвокультурології та контрастивної лінгвоперсонології. Міжмовне зіставлення вербалізації стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України у рамках інструментально-фонетичного дослідження дало змогу визначити подібності й відмінності критики, здійсненої політичними лінгвоперсонами, у німецькому й українському політичному дискурсах, що сприяло з'ясуванню універсальних та унікальних ознак політичного критисайзингу у віддаленоспоріднених німецькій та українській мовах.

Практичне значення отриманих результатів визначаємо можливістю їх використання у викладанні курсів зіставного мовознавства (розділи "Теорія мовних універсалій", "Методика зіставного аналізу інтонаційних систем"), контрастивної лінгвістики (розділи "Контрастивний опис мови", "Контрастивна фонетика", "Типи просодичних універсалій та унікалій"), теорії міжкультурної комунікації (розділи "Типологія міжкультурної комунікації"), у спецкурсах з політичної лінгвістики, контрастивної дискурсології, порівняльної типології німецької та української мов, практичної риторики, а також у процесі підготовки кваліфікаційних праць студентів і магістрантів філологічних спеціальностей.

Особистий внесок здобувача. Всі результати дослідження отримано особисто здобувачем.

Апробацію результатів дисертації здійснено на 12 науково-практичних конференціях, із них 8 міжнародних: Міжнародна науково-практична конференція "Правове життя сучасної України" (Одеса, 17 вересня

2018); III круглий стіл з міжнародною участю "Сучасні тенденції фонетичних досліджень" (Київ, 19 квітня 2019); Міжнародна науково-практична конференція "Правове життя сучасної України" (Одеса, 17 травня 2019); Міжнародна науково-практична конференція "Дослідження різних напрямів розвитку філологічних наук в Україні та ЄС" (Бая-Маре, Румунія, 20-21 вересня 2019); Міжнародна науково-практична конференція "Питання сучасної філології в контексті взаємодії мов і культур" (Венеція, Італія, 27-28 грудня 2019); IV круглий стіл із міжнародною участю "Сучасні тенденції фонетичних досліджень" (Київ, 23 квітня 2020); I Міжнародна науково-практична конференція "Міжкультурна комунікація в науковому і освітньому просторі" (Одеса, 28-29 квітня 2020); Міжнародна науково-практична конференція "Правове життя сучасної України" (Одеса, 15 травня 2020) та 4 всеукраїнських: Друга всеукраїнська науково-практична конференція "Паралелі та контрасти: мова, культура, комунікація" (Одеса, 27 жовтня 2018); Всеукраїнська науково-практична конференція "Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених" (Одеса, 26 жовтня 2018); Всеукраїнська мультидисциплінарна конференція "Чорноморські наукові студії" (Одеса, 17 травня 2019); Третя всеукраїнська науково-практична конференція "Паралелі та контрасти: мова, культура, комунікація" (Одеса, 15 листопада 2019).

Основні положення та результати дисертації відбито у 18 наукових працях, з яких: 1 стаття в періодичному науковому виданні іншої держави, що входить до Європейського Союзу; 4 статті у фахових наукових виданнях України; 1 стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»; 12 праць в інших наукових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій двома мовами, списку публікацій здобувача за темою дисертації, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списків використаної літератури (283 позиції, з яких 112

– іноземними мовами), довідкової літератури (33 позиції), ілюстративного матеріалу (83 позиції), 6 додатків. Положення дисертаційної праці проілюстровані 16 таблицями і 24 рисунками. Загальний обсяг роботи – 276 сторінок, обсяг основного тексту – 200 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНА КРИТИКИ В ГУМАНІТАРНИХ СТУДІЯХ

У цьому розділі виконано аналітичний огляд теоретичних засад вивчення стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України, зокрема визначено статус критики як міждисциплінарного об'єкта в гуманітарних розвідках, описано види, форми, культурологічні та етноспецифічні риси критики в різних типах лінгвоспільнот та дискурсів, проаналізовано організацію електорального дискурсу, комунікативні стратегії і тактики політичного критисайзингу, а також лінгвокультурні традиції політичної критики в публічній комунікації Німеччини й України.

1.1 Критика як міждисциплінарний об'єкт гуманітарних студій

Критика є міждисциплінарним об'єктом досліджень гуманітарних галузей зокрема, філософії, соціології, політології, риторики, педагогіки, політичної іміджології, дискурсології та ін., і тому вона відповідно у кожній із названих галузей може тлумачиться по-різному. З метою уточнення розгляньмо докладно в цьому підрозділі тлумачення критики як "методу", "оцінки", "комунікативного жанру", "сукупности стратегій і тактик" і визначмо їх диференційні риси.

1.1.1 Філософські засади критики як метода пізнання

Критика як об'єкт наукових досліджень розглядалася в межах філософії, зокрема філософського пізнання, що є особливим типом цілісного розуміння світу й прагне вийти за межі фрагментарної дійсності, щоб знайти фундаментальні принципи буття та визначити місце людини в ньому. Саме філософія розглядає критику як *метод* розкриття та подолання суперечок, помилок, недоліків [304, с. 285]. Також критика визначається як *оцінка*,

здатність до оцінки, одна з найважливіших здібностей людини, яка захищає її від наслідків омани та помилок [304, с. 226]. Отже, у філософському тлумаченні критики підкреслюється саме її методологічна функція, а також зв'язок з розумовою діяльністю людини.

У філософському аспекті критику інтерпретують як специфічну форму пізнання, зокрема активне відношення однієї теорії до іншої, їх оцінка або переосмислення самої теорії з точки погляду власних висновків людини. Крім того, філософи вказують на таку ознаку критики, як її більша дієвість, якщо надають критиці помилки та недоліки, проте й пояснюють її причини, роз'яснюють коріння недоліків та вносять конкретні пропозиції щодо їх виправлення [304, с. 285].

Філософи відзначають дві функції критики – *методологічну* та *гносеологічну*, що слугують засобом для отримання істини, допомагають у рішенні проблем, які неможливо вирішити лише одним дослідженням [304, с. 91–93]. Зародження поняття критики почалося вже у Давній Греції, де її розуміли як засіб пізнання істини. Проте з плином часу вона втратила цю функцію та вже в середньовічній філософії стала ідеологічною зброєю, а в метафізиці 17–18 століття критику виключили із засобів дослідження процесів пізнання [там само].

Критика повертає своє значення разом з розвитком критичної філософії Іммануїла Канта, який у своїх роботах "Критика чистого розуму", "Критика практичного розуму" та "Критика здатності суджень" започаткував *критику теорії пізнання*. Він стверджує, що людина, перш ніж з'ясовувати сутність речей, повинна встановити межі своїх пізнавальних можливостей, тобто що вона зможе та не зможе пізнати. За Кантом, критика – це можливості неупереджено оцінювати знання мислення та досвіду в реальному пізнанні [81, с. 24–25]. Німецький філософ Вільгельм Вундт указує на те, що Кант став засновником нового напрямку у філософії – *критицизму*, який визнає, що критика є розмежуванням істини та омани, а кожна теорія пізнання є критичною [33, с. 264].

Георг Гегель відзначає, що критика є єдиною та необхідною умовою існування кожної науки [40, с. 269–270], а Карл Поппер – один із засновників критичного раціоналізму (нім. *kritischer Rationalismus*) також стверджує, що кожному вченому необхідно подати свої ідеї на суд критики. Її мету він убачає в аналізі змісту наукового знання, перегляд його здобутків, усунення помилок, пошук істини [120, с. 570]. Відомим у цьому контексті є таке твердження Поппера: "*Wir müssen lernen, dass Selbstkritik die beste Kritik ist; dass aber die Kritik durch andere eine Notwendigkeit ist* / Ми повинні дізнатися, що самокритика – найкраща критика; але критика іншими – це необхідність (переклад – О. Варецька)" [255, с. 227].

Значний вклад у розвиток наукової теорії критики зробив німецький філософ і соціолог Теодор Адорно, один із представників Франкфуртської критичної школи, який розробив форми мислення, що безпосередньо пов'язані з культурою філософського критицизму. Цей напрям отримав назву "негативної діалектики" (нім. *negative Dialektik*) [172]. Початкові форми "негативної діалектики" виражаються в простому методі "досягнення чого-небудь *позитивного* шляхом заперечення". Г. Хомелев вважає, що в якості об'єкта критики виступає тотожність мислення та буття: мислити позитивно, пізнавати – означає ототожнювати, а критикувати – вирішувати завдання протилежного характеру [164].

Аналіз розвитку поняття критики в історії філософської думки, виконаний Г. Хомелевим показує, що критика пов'язана з такими сторонами реальної дійсності, що сприймаються суб'єктом як *негативні*. При цьому *об'єктом критики* може бути будь-яке явище, яке складає людську діяльність. *Об'єкт критики* виступає в якості конкретного предмета завжди в певній історичній формі. Ця форма залежить від особливостей суб'єкта, який пізнає, його світогляду, характерного для нього стилю мислення, категорійного ладу. При цьому метод, що є єдністю предмета та мети, засобів та форм дослідницької діяльності, завдяки якій дослідник розкриває та приводить у рух зміст досліджуваного предмета, – складають основу критики [164, с. 12].

Отже, філософський зміст критики як засобу судження, оцінки виявляється в здатності до оцінювання, до перевірки, що оберігає людину від наслідків, помилок, зокрема, по відношенню до власної персони (самокритика) [165, с. 54].

Критика як результат *критичного мислення* належить до філософських основ і досліджується в розділах логіки та теорії аргументації [217; 192; 270]. Критичне мислення є логічним змістом висловлювання. Якщо далі буде розглядатися критичне мислення в політичній площині, то в політиці вже буде йти мова про критику як психологічний засіб знищення опонента.

У політичному дискурсі критика часто пов'язана із *софістикою*, що навчає доводити, й завдяки цьому, на думку філософа Ігоря Шамші, вона є причиною вкоріненості софістики в сучасному політичному процесі дебатів між кандидатами на пост президента. Дебати покликані наочно продемонструвати виборцю переваги тієї чи іншої політичної сили, того, чи іншого претендента на пост: володіння софістичними прийомами збільшує шанси на перемогу у виборах, оскільки у свідомості широкої публіки перемога і є перемогою, неважливо яким шляхом вона досягнута. При цьому ті політики, яким удалося красномовно відстояти справжню позицію, абсолютно справедливо входять до скарбниці світової політичної історії [168, с. 30].

Оскільки критика, як було згадано, є засобом пізнання істини, необхідно у дослідженні політичної критики розрізнявати два різновиди істини – *пропозиційну* та *екзистенційну*. "Пропозиційна істина полягає в тому, *що* саме я говорю. Відповідно цього (сказаного) – об'єктивної дійсності. Екзистенційна істина полягає в тому, *що* це говорю *саме я*. Вона полягає в автентичності мого існування" [17, с. 58]. Але існує ще *конвенційна* концепція істини, в основі якої лежить комунікативність істини. У цій концепції істину розуміють як продукт договору (конвенції) між людьми. Оскільки політичний процес спирається саме на теорію суспільної домовленості (конвенції, угоди), це обумовлює поширеність *конвенційної концепції істини в політичних дебатах*, у медіа-дискурсі, загалом в просторі політичної дії. У різноманітних політичних ток-

шоу в Україні часто можна почути застереження "це моя суб'єктивна думка", яке "звільняє" говорити від відповідальності за *висловлене*, і відповідно надавати критиці *почуте*. Вона показує, що політик не претендує на істинність висловлювання, якщо він пересуває акцент з істинності висловлювання на *доведення істинності*, тобто на *донесення своєї власної правди* [168, с. 33].

Дослідження питань критичного мислення відбувається з різних точок погляду, зокрема філософської, психологічної, педагогічної тощо. У. Г'юїтт тлумачить *критичне мислення* як дисципліновану психічну діяльність оцінки аргументів або пропозицій та винесення суджень, які керують процесом формування переконань та прийняття заходів [217]. М. Скрівен та Р. Пол визначили найважливіші риси критичного мислення, а саме *критичне мислення* – це інтелектуальний процес, активне мислення, аналіз, синтез або оцінка інформації, зібраної або згенерованої спостереженням, досвідом, рефлексією, міркуванням або спілкуванням, що керують процесом формування переконань та прийняття заходів. У своїй зразковій формі критичне мислення базується на універсальних інтелектуальних цінностях – ясності, чіткості, точності, послідовності, релевантності, достовірних доказах, вагомих причинах та справедливості [270]. Р. Енніс визначає *критичне мислення* як "*reasonable, reflective thinking that is focused on deciding what to believe or do*" [192, с. 45].

Американська дослідниця Д. Халперн указує на те, що атрибут "критичний" у дефініції "критичне мислення" передбачає оцінний компонент. Іноді цей термін використовують для вказівки на негативне ставлення до чого-небудь, наприклад, у такому реченні: "*Її ставлення до фільму вкрай критично*" [213, с. 9]. Проте оцінка є конструктивним вираженням як позитивного, так і негативного ставлення. Коли люди мислять критично, вони оцінюють результати своїх розумових процесів: наскільки правильно прийняте рішення або наскільки вдало вони впоралися з поставленим завданням [там само].

Критичне мислення – це *спрямоване мисленням*, оскільки воно скероване на отримання бажаного результату. Натомість *автоматичне* або

неспрямоване мислення не передбачає свідомої оцінки дій, хоча й орієнтоване на певну мету або повсякденні звички, наприклад коли людина прокидається зранку, чистить зуби, одягається та йде знайомим шляхом на роботу [213, р. 22–23].

1.1.2 Соціально-політичний дискурс і критика

Останнім часом домінування політичного складника відзначається не тільки в економіці, свідченням чого є сучасна глобальна криза, але і в *соціальній* сфері [177]. Починаючи з марксизму, уважає Т. Каменська, політика включала в набір своїх засобів впливу й комунікації *критику*. Спрямованість критики в політичному дискурсі із часом змінювалася, і в сучасних умовах її активно використовують усі суб'єкти соціально-політичної взаємодії в європейському політичному дискурсі, зокрема в Німеччині та Україні [79, с. 13].

У соціальній організації суспільства критичні методи використовують у тих галузях, що найбільш дотичні до трансцендентної сфери істини й пов'язані з релігією, вихованням на основі високих загальнолюдських цінностей й мистецтвом. Так, *релігійний світогляд* ґрунтується на формуванні людини, яка була би здатна повернутися в Божественну сферу, до істинних витоків життя. Для цього людині необхідно уникати всіх відхилень на шляху до істини, тобто вона повинна всі свої вчинки протягом усього життя "пропускати через сповідь" і за необхідності виправляти їх. Сповідь, що є таїнством покаяння в скоєних гріхах перед Господом, і сьогодні залишається соціалізаційним каналом для релігійних людей, а для більшості вона залишалася такою до XX століття [79, с. 12]. У сучасних умовах такий собі аналогічний принцип соціалізації з опорою на критичне ставлення пропонується в *системі виховання* британського професора Д. Уайта [156]. Його виховна система за принципом ієрархизації бажань будується на наростанні критичного ставлення дитини до своїх спонукань, бажань [216]. У *мистецтві* критика активно використовувалася в XX столітті, утративши

свою роль в релігійному дискурсі у формі сповіді. Раціоналізація чуттєвого начала привела до того, що воно було витіснене з мистецтва інститутом критики.

Отже, для навчально-виховної практики мистецтво й естетична творчість об'єднують трансцендентні початки протистояння добра злу та емоційність повсякденних переживань. Критичним судженням у мистецтві належало виконувати поряд із селективною функцією і виховну (перетворювальну) [79].

1.1.3 Психологічний аспект критики

Розглядаючи феномен критики в *психологічній* площині, необхідно вказати мотиваційні основи критики, тісний зв'язок критичного мислення з емоціями/емоційним інтелектом, а також схарактеризувати специфіку взаємозв'язку критики із системою почуттів. Так, у контексті *психології мислення* критичність розуміють як уміння обдуманого діяти, звіряти, перевіряти і виправляти свої дії відповідно до очікуваних результатів [32, с. 3]. На думку відомого американського психолога Д. Гоулмана, не існує кореляції між емоційним та раціональним інтелектом, і саме критичне мислення може стати балансом між інтелектом та емоціями [204], наприклад, під час вияву *емоції страху*. Якщо людина усвідомлює, що її страх не має об'єктивних підстав, тобто якщо вона вважає, що їй щось загрожує, то страх є ірраціональним, оскільки базується на ірраціональних переконаннях. У такому разі критична оцінка повинна асимілювати ірраціональне переконання про реальну загрозу і, як наслідок, ліквідувати саму емоцію [106, с. 126].

У політичній боротьбі критика може залучати *образу*, що у психології розглядається як психічний стан вияву розчарування, фізичного чи душевного болю людини, яку скривдили словом або вчинком [59] і яка може бути причиною міжособистісного конфлікту [129; 208]. Так, дослідження вербальної агресії в період російсько-українського конфлікту, виконане німецьким лінгвістом Х. Кусе, показало, що критика-образа може бути

навмисною та ненавмисною і розподілятися за такими видами: (1) дії з прямим наміром публічної образи, (2), мимовільні помилки, недоречності, девіації, некоректність, (3) випадкові образи як ненавмисні, але передбачені й акцептовані "побічні продукти" дій [102, с. 219].

1.1.4 Риторичний аспект критики

Критика – ефективний засіб виявлення й вивчення явищ, розв’язок і подолання суперечностей, оман і помилок у думках і діях людей, вона належить до активного *риторичного арсеналу* публічних особистостей – учених, адвокатів, політиків, менеджерів та ін. – для обґрунтування (*аргументації*) своїх позицій і спростування (*критики*) позиції опонента в умовах конфліктного діалогу [128, с. 81; 75, с. 5; 277, с. 224] або обговорення суперечливих питань (*квесціо*) [102, с. 47].

Критику розглядають як *жанр публічної комунікації*, що базується на трьох рівнях – системному, стратегічному та тактичному. На *системному рівні* критику визначають як вторинний реактивний засіб переконання. На *стратегічному рівні* виокремлюють такі елементи, як ситуація, статус оратора, тип аудиторії, завдання критики та мотиваційні настанови мовця, який критикує. На *тактичному рівні* визначають особливості функціонування жанру в живому мовленні [4, с. 41–42].

Ситуація критики можлива в межах багатьох публічних ситуацій, наприклад, дискусій, нарад, конференцій, парламентських дебатів тощо [38; 39]. Статус оратора може відзначатися ступенем його офіційності/неофіційності. Так, у разі, коли оратор є неофіційною особою й учинок пропонента прямо або опосередковано зачіпає його особисто, він виступає з критичною оцінкою подій, що є суб’єктивною та односторонньою. У таких ситуаціях, перш ніж критикувати, оратору необхідно з’ясувати позицію протилежної сторони, визначити вагомість її мотивів і наявність інших варіантів. Якщо виникає ситуація, коли оратор є офіційним експертом у питанні, що обговорюється, він повинен використовувати об’єктивні оцінки,

оскільки він за своїм статусом є власником того стандарту, яке суспільство висуває до явищ, що підлягають оцінюванню [28].

Залежно від статусу оратора Т. Анісімова виділяє дві можливі *аудиторії*: (1) коли ритор виступає в ситуації об'єктивної нерівності аудиторії через те, що об'єктом його критики є посадова особа, яка наділена повноваженнями, але сам оратор таким статусом не володіє; (2) навпаки, коли мовець володіє ситуативно більш високим статусом як фахівець у певному питанні, тому він оцінює аудиторію як таку, що володіє меншими знаннями, ніж він сам [4, с. 22; 211, с. 144].

Риторичним завданням *критики* є попередження або виправлення помилки, а також формування громадської думки. Відмінність критики від інших жанрів мовлення полягає в націленості на конкретне рішення як підсумок обговорення. Так, коли жанр *докору* моделюють у неофіційній ситуації розмовного мовлення, то репрезентують тільки негативну оцінку дії або бездіяльності, а конструктивна критика прямо або опосередковано вказує на шляхи подолання відповідних недоліків. З іншого боку, *догана* – це епідейктичний жанр, мета якого дати негативну оцінку вчинку, що тягне за собою правомірне покарання [5].

Що стосується типового *риторичного змісту критики*, то він репрезентує загальне обговорення та оцінку суспільно значущої події, учиненої конкретною людиною (людьми) з метою виявлення й виправлення недоліків. Як суспільно значущі події можна розглядати пропозиції компетентних органів, учинки політичних діячів, посадових осіб тощо. Вагомого значення при цьому в критиці набуває фігура пропонента, оскільки жанр публічної комунікації вимагає оформлення думок, що стосуються суті, не переходячи на особистості, слід критикувати вчинки, а не людей [128, с. 82].

На відміну від *заяви* в критиці необов'язково демонструвати прозорість власної позиції; на відміну від *аналізу* вона має чітко виражений оціночний характер; на відміну від *обвинувачення* критика не передбачає застосування покарання; на відміну від *засудження* вона не повинна містити загальної

оцінки особи, організації, а лише їх окремих дій, промов, рішень: її завдання не засуджувати, а домогтися зміни поглядів, наприклад, "виступити з критикою проєкту нового статуту інституту, оскільки він не відображає інтересів викладачів" (критикуємо документ) *vs.* "засудити авторів проєкту нового статуту інституту за ігнорування інтересів викладачів" (критикуємо наміри і дії авторів) [4, с. 44].

1.1.5 Дискурсологія і критика

Критика є важливим елементом наукового, педагогічного, лінгвістичного та інших видів дискурсу. Так, у науковому дискурсі, критику тлумачать як суб'єктивне (негативне) ставлення до набутого досвіду у вигляді критичних зауважень, під якими насамперед розуміють судження наукового характеру, засновані на *розборі, аналізі, обговоренні* когось чи чогось з метою оцінки і указівки на недоліки на основі врахування певних критеріїв, що є суттєвими для досліджуваної галузі [10, с. 193]. Критичні зауваження при цьому передбачають обов'язкову наявність негативної оцінки у формі конкретного висловлювання [150, с. 6]. Критику як об'єкт *лінгвістичних студій* слід розглядати лише у вузькому значенні, зокрема як *судження негативно-оцінного характеру*, оскільки широке розуміння критики як розбору та аналізу не дає можливості окреслити межі вербальних реалізацій критики [175; 258]. У педагогічному дискурсі критика є складним когнітивно-мовним процесом, що ґрунтується на висловлюванні *негативної оцінки, спрямованої на зміну об'єкта шляхом усунення в ньому недоліків* [36, с. 218].

У наведених дефініціях критика передбачає *оцінку* певних предметів, явищ, дій тощо, що може мати вузьке або широке трактування [31; 97; 98; 155; 189; 197]. Зокрема, вузьке розуміння оцінки передбачає її визначення за парною ознакою *добре – погано*. А в широкому розумінні оцінка визначається низкою інших парних ознак, наприклад, *важливість – неважливість, перевага – байдужість, істинність – неістинність* тощо. Передусім критика передбачає негативну оцінку, тобто, на думку О. Вольф, це *невідповідність*

того чи іншого явища/предмета прийнятим у соціумі нормативам [31, с. 12]. Засоби вербалізації заперечення беруть участь у формуванні негативної оцінки об'єкта, подій, наявних у висловлюванні, а також формуванні власне оцінних висловлювань [73, с. 81].

Мовленнєві жанри є також складником тактико-стратегічних дій, які політик реалізує в певному дискурсі для реалізації своїх мотивів, потреб та установок. Комунікативні ходи, стратегії й тактики є моделями комунікативної діяльності індивідів у конкретних ситуаціях спілкування [45, с. 16; 103, с. 122–123], що дає підстави для результативного зіставлення мовної особистості політиків в аспекті реалізованої інтенції. Ці моделі відзначені національною маркованістю й індивідуально-особистісною складовою.

Комунікативна стратегія мовця полягає у виборі мовленнєвих намірів та включає вибір глобального мовленнєвого наміру, відбір тих компонентів семантики речення та екстралінгвістичної конситуації, що відповідають модифікувальним комунікативним значенням, визначають порядок розміщування комунікативних складників, налаштування комунікативної структури речення в певний комунікативний режим, стиль та жанр тощо [142, с. 69]. Якщо розуміти *мовленнєву стратегію* як загальний сценарій комунікативних дій, то *мовленнєву тактику* слід визначати як спосіб вербальної об'єктивації спілкування, спрямованого на досягнення конкретної комунікативно-прагматичної мети на певному етапі комунікації, а *комунікативний хід* – як функційну одиницю спілкування, обмежену однією реплікою мовця, спрямовану на реалізацію певної мовленнєвої тактики [76].

Аналіз мовленнєвих стратегій і тактик в усному політичному дискурсі враховує лінгвопрагматичні особливості референції *дейктичних елементів*, у значення якого входить ідентифікація предмета, місця, моменту часу, ситуації через ставлення слухача/глядача до мовного акту, його учасників або контексту [77; 89]. Дейктичним центром вважається елемент контексту, що містить дейктик, який указує на попередній/наступний контекст (тобто на

дейктичний антецедент/субсеквент). У контекстуальному дейксисі можна визначити дейктичний вектор, якому властиво два напрямки: вказівка на антецедент (*анафору*) й указівка на субсеквент (*катафору*) [89, с. 144].

Під час аналізу дейксиса в усній політичній комунікативній ситуації дейктичним центром часто стає сам мовець [77, с. 9]. У політичній комунікації у сферу *парадигматичного дейксиса* входять не тільки займенники 1-ої і 2-ої особи, але і займенники 3-ї особи множини, що відсилають до *третього учасника* комунікативного акту, який не присутній при його реалізації. Уживання цього займеннику дає змогу політику-мовцю вербалізувати базову семіотичну опозицію "ми – вони", протиставивши себе і присутніх певній третій силі, що прагне дестабілізувати ситуацію в державі [75, с. 77].

Дослідники розглядають критику як один з різновидів оціночної інтерпретації, а критичний дискурс – як субдискурс оціночного дискурсу. Дискурсологи вказують на можливості виділення особливого прагмалінгвістичного виду – *оцінного дискурсу*, зокрема Н. М. Миронова. визначає його як семантичний комплекс, репрезентований у комунікативно-цільових текстах, побудованих на аксіологічних стратегіях [108, с. 7]. Так, оцінний дискурс передбачає евалюативне ставлення до дійсності на основі цілісних знань про світ, які сконцентровані в оціночних концептах. До оціночного дискурсу зараховують політичний, юридичний, критичний та рекламний дискурси, що містить оцінки на рівні макростратегій [61]. На рівні мікростратегій оцінка може бути виявлена в будь-яких інших дискурсах [там само, с. 18-21]. Н. Гаврилова вказує на те, що в основі виділення соціолінгвістичних та прагмалінгвістичних дискурсів лежать різні критерії, що свідчить про перетин політичного, рекламного, юридичного дискурсу з оціночним [36, с. 68]. Уважаємо, що така думка є спірною, оскільки не існує окремого оцінного дискурсу, а є оцінні характеристики будь-якого дискурсу.

Критичний дискурс інтерпретують як *прагмалінгвістичний тип комунікації*, що сприяє виявленню цінностей через фіксацію відсутності збігу з прийнятими в соціумі нормами. Більше того, *критичний дискурс*, метою

якого є фіксація та подальше виправлення помилок, недоліків, порушення норм, відіграє першочергову роль для вивчення елементів аксіологічної картини світу, оскільки критиці відкрито підлягають порушення правил поведінки й встановлених норм [36, с. 68–69].

У межах критичного дискурсу виділяють контролюючий, оцінний й інформуючий типи стратегій. *Контролююча стратегія* критичного дискурсу втілює інтенцію, спрямовану на встановлення відповідностей явищ дійсності та дій мовця правилам, прийнятим у суспільстві і/або в рамках певного інституту. Критика скерована на перевірку та аналіз досвіду, конкретних знань і фактів, при цьому механізм критики починає діяти тоді, коли актуалізується *категорія невідповідності* ціннісно-нормативній системі [9, с. 85]. *Оціночна стратегія* полягає в аналізі наявної інформації та встановленні її місця на оцінній шкалі відповідно до пануючих у соціумі ціннісних вподобань та стереотипів [там само]. *Інформуюча стратегія* передбачає, що дії суб'єкта критичного дискурсу, спрямовані на повідомлення підсумків здійсненого контролю та критичного оцінювання об'єкта, указування на причини недоліків [36, с. 158–159]. Критичний дискурс завжди представлений у *відкритій мовній діяльності* (усному або письмовому мовленні), що закріплено в семантиці дієслова "критикувати" й означає "надавати судження, що містять критику", а також у лексичних поєднаннях "критика лунає/звучить/висловлюється" [там само, с. 160].

Критичний дискурс – невід'ємний складник *інституційного дискурсу*, а саме наукового, літературознавчого, мистецтвознавчого тощо. Наприклад, у науковому дискурсі, насамперед у науковій дискусії, критична оцінка може виконувати функцію мовленнєвого впливу [94, с. 82]. Крім того, в літературному дискурсі "здатність бути добрим критиком не тільки включається в розряд професійних умінь, але й створює окрему професію" [9, с. 82].

Критичний дискурс формується на основі *письмових асертивних зворотньо-коментуючих* типів текстів, що обов'язково містять *оцінку*

(нім. *Beurteilung, Bewertung*) і до яких відносяться епікриз, відгук, музична критика, рецензія, телевізійний коментар, ремарка, лист читача або радіослухача, анотація на книгу, що незабаром вийде тощо [261, с. 221]. До усних текстів з критичною домінантою переважно публічного формату відносяться парламентські дебати, телевізійні дебати претендентів на президентський або канцлерський пост, виступи на протестувальних мітингах, акціях, партійних виборчих з'їздах, а також політичні ток-шоу, основними комунікативними стратегіями яких є дискредитативна й заперечувальна: політики намагаються критикувати співрозмовників, іноді принижують і звинувачують один одного [88, с. 193].

1.2 Електоральний дискурс як середовище реалізації політичної критики

Політична критика щільно пов'язана з електоральним дискурсом, оскільки основною концептуальною стратегією передвиборчої боротьби є апологізація, тобто репрезентація в найкращому світлі своєї партії / кандидата і одночасно спрямованість на дискредитацію опонента в безпосередньому (англ. *face-to-face*) або опосередкованому (англ. *face-to-back*) модусах комунікації.

1.2.1 Стратегічна організація електорального дискурсу й комунікативні стратегії критики

Політична комунікація підпорядковується тим конвенціям (ритуалам), які прийняті в певній етнічній культурі або в певному соціальному колективі в певну історичну епоху [29; 41; 42; 152; 195; 232]. Важливою характеристикою поведінки мовної особистості є *комунікативні стратегії*, які вона реалізує [1; 122; 123]. Комунікативні стратегії і тактики мовленнєвої поведінки політика виявляються під час інтеракції з однією, декількома особами або великою аудиторією та простежуються через використання

стратегій кооперації та конфронтації для персуазивного впливу під час політичної боротьби [114; 115; 149; 163; 183; 202; 205]. Критично-конструктивні стратегії спілкування безпосередньо співвідносяться з інтенціями комунікантів; якщо вони мають глобальний характер, то йдеться про власне стратегії дискурсу, що внутрішньо притаманні йому [159; 203].

У процесі своєї дискурсивної діяльності мовна особистість залежно від її політичного статусу (лідер партії, голова держави, політик регіонального рівня) вибирає мовленнєві стратегії та конкретні мовні форми для найбільш адекватної передачі інформації, висловлення критичних оцінок та ін. [171; 268]. Якщо йдеться про досягнення часткових цілей у межах того чи іншого жанру певного типу дискурсу, то мають на увазі *локальні стратегії* або *комунікативні тактики* [115]. Проблема дослідження *прихованих смислів* особливо актуальна у сфері політичного дискурсу, оскільки для утримання та захоплення влади політики нерідко вдаються до відповідних стратегій і тактик з метою приховування своїх істинних намірів [142, с. 68].

Провідними ознаками критики в *електоральному дискурсі* є її оцінність, агональність, агресивність та персуазивність [160]. *Оцінність* критики в передвиборчий період пов'язана з тим, що виборці мають право і прагнуть критично поставитися до всіх здібностей потенційного переможця в перегонах, навіть до того, якому вони внутрішньо симпатизують і за якого будуть голосувати [60, с.33]. *Агональність* критичних висловлювань найбільш яскраво прослідковуємо під час створення опозитивних "МИ : ВОНИ" дискурсів, що слугують для позначення межі між "своїми" та "чужими" як найбільш прототипних у передвиборчій комунікації [130, с. 7]. Критика суперника може мати *агресивний* характер і може виявлятися в дискредитації опонента з метою доказів його/її професійної та особистісної неспроможності, і як наслідок – неспроможності обійняти посаду, на яку вона/він претендує [126, с. 205].

Мовна агресія може експлікуватися відкрито у формі "мови ворожнечі", "риторики ненависті" та агресивних мовних актів. Вона також може

проявлятися побічно в аргументативних структурах, що обґрунтовують або виправдовують агресію чи репрезентують агресивні мовні акти. У агресивної аргументації можуть зустрічатися маркери прямої мовної агресії, наприклад пейоративні висловлювання, за допомогою яких вибудовуються агресивні аргументи, зокрема й критичні [102, с. 35].

Критика також може використовуватися як засіб *переконання* з метою запевнення, благання, схиляння, спонукання адресата до тих чи інших дій у межах політичної комунікації, зокрема в передвиборчому дискурсі [198; 205; 247; 256]. На думку Х. Грюнерта "політична дія планується, реалізується, супроводжується, регулюється, описується, *критикується*, контролюється, оцінюється за допомогою мови і знаходиться під її впливом" [209, с. 29]. Отже, у передвиборчому дискурсі найчастіше обговорюється тема політичних учинків опонентів або інших політичних діячів чи партій з метою їхньої критики й засуджень, однак власні дії політики описують тільки з позитивно, вихваляючи себе [119, с. 152].

Для дослідження політичної критики важливо враховувати наявність особливих категорій політичного дискурсу – *міранд* та *анті-міранд*, які за визначенням Г. Штрауса та Г. Ціфонуна, є універсальними "словами-якорями" (фреймовими словами) з постійною позитивною аксіологією (*свобода, безпека, порядок, стабільність*) і універсальними "словами-стигмами" з постійною негативною аксіологією (*тероризм, терорист, війна, вбивство*) [273, с. 104–114]. Семантика міранд та анті-міранд породжує правила аргументації, за допомогою яких можна обґрунтувати вектор оцінки (*позитивний* чи *негативний*) осіб, дій та подій, або виправдати деякі дії [102, с. 96].

Часто в медійному дискурсі українські політики розважають своїх виборців різними "шоу", зокрема й за допомогою критики (наприклад, виступи Олега Ляшка та Іллі Киви). У такій ситуації виникає потреба в новому вигляді критики – *критичному настрої* тих, кого розважають або відволікають політичні еліти. Отже, сучасні українські політики зводять критику в

соціально-політичній сфері до висвітлювання негативних якостей супротивників: критика приймає захоплюючі форми й перетворюється в політичне шоу, зокрема й за допомогою ЗМІ. Наростання в Україні ролі політичної ідеології поступово витіснило критику з мистецтва, з виховання, звуживши тим самим коло, яке підтримує критичну й самокритичну поведінку релігійних громадян. Політична заангажованість багатьох сфер життя витісняє з них критику, хоча самі політики продовжують підтримувати міф про наявність "очисної" самокритики в їхній діяльності [26, с. 436].

В адресантно-адресатній організації електорального дискурсу важливу роль відіграють не тільки її безпосередні отримувачі, а також сторонні *спостерігачі* (англ. *bystanders* – "необізнані"), які не присутні на політичних дебатах та інших акціях, але учасники цих акцій в опосередкованих умовах (англ. *"face-to-back-communication"*) спрямовують свої критичні меседжі до них. Американська дослідниця К. Вулард робить висновок про те, "що *"face to side"* – і *"face to back"* – комунікація для спостерігачів може бути принаймні настільки ж важливою і, можливо, навіть більш послідовною, ніж *"face to face"*/"обличчям до обличчя" в межах зібрання для створення та управління колективними соціальними ідентичностями" [278, с. 190].

Залежно від політичної належності оратора позитивні та негативні оцінки використовуються у його передвиборчій промові [63; 272; 233]. Представники правлячої еліти схильні насамперед до позитивної оцінки власної групи та дій у межах інсайдер-аутсайдерів. Опозиція, навпаки, вдається до широкого використання негативної оцінки, тобто вибирає критику, заперечення та атаку як основні стратегії, підпорядковуючи позитив негативу [244, с. 153]. Критику трактують як акт говоріння про те, що щось чи хтось поганий (англ. *the act of saying that something or someone is bad*) [306]. За словами Т. Каменської, політичну критику визначають як інструмент маніпулювання думкою опонента, що широко використовується під час виборчих кампаній для негативної оцінки якостей опонента [79, с. 13].

Цільова настанова політичної комунікації під час електоральної боротьби зумовлює дві стратегії критики – конструктивну й деструктивну [179]. Мета *конструктивної стратегії* полягає в налагодженні актуальної ситуації та поліпшенні кооперативного взаєморозуміння між політичними опонентами. Конструктивна стратегія з боку адресанта реалізується через тактики: 1) проголошення своєї думки та політичної позиції; 2) указування на конкретні деталі та моменти дій об'єкта критики; 3) аргументації своєї критичної позиції; 4) наведення прикладів на основі широкого кола *фонових знань* мовної особистості політика [142, с. 126], 4) указування на позитивні сторони дій опонента та ін. Адресант критики виступає з критикою своєчасно, він має достатні знання та компетентність у тій сфері, що підлягає критиці, при цьому критикується не особистість людини, а її думки, слова або дії [260, с. 451]. Тактичним маркером конструктивної критики є насамперед зацікавленість адресанта критики у виробленні нового рішення/підходу щодо коригування помилки. Отже, конструктивна критика має доброзичливий характер, висловлюється, як правило, у формі побажань та рекомендацій і націлена на *консенсус* [56, с. 4].

Мета *деструктивної стратегії* полягає в звинувачуванні опонентами один одного в ціннісних порушеннях, непрофесійності й некомпетентності, виявленні проблем та прогалин у висловленому та наполяганні на їх критиці [260, с. 269]. Деструктивна стратегія формується конфліктними тактиками агресії та маніпуляції, метою яких є, з одного боку, задоволення своїх емоційних потреб "спустити" негатив на політичного опонента, з іншого боку – його непряме примушування робити те, чого він прагне або викликати в того, кого він критикує, почуття провини та сорому [66; 119]. Агресією інтерпретуємо як акт придушення, при якому можливі згубні наслідки для інших чи самого суб'єкта. Вони або навмисно очікуються, або не беруться до уваги. Розрізняють три типи агресії: 1) генуїнну (як "інстинктивна" дія, реакція на фрустрацію або задоволення), 2) інструментальну (для досягнення певних цілей або власного престижу) і 3) ідеологічно опосередковану [102, с. 44–45].

Інструментальна агресія лежить в основі деструктивної критики політичного опонента в період передвиборної боротьби, при цьому для агресивного суб'єкта опонент перестає бути рівноправним суб'єктом політичної комунікації та перетворюється на об'єкт впливу [там само, с. 40].

Деструктивна стратегія з боку адресанта реалізується через тактики 1) відчуття себе "останньою інстанцією", ствердження якої не можна підлягати сумніву, 2) критикування не чогось конкретного, а всього одразу 3) указування на дрібниці, що є неважливими, 4) приниження та образи [101]. Деструктивна критика має несприятливий характер, реалізується у формі докору, засудження або розгрому й націлена на *переконання* [24, с. 67].

Так, двосторонній стратегічний метод аналізу інавгураційних промов американського президента Дональда Трампа та президента України Володимира Зеленського здійснюється на чотирьох рівнях: жанровому, що реалізує *суперстратегію*; *стратегічних розділів*, що поділяють текст на частини з максимальним значенням, підпорядкованих *авторським комунікативним стратегіям*; *тактичних фрагментів*, розширене значення яких утілене в дискурсивно-текстових моделях; *лінгвальних кроків*, що визначають відбір одиниць із мінімальним значенням п'яти різновидів: референційне, предикативне, перспективне, інтенсифікаційне/пом'якшувальне, аргументативне [257, с. 73].

Дослідження показало, що американський президент, який має реальну виконавчу владу, поділяє промову на секції об'єднання нації задля протистояння правлячій верхівці й обіцянок, тоді як голова української держави розбиває виступ на три секції для створення риторичного впливу – об'єднання задля відповідальності, політичних намірів і протистояння сучасним органам влади. Саме в конфронтаційних розділах обидва президента використовують *тактики критики*: Трамп критикує лише держави, які вважаються противниками Америки, а Зеленський використовує тактику критики парламенту саме перед тим, як зробити перформативний акт і розпустити його [там само, с. 82].

Отже, електоральний дискурс як середовище реалізації політичної критики є складним комунікативним утворенням, що поєднує інституційні (політичний) та неінституційні (риторичний) риси й характеризується концептуально протилежними стратегіями передвиборчої риторики: апологізацією своїх (партії і кандидата) і дискредитацією чужих (опонентів). При цьому критика опонентів реалізується переважно через деструктивну стратегію тактиками компрометації, звинувачення, зневаги та непрямого натяку на негативні дії опонента [53, с.166].

1.2.2 Локуси електорального дискурсу і стратегії політичної критики

Політична критика як провідна ознака електорального дискурсу має свою стратегічно-тактичну специфіку залежно від *локусу*, тобто від місця розміщення передвиборчих дебатів та інших електоральних політичних акцій, наприклад, у парламенті, телевізійній студії, на відкритому просторі (стадіоні).

1.2.2.1. Парламентський локус. Розуміємо парламентський дискурс як один з різновидів політичного дискурсу, тому пропонуємо дефініцію політичного дискурсу та визначаємо його основні ознаки. Так, *політичний дискурс* – це сукупність усіх дискурсів, реалізованих політичними діячами та спрямованих на досягнення й утримання влади, керування суспільством та суспільною думкою [12; 60; 169; 245]. Мета політичного дискурсу полягає також у презентації власних політичних концепцій, проблем та ідей щодо інших конкуруючих концепцій, проблем та ідей [275, с. 40]. Х. Куссе зазначає, що "політичний дискурс не ототожнюється з мовленням політиків, а поширюється на різні сфери інституціональної комунікації, у яких заявляють претензії на владу та наказують відповідні форми дій" [232, с. 73].

Парламентський дискурс як різновид політичного також вирізняється своєю інституційністю [35; 112; 117; 153; 158; 167]. В. Карасик відзначає, що дискурс представників соціальних інститутів визначається характером

комунікативної ситуації, тобто виступаючи на боці певної суспільної групи, комуніканти виконують роль, що продиктована конкретною комунікативною ситуацією [82, с. 199]. Зокрема, *інституційність* парламентського дискурсу полягає в тому, що учасником комунікації є депутат, який виступає в сесійній залі парламенту. Мета його промов – переконання аудиторії в правильності висловлюваних ідей, пошук та об'єднання однодумців, боротьба з противниками, завоювання або збереження влади [207].

Сутність парламентського дискурсу як різновиду політичного дискурсу полягає в реалізації *законотворчої комунікації* між різними політичними силами й має чітку електоральну спрямованість у системі комунікативних зв'язків між депутатами та виборцями, владою та опозицією [39, с. 104]. Метою опозиційного депутата є вплив на електорат, який може бути виражений через викриття партії влади, критика прем'єр-міністра та уряду, інших парламентарів та партій, які оцінюються як *некомпетентні* [53, с. 164; 49, с. 24]. Звинувачення в некомпетентності (нім. *Inkompetenzvorwürfe*) особливо загрожують "обличчю" політика, оскільки вони межують з пошкодженням його репутації [260, с. 204]. Отже, партійна належність депутата має вирішальний характер та впливає на вибір його критичних стратегій. Тому однією з функцій опозиційних депутатів є критична оцінка інших учасників політичного дискурсу, і така діяльність завжди має *оцінний* характер [7, с. 88].

Мета парламентського виступу провладного депутата полягає в переконанні слухачів у правильності висловлювання ідей, доведення обґрунтованості особистої позиції і його партії в системі позитивних оцінок, тоді як метою промови депутата від опозиції є критика, що ґрунтується на збільшенні негативного оцінювання дій влади та провладних партій [5, с. 278]. Негативна критика може виконати роль каталізатора зіткнення протилежних інтересів представників провладних та опозиційних політичних партій, унаслідок чого може виникнути *парламентський конфлікт*, що має такі підвиди: 1) конфлікт інтересів між окремими парламентарями як

міжособистісний конфлікт; 2) конфлікт інтересів між представниками певних груп інтересів; 3) статусний конфлікт або конфлікт організаційно-політичного типу [133, с. 61; 212, с. 207].

За ступенем критичності всі парламентські виступи можна розподілити на промови інформаційного, аргументативно-аналітичного та імперативного характеру [34, с. 96]. У *промовах інформаційного характеру* (вступне слово головуєчого, промова ритуального характеру, складення присяги, привітання) критика відсутня, у них переважає тенденція до описово-розповідного розвитку теми в широкому значенні слова. У *промовах аргументативно-аналітичного характеру* (обговорення питань порядку денного) критика характеризується конструктивним напрямом, оскільки на перший план виступу висувається логіко-семантична організація повідомлення, де ключову роль відіграють конструктивні аргументи та докази [260, с. 350]. У *промовах інституційного характеру* (дебати) градус критики зростає в негативний бік, що відбивається у використанні мовцем оцінних прикметників, стилістичних фігур, емоційних вигуків, спонукальних форм, інтенсивів, гіпербол. Такий тип промови характеризується категоричністю, безапеляційністю суджень та особливо сильним критичним початком [там само, с. 457]. Парламентські дебати є мовною взаємодією всіх комунікантів з яскраво вираженою інтерперсональною та іллокутивною спрямованістю, що має на меті когнітивний і прагматичний вплив на опонента й конклюдентного адресата [167, с. 6].

До політичного дискурсу можна віднести публічні виступи політиків, заяви політиків, політичних оглядачів та коментаторів, публікації в ЗМІ, матеріали спеціалізованих видань, що мають справу з різними аспектами політики. У сучасних лінгвістичних дослідженнях виділяють такі типи мовленнєвих жанрів, як інформативні, імперативні, етикетні або перформативні або ритуальні, *оцінні* [142, с. 64]. Комунікативна мета оцінних жанрів полягає в прагненні дати оцінку предмету мовлення та викликати відповідну реакцію співрозмовника. У межах інституційності політичного

дискурсу виділяють такі жанри: політичне інтерв'ю, листівка, передвиборча полеміка, парламентські дебати, інавгураційне звернення, політичний скандал, карикатура, політична програма [там само].

1.2.2.2. Медійний локус. Поєднання політичного дискурсу із медійним дискурсом приводить до такого ефекту, що сутність інформаційних зв'язків під час електоральної боротьби стає ідентичною в різних каналах масової комунікації [207, с. 136]. У такому разі комунікація поєднується із ідеологічною силою засобів масової інформації [214, р. 2] і є способом регуляції соціальної діяльності суспільства та активного впливу на його політичні інститути [111, с. 7].

Дослідження репрезентацій та самоінсценувань політичних медіаперсон у ЗМІ торкаються таких питань, як ЗМІ маніпулюють медіальними персонами та як ці персони впливають на ЗМІ [184; 188; 372], які комунікативні ролі вони виконують у "дигітальному суспільстві" [242], наскільки правдиві зображення критичної полеміки між комунікантами, які правила побудови автентичності "медіалюдини" у ЗМІ [238]. У цьому контексті жанр президентських теледебатів розглядається як прояв стратегічних комунікацій, де стратегії утворюють ієрархію рівнів, корелюючи з темпоральною організацією *агонального діалогу*, що є найбільш сприятливим середовищем для існування стратегічної комунікації в умовах нерозв'язного протиріччя цілей комунікантів [75, с.119].

Передвиборча боротьба за пост канцлера Німеччини віддзеркалена в ЗМІ, зокрема у форматі так званих "телевізійних дуелей" (нім. *Fernsehduelle*, *TV-Duell*), які було запозичено з американських електоральних дебатів і які мають значний вплив на остаточне рішення німецьких виборців під час голосування за того чи іншого кандидата [193; 194; 237; 269]. Незважаючи на критику того, що формат телевізійних дуелей не підходить до німецької політичної системи, оскільки дуель вимагає персоналізацію політики й концентрується лише на зовнішньому представництві двох учасників дебатів

лише від двох партій [189], такі дуелі популярні в німецькому політичному медійному просторі й проводяться на федеральному (нім. *Kanzlerduelle*), земельному та міському рівнях [221; 262].

Традиції телевізійних передвиборчих дебатів в Україні також як і в Німеччині запозичені з американських медійних комунікацій і розпочинаються з 1991 року, проте Л. Кравчук, який став переможцем президентських перегонів, у них участі не брав. Першими знаковими телевізійними дебатами в українському політичному дискурсі стали проведені в 2004 році між кандидатами на пост президента України В. Ющенком і В. Януковичем, що відбувалися двічі. Перша спроба мала штучний характер: теледебати нагадували обмін програмними виступами, а вже друга спроба стала першими теледебатами агонального типу [88, с. 199–200]. Дискурсивний аналіз теледебатів між В. Ющенком і В. Януковичем, проведених у 2004 році, продемонстрував вибір різних комунікативних ролей за умови певного збігу інших характеристик – гендерних, вікових та соціальних. Серед обраних ролей домінували такі пари комунікативних типів, як викладач/учень, аматор/професіонал, батько/син, месія/людина [там само, с. 200].

Під час наступних президентських виборів 2010 року, коли основними суперниками стали В. Янукович і Ю. Тимошенко, перший відмовився брати участь у дебатах. Така ж ситуація мала місце в 2014 році між Ю. Тимошенко і П. Порошенком. Проте інші кандидати також активно брати участь у телебатах. Специфікою цих теледебатів був полілогічний характер, а основна мета учасників комунікативної взаємодії полягала в підтримці власного політичного іміджу, оскільки більшість з них реально не претендували на пост президента або загалом були "технічними" кандидатами (наприклад, Д. Ярош, В. Куйбіла, М. Маломуж та ін.) [88, с. 203].

Аналіз сучасного українського політичного дискурсу, зокрема електоральних теледебатів, показав, що за комунікативною поведінкою політики поділяються на такі чотири типи: конфліктний, конфліктно-нейтральний, конфліктно-кооперативний та кооперативно-конфліктний.

І саме в межах *конфліктно-нейтрального типу* політик-мовець використовує тактики, що реалізують його намір не вступати у співпрацю зі своїм опонентом, а переважно звинувачувати, ображати й *критикувати* свого візаві [162, с. 15–16].

Так, у межах *сценарію негативного представлення опонента* учасники теледебатів реалізують маніпулятивну метастратегію "Мінус", у рамках якої вони актуалізували тактики звинувачення, неприйняття звинувачення, іронії та сарказму, *образи*, наприклад, В. Ющенко – В. Януковичу *"Але я хотів би, Віктор Федорович, як економіст, зрозуміти природу ваших помилок: чи це помилки непрофесійності, чи це просто одвертий обман виборців"* (21.12.2004; Теледебати). Тактика образи реалізується через комунікативний хід негативної критики за допомогою лексичних експлікатів *помилки, обман, непрофесійність* та імпліцитного порівняння економіста-Ющенка з непрофесіоналом-Януковичем [163, с. 147].

У медійному дискурсі фіксуються різні форми критики політичних конкурентів у передвиборчий період, наприклад, використання *гендерно маркованих аксіологічних ігр*ем, тобто прийму "переключення статі", наприклад, стосовно мовних особистостей українських жінок-політиків, яким як жінкам (особам *"в спідниці"*) приписуються чоловічі риси, що здійснюється для вербалізації й *позитивного, і негативного значення оцінки* залежно від контексту [161, с. 134]. Так, український політик Юлія Тимошенко характеризується в медіях переважно негативно, зокрема як *"Гітлер у спідниці", "Янукович у спідниці", "Сталін у спідниці", "Уго Чавес у спідниці", "Троцький у спідниці і з косою – це демон української політики, і всі лиха країни спричинені ним"* [там само, с. 139]. При цьому, метафоризація протилежної статі "хтось (ім. жін. роду) у *штанах*" спостерігається рідко (наприклад, "Луценко – це така собі Антиюля, або *Юля у штанах*"), що пояснюється неможливістю наявності такого контрасту "свого-чужого", оскільки "сьогодні бути "у штанах" не є "чужим", не властивим для жінки, тому можливість створення метафоризованого протиставлення мінімальна" [там само, с. 140].

Новим трендом електорального дискурсу України 2019 стали передвиборчі дебати кандидатів в президенти П. Порошенка та В. Зеленського, які вперше в історії України замість традиційного студійного формату пройшли на *відкритому локусі* – стадіоні "Олімпійський", що пересунуло телевізійну комунікацію опонентів з дистанційної площини зустрічі з телеглядачами в безпосередньо контактну з виборцями, схожу за формою на мітинг [8, с. 6]. Обраний локус сприяє ритуальності та театральності передвиборчої боротьби (виклик на "поєдинок", процедура аналізів, підбор ведучих, колінопреклоніння та ін.), а для В. Зеленського, який перетворив дебати перед другим туром виборів в головне шоу країни, така відкрита політична дуель сприяла підкресленню його винятковості й росту політичної харизми [118, с. 41].

В. Зеленський удаło вибрав місце для дебатів – стадіон, що в історичному кодї українців асоціюється з виборами гетьмана через пряме голосування на козацькій раді перед більшим скупченням народних "низів" ("Чорна рада") [100]. Далі в електоральному дискурсі України 2019 феномен харизми отримав нову форму, де індивідуальна акторська харизма Володимира Зеленського була перенесена на всіх представників партії "Слуга народу", що в результаті стала *колективним аватаром індивідуальної харизми президента-шоумена В. Зеленського* [250, с. 89].

Дослідження комунікативних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі на прикладі риторики кандидатів на посаду президента України П. Порошенка та В. Зеленського довело, що формат передвиборчої кампанії передбачає *агональний* тип взаємодії між суперниками, тому основною комунікативною тактикою обох кандидатів обрано саме деструктивну критику у формі *образи*, яка експлікувалася за допомогою вульгарних слів, що характеризують розумову діяльність, зовнішній вигляд або поведінку адресата (для П. Порошенка – *Порох, ПеПе, шоколадний заєць, Шоколадний, Шоколадний Петя, Вальцман, барига, Пеця* та інші; для В. Зеленського – *Зе, слуга народу, слуга урода, преЗедент, ЗеВова, блаЗень,*

клоун, маріонетка Коломойського, наркоман, кіт у мішку, голограма, зеля, ВАЗ, ваЗелін, артикль та ін.) [67, с. 59].

Обидва кандидати під час передвиборчих перегонів самі стають об'єктами зовнішньої критики, різноманітних викриттів і звинувачень у свій бік, і тому, потрапляючи в такі ситуації, політичні діячі використовують *тактику відведення критики*, метою якої є надання доказів невинності, за допомогою яких можна пояснити (виправдати) певні вчинки та дії. Часто це забезпечується шляхом переадресації провини до іншого, наприклад, висловлення П. Порошенка: *"Ключ від війни лежить не у Порошенка в сейфі, а в Москві"* [там само, с. 60].

Отже, проведення електоральних акцій у медійному дискурсі характеризується інтерактивним двостороннім типом мовлення, що розширює палітру полілогічних жанрів і протиставляється за структурно-композиційною ознакою монологічним жанрам. Теледебати, телевізійні політичні шоу, інтерв'ю стають яскравими мовленнєвими подіями в електоральній боротьбі й активно використовуються протиборчими сторонами, зокрема, для реалізації деструктивної критики свого опонента і, відповідно, руйнування його політичного іміджу. Необхідно відзначити, що політики активно використовують обидва локуси – і парламентський, і медійний – для реалізації політичного критисайзингу, що впливає як на основні інформаційні чинники розвитку політичної системи, так і на електоральну свідомість виборців і їхні вподобання в період передвиборчої кампанії.

1.2.3 Стратегії та тактики критики в парламентському та медійному дискурсах

У *парламентському дискурсі* комунікація може відбуватися за декількома векторами, а саме 1) "інститут – суспільство"; 2) "інститут – громадянин", 3) "представник інституту – представник інституту", 4) "представник інституту – інститут". Вектор "інститут – суспільства" реалізується у формі голосування на виборах і законів, стенограм. Вектор

"інститут – громадянин" реалізується у формі листів, телеграм, скарг, індивідуального прийому громадян і відповідей депутатів на листи. Вектор "представник інституту – представник інституту" відбувається у формі усної або письмової взаємодії за формою питання – відповідь між членами парламенту та міністрами, вектор "представник інституту – інститут" утілюється у формі доповіді члена певного комітету, усного/письмового звернення міністра або президента до парламенту [169].

Парламентські дебати містять широкий діапазон усних та письмових текстів. Так, Ш. Ельшпасс розрізняє такі типи усних текстів у парламентському дискурсі ФРН: 1) доповіді депутатів Бундестагу та Бундесрату; 2) проміжні питання та репліки з місця; 3) висловлювання головуєчого бундестагу або його заступника, що стосуються перебігу дебатів згідно з регламентом [191, с. 53].

Учасниками парламентської комунікації є члени парламенту, уряду, представники комітетів та виборці. Адресантом у парламенті є політик, який виступає з промовою, представляючи свою позицію або позицію своєї партії, інтереси електорату. М. Кітік зазначає, що адресант у парламентських виступах є *індивідуально-колективним* [85].

Особливістю адресації в парламентському дискурсі є те, що депутати не мають безпосереднього мовного контакту один з одним, а прямий контакт відбувається лише з головою парламентських засідань, тому взаємодія між парламентарем та політичними прихильниками, опонентами та виборцями завжди має опосередкований характер, що дає змогу знизити категоричність різних висловлювань та їхню прямоту [там само, с. 57].

Цікавою є специфіка риторичних стратегій сучасних правих політиків у *німецькому парламенті* й використання в цьому контексті інклюзивного "ми". Так, праві радикали, які різко критикують уряд Ангели Меркель і говорять про необхідність "позбавлення від іноземців" (нім. *Entsorgung*) і "інверсії етнічної належності" (нім. *Umfolkung*) і про те, "що період Гітлера був в історії Німеччини" пташиним лайном", стверджують при цьому, що говорять від

"нас" і від імені "нашої Німеччини"". Літературний діяч і лауреат премії Лейбніца Г. Детерінг вважає, що такі спроби "АдН" говорити за "весь німецький народ", використовуючи "ми"-мову, ведуть до ідей тоталітарного розширення прав і планів про помсту і знищення [186, с. 12].

Під час електоральної боротьби *медійний дискурс* й інсценування в ньому політиків активно використовуються для маніпулювання думкою виборців, що здійснюється через відповідні стратегії й тактики [105, с. 24]. Тактики маніпулювання ґрунтуються на *протиставленні когнітивних сфер*, вплив на які забезпечує маніпулювання волею адресата. Маніпулятивний вплив також може бути здійснено на *логічне мислення* або *емоції* виборців. У такому разі тактику погроз, викриття можна віднести до способів впливу на почуття й емоції виборців, а тактики "аналіз – мінус", "звинувачення", "звернення до анонімного авторитету", "самопрезентація" – на логічне мислення [там само, с. 27].

У зв'язку з тим, що політика – це сфера людської діяльності, у якій виявляються розходження й зіштовхуються інтереси класів і груп, відбувається пряме публічне зіставлення позицій [114, с. 187], політична критика найчастіше конструюється в медійній площині як експліцитне й імпліцитне протиставлення "*своїх*" (*правильних*) і "*чужих*" (*неправильних*) поглядів, тобто як діалог нерівноправних в епістемічному відношенні думок [208, с. 23–24]. У медійному дискурсі вживання двох, а можливо, і більше різних слів стосовно одного й того ж предмета є суттєво необхідним елементом, оскільки служить одним з найважливіших лінгвістичних засобів формування опозиції "*своє – чуже*" [209, с. 16].

Комунікативні стратегії критики в парламентському та медійному дискурсах поділяються за кооперативним та конфліктогенним типами й демонструють лінію поведінки оратора в намірі досягти певної мети та істотно вплинути не тільки на прямого реципієнта відповідним вибором найбільш ефективних мовних засобів, але й на неприсутніх слухачів/глядачів [15, с. 49; 62, с. 88]. В електоральний період політична критика набуває більш

конфліктогенних рис, оскільки основне її завдання в політичному дискурсі полягає в негативній оцінці опонентів – їхньої діяльності, особистості в прямій та непрямій формах через широке коло медій, у формі наступу, нанизування проблем, приниження та ін. [166, с. 57].

До *кооперативних* стратегій належать стратегії кооперації, аргументації, самопрезентації. Стратегія *компромісу* спрямована на створення порозуміння та кооперації в інтеракціях між учасниками парламентських дебатів [112, с. 193]. Стратегія *аргументації* сприяє досягненню цілей комунікації завдяки вмінню учасників дебатів оперувати інформацією для ефективної аргументації [там само, с. 205]. Стратегія *самопрезентації* слугує позитивно конотованому представленню іміджу політичної сили, покращенню свого статусу в парламентських дебатах і завоювання симпатії потенційного електорату [14, с. 43].

До *конфліктогенних* стратегій відноситься *стратегія дискредитації*, що втілює повне руйнування іміджу опонентів у політичній комунікації за рахунок посилено негативної конотованої вербальної агресії, в основі якої лежать гостра *негативна оцінка* та *критика* діяльності опонентів [112, с. 221]. Стратегія дискредитації реалізується тактиками критики, обвинувачення та іронізування. Тактика *критики* базується на критичній оцінці діяльності опонентів у політичній комунікації та провокативних діях для руйнування їхнього іміджу [там само, с. 221]. Тактика *обвинувачення* спрямована на зниження балансу обличчя об'єкта обвинувачення до максимально низького завдяки вказуванню на помилки, негативні аспекти в політичній діяльності [там само, с. 226]. Тактика *іронізування* пов'язана з надмірно гострим глузуванням і висміюванням опонентів політичної комунікації, спрямованої на приниження їхнього іміджу [там само, с. 234].

Необхідно вказати на існуванні такої форми іронії як "чорна іронія", що спрямована на маніпулювання всіма риторичними прийомами, засобами для регулювання комунікації та її спрямування в необхідне конструктивне русло

завдяки налаштуванню партнерів по комунікації та інших адресатів до сприйняття потрібного висновку, результату [19, с. 27].

Передвиборчий дискурс у медійному форматі характеризується *театральністю*, що репрезентує лінгвосеміотичну категорію, що виконує функції презентації та самопрезентації політичних акторів у медіях для впливу на широкий соціум з метою виявлення, укріплення та підтримки політичної влади. При цьому одна зі сторін медійної комунікації – народ виконує переважно роль не прямого адресата, а адресата-спостерігача, який сприймає політичні події як розігране для нього дійство [170, с. 92]

Передвиборчі дебати на стадіоні можна описувати також користуючись категоріями театру й дискурсивними паралелями, що виникають між компонентами *театру* та *політичного дискурсу*: 1) п'єса, сценарій, сюжет, драма, трагедія, фарс, комедія, містерія *vs.* хід політичних подій; 2) автор тексту *vs.* спічрайтери, помічники, самі політики; 3) режисер, сценарист *vs.* організатори подій, лобісти, агенти впливу; 4) глядачі *vs.* народ; 5) зал для глядачів, сцена, екран *vs.* трибуна, сцена, екран, зал засідань та ін. [170, с. 93]. Центральним аспектом дебаткування на стадіоні постає *перформанс*, тобто дія однієї людини або групи людей щодо іншої людини або групи людей, тобто центральною характеристикою театральності обрано третю особу, глядача, спостерігача [265].

Під час електоральної боротьби українські політики в стратегіях критики використовують різні типи субкатегоріальної адресантності, наприклад, В. Ющенко абсолютну адресантність (*я, моя нація*), інклюзивну адресантність (*для нас, для моєї нації*), а також ритуальну адресантність, т. зв. авторське, скромне, царське "ми" (*ми – народ України*) [118, с. 250]. При цьому Ю. Тимошенко використовує абсолютну адресантність (*я, моя революція*), інклюзивну адресантність (*для нас, для нашої перемоги, наша рідна Помаранчева революція*), а також ритуальну адресантність, т. зв. авторське інклюзивне "ми" (*ми – команда*) [там само, с. 260]. У такій спосіб адресанти

критики створюють ілюзію в слухача, що критика йде не тільки від однієї особистості, а є критичною оцінкою більш широко кола адресантів.

Отже, на відміну від парламентських стратегій і тактик критики, які визначаються інституційністю дискурсу, чіткою політичною позицією та статусом депутата (провладність/опозиційність) і розміщуються за векторами "інститут – суспільство", "інститут – громадянин", "представник інституту – представник інституту", "представник інституту – інститут" тощо, у межах мейдійного дискурсу чинник інституційності знижується, оскільки політик переходить у міжособистісну площину й може критикувати більш неформально та емоційно, тобто інсценуватися як приватна людина, а не представник влади.

1.3 Лінгвокультурні традиції політичної критики в публічній комунікації Німеччини й України

Стратегії критики в німецькому та українському політичному дискурсах мають свою лінгвокультурну та лінгвориторичну специфіку й визначаються, з одного боку, особливостями концептуалізації самого поняття "критика" в німецькій та українській мовах, з іншого боку, традиціями політичної боротьби й передвиборчого критисайзингу в політичному просторі Німеччини та України.

1.3.1 Концептуалізація поняття КРИТИКА в німецькій та українській мовах

У німецькій мові лексему "Kritik" розглядають в ланцюгу таких концептуальних категорій, як 1) *Beurteilung*/оцінка (основна форма), 2) *Besprechung*/обговорення, 3) *Durchsicht*/огляд, 4) *Einschätzung*/оцінка, 5) *kritische Würdigung*/критична оцінка, 6) *Rezension*/огляд, 7) *Urteil*/судження [55, с. 104]. Як гіперонім лексема "Kritik" підпорядковує такий гіпонімічний ряд мовних одиниць: *Filmbesprechung*/рецензія на фільм,

Filmkritik/кінокритика, *Filmrezension* /огляд фільму, *Buchbesprechung*/рецензія на книгу, *Buchkritik*/ критичний розбір книги, *Buchrezension*/ рецензія на книгу [312].

Німецька лексема *Kritik* формує шість асоціативних кластерів (нім. *Assoziationen*): 1) *Diffamierung*/наклеп, *Herabwürdigung*/дискредитація, *Rufschädigung*/ущерб репутації, *Schmähung*/наруга, *Verleumdung*/наклеп, *Verunglimpfung*/приниження, *Diffamation*, *Diffamie*/наклеп; 2) *besprechen*/ обговорювати, *kritisch begutachten*, *kritisch beleuchten*, *kritisch betrachten*, *kritisch bewerten*/критично оцінювати, *rezensieren*/рецензувати, *einer Kritik unterziehen*/ підлягати критиці; 3) *harsche Kritik* / жорстка критика, *Schmähkritik* / кривдна критика, *Verriss* / розгромна критика; 4) *beurteilen*, *bewerten*, *einschätzen*, *ermessen*, *evaluieren*, *gewichten*, *schätzen*, *werten* / щось доре або погано оцінювати, *würdigen*/цінувати, *(gut, schlecht) finden*/знаходити щось (добрим, поганим); 5) *Kritik formulieren*, *Kritik leisten*, *(konstruktiv) kritisieren*, *einer kritischen Würdigung unterziehen* / піддати (конструктивній) критичній оцінці [312]

Дія "*mit einer Person oder Sache nicht einverstanden sein, weil sie bestimmten Maßstäben nicht entspricht, und dies in tadelnden Worten zum Ausdruck bringen* / не погоджуватися з людиною або предметом, оскільки вона не відповідає певним стандартам, і висловлювати це у формі докору" [307] презентується в німецькій мові такими лексичними групами:

1) загальне значення: *kritisieren* (критикувати), *bemängeln* (знаходити недоліки, критикувати); *rügen* (засуджувати, докоряти); *etw. einer Kritik unterwerfen*; *etw. einer Kritik unterziehen*; *einer strengen Kritik unterziehen* (розкритикувати);

2) ідіоматичне значення: *den Finger auf die offene Wunde legen*/*den Finger in die offene Wunde legen* / *den Finger auf die brennende Wunde legen* / *den Finger auf die Wunde legen* (розкритикувати, указати на недоліки, задіти за живе), *keinen guten Faden an j-m lassen*/ *etw. in Grund und Böden kritisieren* (розкритикувати в пух і прах), *es hagelte Kritik* (спровокувало град критики);

3) *переносне значення: den Finger in die Wunde legen* (задіти за живе); *eine Attacke reiten gegen jdn./etw.* (розкритикувати, зробити випади проти когось), *einheizen* (пропісочити, проробити, дати жару), *im Kreuzfeuer der Kritik stehen/in die Kritik geraten/ins Kreuzfeuer der Kritik geraten* (жорстко критикувати) [312].

У німецькій мові синонімний ряд дієслова "*kritisieren*" репрезентований широким діапазоном одиниць, що презентовано такими групами: *angreifen*/нападати, *attackieren*/атакувати, *auszusetzen geben/haben* / виявляти недоліки, *beanstanden*/скаржитися, *bemängeln* / виявляти недоліки, *Kritik üben* / критикувати, *missbilligen*/засуджувати, *rügen*/журити, *tadeln*/засуджувати, докоряти, *anmeckern*/придиратися, *bemäkeln*/охаювати, *monieren*/вказувати на помилку, *schelten*/сварити (книжково), *anmeckern*, *bemäkeln*, *herumkritisieren*/ (розмовно) скаржитися, критикувати, *beckmessern*, *[be]kritteln*, *mäkeln*, *nörgeln*/ (пейоративно) критиканити, дріб'язково критикувати, чіплятися, скаржитися, нудити [307].

Найпоширеніші комбінації слів з компонентом *kritisieren* у німецькій мові – це сполучення дієслова *kritisieren* з прикметниками: *scharf*/різко, *heftig*/жорстко, *massiv*/масивно, *harsch*/різко, *vehement*/пішуче, *öffentlich*/публічно, *hart*/суворо, *indirekt*/непрямо, а також сполучення дієслова *kritisieren* з іменниками: *Haltung*/ставлення, *Bundesregierung*/федеральний уряд, *Opposition*/опозиція, *Umweltschützer*/екологи, *Regierung*/уряд, *Vorgehen*/дія, *Rechnungshof*/рахункова палата [307].

Виокремлення лексичних експлікатів критичної оцінки в промовах політичних діячів Німеччини та України створювався з опорою на *морфологічні маркери*, які в німецькій мові представлено широким колом префіксально-суфіксальних засобів із *заперечною семантикою* [116; 187; 219]. До префіксальних засобів *німецького походження* із негативною семантичною функцією відносяться:

1) *un-* (*ungünstig und negativ belegt* "несприятливо й негативно доведений": *unpraktikabel* "непрактично", *undurchdacht* "непродумано", *unfinanzierbar* "нефінансований");

2) *dis-* (*verneidende Funktion* "негативна, заперечувальна функція": *diskriminieren* "дискримінувати", *diskreditieren* "дискредитувати");

3) *miss-* (*falsch oder unzulänglich* "неправильно або неадекватно": *missachten* "ігнорувати", *missbrauchen* "зловживати", *missbilligen* "засуджувати");

4) *ver-* (*negativer Ansatz* "негативний підхід": *vernachlässigen* "нехтувати", *verschandeln* "зіпсувати"; *fehlerhafte Handlung* "помилкова дія": *sich verirren* "загубитися", *sich verschreiben* "зробити опуску", *sich verlaufen* "заблукати", *sich verwählen* "неправильно набрати номер");

5) *wider-* (*eine negative Einstellung einer Person gegenüber einer anderen* "негативне ставлення однієї людини до іншої": *widerreden*, *widersprechen* "суперечити", *widerstreiten* "конфліктувати");

6) *aus-* (*negative Äußerungen gegenüber einer Person* "негативні вирази щодо людини": *auslachen* "висміювати", *ausschimpfen*, *ausschelten* "вилаяти, пропісочити", *ausspotten* "висміяти");

7) *vor-* (*Bemänglung* "вияв, відшукування недоліків": *vorwerfen* "дорікати, звинувачувати", *vorhalten* "докоряти");

8) *fehl-* (*Unrichtigkeit* "неправильність, невірність": *fehlbesetzen* "неправильно призначати (на посаду)", *fehlgehen* "промахнутися, терпіти невдачу", *fehlleiten* "вести по неправильному шляху", *fehlschlagen* "терпіти невдачу, не потрапити в ціль").

До префіксальних засобів *іншомовного (латинського та грецького)* походження із заперечною семантичною функцією відносяться такі префікси, як: (1) *in-* (*il-, im-, ir-*) (значення *nicht, ohne, un-*: *illegal* "незаконний", *illegitim* "неправомірний", *illoyal* "нелояльний", *inkorrekt* "неправильний"); (2) *non-* (значення *nicht, un-*: *Nonsens* "нісенітниця"); (3) *vē-* (*vae-*) (значення *schlecht, schlimm*: *vēpallidus, (vae)pallidus* "смертельно блідий"); (4) *a-, an-* (значення

un-, ohne: Anomalie "аномалія", asynchron "асинхронний"); (5) dys- (значення miss-, schlecht: Dysfunktion "дисфункція", Dysgnathie "дисгнатія", Dysthymie "дистимія"); (6) pseudo- (значення falsch, schein-, Schein-, Anschein, täuschen: Pseudo-Erklärung "псевдо-пояснення", Pseudowissenschaft "псевдо-наука", Pseudopolitiker "псевдо-політик") [190; 222; 226; 241].

В українській мові лексема "критика" тлумачиться як 1) розгляд і оцінка когось, чогось із метою виявлення та усунення вад, хиб; 2) указівка на вади, хиби; 3) негативне судження про щось [300], а дія "критикувати" позначає "розглядати й оцінювати когось, щось, викриваючи вади, хиби; критикувати" [300].

В українській мові, як і в німецькій, існує широкий ряд синонімів дієслова "критикувати": 1) проробляти, проробити, довбати, пропісочувати, пропісочити, проперчувати, проперчити, роздраконювати, роздраконити, крити (*гостро, різко, зазв. картаючи, лаючи когось, висловлюючи незадоволення діями, поведінкою когось*); 2) протягати, протягувати, протягти, протягнути, прокатувати, прокатати (*гостро, глузуючи – у часописі, публічному виступі тощо*); 3) пропечатувати, пропечатати, прописувати, прописати (*гостро – у пресі*); 4) довбати (*безперервно і надокучливо повторюючи те саме, нагадувати про що-небудь, різко критикувати кого-небудь*) [299]. Дієслово "критикувати" активно сполучається як із прикметниками (*доброзичливо, конструктивно, аргументовано, гостро, уїдливо, розгромно*), так і іменниками (*уряд, опозиція, влада, активісти, Рада, президент, політика*).

В українській мові має місце широкий ряд фразеологізмів на позначення "картати" = "гостро дорікати кому-небудь, лаяти когось; різко критикувати, засуджувати" [300], наприклад: (*гостро критикувати*) "брати в шори"; "знімати стружку з кого"; "протирати (драїти) з пісочком"; "накручувати хвоста кому, зневажл.; (*докоряти, роз'яснюючи неправильність чи недостойність поведінки*), "вичитувати (читати) мораль (нотацію, проповідь)"; (*лаючи, змушувати робити так, як це потрібно*) "на гречку

переганяти"; (дуже ганити, лаяти) "кидати громи (громами) на кого"; "давати (здавати, надавати) прочухана (прочуханки)"; "давати джосу"; "милити шию (голову, холку)"; "наминати чуба (чуприну)" кому; (виражати в гострій формі незадоволення чиймись вчинками) "давати (здавати) нагінку"; "завдавати гарту"; "давати перцю"; "давати припарки"; "чистити на всі боки"; (дуже лаяти, сварити кого-небудь, дошкуляти критикою) "задати перцю з маком"[300].

На шкалі оцінки значення німецького поняття *Kritik* розташовується від позитивної вмотивованої (*konstruktiv, **berechtigt**, handfest, helfend, hilfreich, nützlich, sachlich*) через нейтральну, слабку (*maßvoll, unsachlich, lau, zahm*) до негативно вмотивованої (*destruktiv, kleinlich, herablassend, vernichtend, ätzend, kleinkariert*). Критика може розрізнятися за ступенем (*scharf, harsch, heftig, hart*) та обсягом (*breit, breit gefächert*). Ознаки українського поняття "критика" розташовується на шкалі оцінки від "позитивної" корисної (доброзичлива, ділова, конструктивна, аргументована, **здорова**, підбадьорлива, справедлива, неупереджена) через нейтральну (помірна, слабка, боязка) до "негативної" (гостра, уїдлива, дошкульна, нищівна, розгромна, вбивча) [48, с. 287].

Отже, доходимо до висновку, що в німецькій мові відсутнє поняття "здорова критика", що є спільним для слов'янських мов і ґрунтується на семі "здоров'я". Поняттю "здорова критика" в німецькій мові відповідає поняття "*berechtigte Kritik*/справедлива критика", що визначається цінністю *Gerechtigkeit*/справедливість і, відповідно, містить позитивну оцінку [233, с. 147]. Ознака "здоровий" у німецькій мові використовується лише як метафора "*gesundes Misstrauen*/здорова недовіра", що пов'язується із здоровим скепсисом і перевагою контролю над довірою [307]. В українській мові, відповідно, контрастним є позначення "уїдливої, їдкої, що зачіпає за живе" критики за допомогою ознаки "дошкульна", що викликає, спричиняє *фізичний біль*, діє сильно, вражає глибоко і співвідноситься з лексемами *скула* "набив, болячка", або *икула* "вилиця" [300]. Визначені контрасти працюють на користь теорії *кордоцентризму* українців (Г. Сковорода, П. Юркевич та ін.),

для яких "серце" (емоції, почуття) є органом самопізнання, що зумовлює домінування емоційності над раціональністю [24, с. 71].

1.3.2 Традиції політичного критисайзингу в Німеччині й Україні

Специфіка політичного критисайзингу в Німеччині й Україні характеризуються передусім розбіжностями у ставленні німців і українців до критики [30; 65; 69; 228; 240]. Для німецькомовної культури характерна орієнтація на зміст завдання та його успішне виконання, тому форма критичного діалогу є нормою між політиками та іншими публічними особами [249], де ніхто з комунікантів не сприймає критику на свій рахунок: стосунки між партнерами по дискусії ґрунтуються насамперед на діловому обміні думками та встановленні істини [229, с. 345]. Також у німецькій мові поняття *Kritik* не має такої негативної конотації, як в українській мові, оскільки критика визначається як компетентне оцінювання з визначенням недоліків та їх аналізом, вона є невід'ємною частиною публічної риторики (нім. *Öffentlichkeitsrhetorik* [196, с. 235]) в політичному й науковому видах дискурсу.

У німецькому політичному дискурсі критика належить до лідерського арсеналу політика, що показує здатність критикувати й відповідати на критику, відокремлюючи при цьому особисте (позитивне/негативне) ставлення до учасників дебатів [185, с. 53]. Незважаючи на свої політичні симпатії, газети й журнали Німеччини також завжди мають змогу жорстко розкритикувати партії, які вони підтримують [13, с. 52], а градус критики тих чи інших політиків/політичних сил українськими медіа має більш викривний характер і виконує при цьому роль "політичних кілерів" (76).

Прямі номінанти понять "критика" та "критично" зазвичай використовуються і українськими, і німецькими політиками, коли вони *говорять про критику*, а не безпосередньо критикують опонентів або неprisутнього третього. Німецькі та українські політики звертаються до багатьох синтаксичних засобів, зокрема повторів, риторичних питань,

спонукальних речень тощо, щоб сформулювати критичне висловлювання. При цьому німецькі опозиційні політики експліцитно та прямо називають суб'єкт критики, безпосередньо звертаючись до нього (напр. "*Indem Sie immer von neuem den Versuch machen, **Frau Bundeskanzlerin**, die Fehler Ihrer Politik anderen aufzubürden, spalten Sie Europa*" (AG, 22.03.2018). Натомість українські політики частіше використовують займенники "вони", "їх", щоб відокремити себе від суб'єкта критики (напр., "*Слухайте, дорогі товариші, панове, друзі, "грантожери", як **вас** там назвати по правді – да? – спустіться з небес і підіть у село!*" (ОЛ, 03.04.2018).

У німецькому політичному дискурсі перевага надана саме позитивно мотивованій формі критики політика, здатного фахово критикувати, приймати критику й відповідати на неї (*Seit Union und SPD vorigen Freitag ihre Eckpunkte für den Klimaschutz präsentiert haben, stehen die Pläne in der Kritik. Zunächst von Wissenschaftlern und Umweltschützern, im Bundestag dann durch die komplette Opposition. – **Diese Kritik**, sagt Brinkhaus, "**nehmen wir sehr ernst**"*/Від часу, як у минулу п'ятницю ХДС та СДПН представили свої ключові моменти щодо захисту клімату, ці плани зазнали критики. Спочатку вченими та екологами, потім у Бундестазі усією опозицією. – **Ми ставимося до цієї критики дуже серйозно**, – каже Брінкгаус) (51). При цьому особисте (позитивне/негативне) ставлення до дій опонента відокремлюється від його особистості [276, с. 96].

Так, Кевін Кюнерт, лідер молодого крила *Jusos SPD*, фундаментально критикує стиль керівництва Ангели Меркель як канцлерки, при цьому він проводить межу між її позитивними особистісними рисами й негативною оцінкою її політичного стилю ("*Sicher eine nette Frau, aber **ihre Politik ist "Gift"***" / "Звичайно, приємна жінка, але **її політика – "отрута"**) (63). Як правило, критику, так і відповідь на неї, як правило, німецькі політики підтверджують конкретними аргументами та фактами (цифри, дані, посилання на статистику тощо). Також, незважаючи на свої політичні симпатії, газети і журнали Німеччини завжди мають змогу жорстко критикувати партії, які вони підтримують [13, с. 52].

Німецькі політики в неформальному спілкуванні для підкреслення гостро критичного ставлення до об'єкта критики та його дій використовують етноспецифічний вигук *hää*, що попереджає реакцію-оцінку тих дій опонента, які не подобаються суб'єкту критики, але й тоді, коли опонент говорить абсолютно безглузді та нелогічні речі (50). У комбінації з питальною інтонацією та відповідним поглядом вигук *hääää* виражає нерозуміння, незнання й сильний (негативний) подив [307], що доповнює паравербальний портрет негативної критичної оцінки (Анжела Дорн, парламентський директор від партії Зелених у Вісбадені: *Und nach wenigen Monaten hat die eine Freundin gesagt: "Angela, es ist so weit." – Und ich so: "Hää, was ist so weit?" – "Ja, du hast dich verändert." Und ich hab sie angeschaut mit riesen Augen, mein Mund ist richtig aufgeklappt und ich so: "Wie, was meinst du?"*/ І через кілька місяців одна подруга сказала: "Анжело, нарешті!". – Я: "**Виба**ч, що нарешті?" – "Так, ти змінилася". І я подивився на неї великими очима, рот розкрився, і я сказала: "Що ти маєш на увазі?") (82).

Історичною особливістю критики в німецькому політичному дискурсі є використання порівнянь з відомими нацистськими злочинцями (*Hitler, Goebbels*), методами (*Gestapo, Anschluss*), установами (*SA, SS, Wehrmacht*), злочинами (*Konzentrationslager, Euthanasie*) або територіальними претензіями (*Großdeutschland*) [224, с. 270]. Подібні "Nazi-докори" використовуються не тільки як "цитатні слова" для попередження або критичного осмислення темного минулого німецької історії, а й використовуються недбало або навмисно, щоб привернути увагу засобів масової інформації та/або жорстко критикувати й навіть дискредитувати свого політичного противника – його позицію, програму або дії, наприклад, *"Ein Hetzer ist er, seit Goebbels der schlimmste Hetzer in diesem Land"* (Віллі Брандт, критикуючи генерального секретаря ХДС Хайнера Гейслера за його висловлювання *"der Pazifismus der 1930er Jahre habe" Auschwitz erst möglich gemacht*", назвав його "найгіршим агітатором у нашій країні із часів Геббельса") (37).

В українському політичному дискурсі, навпаки, критика у формі негативного судження є основою жанру *провокації*, що орієнтована не на аналіз помилки в діях опонента, а переслідує мету завдати максимальної шкоди політичному супротивникові, надати негативної оцінки його особистості [48, с. 290]. Також українські політики висловлюють *критичні зауваження* щодо діяльності політичних опонентів, базуючись здебільшого на протиставленні, основою якого є одна з базових категорій політичного дискурсу – опозиція "свій – чужий" [3; 130; 131; 140]. "Свої" отримують схвальної оцінки, а "чужі" критикуються. Мовними маркерами вираження певних позицій є ключові слова, контраст, протиставлення, повтор, мовні одиниці із семантикою руйнування (*знищені, падіння*) для позначення відповідних реалій суспільно-політичного життя, мовних одиниць із позитивною конотацією (*найчесніших, яскравіших, справедливих і переможних, кращий, найкращий*) [142, с. 298].

Дослідження темпорального чинника інавгураційних промов українських та американських президентів показало, що українські президенти у своїх промовах *через здебільшого критичний аналіз роботи своїх попередників* проєктують план дій на майбутнє, а особливість американських інавгураційних промов складати подяку попередникам, що забезпечує тяглість демократичних традицій і не характерна для українського політичного дискурсу [там само, с. 267].

Отже, дискурсивна специфіка політичної критики як жанру публічної комунікації в Німеччині й Україні буде визначатися і на стратегічному (конструктивність *vs.* деструктивність), і на тактичному (переконання *vs.* провокація) рівнях. Диференційним маркером конструктивної критики є наявність у коментарі відповідних пропозицій щодо покращення (нім. *Verbesserungsvorschläge*) [48, с. 288].

1.3.3 Політична критика в паравербальному вимірі

В усному політичному дискурсі мовні одиниці, що слугують для моделювання політичних критичних тверджень, зрозуміло, можуть супроводжуватися виразниками *паравербального* рівня й за їх допомогою увиразнюються. До них належать голосові (гучність, темп, тембр, мелодика, паузація) й кінесичні (рухи рук, голови, тіла, міміка, проксемика) засоби, що привносять в усне мовлення додаткове значення й мають етнокультурну специфіку [84; 90; 96; 136; 139; 146; 147; 231; 276].

Паравербальні елементи передають інформацію про емоційний стан політиків, їхнє особисте залучення до розмови, а також напругу або розслаблення мовців під час дебатування [236, с. 1401; 267, с. 252]. У поєднанні з мімікою тон голосу сигналізує про те, чи є це висловлювання політика жартом, цитатою або іронією [239, с.189]. *Безсилля* (нім. *Machtlosigkeit*), що використовується як загальний термін для омовлення тривоги та низької впевненості в собі політика, проявляється в зменшенні гучності та багатьох порушеннях, які виявляються в потоці мовлення. Це, зокрема, заїкання, опущення частин слів, незакінчені речення, довгі паузи між словами й реченнями [267, с. 252]. Атрибут *сила* (нім. *Macht*) приписується мовцю, коли його мовлення просте та безпосереднє [там само, с. 253].

Жестове оформлення висловлення, зокрема критичного, є функційно детермінованим, а взаємозв'язок жесту та мовлення є подвійним: з одного боку, жести супроводжують мовлення, з іншого боку, вони виконують комунікативну функцію і є комунікативно значущими [44; 84; 220].

Існує три основних класи жестів: 1) жести, що мають незалежне лексичне значення, здатні передати значення поза словесним контекстом, 2) жести, що *супроводжують* певну промову або інші фрагменти спілкування й разом з мовою виражають думки, почуття й наміри мовця (англ. *co-speech gestures*, нім. *redebegleitende Gesten*) [174, с. 251; 180, с.36; 223, с. 24; 243, с. 13], і 3) жести, що контролюють комунікативний процес, тобто моменти

встановлення, підтримки та припинення спілкування [99]. Саме другий тип жестів обрано як одиниці аналізу паравербального оформлення критики.

Поряд із жестами критику також оформлюють просодичні засоби, наприклад, паузи хезитації [87; 121], тональні та динамічні емпізи [22; 78; 125; 126; 154], тембральне забарвлення голосу [147, с. 131], а також засоби міміки, окулесики та проксемики мовця, що *показують* критику й заміщують її вербальні експлікати [252, с. 89]. Остання група відноситься до *конклюдентних* засобів вираження критики, коли мовець замість слів (усно) або письмових повідомлень виражає критику своєю поведінкою. У деяких випадках конклюдентною дією може стати *мовчання*, що в суровому (юридичному) сенсі є бездіяльністю, але з огляду на засоби зворотного зв'язку (англ. *feedback channel*) адресат може сприйняти мовчання як критику [259, с. 91].

Діалого-аналітичне дослідження телевізійної дуелі у федеральній виборчій кампанії Німеччини 2017 року показало, що під час дебатів такі емоційні стани комунікантів, як збудження, піднесення, агресія, відбиваються саме в жестах мовців, які супроводжують експліцитні ключові слова критики або важливі меседжі в бік опонента й акцентують їх [274, с. 186]. У взаємодії з модуляцією голосу акцентування критики виконують негативні похитування головою, кивання на позначення згоди, нахмурений лоб або здивовані погляди [210, с. 20; 260, с. 460]. У політичній комунікації такі рухи мають, як правило, імпульсивний характер, вони направлені в бік адресата критики й можуть перевищувати лінію плеча адресанта критики [147, с. 109; 251 с. 192]. Просодичні та жестові паравербальні засоби є важливим компонентом мовленнєвих портретів публічних особистостей в різних видах дискурсу [157; 283]

Висновки до Розділу 1

1. Критику розглядають як філософський метод пізнання, властивість мислення людини, жанр політичної комунікації, набір комунікативних стратегій і тактик і як об'єкт досліджень різних гуманітарних галузей, зокрема філософії, соціології, політології, риторики, педагогіки, лінгвістики, конфліктології та контрастивних дискурсивних студій. Критика відбиває специфічні межсуб'єктні зв'язки, коли один суб'єкт засуджує іншого суб'єкта з подальшими спростуваннями або вимогами певних змін у його/її вчинках і діях, наполягаючи на *встановленні істини*.

2. Критика як філософський *метод пізнання* – це оцінка певних предметів, явищ і подій. Вона лежить в основі критичної оцінки, яка висловлюється з метою виявлення та усунення вад. Критика як *властивість мислення* допомагає зберегти зв'язок комунікації з пропозиційною або екзистенційною істиною, без якого політика й відповідно політична критика втрачатимуть своє головне призначення. Критика як *жанр політичної комунікації* зводиться сучасними політиками до висвітлювання негативних якостей супротивників, перетворюючись у політичне шоу, зокрема й за допомогою ЗМІ. Критика як *набір комунікативних стратегій і тактик*, які активно застосовують у риторичних прийомах для обґрунтування (аргументації) відповідних позицій і спростування (критики) позиції опонента в умовах конфліктного діалогу.

3. Політичний критисайзинг визначається як набір стратегій і тактик критики, за допомогою якого здійснюється маніпулювання думкою опонента, який широко використовується під час виборчих кампаній для негативної оцінки якостей опонента в межах парламентського та телевізійного локусів. *Стратегія* критики – це комунікативна модель *узагальненої дії* політика-мовця, що має дві форми: конструктивну та деструктивну. *Тактику* критики трактуємо як комунікативну модель *конкретної дії* політика-мовця, що підпорядкована певному виду стратегії. Серед її *форм* розрізняємо

конструктивний (обговорення, розбір помилок, аналіз причин помилок) та деструктивний (докір, засудження, образа, розгром) види. Функція конструктивної критики полягає в професійному аналізі помилок і покращенні кооперативного взаєморозуміння, унаслідок політичні опоненти приходять до консенсусу. Вияв функції деструктивної критики вбачаємо в двобічному звинувачуванні щодо допущення порушень, демонстрації непрофесійності та некомпетентності, що призводить до дискредитації політичного опонента.

4. Критичний дискурс як прагмалінгвістичний тип комунікації, що сприяє виявленню цінностей через фіксацію відсутності збігу з прийнятими в соціумі нормами, формується групою *письмових* асертивних зворотньо-коментуючих типів текстів, що обов'язково містять оцінку й до яких відносяться епікриз, відгук, музична критика, рецензія, телевізійний коментар, ремарка, лист читача або радіослухача, анотація на книгу, що скоро вийде тощо. До *усних* текстів з критичною домінантою переважно публічного формату відносяться парламентські дебати, телевізійні дебати претендентів на президентський або канцлерський пост, виступи на протестувальних мітингах, акціях, партійних виборчих з'їздах, а також політичні ток-шоу, основними комунікативними стратегіями яких є дискредитативна й заперечувальна.

5. Електоральний дискурс як середовище реалізації політичної критики є складним комунікативним утворенням, що поєднує інституційні (політичний) та неінституційні (риторичний) риси й характеризується концептуально протилежними стратегіями передвиборчої риторики: апологізацією своїх (партії та кандидата) і дискредитацією чужих (опонентів). При цьому критика опонентів має переважно деструктивну стратегію, що реалізується тактиками компрометації, звинувачення, зневаги та непрямого натяку на негативні дії опонента. Політики активно використовують парламентський і медійний локуси електорального дискурсу для реалізації політичного критисайзингу, який впливає як на основні інформаційні чинники розвитку політичної системи, так і на електоральну свідомість виборців і їх уподобання в період передвиборчої кампанії.

6. Стратегії критики в німецькому та українському політичному дискурсах мають лінгвокультурну специфіку, визначаються особливостями концептуалізації поняття "критика" в німецькій та українській мовах і традиціями політичної боротьби в політичному просторі Німеччині та України. Німецькі політики віддають перевагу саме позитивно мотивованій жанровій формі критики – *переконанню*, що є основою демократичної промови й належить до впливового арсеналу політика, здатного фахово критикувати, переконувати, водночас приймати жорстку критику й відповідати на неї. В українському політичному дискурсі, навпаки, критика у формі *негативного судження* є основою жанру провокації, що орієнтована не на аналіз помилки в діях опонента, а переслідує мету завдати максимальної шкоди політичному супротивникові, зробити негативну оцінку його особистості.

7. Стратегії критики й тактики їх реалізації в усному модусі політичного дискурсу можуть розглядатися як комплексні мовленнєві утворення, що містять вербальні одиниці – критичні твердження конструктивного або деструктивного змісту, і паравербальні засоби їх супроводження, що розподіляються на голосові (гучність, темп, тембр, мелодика, паузація) й кінесичні (мовленнєвосупроводжувальні рухи рук, голови, тіла) підвиди. Такій підхід дає змогу розробити *інтегральну модель політичної критики*, вербальні, просодичні і кінесичні складники якої будуть діяти під час промови в комплексі та впливати на перцептивне (аудитивне та візуальне) сприйняття критики адресатом.

Основні результати першого розділу висвітлено в таких публікаціях авторки [24; 26; 48; 49; 53; 55; 56; 276].

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЙ І ТАКТИК КРИТИКИ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ НІМЕЧЧИНИ Й УКРАЇНИ

У цьому розділі представлено гіпотезу, мовний матеріал, програму проведення комплексного дослідження стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України з використанням методів ідентифікаційного експерименту, інструментально-фонетичного і мультимодального видів аналізу, а також статистичної обробки отриманої інформації. У розділі змодельовано *tertium comparationis* для двобічного зіставного аналізу, основою якого є ідеалізоване позамовне поняття "політична критика", визначено одиницю аналізу та засоби її виокремлення в різножанрових усних виступах політиків – у парламенті, на передвиборчих дебатах, з'їзді партії, ток-шоу – в монологічному та діалогічному (дебатному) форматах.

2.1 Методи та програма комплексного дослідження стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України

Для виконання комплексного зіставного дослідження стратегій і тактик критики в німецькому й українському політичних дискурсах було використано **загальнонаукові методи**: описовий – для виявлення характерних ознак джерельної бази, метод спостереження над емпіричним матеріалом; аналіз та індуктивне узагальнення отриманих унаслідок аналітичної реконструкції мовних фактів, а також **спеціальні лінгвістичні методи**: зіставний (контрастивний) метод – для двобічного зіставлення стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України, **етнопрагматичний аналіз** – для виявлення універсальних та етнокультурних вербальних та паравербальних засобів політичної критики в німецькій та українській мовах, **метод контент-аналізу** – для встановлення концептуальних та тематичних домінант критики в електоральних дебатах у парламенті, на мітингах та

телебаченні в кожній лінгвокультурі та виявлення контрастів на тлі спільних прагматичних функцій політичного критисайзингу; *аудіовізуальний* аналіз – для з'ясування просодичних та кінесичних особливостей оформлення критичних фрагментів в усному мовленні політиків Німеччини та України; метод *ідентифікаційного експерименту* – для виокремлення з корпусу мовного матеріалу критичних дискурс-фрагментів і визначення адресантно-адресатних моделей критики, її локалізації в тексті, різних форм та змістового наповнення; *інструментальний (комп'ютерний)* аналіз – для отримання просодичних характеристик мовлення політиків на його критичних ділянках та анотації типу жестового супроводу вербальних експлікатів критики; *статистичні* методи лінгвістики – для перевірки частоти розподілу даних, достатності обсягу вибірок та встановлення кореляційних відношень між просодичними, акустичними та жестовими параметрами критичних дискурс-фрагментів у мовленні політиків Німеччини й України [20; 37; 71; 74; 95; 107; 134].

Застосування зазначених спеціальних лінгвістичних методів дало змогу розробити *програму комплексного дослідження* стратегій і тактик політичної критики в німецькій та українській мовах, основні етапи якого розроблені в лабораторії експериментальної фонетики ОНУ імені І. І. Мечникова й традиційно застосовуються в інструментально-фонетичних роботах Одеської фонетичної школи, а саме: 1) аналітичний огляд теоретичних джерел з проблематики політичного дискурсу для визначення актуальної зони в теоретичному і практичному планах, 2) визначення об'єкта, предмета й мети дослідження, 3) відбір мовного/мовленнєвого матеріалу та формування декількох видів корпусів (широкого, вузького, додаткового та ін.), 4) визначення одиниці аналізу стратегій і тактик політичного дискурсу Німеччини й України, 5) лінгвістична проміжна класифікація одиниць аналізу, 6) висування гіпотези, 7) вибір відповідних методів дослідження для її перевірки, 8) розробка методики дослідження, перевірка гіпотези, 9) лінгвістична інтерпретація результатів дослідження, 10) формулювання

висновків і дискусійних питань, 11) визначення перспектив виконаного дослідження [20, с. 10].

Після формування корпусу мовного матеріалу методом звуження був визначений *предмет аналізу* – стратегії і тактики критики в політичному дискурсі Німеччини й України. Відповідно, одиницями *вербального рівня* було обрано лексико-синтаксичні засоби вербалізації стратегій експліцитної та імпліцитної критики, одиницями *паралінгвального рівня* – просодико-кінесичні засоби оформлення стратегій конструктивної та деструктивної критики в німецькому та українському політичному дискурсах.

Індуктивні міркування попередніх п'яти етапів дали змогу висунути *гіпотезу* про те, що засоби вербального вираження та паравербального оформлення стратегій і тактик політичної критики залежать, з одного боку, від індивідуальних характеристик політика-мовця (риторична компетентність, емоційний стан), з іншого боку, вони мають свою етноспецифіку і пов'язані з лінгвокультурними традиціями критики в політичному дискурсі Німеччини й України.

Методом інструментальної (комп'ютерної) обробки мовленнєвих зразків, що втілюють стратегії та тактики політичної критики, була здійснена перевірка висунутої гіпотези й встановлена кореляція паравербальних (просодичних та кінесичних) засобів оформлення критичного висловлювання від його семантико-синтаксичної структури, ключових концептів та різновидів тактик критики (докір, засудження, образу, обговорення, розбір помилок та ін.) в політичному дискурсі Німеччини та України.

Подальша лінгвістична інтерпретація результатів дослідження стратегій і тактик політичної критики дала змогу встановити подібності та відмінності (контрасти) опису об'єкта й верифікувати досліджувані засоби вираження критики як закономірні й етно/культурноспецифічні для політичного дискурсу кожної з країн. На основі отриманих висновків здійснюється прогнозування можливих тенденцій розвитку *комунікативного двобічного критисайзингу* в

мовах різного типу спорідненості і в інших видах дискурсу (науковому, театральному, телевізійному та ін.).

2.2 Визначення одиниці аналізу мовного матеріалу та засобів її виокремлення

Основна процедурна проблема виконаного дослідження пов'язана з визначенням одиниці аналізу та методики її виокремлення в різножанрових усних виступах політиків у парламенті, на передвиборчих дебатах, з'їздах партії, ток-шоу тощо в монологічному та діалогічному форматах. У різних дослідженнях усного мовлення, зокрема позитивної оцінки, використовуються різноманітні види сегментації мовлення на "контексти"/"фрагменти"/"мовленнєві епізоди"/"мовленнєві партії"/"діалогічні єдності"/"реплікові кроки" та ін. [18, с. 4, 9, 18]. Тому в цьому дослідженні важливим було визначення *меж, структури та обсягів* дискурс-фрагментів з критикою і співвідношення з ними стратегій і тактик критики в монологічному та діалогічному мовленні політиків.

Для перевірки висунутої гіпотези та визначення одиниці аналізу було сформовано *широкий корпус* мовного матеріалу дослідження, що складається з відеозаписів різножанрових політичних виступів німецьких (А. Вайдель, О. Гауланд, Х. Зеєхофер, К. Кюнерт, А. Меркель, М. Шульц та ін.) та українських (І. Геращенко, В. Зеленський, О. Ляшко, П. Порошенко, Ю. Тимошенко, І. Фаріон та ін.) політиків загальним обсягом 10 годин (по 5 годин для кожної мови). Із цього корпусу відібрано виступи переважно з передвиборчої тематики, що орієнтовані на критику опонентів та їхніх політичних програм у період електоральної боротьби в парламенті або в медійному дискурсі по 10 виступів для кожного політика. Із наведеної кількості виступів методом суцільної вибірки було сформовано *вузький корпус вербальних маркерів* вираження політичної критики кількістю 1640 одиниць для німецького політичного дискурсу і 1820 одиниць – для українського політичного дискурсу, відповідно.

Для виконання інструментального аналізу було сформовано *корпус з аудіо- та відеозаписів* політичних виступів загальним обсягом звучання 160 хвилин (по 80 хвилин для кожної мовної групи політиків Німеччини та України). Далі із цих 80 хвилин були екстраговані аудіо- або відеоотрезки, що під час перцептивного аналізу були ідентифіковані аудитором як такі, що містять критичну оцінку і які далі були оброблені в програмних пакетах PRAAT 6.1.16 [178], а також відеосигналу Sound Forge 11.0. Обсяг оброблених аудіовідрізків склав 90 одиниць для кожної мови.

Окремим матеріалом для ідентифікаційних експериментів обрано політичні дебати претендентів на посаду канцлера Німеччини (Ангела Меркель, Мартін Шульц, загальний час звучання – 01.37.33 годин) та президента України (Петро Порошенко, Володимир Зеленський, загальний час звучання – 01.11.27 годин). Завдяки перцептивній експертизі з наведеного корпусу було виокремлено методом суцільної вибірки *критичні дискурс-фрагменти* 631 одиниця для німецької та 379 – української мов. У цих фрагментах було ідентифіковано 680 мовленнєвосупровідних жестів, що акцентують критичне висловлювання й мають різні форми: 1) жести правої або лівої руки з конфігурацією кисті у вигляді кулака, указівного пальця, широко відкритої долоні, 2) кивки голови, 3) рухи тіла [56, с. 5].

2.3 Етапи перцептивної експертизи втілення стратегій і тактик критики в мовленні політиків Німеччини та України

Аудіо- та відеозаписи різножанрових промов німецькомовних і українськомовних політиків піддано *комплексній перцептивній експертизі* [43, с. 70-71; 124, с. 167; 182, с. 18], що складається з: 1) *аудіовізуального* аналізу, що виконано самим дослідником, а також 2) *експертного* аналізу і 3) *ідентифікаційного (аудиторського)* експерименту, учасниками якого були такі групи аудиторів:

– українські доценти та асистенти, які мають спеціалізацію в германістиці та україністиці, а також досвід участі в аудитивних експертизах

(по п'ять фахівців на кожну мовну групу для виконання завдань *експертного аналізу*);

– німецькі фахівці з германістики, які працюють в Україні, а також студенти різних університетів Німеччини, рідною мовою яких є німецька (10 учасників для виконання завдань *ідентифікаційного експерименту/аудиторського аналізу*);

– українські студенти-філологи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, які є носіями української мови (10 учасників для виконання завдань *ідентифікаційного експерименту/аудиторського аналізу*).

Оскільки ідентифікаційний експеримент був пов'язаний із оцінкою критичних стратегій і тактик в електоральному дискурсі відомих політичних діячів Німеччини й України, то для виключення впливу політичних інтересів експертів на лінгвістичну оцінку їм було запропоновано в анкеті учасника експерименту за бажанням указати свої політичні уподобання або відмовитися від участі у випадку особистого негативного ставлення до того чи іншого політика.

Аудіовізуальний аналіз був спрямований на відбір із загального масиву записів усних різножанрових електоральних промов політиків Німеччини й України певної кількості записів, необхідних для лінгвістичної інтерпретації отриманих даних самим дослідником, а також експертного та ідентифікаційного видів аналізу.

На *першому етапі* аудіовізуального аналізу дослідником були відібрані аудіо- та відеозаписи виступів політиків двох країн, які виголошено в різні періоди електоральної боротьби й характеризуються високим ступенем персуазії та критичності. До таких жанрів відносяться дебати в парламенті, теледебати на пост канцлера/президента країни та політичні телевізійні шоу в передвиборчий період. При відборі аудіо- і відеозаписів, що є у вільному доступі в мережі Інтернет (сайти партій, відеохостинги, парламентське телебачення, медіатеки, онлайн-архіви), були визначені окремі чинники: якість самого запису, чіткість відеоряду та відсутність сторонніх шумів або

пошкоджень, що могли б зашкодити подальшій акустичній обробці мовленнєвого сигналу.

Другий етап аудіовізуального аналізу був пов'язаний зі складанням транскриптів відібраних виступів і їх супрасегментним членуванням на фонетичні слова та критичні дискурс-фрагменти [151; 154]. Так, усі виступи/промови політиків, записані в різних форматах (*.wav, *.mp3, *.avi, *.ram, *.wmv і т.п.) на електронних носіях, подані у вигляді роздрукованих транскриптів, у яких відмічено критичні дискурс-фрагменти з опорою на експліцитні маркери критики й зафіксовано в цих фрагментах всі особливості усного мовлення (повтори, хезитації, граматичні помилки, просторіччя), просодики (паузи, емфази, рухи мелодійного контуру, темп вимовляння) та кінесики (мовленневосупроводжувальні рухи рук, голови, тіла, міміки) на ділянках критичних оцінок опонента. У транскриптах дебатів на відкритому просторі також фіксувалися всі елементи зворотного зв'язку (оплески, свист, вигуки) (Додаток Б).

Для аудитивної та візуальної ідентифікація критики в політичних виступах німецьких та українських політиків було розроблено програму *ідентифікаційного експерименту*, що дала змогу локалізувати критичну оцінку в політичних електоральних дебатах і визначити стратегії й тактики критики в політичному дискурсі Німеччини й України. Для проведення експерименту було розроблено спеціальні анкети, які структуровано за такими блоками: 1) інформація про учасника експерименту (ім'я, дата народження, місце народження, рідна мова, фах, політичні вподобання (за бажанням), 2) преамбула, 3) завдання експерименту; 4) мовний матеріал; 5) дата, підпис (Додаток В).

Ідентифікаційний експеримент щодо визначення стратегій і тактик критики в політичних електоральних дебатах кандидатів на пост канцлера Німеччини й президента України ставив своїм завданням відповісти на такі запитання: 1) де саме в тексті міститься критика, 2) як можна визначити стратегії і тактики її реалізації. Спочатку експерт повинен був прочитати

кожен уривок, визначити, **де саме** в тексті міститься критика й підкреслити відповідний фрагмент (слово, слова, фрази) в тексті (етап локалізації критики в тексті промови). Якщо критика на думку експерта за **стратегією** є конструктивною, то він позначає підкреслений контекст позначкою "+", якщо критика є деструктивною, то позначкою "-" (етап визначення стратегій критики). Якщо експерт позначив підкреслений фрагмент позначкою "+", далі він виявляє **тактику**, позначаючи такими цифрами: **1** – обговорення, **2** – розбір помилок, **3** – аналіз причин помилок, **4** – інше, **5** – "я не знаю". Якщо експерт позначив фрагмент позначкою "-", то далі він виокремлює **тактику** такими цифрами: **1** – докір, **2** – засудження, **3** – образа, **4** – розгром, **5** – інше, **6** – "я не знаю" (етап визначення тактик критики) [Додаток В].

2.4 Методика комп'ютерного мультимодального аналізу

Комп'ютерна обробка критичних дискурс-фрагментів у мовленні політиків Німеччини й України включала аналіз просодичних та кінесичних компонентів, що беруть участь в оформленні стратегій і тактик політичної критики, зокрема її вербальних експлікатів. Акустичними еквівалентами *перцептивних характеристик* мовлення політиків Німеччини й України обрано такі акустичні параметри, як тональні (частота основного тону), темпоральні (тривалість) і динамічні (інтенсивність) [74, с. 72; 263, с. 64]. Базовою тональної величиною є частота основного тону (ЧОТ), що обернено пропорційна тривалості одного циклу роботи голосових зв'язок. Програма PRAAT автоматично фіксує середню ЧОТ аналізованої синтагми, тому для отримання коректних результатів необхідно задати правильний діапазон аналізу ЧОТ з урахуванням середніх значень (у середньому для чоловічого голосу вона становить від 80 до 210 Гц, для жіночого – від 150 до 320 Гц) і вимовних особливостей окремого носія німецької або української мов [там само, с. 73].

Оцифровані аудіо- та відеострічки промов німецьких та українських політиків загальним обсягом звучання 100 хвилин було проаналізовано в

програмних пакетах обробки мовленнєвого сигналу PRAAT 6.1.16 [178], а також аудіо- та відеосигналу Sound Forge 11.0, за допомогою яких відбувалася сегментація відеовідрізків необхідної тривалості, а також екстрагування звукової стрічки з відеоряду у форматі .wav, збереження окремих покадрових зображень різних фаз жестів та ін. Зазначене програмне забезпечення дало змогу отримати графічне зображення відрізків мовлення будь-якого обсягу (від синтагми до фразового єдності), застосувати текстову анотацію отриманих осцилограм, тональних і амплітудних контурів аналізованих відрізків мовлення [254, с. 134-135].

У роботі був виконаний візуальний аналіз *мовленнєвосупроводжувальних жестів* (англ. *co-speech gestures*) [180, с. 44; 243, с. 13], які включено в критичні дискурс-фрагменті публічних промов політиків Німеччини та України і які синхронізуються з головнаголошенням складом у фонетичному слові/синтагмі [47, с. 123]. Анотацію мовленнєвосупроводжувальних жестів у критичному дискурс-фрагменті було виконано за допомогою програми для анотації аудіо- або відео-записів ELAN 5.4 [246].

Так, у робочому вікні програми, як бачимо на рисунках 2.1 та 2.2., зображений виокремлений відео-фрагмент і його осцилограма, з якої синхронізовані вісім рівнів анотації: (1) критичний дискурс-фрагмент, цілий/Criticism Utterance Entire, **CUE**; (2) критичний дискурс-фрагмент, синтагми/Criticism Utterance by Sense-Groups, **CUbySG**; (3) вербальний маркер критики в синтагмі/Verbal Criticism Marker in Sense-Group, **VCMInSG**; (4) тип жесту/Type of Co-Speech Gesture, **TofCSG** (одна рука/OneHand, LeftHandUsed, RightHandUsed, дві руки/ BothHandsUsed, голова/Head); (5) форма кисті / Hand Shape, **HS** (відкрита долоня /OpenPalm, кулак/Fist, один палець/OneFinger, багато пальців/ManyFingers); (6) положення долоні/PalmOrientation, **PO** (усередину/Inside, назовні/Outside, наверх Up, вниз Down, внутрішня сторона вгору/InsideUp, зовнішня сторона вгору/OutsideUp, внутрішня сторона вниз/InsideDown, зовнішня сторона вниз/ OutsideDown); (7) напрямок

руху/MovementDirection, **MD** (ліворуч/Left, праворуч Right, вгору/Up, вниз/Down, ліва вгору/LeftUp, права вгору/RightUp, ліва вниз/LeftDown, права вниз/RightDown, від себе до об'єкта критики/ AwayFromSelf (in front, to the object of criticism), до себе самокритика/ TowardsSelf (in front, self-criticism); 8) траєкторія руху /Trajectory, **T** (прямо/ Straight, дуга/Arch, коло/Circle, спіраль / Spiral, S-лінія/S-Line, інша форма/ OtherShape).

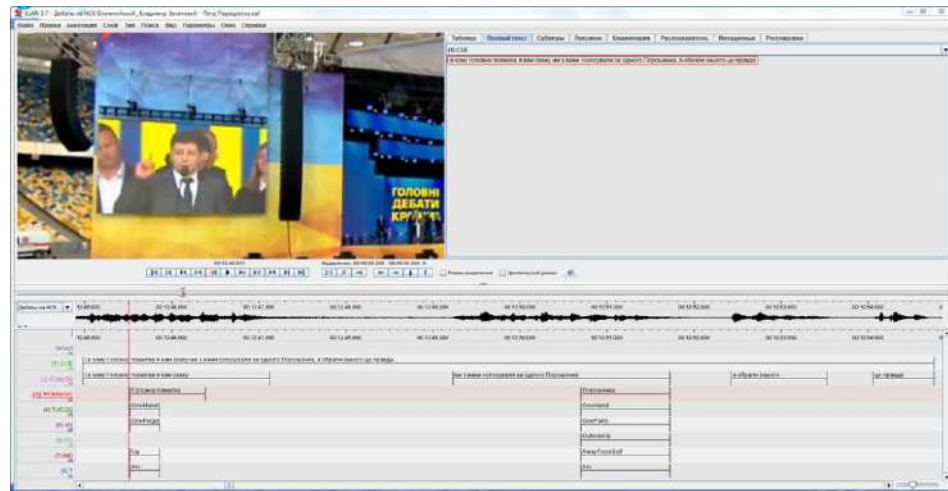

Рис.2.1. Анотація критичного дискурс-фрагмента і включених мовленєвосупровідних жестів В. Зеленського на дебатах з П. Порошенко в програмі ELAN.

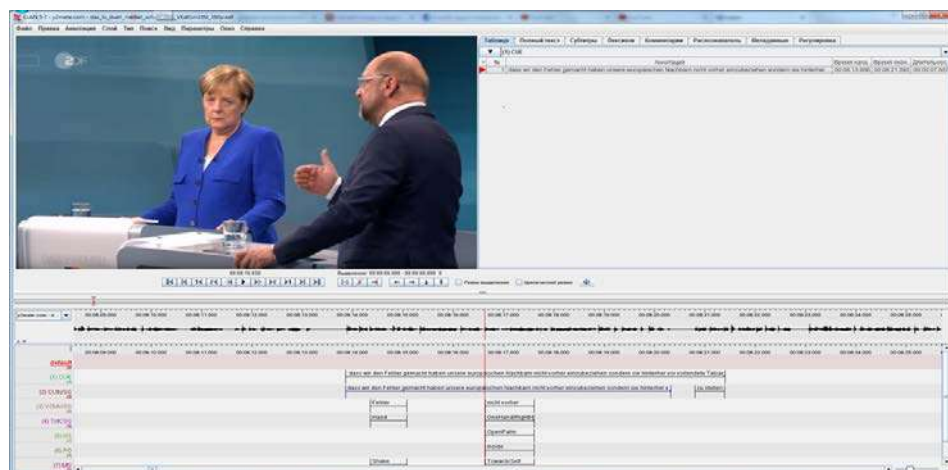

Рис.2.2. Анотація критичного дискурс-фрагмента і включених мовленєвосупровідних жестів М. Шульца на дебатах з А. Меркель в програмі ELAN.

Всі англомовні позначення та скорочення рівнів анотації критичного дискурс-фрагмента, що містить стратегії і тактики критики в німецькому й

українському політичних дискурсах запропоновані автором цього дослідження [46, с. 151; 56, с. 7;]. Види і способи анотації форм кисті, положення долоні, напрямки руху жесту і його траєкторії були позичені в [218, с. 163].

До *просодичних* засобів, що оформлюють стратегії й тактики критики, відносяться різні варіанти окличної та питальної інтонації, паузація, уповільнення темпу вимовляння на ключових словах критичної оцінки, а також динамічне й тональне виділення слів або словосполучень, синтагм, що позначають як об'єкт критики, так і власне критичну оцінку його помилкових дій. До *кінесичних* засобів акцентування експлікатів критики належать мовленнєвосупроводжувальні рухи рук, голови, тіла, міміки, що увиразнюють критичну оцінку дій опонента й підкреслюють її.

Цифрові показники максимумів, мінімумів і середніх значень частоти основного тону (Гц), тривалості (мс) та амплітуди (дБ) відсегментованих відрізків відповідають алгоритмам, закладеним у програмному пакеті PRAAT. Дані інструментального аналізу критичних виступів німецьких і українських політиків представлено у вигляді зведених таблиць у програмі MS Excel 2013 за 1) темпоральними, 2) частотними, 3) динамічними і 4) кінесичними характеристиками. Відповідно до запропонованих кроків стратегічно-тактичного аналізу політичної критики в зведеній таблиці даних у колонці 3 прийнято такі скорочення: (1) тип стратегії: + конструктивна, – деструктивна, (2) тип тактик: +1 – критика обговорення, +2 – критика-розбір помилок, +3 – критика-аналіз причин помилок, -1 – критика-докір, -2 – критика-засудження, -3 – критика-образа, (3) тип адресантно-адресантного модусу : [1] – пряма критика опонента, [2] – непряма критика присутнього опонента, [3] – опосередкована критика неprisутнього третього, [4] – самокритика).

2.5 Методика статистичного аналізу

Застосування статистичних методів у мультимодальних інструментально-фонетичних дослідженнях пов'язано з визначенням

закономірностей у структурі досліджуваного мовленнєвого явища, оскільки мовлення, що звучить, є випадковим процесом, і фізичні параметри сегментів мовлення можуть розглядатися як *випадкові величини*. Трамбування результатів інструментальних вимірювань при дослідженні різних акустичних та кінесичних параметрів може вважатися повною й достовірною тільки після відповідного статистичного аналізу [20].

У виконаному дослідженні було проведено такі статистичні процедури: 1) визначення мінімального обсягу вибірок, 2) перевірка кожної з вибірок на достатність, 3) визначення суттєвості відмінностей між досліджуваними величинами (*p*-рівень: якщо показник $p \leq 0,05$, то відмінності між вибірками можна вважати істотними), 4) багатофакторний кореляційний аналіз, метою якого була перевірка можливих зв'язків між жестовою акцентуацією критичного дискурс-фрагмента і 1) його синтаксичним обсягом, 2) частиномовною належністю ключових лексичних одиниць критики та 3) різновидами тактик критики (критика-докір, критика-засудження, критика-образ та ін.) у політичному дискурсі Німеччини й України.

Оскільки статистичний аналіз отриманих даних був виконаний з використанням програмного пакету Statistica 8.0, то в цьому розділі не описуємо кожної статистичної процедури окремо й не наводимо формул, за якими створювалися розрахунки.

2.6 Етапи двобічного зіставного дослідження стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України

Зіставлення стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України будується на основі *двобічного* підходу, що дає змогу визначити всі збіги та розбіжності мовних засобів вираження якості або властивості у двох мовах на рівноправній основі, тоді як однобічний підхід передбачає зіставлення тільки в одному напрямі – як образ другої мови в дзеркалі першої [37; 71; 109, 240]. Проведення двобічного зіставлення потребує моделювання відповідного *tertium comparationis* – певного

позамовного поняття, еталона, що не належить до жодної з мов, що зіставляються, і формулюється матемовою [95, с. 80; 235, 157]. Як основу порівняння обираємо ідеалізоване позамовне поняття *політична критика*, під яким розуміємо стратегічно-тактичний набір вербальних та паравербальних засобів, за допомогою яких спростовуються позиції політичних опонентів в умовах конфліктного діалогу.

На *першому етапі* зіставлення визначаємо параметр порівняння стратегій і тактик за *типом вираження* політичної критики на *вербальному* рівні з урахуванням таких критеріїв, як "експліцитний/імпліцитний". У межах цього етапу зіставляються лексико-синтаксичні засоби вербалізації стратегій експліцитної та імпліцитної критики в мовленні сучасних німецьких та українських політиків.

Другий етап зіставлення пов'язаний з встановленням параметру порівняння стратегій і тактик за *типом змісту* політичної критики на *паравербальному* рівні з урахуванням таких критеріїв, як "конструктивний/деструктивний". У межах цього етапу зіставляються просодичні та кінесичні засоби оформлення конструктивних та деструктивних стратегій і тактик критики в мовленні сучасних німецьких та українських політиків [54, с. 133].

Далі визначаються збіги та розбіжності в стратегіях і тактиках критики в політичному дискурсі Німеччини й України на вербальному та паравербальному рівнях.

У кожному дискурс-фрагменті, що втілює відповідну тактику критики, визначаються й далі зіставляються: 1) адресантно-адресатна модель політичної критики, 2) тип стратегії і дейктичні вектори тактик, що реалізують стратегічний план дискурсивного сценарію, 3) вербальні експлікати критичної оцінки, 4) засоби експлікації імпліцитних смислів критики, 5) характер паравербального супроводу експлікатів тактики критики в дискурс-фрагменті, 6) просодичні та кінесичні параметри виділення експлікатів критики в кожному з різновидів тактик.

Під час зіставлення стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини та України враховано також типи адресантно-адресатних відносин, що класифіковано за такими моделями: 1) пряма критика присутнього адресата, критика "в обличчя" (англ. *face-to-face-criticism*), 2) непряма критика присутнього адресата, критика "в третій особі" (англ. *face-to-side-criticism*), 3) опосередкована критика, критика неprisутнього третього (англ. *face-to-back-criticism*), 4) самокритика (англ. *self-criticism*).

Висновки до Розділу 2

1. Розроблена комплексна програма зіставного дослідження стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України складалася з послідовних етапів, що включають визначення актуальності, об'єкта, мети, одиниці аналізу, відбір мовного матеріалу, висування гіпотези і вибір методів для її перевірки, розробку методики дослідження, кількісний підрахунок даних з подальшою інтерпретацією у вигляді висновків, а також визначення перспектив подальшої розробки теми. Загалом робота виконана із застосуванням лінгвістичного, інструментально-фонетичного і двобічного зіставного видів аналізу.

2. Формування корпусу мовного матеріалу дослідження відбувалося методом звуження широкого корпусу відеозаписів різножанрових політичних промов двома мовами (німецька, українська) загальним обсягом 10 годин звукових записів, сформованого методом суцільної вибірки, до вузького, що включав відсегментовані на основі перцептивного аналізу зразки критичного політичного мовлення з включеним кінесичним компонентом загальним обсягом 180 хвилин. У роботі використано аудіовізуальний аналіз, що поєднав дослідження як просодичних особливостей стратегій і тактик політичної критики, так і мовленнєвосупроводжувальних жестів, що синхронізуються з вербальними експлікатами критики й акцентують їх.

3. Для аудитивної та візуальної ідентифікації стратегій і тактик критики в політичних електоральних дебатах кандидатів на пост канцлера Німеччини

та президента України було розроблено програму ідентифікаційного експерименту, що дав змогу локалізувати критику у виступах кожного учасника дебатів і визначити стратегії і тактики її реалізації.

4. Одиницями аналізу вербального рівня було обрано лексико-синтаксичні засоби вербалізації стратегій експліцитної та імпліцитної критики, одиницями паравербального рівня – просодико-кінесичні засоби оформлення стратегій конструктивної та деструктивної критики в німецькому та українському політичному дискурсах.

5. Оцифровані аудіо- та відеострічки промов німецьких та українських політиків загальним обсягом звучання 100 хвилин було проаналізовано в програмних пакетах обробки мовленнєвого сигналу PRAAT 6.1.16, а також відеосигналу Sound Forge 11.0, за допомогою яких відбувалася сегментація відеовідрізків необхідної тривалості, а також екстрагування звуку з відеоряду, збереження окремих покадрових зображень різних фаз жестів та ін. Уперше в роботі розроблена авторська система анотації мовленнєвосупроводжувальних жестів у критичному дискурс-фрагменті, що була виконана за допомогою програми для анотації аудіо- або відео-записів ELAN 5.4.

6. Двобічний зіставний аналіз стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України було проведено на вербальному (лексико-синтаксичні засоби експліцитного та імпліцитного вираження критики) та паравербальному (просодичні та кінесичні засоби оформлення стратегій і тактик критики) рівнях. Як *tertium comparationis* обрано ідеалізоване позамовне поняття *політична критика* – стратегічно-тактичний набір вербальних та паравербальних засобів, за допомогою яких спростовуються позиції політичних опонентів в умовах конфліктного діалогу.

7. Зіставлення за визначеними параметрами дає змогу встановити типи відношень збігу та розбіжностей (контрастів) критисайзингу в політичних дискурсах віддаленоспоріднених мов (німецької vs. української) та встановити за допомогою ідентифікаційного експерименту й інструментальної обробки

кореляцію паравербальних засобів оформлення критичного висловлювання від його семантико-синтаксичної структури, ключових концептів та різновидів тактик критики (розбір помилок, докір, звинувачення, розгром та ін.) у політичному дискурсі Німеччини й України.

8. Запропоновані в роботі лінгвістичний та інструментальний підходи переважно зумовлено принципами зіставно-типологічної лінгвістики, що розглядає стратегії і тактики критики в контексті політичної комунікації, тобто у взаємозв'язку з комунікативними диверсифікаціями політичного дискурсу, де в різних жанрах і типах текстів з'єднуються типологічні ознаки окремих мов (німецької, української), прагматичні правила окремих лінгвокультур та національно-культурних кодів й універсальні форми критичної оцінки.

Основні положення другого розділу висвітлено в таких публікаціях авторки [46; 47; 54; 56].

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ КРИТИКИ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ НІМЕЧЧИНИ Й УКРАЇНИ

У цьому розділі представлено результати двобічного зіставлення стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини і України на вербальному (лексико-синтаксичні засоби вираження стратегій експліцитної та імпліцитної критик) та паравербальному (просодико-кінесичні засоби оформлення стратегій конструктивної та деструктивної критик) рівнях. На підставі отриманих даних визначаються спільні й відмінні риси вербальної та паравербальної організації стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України, а також виокремлюються універсальні стратегії та етноспецифічні тактики критики в промовах німецькомовних та українськомовних політиків в публічних електоральних дебатах.

3.1 Вербальний рівень зіставлення стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини і України

Для зіставлення стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України на вербальному рівні було визначено глибинну структуру критичного висловлювання в німецькій та українській мовах, розроблено прототиповий сценарій для визначення семантичних умов політичної критики, визначено ступені вираження критичної оцінки політичного опонента за бінарною ознакою експліцитний/імпліцитний.

3.1.1 Семантика і ступені вираження критики в політичному дискурсі Німеччини і України

3.1.1.1. Семантика критики в політичному дискурсі Німеччини й України. Зіставлення стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України розпочинається із визначення семантики формування критичного

висловлювання, тобто із його *глибинною структурою*, яка є спільною для двох мов. Глибинні структури є мовними універсаліями, тому вони використовуються у якості спільної основи для зіставного дослідження. Структурні відмінності, на думку М. Кочергана, є суто зовнішніми: глибинна структура спільна, однак виражена по-різному в поверхневій структурі мови [95, с. 100].

В нашому дослідженні для визначення семантичних умов політичної критики як набору стратегій і тактик було розроблено *прототиповий сценарій* [6, с. 25], який презентується у двох мовах наступними парафразами:

(укр.) Суб'єкт **X критикує** <судить, оцінює> об'єкт **Y** за дію **P**, вказуючи при цьому на недоліки **Z** об'єкта **Y** і/або його дій **P** з метою їх **виявлення** і **усунення** недоліків **Z**; **X** вказує на недоліки **Z** об'єкта **Y** і/або його дій **P** згідно з існуючими цінностями, нормами і правилами:

(нім.) Subjekt **X kritisiert** <*bemängelt, verurteilt*> das Objekt **Y** für die Aktionen **P**, indem er auf die Mängel **Z** des Objekts **Y** und/oder **seine** Handlungen **P** hinweist, um die Mängel von **Z** zu **identifizieren** und zu **beseitigen**; **X** gibt die Mängel **Z** des Objekts **Y** und/oder seiner Aktionen **P** gemäß den vorhandenen Werten, Normen und Regeln an.

Політична критика може мати конструктивний або деструктивний характер. Якщо суб'єкт **X** вказує на недоліки **Z** *суворо* і *знищувально*, то така критика є *деструктивною* і сприймається об'єктом **Y** як докір, засудження або образа. Якщо суб'єкт **X** вказує на недоліки **Z** об'єкта **Y** і/або його дій **P** *докладно* і *грунтовно*, то така критика є *конструктивною* і сприймається об'єктом **Y** як обговорення, розбір помилок або аналіз [52, с. 670].

Отже, глибинну структуру політичної критики як риторичного набору стратегій і тактик становить *негативно-оцінне висловлювання* про дії опонента/опонентки, яке є спільним для всіх видів критичної оцінки у німецькому й українському політичному дискурсах. Специфіка семантичних умов відбивається у вербальних засобах вираження політичної критики, які формуються за конструктивною та деструктивною моделями узагальнення дій (стратегіями). Диференційною семантичною рисою деструктивної критики є

обмеження тільки однією семантичною умовою – *виявлення помилок*, тоді як інша семантична умова, закріплена у прототиповому сценарії критики – *усунення помилок* – відсутня. Семантична умова <вказівка на недоліки Z об'єкта Y і/або його дій P із метою їх виявлення і усунення недоліків Z> відрізняє критику від осуду.

Вважаємо, що саме деструктивний тип політичної критики використовують у передвиборчому публічному дискурсі не для виявлення помилок та обговорення засобів їх усунення, а для здійснення впливу на опонента (об'єкта критики) з метою змінити його психологічний стан і провокувати до відповідної агресивної поведінки.

3.1.1.2 Ступені вираження критики в політичних дискурсах Німеччини й України. Перший етап зіставлення стратегій вираження критики в політичному дискурсі Німеччини і України пов'язаний із порівнянням засобів вираження політичної критики на *вербальному* рівні, а саме лексико-граматичних і синтаксичних засобів, які класифікуються за бінарною ознакою *експліцитний/імпліцитний*, тобто ступенем вираження критичної оцінки дій опонента в електоральному політичному дискурсі Німеччини й України.

Під стратегією вираження *експліцитної* політичної критики розуміємо *відкрите, виражене* негативно-оцінне судження про опонента та його політику. Стратегія експліцитної критики реалізується через тактики відкритого вказування 1) на помилки, 2) знаходження, відшукування недоліків, 3) несприятливі або негативні якості опонента, 4) негативні результати його політики, 5) невірні дії, 6) негативний підхід, 7) перевищення краю або меж у діях опонента, 8) тактики образи.

Експлікація політичної критики може реалізовуватися *прямим, непрямим і опосередкованим* способами. Експліцитна *пряма* відкрита критика "в обличчя" присутнього адресата, (англ. *face-to-face-criticism*) характеризується використанням прямого звертання, що означає особу, до якої адресована критика, та вказівкою на його/її недоліки (помилки, вади, хиби) у

формі негативного судження (укр. Я результат, Петро Олексійович, Ваших **помилоч** і обіцянок. І це так і є. Це правда і Ви це розумієте (ВЗ, 19.04.2019) / нім. *Zum zweiten Mal in diesem Jahr beraten wir über den Entwurf eines Bundeshaushalts. Dazugelernt hat Ihre Regierung seither nichts, Frau Bundeskanzlerin* / (укр.) Вдруге в цьому році ми обговорюємо проєкт федерального бюджету. **З того часу Ваш уряд так нічого нового і не вивчив, пані Канцлерка!"** (AW, 21.11.2018)).

Експліцитна *непряма* критика присутнього адресата робиться "в третій особі" (англ. *face-to-side-criticism*) і є характерною для політичних дебатів, де адресант звертається до аудиторії/народу і висловлює судження, яке містить в собі критику присутнього рядом опонента (укр. І в чому головна **помилка**? Я вам скажу – ми з вами голосували за одного Порошенка, а обрали іншого (ВЗ, 19.04.2019)/ нім. *Herr Schulz, Sie haben einen sehr schweren Vorwurf an Angela Merkel gerichtet, Sie haben ihr vorgeworfen sie begehe einen Anschlag auf die Demokratie* (SM, 03.09.2017)).

Експліцитним вираженням політичної критики є *опосередкована* вказівка на помилки або негативна оцінка дій "неприсутнього третього" адресата (англ. *face-to-back-criticism*) (укр. Винні за Іловайськ... винні за Дебальцево... **Путін... російська армія... і російська агресія... Винні ті... хто знищив нашу армію.** А ми її, ціною надзвичайних зусиль, добровольцями... волонтерами... відбудували... тоді коли Ви ховались від армії... не отримуючи повісток (ПП, 19.04.2019) / нім. *Sie betreiben weiterhin eine Politik der Spaltung und der Unvernunft* (AW, 21.11.2018) (Аліс Вайдель критикує політику Меркель); нім. *Aber ich habe ihm klipp und klar gesagt, dass ehemalige Bundeskanzler.. so gut ausgestattet sind, dass sie meinetwegen Honorare für Memoiren einnehmen sollten, aber sich nicht irgendwelchen Wirtschaftsunternehmen anvertrauen. Deshalb, deshalb bin ich da, bin ich der Meinung, dass Gerhard Schröder das nicht tun sollte* (MSCH, 03.09.2017) (Мартін Шульц критикує колишнього канцлера Німеччини Герхарда Шредера за участь у російському концерні).

Наведені три типи експліцитного вираження критики реалізуються у дейктичному векторі по відношенню до *іншої особи*. Якщо пряма критика експлікована в безадресатних/безоб'єктних умовах, коли дейктичний вектор направлений до *власної особи*, у такому разі ми говоримо про *самокритику* (укр. І що найцікавіше, я сам був за пана Порошенка. Але я помилився. Ми помилились (ВЗ, 19.04.2019) / нім. *denn dass **wir** den Fehler gemacht haben unsere europäischen Nachbarn nicht vorher einzubeziehen sondern sie hinterher vor vollendete Tatsachen zu stellen*) (МСН, 03.09.2017).

Під *імпліцитною* політичною критикою розуміється такий тип оцінного висловлювання, основою якого є вказівка на недоліки (помилки, вади, хиби) опонента та/або висловлювання негативно-оцінного судження про нього та його політику, однак вони є *прихованими, невираженими*. Засоби вираження стратегії імпліцитної критики критичних оцінок в електоральному політичному дискурсі Німеччини й України розподіляються на чотири групи, що містять у собі 1) тропи (метафора, метонімія, гіпербола, епітет, порівняння, тощо), 2) стилістичні фігури (антитеза, анафора, інверсія, анадиплосис, алюзія, риторичні питання), 3) афористику (цитування із критичним коментарем) і 4) фразеологізми (ідіоми, прислів'я і приказки, крилаті слова) (див. рис. 3.1.).

Рис. 3.1. Схема засобів вираження політичної критики в електоральному дискурсі Німеччини й України

Розподіл вербальних засобів вираження критичної оцінки в політичному дискурсі Німеччини й України на експліцитні і імпліцитні спирається на

контекстуальний критерій, а саме: зміст висловлювання є експліцитним, якщо він однозначно розпізнається у нейтральному контексті, зміст висловлювання є імпліцитним, якщо для його інтерпретації необхідний більш широкий контекст [280, с. 98].

3.1.2 Зіставлення вербальних маркерів вираження стратегії експліцитної критики в політичному дискурсі Німеччини й України

Корпус вербальних маркерів вираження критики в політичному дискурсі Німеччини й України склав 1640 (100 %) і 1820 (100 %) одиниць для кожної мовної групи, відповідно, які класифіковано далі за ознакою *експліцитна/імпліцитна політична критика*. Зазначені підвиди вербальних маркерів критики розподілилися у двох політичних дискурсах наступним чином: вербальні маркери експліцитної критики – 1125 (68,6 %), вербальні маркери вираження імпліцитних смислів – 515 (31,4 %), (політичний дискурс Німеччини); маркери експліцитної критики – 1299 (71,4 %), вербальні маркери вираження імпліцитних смислів – 521 (28,6 %) (політичний дискурс України).

Частотний розподіл всіх вербальних засобів вираження критики в німецькомовному і українськомовному політичних дискурсах показало, що в обох мовних групах найбільш репрезентативною є вербальні маркери вираження *експліцитної критики*, які становлять 68,6 % і 71,4 %, відповідно. У кожній мовній підгрупі визначилися відмінності у використанні тих чи інших засобів для експлікації політичної критики найбільш активним чином.

3.1.2.1. Вербальні маркери стратегії вираження експліцитної критики в політичному дискурсі Німеччини. Аналіз вербальних маркерів вираження стратегії *експліцитної критики* в політичному дискурсі *Німеччини* свідчить, що найбільш частотними засобами експлікації критики в електоральних виступах німецьких політиків є тактика прямого вказування на:

1) помилку у діях політичного опонента (**36,6 %**) за допомогою лексем, які містять форманти *fehl-, Fehl-*:

– (нім.) *"Indem Sie immer von neuem den Versuch machen, Frau Bundeskanzlerin, **die Fehler Ihrer Politik** anderen aufzubürden, spalten Sie Europa"* / (укр.) "Неодноразово намагаючись, пані канцлер, нав'язати **помилки Вашої політики** іншим, Ви розділяєте Європу" (AG, 21.03.2018);

– (нім.) *"Können Sie uns erklären, wie Sie zu dieser **Fehleinschätzung** gekommen waren?"* / (укр.) "Чи можете Ви нам пояснити, як Ви дійшли до цього **неправильного судження?**" (MSCH, 03.09.2017);

2) тактика знаходження, відшукування недоліків (**25,4 %**) за допомогою експліката *mangel-, Mangel*:

– (нім.) *"Diese **Mängel** halten sich laut Bundesrechnungshof beharrlich, ihre Auswirkungen behindern eine effektive und effiziente Verwaltungsarbeit"* / (укр.) "За даними Федерального управління аудиту, ці **недоліки** зберігаються, а їх наслідки заважають ефективній та результативній адміністративній роботі" (BMW, 21.11.2018);

– (нім.) *"Das ist mehr als nur **mangelnde** Haushaltsklarheit. Hier fehlt eine klare Zuschreibung von Aufgaben und Kompetenzen"* / (укр.) "Це більше, ніж просто **недостатня** бюджетна чіткість. Чіткого розподілу завдань та компетенцій тут не вистачає" (MGL, 21.11.2018) і лексем, які містять форманти *vor-, -los*:

– (нім.) *"Sie haben Frau Merkel **vorgeworfen**, sie würde Unterwerfung betreiben gegenüber dem US-Präsidenten"* / (укр.) "Ви **докорили** пані Меркель, що ніби то вона підпорядкується президенту США" (MI, 03.09.2017);

– (нім.) *"Moralische **Vorhaltungen** müssen wir uns hier von Ihnen überhaupt nicht machen lassen"* / (укр.) "Ми взагалі не мусимо дозволяти вам висловлювати моральні **докори**" (AW, 21.11.2018);

– (нім.) *"Was wir heute haben, ist ein System der **Hoffnungslosigkeit**"* / (укр.) "Те, що ми маємо сьогодні – це система **безнадії**" (MSCH, 03.09.2017);

– (нім.) *"Sind Sie da als Bundeskanzlerin eigentlich ziemlich **hilflos**?"* / (укр.) "Ви насправді досить **безпорадні** як канцлер?" (SM, TV-Duell, 03.09.2017);

– (нім.) "*Politik, die den noch vorhandenen Wohlstand von heute **bedenkenlos** mit vollen Händen ausgibt*" / (укр.) "Політика, яка ще на сьогодні наявне процвітання, витрачає **без коливань** пригорщами" (AW, 21.11.2018);

3) оцінка несприятливих або негативних якостей/дій опонента (**18,7 %**) за допомогою лексем, які містять форманти **un-**, **-widrig**:

– (нім.) "*müssen Sie jetzt Herrn Macron weit entgegenkommen – mit allen möglichen finanzpolitischen **Unverdaulichkeiten***" / (укр.) "Ви повинні зараз далеко поїхати, щоб зустріти пана Макрона – з усіма можливими фінансово-політичними **неперетравлюванністями**" (AG, 21.03.2018);

– (нім.) "*Die Masseneinwanderung, Frau Bundeskanzlerin, geht **ungebremst weiter***" / (укр.) "Масова імміграція, місіс Канцлер, продовжується **нестримно**" (AG, 21.03.2018);

– (нім.) "*Auch die jüngsten Militärschläge gegen Syrien waren **völkerrechtswidrig**, und die haben Sie leider sogar noch begrüßt*" / (укр.) "Останні воєнні удари проти Сирії також **суперечили міжнародному праву**, і Ви, на жаль, навіть вітали їх" (SW, 16.05.2018);

– (нім.) "*Nun aber genehmigten Sie die Lieferung von Waffen an Staaten, die im Jemen einen **völkerrechtswidrigen** Krieg führen*" / (укр.) "Але зараз Ви схвалили поставку зброї державам, які ведуть війну в Ємені, що **суперечить міжнародному праву**" (GG, 21.11.2018);

4) німецькі політики у своїх стратегіях експлікації публічної критики активно використовують тактики вказування на (4) негативні функції або негативні наслідки дій (**8,5 %**) за допомогою лексем, які містять форманти **dis-**, **zer-**:

– (нім.) "*Lassen Sie uns nicht aufzwingen, dass die 5% oder 3% fanatische Integranten den Islam in diesem Land **diskreditieren** und verleumden können*" / (укр.) "Не будемо нав'язувати, що 5% або 3% фанатичних інтегрислів можуть **дискредитувати** та наклепити іслам у цій країні" (MSCH, 03.09.2017);

– (нім.) "*Ja, Frau Bundeskanzlerin, die Gesellschaft **zerfällt***" / (укр.) "Так, пані канцлерка, суспільство **розвалюється**" (AG, 21.03.2018);

і на (5) неправильні, недостатні, ущербні дії (**6,7 %**) за допомогою експлікатів *falsch* і *schlecht*:

– (нім.) "*Ihre Antwort ist **grundfalsch!***" / (укр.) "Ваша відповідь **абсолютно неправильна**" (AN, 21.11.2018);

– (нім.) "*Das ist genau die **falsche** Prioritätensetzung*" / (укр.) "Це якраз **неправильна** розстановка пріоритетів" (ChL, 21.11.2018);

– (нім.) "*Frau Merkel, Sie sind auch eine Kanzlerin der **falschen** Freunde. Ihre Regierung hofiert den türkischen Despoten Erdogan*" / (укр.) "Пані Меркель, Ви також є канцлером **неправильних** друзів. Ваш уряд залицявся до турецького деспота Ердогана" (FP, 21.11.2018);

– (нім.) "***Schlechte** Wirtschaftspolitik ist eben auch **schlechte** Sozialpolitik*" / (укр.) "**Погана** економічна політика – це також **погана** соціальна політика", (нім.) "*Noch nie in der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland hatte die öffentliche Hand so viel vom Bürger zur Verfügung, noch nie wurde so viel Geld **so schlecht** ausgegeben*" / (укр.) "ніколи не витрачалось так багато грошей **так погано**" (AW, 21.11.2018), а також лексем, які містять форманти *irr-*, *miss-*:

– (нім.) "*Das ist übelster **Missbrauch!***" / (укр.) "Це найгірше **зловживання!**" (Johannes Kahrs, 27. 11. 2019);

– (нім.) "*Jetzt wollen Sie aus einem **Rechtsmissbrauch** auch noch eine Tugend machen?*" / (укр.) "Тепер ви хочете перетворити **зловживання законом** на чесноту?" (Marco Buschmann, 21.11.2018);

– (нім.) "*Aber ausgerechnet für die Beschaffung von Waffen und Kriegsgerät schon wieder 4,7 Milliarden Euro obendrauf zu legen, drauf auf einen Rüstungsetat, der schon in den letzten Jahren unverantwortlich schnell gewachsen ist, ist doch eine **irre** Politik*" / (укр.) "Але ставити 4,7 мільярда євро на додачу до закупівлі озброєння та військової техніки, більш іншого, на бюджет озброєння, який безвідповідально швидко зростав за останні роки – це **божевільна** політика" (SW, 21. 11. 2018).

Значну увагу у критичному стратегуванні німецькі публічні політики приділяють тактиці експлікації вказівці на (6) негативний підхід або неправильні дії за допомогою лексем, які містять форманту **ver-** (2,3%):

– (нім.) "*wir **vergraulen** im eigenen Land gut ausgebildete Fachkräfte mit schlechten Arbeitsbedingungen und miserabler Bezahlung ins Ausland*" / (укр.) "ми у нашій країні **відлякуємо** добре підготовлених фахівців з поганими умовами праці та мізерною оплатою за кордон" (AW, 21.11.2018);

– (нім.) "*immer mehr Rentner **verarmt** sind und ihr Essen von Lebensmitteltafeln holen müssen*" / (укр.) "дедалі більше пенсіонерів **бідніють** і змушені брати їжу з продуктового магазину" (AG, 21.03.2018);

– (нім.) "*eine Politik, die den noch vorhandenen Wohlstand von heute bedenkenlos mit vollen Händen ausgibt und **verschleudert***" / (укр.) "політика, яка ще на сьогодні наявне процвітання витрачає пригорщами без вагань та **розбазарює**" (AW, 21.11.2017);

– (нім.) "*Ihre Politik **ignoriert** konsequent die ökonomische Vernunft. Sie setzt die Interessen des eigenen Landes und der eigenen Bürger an die letzte Stelle*" / (укр.) "Ваша політика постійно **ігнорує** економічну розсудливість. Це ставить інтереси власної країни та своїх громадян на останнє місце" (AW, 21.11.2017).

Стратегія експліцитної критики німецьких політиків реалізується також через тактику вказівки (7) на перевищення *краю* або *меж* у діях опонента або перебування в занепаді (1,1 %):

– (нім.) "*Ich denke, dass derjenige, der der nächste Bundeskanzler sein wird, die Aufgabe hat, zum Schutz der Bundesrepublik Deutschland der Türkei zu sagen, **Hier sind alle roten Linien überschritten*** [https://www.redensarten-index.de/suche.php?suchbegriff=~~die%20%2F%20eine%20rote%20Linie%20ueberschreiten&bool=relevanz&sp0=rart_ou] *und deshalb kann dieses Land nicht mehr Mitglied der EU werden*" / (укр.) "Я думаю, що особа, яка стане наступним федеральним канцлером, має завдання сказати Туреччині, щоб захистити Федеративну Республіку Німеччина, що тут **перетнуті всі червоні лінії**, і тому ця країна більше не може стати членом ЄС" (MSCH, 03.09.2017);

– (нім.) "*Die letzte rote Linie auf dem Weg zur Schuldenunion wird nun offenbar auch noch überschritten*" / (укр.) "Останню **червону лінію** на шляху до боргової спілки зараз, очевидно, вони також **перетинають**" (AW, 27.01.2017);

– (нім.) "*Als Bauplan dient uns die Idee einer balancierten Partnerschaft: in der wir unseren ausgewogenen Teil der Verantwortung übernehmen. In der wir ein Gegengewicht bilden, wo die USA rote Linien überschreiten*" / (укр.) "Ми використовуємо ідею збалансованого партнерства як план: в якому ми беремо на себе збалансовану частку відповідальності. Таким чином ми будуємо протизвагу, коли США **перетинають червоні лінії**" (Heiko Maas, 23.08.2018),

– (нім.) "*Die AfD hat bundesweit ihren Zenit überschritten* [https://www.redensartenindex.de/suche.php?suchbegriff=Zenit+ueberschreiten&bool=relevanz&gawoe=an&sp0=rart_ou&sp1=rart_varianten_ou], *das ist klar zu erkennen*" / (укр.) "АдН (праворадикальна партія Німеччини – О.В.) **пройшла свій зеніт успіху** по всій країні, це добре видно" (Wolfgang Kubicki, 05.01.2019).

У стратегіях експлікації критичної оцінки дій свого політичного противника німецькі політики рідко використовують (8) тактики образи (0,7 %) через вживання *нейоративів*:

– (нім.) "*Jetzt stehen wir wieder da, dreißig Jahre später und haben diese Leute da sitzen. Das ist etwas, was mich wirklich bewegt, auch vor dem Hintergrund unserer Geschichte. Wenn ich dazu beitragen kann, dass dieses **Gesindel** wieder verschwindet, dann leiste ich diesen Beitrag*" / (укр.) "Зараз ми повернулися туди, через тридцять років, і там сидять ці люди (*депутати від "АдН"* – О.В.). Це те, що мене справді рухає, також на тлі нашої історії. Якщо я зможу допомогти знов зникнути цій швалі (набриду, шелупоні), я внесу цей внесок" (Friedrich Merz, 14.02.2020), а також *прецедентних дисфемізмів*, основою яких є NS-лексикон або NS-порівняння:

– (нім.) "*Bezahlte **Quislinge** mit Naziparolen haben in der AfD nichts zu suchen. Und treten wir alle dafür ein, dass sie verschwinde*" / (укр.) "Платним **квіслінгам** (поняття "квіслінг" використовується як принизливий термін для

колабораціоніста і сходить до норвезького нацистського колабораціоніста Відкуна Квіслінга, якого стратили як зрадника після Другої світової війни – О.В.) з нацистськими гаслами не місце в АдН. І давайте всі заступимося за те, щоб воно пішло!" (AG, 13.10.2018);

– (нім.) *"Ein Mann, der mit Tweets jede Niedertracht in die Welt setzt, dem die persönliche Verunglimpfung seiner Gegner, jedes Mittel recht ist, der ganze Bevölkerungsgruppen verleumdet, dem es nicht gelingt, sich vom Nazi-Mob zu distanzieren..."* / (укр.) *"Людині (Дональд Трамп – О.В.), яка твітує кожен мерзоту у світ, якому належить особиста ганьба його опонентів, усі засоби, який обмовляє цілі верстви населення, якому не вдається дистанціюватися від підбурюваного натовпу нацистів (англ. Mob позначає переважно пейоративно масу людей із простого люду або натовп людей з низьким освітнім та соціальним рівнем – О.В.)"* (MSCH, TV-Duell, 03.09.2017).

Зведені дані розподілу вербальних маркерів вираження стратегії експліцитної критики в політичному дискурсі Німеччини наведено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Розподіл вербальних маркерів вираження стратегії експліцитної критики в політичному дискурсі Німеччини

№№ пп	Показники Маркери	Абсолютні одиниці	Відносні показники (%)
1.	Помилки у діях політичного опонента (<i>fehl-, Fehl</i>)	412	36,6
2.	Відшукування недоліків (<i>mangel-, Mangel, vor-, -los</i>)	286	25,4
3.	Оцінка несприятливих або негативних якостей опонента (<i>un-, -widrig</i>)	211	18,7
4.	Негативні результати дій опонента (<i>dis-</i>)	96	8,5
5.	Неправильні дії опонента (<i>miss-, dys-, a-, an-, in- (il-, im-, ir-), pseudo-</i>)	76	6,7
6.	Негативний підхід (<i>ver-</i>)	24	2,3

№№ пп	Показники Маркери	Абсолютні одиниці	Відносні показники (%)
7.	Негативне ставлення до перевищення меж у діях опонента (<i>über-</i>)	12	1,1
8.	Негативні вирази щодо людини (<i>нейоративи, дисфемізми</i>)	8	0,7
Всього		1125	100

3.1.2.2. Вербальні маркери стратегії вираження експліцитної критики в політичному дискурсі України. Аналіз вербальних маркерів стратегії вираження *експліцитної* критики в політичному дискурсі України показав, що найбільш частотними засобами експлікації прямої критики в промовах українських політиків є (1) пряме вказування на помилки опонента або свої за допомогою лексеми "*помилка*" (**39,4 %**):

– "все, що відбувається зараз у Брюсселі та інших європейських столицях, – це *велика історична помилка*. Українці та грузини на це не заслужили" (ІГ, 20.12.2016);

– "І що найцікавіше, я сам був за пана Порошенка... Але я *помилився* ... Ми *помилились* ... Я вам поясню, в чому ми *помилились*... Велика *помилка*" (ВЗ, дебати, 19.04.2019);

– "Я – результат, Петро Олексійович, Ваших *помилко*к і обіцянок" (ВЗ, дебати, 19.04.2019);

– "*Помилка* у суспільному виборі – це катастрофа!" (ІФ, 07.02.2020);

– "Заяви певних німецьких і французьких чиновників і членів уряду про те, що безвізовий режим не на часі, і потрібно ще чекати місяці і т.д., нагадує мені (*Ірині Геращенко – О.В.*) 2008 рік, коли саме позиції Німеччини і Франції заблокували надання Україні плану дій по членству в НАТО. Це була **величезна помилка**, яка зробила можливою агресію проти Грузії влітку 2008 року і проти України навесні 2014 року" (ІГ, 20.12.2016).

Етноспецифічним лексичним маркером негативної оцінки політики опонента є саме критична оцінка за допомогою лексеми "**поразка**", яка в

українському політичному дискурсі пов'язується із невдачею в боротьбі за щонебудь у якійсь справі, або придушенням громадсько-політичного руху, невдачею в політичній боротьбі:

- "Це не поразка політичної партії, це **поразка** того сегменту українців, яки не пов'язали причини з наслідком" (ІФ, 23.07.2019);
- "Ціни на газ піднімати можна, пенсійний вік піднімати можна, землю продавати можна, а зарплати, щоб люди достойно жили в своїй країні, піднімати не можна. Це **політика поразки**, це політика, яка прирікає українців на бідність і на відсутність перспективи (ОЛ, 15.05.2018).

Українські політики у своїх стратегіях експлікації критики активно використовують (2) тактики образи за допомогою пейоративів або негативних виразів (**23,1 %**), які у великій кількості знаходимо, наприклад, в критичних тактиках образи українського політика Олега Ляшка, Ірини Геращенко та Ірини Фіріон як у парламенті, так і телевізійному дискурсі:

- "сволочі", "скотиняки", "бомжи голожопі", "тварі", "зелена шмаркля", "оце падло", "подстилка Путина", "гребані корупціонери", "Супрун – Доктор Смерть", "Верховний Головнокомандувач і його *компашика*" (політичні опоненти);
- "дурня", "мародерство", "грабіж", "грабіжництво", "бенкет під час чуми", "знущання над народом, "заробляють надбариші", "бодяжать" "маніпулятивний апарат", "брехня", "геноцид" (дії політичних опонентів).

Українські політики реалізують стратегію експліцитної критики через тактику (3) оцінки несприятливих або негативних рис політики опонента (**16,6 %**):

- "наша фракція не буде голосувати за цю постанову про створення ТСК з однієї причини: вона *незаконна*, прийнята, підготовлена і внесена до залу всупереч Закону України про Регламент Верховної Ради" (ОЛ, 26.02.2019);
- "в результаті *недолугого* рішення уряду минулого року <...> інфляція становила більше 14 відсотків. Складове в цьому – це *неправильна* політика Національного банку, коли дорогі і *недоступні* кредити, і *неправильна*

економічна політика. Внаслідок цієї політики влади страждають у першу чергу мільйони пенсіонерів, незаможних людей, ветеранів, людей з обмеженими можливостями і низькими доходами (ОЛ, 28.02.2018);

– "У мене просте питання: а як вижити українцям, коли абсолютно *недоступні* ціни на ліки, на продукти харчування, навіть на проїзд у громадському транспорті і комунальні послуги, які так само зростають у зв'язку з підвищенням цін на газ? (ОЛ, 15.05.2018);

– "Мені позиція наших західних партнерів *незрозуміла*. Це страусина позиція" (секретар РНБО Олександр Турчинов критикує західних партнерів за ігнорування проблем) (ОТ, 20.12.2016).

Експлікація критики в політичних виступах українських політиків реалізується тактикою (4) відкритої вказівки на негативні функції або негативні результати дій об'єкта критики (**10,7 %**) через експлікати "*наслідки*":

– "Хіба є на сьогодні на європейському континенті ще хоч одна така гаряча точка і чи можна в брюссельських кабінетах дискутувати на тему Донбасу, не бачачи *наслідки "руського міра"* своїми очами?" (ІГ, 18.02.2019);

– "В мене складається враження, що суспільство не досягнуло, чому воно має такі *катастрофічні наслідки* у своєму політичному побутуванні" (ІФ, 23.07.2019) та "*знищення*":

– "Це політика, яка фактично веде *до знищення* української економіки, до того, що Україна буде експортувати ще більше робочої сили, сировини замість того, щоб розвивати власну економіку і створювати робочі місця для власних громадян у рідній країні" (ОЛ, 15.05.2018);

– "Путін... російська армія... і російська агресія... Винні ті... хто *знищив* нашу армію" (ПП, дебати, 19.04.2019); "Замість реформ сьогодні влаштовано *знищення* цілих галузей економіки" (Тимошенко висловлює непряму критику Порошенка, ЮТ, 22.01.2019).

Українські політики у своїх експліцитних стратегіях критики активно вказують на (5) невірні, недостатні дії опонента (**4,8 %**) через експлікат ***незаконний***:

– "Тому що наш колега (Мустафа Найєм) каже, якщо він є в цій комісії, то ця комісія законна, якщо його там немає, то ця комісія *незаконна*" (ОЛ, 26.02.2019);

– "Наша фракція не буде голосувати за цю постанову про створення ТСК з однієї причини: вона *незаконна*" (ОЛ, 26.02.2019);

– "Ми підтримаємо цей закон за умови відхилення другої поправки Павла Різаника, де необґрунтовано і *незаконно* розширюються повноваження нацкомісії по фінансах і послугах. Комісія *незаконно* створена, їм дають у ручному режимі повноваження кошмарити національного виробника" (ОЛ, 15.05.2018);

– "*Незаконно* створена комісія, наглядач від Президента очолює цю комісію" (ОЛ, 15.05.2018);

Під час електоральних дебатів експліцитна критика опонента нерідко скерована на (6) визначення негативного підходу (2,4%), який політик обрав у своїх передвиборчих стратегіях через експлікати *наражати, штовхавати*:

– "Популісти теж *наражають* країну на серйозну небезпеку", "Своїми безглуздими експериментами популісти *штовхають* країну до нових політичних та економічних потрясінь" (ПП, 29.01.2019), та неправильних дій:

– "Наш успіх – результат поєднання глибокого розуміння проблем, твердої політичної волі й реальних кроків, а не *пустопорожніх обіцянок* та істеричних гасел" (ПП, 29.01.2019);

– "Ні одна комісія *не дала результат*, зате кожен на цьому піарився і заробляв бали (ОЛ, 26.02.2019).

Українські політики активно експлікують (7) своє негативне ставлення (1,8%) до опонента через лексеми *аморально, цинічно*:

– "*Аморально* в країні, де мільйони людей злиденні, де більше 40 процентів громадян живуть на мінімальну зарплату, *виплачувати собі космічні премії і покривати це грабіжництво*" (Олег Ляшко критикує голову "Нафтогазу" Коболева і його правління за надвисокі премії, ОЛ, 26.02.2019);

– "Нажаль, гроші, які робляться на війні, це настільки аморально, але це факт, що таке існує" (Юлія Тимошенко критикує Порошенко за заробітчанство на військових потребах і контрабанді, ЮТ, 30.09.2015);

– "Україна нажаль продовжує купувати російський газ. Це цинічний обман" (ЮТ, 22.01.2019);

– "Зараз весь світ бачить, як опозицію спочатку відсадили на гальорку, потім її "захлопують" і перекикують і далі, навіть не прийнявши ще закон з цинічною назвою "Про протидію зловживанням прав народних депутатів щодо законодавчої ініціативи" – його вже виконують" (Ірина Геращенко критикує партію "Слуга народу" за закон щодо протидії зловживанням прав народних депутатів, ІГ, 10.09.2019);

– "Всі знають, що я красномовний, але мені важко знайти слова, коли я бачу несправедливість і обман, і коли це робиться цинічно і нагло" (Олег Ляшко критикує недостатність захисту чорнобильців урядом, ОЛ, 17.05.2018).

Українські політики реалізують стратегію експліцитної критики своїх опонентів (8) через тактику приписування їм ознаки "нечесний" через експлікати "дурити", "брехати", "красти" (1,2 %):

– "Це профанація, якою *дури*ть нас влада", "Тому ми вимагаємо від влади припинити *красти*, припинити *дурити* людей і почати масштабний реальний ремонт доріг для того, щоб відновити транзитний потенціал України" (ОЛ, 17.05.2018);

– "Ні, бути популістом – це значить *брехати* людям і *дурити* людей. І прирікати їх на злидні та страждання" (Петро Порошенко критикує Зеленського за популізмі через експлікати "брехати" і "дурити") (ПП, 29.01.2019).

Зведені дані розподілу вербальних маркерів вираження стратегії експліцитної критики в політичному дискурсі України наведено у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Розподіл вербальних маркерів вираження стратегії експліцитної критики в політичному дискурсі України

№№ пп	Показники Маркери	Абсолютні одиниці	Процентні показники
1.	Помилки у діях політичного опонента (<i>помилка, помилитися, поразка</i>)	512	39,4
2.	Негативні вирази щодо людини (<i>пейоративи, оцінна лексика</i>)	301	23,1
3.	Оцінка несприятливих або негативних рис політики опонента, (<i>незаконний, неправильний, недоступний, недолугий, незрозумілий</i>)	216	16,6
4.	Негативні результати дій опонента (<i>наслідки, знищення</i>)	139	10,7
5.	Неправильні, недостатні, ущербні дії опонента (<i>незаконний, нелегітимний, нелояльний</i>)	62	4,8
6.	Негативний підхід (<i>наражати, штовхувати</i>), неправильні дії (<i>дати обіцянку, неправильно вибрати</i>)	30	2,4
7.	Негативне ставлення до опонента (<i>аморально, цинічно</i>)	24	1,8
8.	Оцінка нечесних дій опонента (<i>дурити, брехати, красти</i>)	15	1,2
Всього		1299	100

3.1.3 Зіставлення вербальних маркерів стратегії вираження імпліцитної критики в політичному дискурсі Німеччини й України

Засоби вираження стратегії імпліцитної критики в політичному дискурсі Німеччини й України розподіляються на чотири групи, що містять у собі тропи (метафора, метонімія, гіпербола, епітет, порівняння, та ін.), стилістичні фігури (антитеза, анафора, інверсія, анадиплосис, алюзія, риторичні питання), афористику (цитування із критичним коментарем) і фразеологізми (ідіоми, прислів'я і приказки, крилаті слова).

3.1.3.1. Вербальні маркери вираження стратегії імпліцитної критики в політичному дискурсі Німеччини. Аналіз вербальних маркерів вираження стратегії імпліцитної критики в політичному дискурсі Німеччини показав, що найбільш частотними засобами імплікації критики в електоральних виступах німецьких політиків є *стилістичні фігури*, зокрема,

– *анафори* (**28,6%**): (1) (нім.) "*Noch nie in der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland hatte die öffentliche Hand so viel vom Bürger zur Verfügung, und noch nie wurde so viel Geld so schlecht ausgegeben*" / (укр.) "**Ніколи** в історії Федеративної Республіки Німеччина державний сектор не мав в своєму розпорядженні так багато, і **ніколи** не було так погано витрачено стільки грошей" (Аліс Вайдель критикує невдалу економічну стратегію уряду Ангели Меркель, анафора посилює прислівник часу "ніколи", повтор якого сприяє посиленню виразності критики) (AW, 21.11.2018); (2) (нім.) "*Es gibt keine Pflicht zu Vielfalt und Buntheit. Es gibt auch keine Pflicht, meinen Staatsraum mit fremden Menschen zu teilen*" / (укр.) "**Не існує обов'язків** бути різноманітними та барвистими. **Не існує також обов'язків** ділитися моїм державним простором з незнайомцями" (Олександр Гауланд критикує Ангелу Меркель за її мультикультурну політику та засилля Німеччини біженцями, анафора "не існує об обов'язків" містить імплікат "Ангела Меркель має обов'язки тільки перед німцями" (AG, 21.03.2018); (4) (нім.) "*Schlechte Wirtschaftspolitik ist eben auch schlechte Sozialpolitik, und sie trifft zuerst immer die Normalbürger, die arbeiten und Steuern zahlen*" / (укр.) "**Погана** економічна політика – це також **погана** соціальна політика, і вона завжди вражає в першу чергу простих людей, які працюють і платять податки" (Аліс Вайдель критикує наслідки поганої економічної політики для соціального рівня пересічних німців, анафора "погана" містить імплікат "погана економіка при Меркель веде до поганого життя при Меркель" (AW, 21.11.2018);

– *антитези* (**18,3 %**): (1) (нім.) Wir haben eine *vernachlässigte Armee*, die ihren Auftrag der Landesverteidigung nicht erfüllen kann, deren Panzer nicht fahren, deren Schiffe nicht in See stechen, deren Flugzeuge und Hubschrauber nicht fliegen

und die trotzdem in immer *neue Einsätze in aller Welt geschickt wird*" / (укр.) "У нас є **занедбана армія**, яка не може виконати свою місію національної оборони, чиї танки не рухаються, чиї кораблі не відпливають, літаки та вертольоти не літають і які, тим не менш, **відправляються на все нові місії по всьому світу**" (антитеза, яка ускладнена повтором частки "не", посилює критику Аліс Вайдель зовнішньої політики Меркель та її уряду: армія Німеччини має занедбаний стан, але прагне брати участь у міжнародних конфліктах) (AW, 21.11.2017);

– *риторичні питання (15,9 %):* (1) (нім.) "*Was ist mit den Direktspenden von der Rüstungsindustrie an Sie von der Hamburger SPD im Bundestagswahlkampf 2005? Was ist damit? Oder was ist mit der Sache mit den mehr als 1 Million Euro, die ein führender Spielhallenkonzern im Laufe der Jahre verdeckt an Union, SPD, FDP und Grüne hat fließen lassen?*" / (укр.) "А **що** із прямими пожертвами з боку збройової промисловості Вам від Гамбурзької СДПН у передвиборчій кампанії в Бундестаг 2005 року? **Що** з ними? Або **що** з річчю з понад 1 мільйоном євро, який провідна ігорна група **приховано** дозволила надходити до ХДС, СДПН, СДП та Зелених протягом багатьох років" (праворадикальний політик Аліс Вайдель за допомогою каскаду риторичних питань критикує інші партії, зокрема, СДПН, за приховану розтрату грошей) (AW, 21.11.2018).

Широкий пласт імпліцитних змістів критичної оцінки політичного опонента (**12,8 %**) формується в німецькому політичному дискурсі за рахунок використання прийомів *афористики* [63, с. 67], серед яких активним є імпліцитне відсилання (алюзія) з деформацією прецедентного тексту, іронічне обігравання з метою "м'якої" мовної агресії:

– (нім.) "*Und so kann man die Bundeskanzlerin und ihren neuen Außenminister nur an eine **Warnung** von Otto von Bismarcks erinnern, der einmal feststellte: "Ich habe das Wort "Europa" immer im Munde derjenigen Politiker gefunden, die von anderen Mächten etwas verlangten, was sie im eigenen Namen nicht zu fordern wagten ...*" / (укр.) "І тому можна канцлеру та її новому міністру закордонних справ лише нагадати **попередження** Отто фон Бісмарка,

який одного разу заявив: **"Я завжди знаходив слово "Європа" на устах тих політиків, які вимагали від інших держав зробити щось, що вони від свого імені не наважилися вимагати"** (Олександр Гауланд у формі непрямого попередження критикує Меркель та її міністра зовнішніх справ за їх європейські, а не німецькі інтереси і спирається при цьому на Отто фон Бісмарка) (AG, 21.03.2018);

– (нім.) *"Die Merkel-Jahre werden als eine **bleierne Zeit** in Erinnerung bleiben, in der öffentliche Debatten im Sein der Hypermoral erstickt wurden"* / (укр.) **"Роки правління Меркель будуть пам'ятати як свинцевий час, коли публічні дебати були задушені в суті гіперморальності"** (Олександр Гауланд критикує Меркель і використовує цитату з Голдерліна "Свинцевий час", яка втілює у собі асоціацію із тероризмом) (AG, 21.03.2018);

– цитування з конструюванням псевдоцитати за аналогією, наприклад, (нім.) *"Ich möchte weiterhin unbequeme Fragen in dieser Partei stellen und auch Visionen entwickeln. Denn diese Partei funktioniert wie keine Andere über Emotionen und Visionen. **Lasst uns mit unseren Visionen zum Arzt gehen** – und dort alle im Wartezimmer von unserer Vision überzeugen!"* / (укр.) **"Я хотів би продовжувати задавати незручні питання в цій партії, а також розвивати бачення. Тому що ця партія працює як ніхто інший на емоції та бачення. Давайте підемо до лікаря з нашими баченнями – і переконаємо всіх, хто знаходиться у залі очікування, у своєму баченні"** (Кевін Кюнерт через імплікати "лікар" (німецький народ) та "всі, хто знаходиться у залі очікування" (члени СДПН, які чекають на зміни) критикує керівництво партії СДПН за відсутність відновлення і використовує цитування з конструюванням псевдоцитати за аналогією до відомої цитати канцлера Гельмута Шмідта (нім.) *"Wer Visionen hat, sollte zum Arzt gehen"* / (укр.) **"Той, хто має видіння (галюцинації), повинен звернутися до лікаря"** (КК, 06.12.2019).

Досить активно стратегія імпліцитної критики реалізується німецькими політиками за допомогою *фразеологічних зворотів (7,9 %)*:

– (нім.) "*Sie werden **nach Strich und Faden** ("gehörig, gründlich" / (укр.) "належно, ґрунтовно" [307]) **ausgenommen wie eine Weihnachtsgans** [Zurufe von der SPD] – **schreien Sie nur; ich weiß, getroffene Hunde bellen** ("wenn sich jemand ungewöhnlich heftig gegen Kritik zur Wehr setzt, dann war die Kritik oft berechtigt" / (укр.) "якщо хтось незвично бурхливо захищається від критики, то критика часто була виправданою", "на злодієві і шапка горить" [313] / (укр.) "Їх випотрошать ґрунтовно як різдвяну гуску [крики від СДПН] – Ви тільки кричите, я знаю чому – на злодієві і шапка горить!" (праворадикальний депутат Аліс Вайдель критикує канцлерку та її економічну політику й імпліцитно звинувачує її у злодіянні за погане ставлення до пересічних німців, які будуть "випатрані" високими податками повністю та з усіма хитрощами як різдвяна гуска. За допомогою говірки "на злодієві і шапка горить" це звинувачення посилюється) (AW, 21.11.2017);*

– (нім.) "*Den deutschen Behörden sind rund 700 sogenannte Gefährder bekannt, die Hälfte davon in Deutschland. Wenn man die alle nicht lückenlos überwachen kann, leben wir in einer solchen **Russisch-Roulette-Situation** ("russisches Roulette" / (укр.) "потенційно небезпечний крок із непередбачуваними наслідками" [307])? **Müssen wir uns an den Terror gewöhnen?**" / (укр.) "Німецькій владі відомо близько 700 так званих злочинців, половина з яких – у Німеччині. Якщо за всіма ними неможливо повністю стежити, то чи не живемо ми в ситуації російської рулетки? Чи треба нам звикати до терору?" (Майбріт Ільнер імпліцитно вказує на нездатність Меркель забезпечити контроль над потенційними терористами, що призводить до потенційно небезпечних кроків її політики із непередбачуваними наслідками) (MI, TV-Duell, 03.09.2017);*

– (нім.) "*Da haben wir vereinbart, dass Deutschland das unterstützt, dass die Menschen dort menschenwürdig sich aufhalten können. Und nicht, wie in den Lagern, aus denen sie kommen, auf diese schrecklichen Schiffe und von kriminellen Schleppern dort im Grunde ihr **Leben auf's Spiel gesetzt wird**" ("sein Leben riskieren" / (укр.) "ризикувати своїм життям" [307])/(укр.) "Ми домовились,*

що Німеччина підтримає людей там, щоб вони могли жити в гуманних умовах. А не, як у таборах, з яких вони приїжджають, на цих страшних кораблях і де їх **життя** в основному **піддано ризику** з боку кримінальних контрабандистів " (Ангела Меркель імпліцитно критикує ГГЛ, які піддали життя біженців ризику і вони стали контрабандним товаром) (AM, TV-Duell, 03.09.2017);

– (нім.) *"Es wurden auch keine Bargeldkoffer hin und her getragen, deren Inhalt in Schubladen verschwunden ist und an deren Verbleib sich niemand mehr erinnern kann oder will <...> Kommen Sie raus aus **Ihren Glashäusern**, und hören Sie auf, **mit Steinen zu werfen, die Sie nachher selber treffen!**"* / (укр.) "Також не було випадків перевезення чемоданів із готівкою туди-сюди, вміст яких зник у шухлядах і про місцеперебування яких ніхто не пам'ятає і не хоче пам'ятати <...> Вийдіть зі своїх **скляних будиночків** і перестаньте кидати каміння, яке потім потрапить у Вас!" (Лідерка парламентської групи АдН Аліс Вайдель різко розкритикувала інші партії в Бундестазі й імпліцитно звинуватила їх у лицемірстві щодо сумнівних пожертв із-за кордону. Обігрується німецький фразеологізм **"wer [selbst] im Glashaus sitzt, soll nicht mit Steinen werfen"** (**"man soll anderen nicht Fehler vorwerfen, die man selbst macht oder hat"**) / (укр.) "хто сам небездоганний, не повинен шукати недоліки в інших" [307]) (AW, 21.11.2018);

– (нім.) *"Je mehr kommen, desto schwieriger ist ja Integration. Herr Schulz, das ist eine **Binse**, die leider zutrifft"* / (укр.) "Чим більше біженців прибуває, тим складнішою є інтеграція. Пане Шульц, це **провал**, який, на жаль, існує" (Сандра Маишбергер критикує Мартіна Шульца за провали в інтеграції і через імплікат **"Binse"** визначає інтеграцію біженців як невдалий проєкт. Обігрується німецький фразеологізм **"in die Binsen gehen"** (**"für verloren gehen"**) / (укр.) "потерпіти провал, загубитися; тріщати по швам, не вдатися" [307]) (SM, TV-Duell, 03.09.2017);

– (нім.) *"Aber man darf den Menschen auch **keinen Sand in die Augen streuen** eine Million Menschen zu integrieren"* / (укр.) "Але не слід **кидати пісок людям в очі**, щоб інтегрувати мільйон людей" (Мартін Шульц критикує Ангелу Меркель за створення нереальної картини щодо інтеграції біженців у німецьке

суспільство, використовує німецький фразеологізм "jemandem **Sand in die Augen streuen**" ("**jemandem etwas vortäuschen, vorspiegeln**" / (укр.) "пускати пил в очі, відводити очі, замилювати очі" [307]) (MSCH, TV-Duell, 03.09.2017).

До найпоширених засобів реалізації стратегії імпліцитної критики в німецькому політичному дискурсі відносяться *тропи*, зокрема, метафори, епітети й іронія. Так, метафори як засоби створення образної картини реальності в політичному дискурсі, є одним із активних стилістичних засобів імпліцитної критики (**6,1 %**), що застосовують у своїх промовах німецькі політики:

– (нім.) "*Es ist ein gelistetes Unternehmen, **er untergräbt die Sanktionen, die die Europäische Union erhoben hat. Das ist ein sehr trauriger Zustand***" / (укр.) "Ця компанія у санаційному списку, він **підриває санкції**, введені Європейським Союзом. Це дуже сумний стан справ" (Ангела Меркель критикує участь колишнього канцлера Німеччини Герхарда Шредера в роботі російського державного концерну "Газпром", що він підриває санкції Євросоюзу і знищує його позицію, завдаючи все більшої шкоди) (AM, TV-Duell, 03.09.2017);

– (нім.) "*In 60 Sekunden kann - ein verantwortungsloser Politiker **mit einem Tweet die Welt an den Rand einer Krise führen***" / (укр.) "За 60 секунд безвідповідальний політик може **твітувати світ на межу кризи**" (Мартін Шульц критикує Дональда Трампа за його твіти, через які він знайомить світ із своїми політичними рішеннями, використовує при цьому епітет "verantwortungsloser/безвідповідальний" політик) (MSCH, TV-Duell, 03.09.2017);

– (нім.) "*Dafür rennen Sie **ideologischen Weltbeglückungsfantasien hinterher, und das hält auch die stärkste Volkswirtschaft auf Dauer nicht ohne Schaden aus!***" / (укр.) "Для цього Ви біжите за **ідеологічними фантазіями про щастя для всього світу**, і навіть найсильніша економіка не може витримати цього без шкоди!" (Аліс Вайдель критикує Ангелу Меркель за її мультикультурну політику ошасливлення всього світу своїми "ідеологічними фантазіями") (AW, 21.11.2018);

– (нім.) *"Die Automobilindustrie, ein Eckpfeiler unserer Volkswirtschaft, gerät in die Krise"* / (укр.) "Автомобільна промисловість, **наріжний камінь** нашої економіки, впадає в кризу" (Аліс Вайдель імпліцитно критикує уряд Меркель за скрутне становище автомобільної галузі, яка є важливим фундаментом, основою німецької економіки) (AW, 21.11.2018);

– (нім.) *"Sie, Frau Bundeskanzlerin, behaupten ja wieder, eine gespaltene Gesellschaft versöhnen zu wollen, auch mit der Kraft der Ansprache – die nicht mehr ganz so **große Koalition** sozusagen als **Schmiermittel** zur Integration der täglich neu Ankommenden in die Gemeinschaft der schon länger hier Lebenden"* / (укр.) "Ви, пані канцлер, стверджуєте, що хочете примирити розділене суспільство, також із силою звернення і **великої коаліції як змазку** для інтеграції тих, хто щойно прибув у суспільство тих, хто тут вже довго живе (Олександр Гауланд критикує Ангелу Меркель і імпліцитно звинувачує її в тому, що вона використовує велику коаліцію як "змазку" для "примирення розділеного суспільства". Олександр Гауланд нібито натякає на Schmiergeld на "хабар", "на (у) лапу (зі словом дати, покласти)" [301, с.329]" (AG, 21.03.2018).

У стратегіях імпліцитної критики відмічається активне використання *enimetus* саме праворадикальними політиками (**5,7 %**):

– (нім.) *"Politik der **Spaltung und der Unvernunft**"* / (укр.) "політика розколу і безрозсудства" (Аліс Вайдель імпліцитно звинувачує Ангелу Меркель у розколі Німеччини та неефективній економічній політиці) (AW, 21.11.2018);

– (нім.) *"Kein Wunder, wenn die Politik jahrelang einen regelrechten Krieg gegen den Verbrennungsmotor führt, **unsinnige** Emissionsgrenzwerte durchpeitscht und **obskuren** Lobbyvereinen die Möglichkeit gibt, ein Fahrverbot nach dem anderen einzuklagen"* / (укр.) "Не дивно, коли політика роками веде справжню війну проти двигуна внутрішнього згоряння, пробираючи **безглузді** межі викидів і надаючи **незрозумілим** лобістським групам можливість застосовувати одну заборону водіння за іншою" (праві радикали критикують

уряд Меркель за невдачу екологічну політику через порівняння із війною: "політика роками веде справжню війну") (AW, 21.11.2018);

– (нім.) *"In der Wirtschafts- und Energiepolitik geht es um Atomausstieg, Kohleausstieg, hochsubventionierte alternative Energien, die nicht grundlastfähig sind, und **hochgejubelte** Elektroautos, die für Massenmobilität überhaupt nicht tauglich sind"* / (укр.) "Економічна й енергетична політика стосується поступової відмови від ядерної енергії, вугілля, високо субсидованих альтернативних видів енергії, які не здатні до базових навантажень, так **сильно висхвалених** електромобілів, які зовсім не придатні для масової мобільності" (Партія "Альтернатива для Німеччини" піддає критиці економічну й енергетичну політику Меркель і імпліцитно докоряє за підтримку електрокарів, які дуже звеличені, ніж фактично виправдано) (AW, 21.11.2018).

Іронія є специфічним видом жарту, який у контексті політичної полеміки виконує функцію підсилення стратегії імпліцитного критицизму [104, с. 132] і використовується німецькими політиками задля послаблення авторитету й іміджу опонента в очах електорату у формі іронічного докору або іронічного коментаря (2,3 %):

– (нім.) *"Am allerwenigsten aber nützen sie denen, für deren staatliche **Zwangsbeglückung** sie angeblich geschaffen wurden. Wir geben jedes Jahr Geld für den Kampf gegen rechts aus und für **andere Bevormundungen der Bürger**. Aber Frauen und Mädchen können sich ja abends gar nicht mehr allein auf die Straße wagen – aus Furcht vor Übergriffen **sogenannter Schutzsuchender**"¹* / (укр.) "Але найменше вони приносять користь тим, для **примусового державного щастя** яких вони нібито створені. Щороку ми витрачаємо гроші на боротьбу з правими силами та на інші **опіки** громадян. Але жінки та дівчата не можуть виходити на вулицю поодинокі вечорами – через страх нападу **так званих шукачів захисту**" (праворадикальний політик Аліс Вайдель під час дебатів у

¹ Шукачі притулку (нім. *Schutzsuchende*) складають підгрупу іноземного населення Німеччини; вони перебувають у Німеччині з гуманітарних причин (69).

парламенті критикує Ангелу Меркель за створення комфортних умов, так званого "вимушеного щастя", для емігрантів, тоді як самі німці бояться виходити увечері на вулицю) (AW, 21.11.2018);

– (нім.) *"Liebe Frau Merkel, ein gleichzeitiger Ausstieg aus Atom- und Kohlekraft ist nicht nur unverantwortlich, sondern **blanker Irrsinn**. Da nützt auch kein **"Wir schaffen das"**"* / (укр.) *"Шановна пані Меркель, одночасний вихід із атомної та вугільної енергетики – це не тільки безвідповідально, але **чисте божевілля**. Ту не допоможе ніяке (Ваше) **"Ми зробимо це!"*** (Аліс Вайдель піддає Ангелу Меркель критиці за одночасний вихід Німеччини із атомної та вугільної енергетики, при цьому поряд із жорсткою оцінкою дій Меркель як "blanker Irrsinn" вона використала іронічний коментар до відомого слогану Меркель на виборах у 2015 році "Wir schaffen das!" / "Ми це зробимо!") (AW, 27.11.2019);

– (нім.) *"Aber **tolle Position**, danke dass Sie **die sozialdemokratische Position übernommen haben**. Da hat es ja was gebracht"* / (укр.) *"Але це **чудова позиція**, дякую, що Ви зайняли **соціал-демократичну позицію**. Це мабуть допомогло!"* (Мартін Шульц у форматі телевізійної дуелі іронічно коментує рішення Ангели Меркель як *"tolle Position/класна позиція"*, яка є представником християнсько-демократичного союзу, про гнучку пенсію, що у такий спосіб поєднує її погляди з політикою соціал-демократів, які є її політичними опонентами) (MSCH, TV-Duell, 03.09.2017).

Також стратегія імпліцитної критики залучає *парантези (1,3 %)* та *інверсії (1,1 %)*, які є маркерами спонтанного мовлення і додають стратегіям критики яскраво вираженого риторичного характеру:

– (нім.) *"Ich bin der Meinung, dass wir in der Tat alles tun müssen, um aus diesen Fehlern, und **bei Amri sind Fehler passiert**, zu lernen"* / (укр.) *"Я вважаю, що насправді ми повинні зробити все можливе, щоб на цих помилках – **і помилки траплялися з Амрі** – навчитися"* (AM, TV-Duell, 03.09.2017);

– (нім.) *"Im Nachhinein haben wir uns zu wenig gekümmert um die Situation in den Flüchtlingslagern, im Libanon, in Jordanien, **aber das gilt für mich genauso***

wie für den jeweiligen Bundesaußenminister, wir haben uns nicht ausreichend dort engagiert" / (укр.) "Озираючись назад, визнаємо, ми приділяли занадто мало уваги ситуації в таборах біженців, в Лівані, в Йорданії, але це стосується мене, **а також відповідного федерального міністра закордонних справ**, ми в тому недостатньо брали участь" (AM, TV-Duell, 03.09.2017),

– (нім.) *"Richtig ist auch, dass diese ganze Angelegenheit die Bürger und Steuerzahler – ich weiß, das ist Ihnen fremd – nicht einen Pfennig gekostet hat"* / (укр.) "Також правда, що вся ця справа не коштувала громадянам та платникам податків – **я знаю, що Ви з цим не знайомі** – ні копійки!" (AW, 21.11.2018);

– (нім.) *"Ihrem ganzen Geschrei entnehme ich, dass Sie lieber über Spenden und Parteifinanzierung reden wollen"* / (укр.) "**З усього Вашого крику** я розумію, що Ви волієте поговорити про пожертви та фінансування партій" (Аліс Вайдель за допомогою інверсії *"Ihrem ganzen Geschrei"* звертає увагу депутатів Бундестагу на її образливе ставлення до них (AW, 21.11.2018);

– (нім.) *"Dazugelernt hat Ihre Regirung seither nichts"* / (укр.) "**Не навчився** з того часу Ваш уряд так і нічому" (використання інверсії у цьому випадку допомагає Аліс Вайдель з першого ж слова звернути увагу депутатів на особливо значущий компонент в її критиці *"dazugelernt"*) (AW, 21.11.2017).

Зведені дані розподілу вербальних маркерів вираження стратегії імпліцитної критики в політичному дискурсі Німеччини наведено у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Розподіл вербальних маркерів вираження стратегії імпліцитної критики в політичному дискурсі Німеччини

№	Показники Маркери	Абсолютні одиниці	Процентні показники
1.	Анафори	147	28,6
2.	Антитези	94	18,3
3.	Риторичні питання	82	15,9

№	Показники	Абсолютні одиниці	Процентні показники
4.	Маркери		
4.	Афористика	66	12,8
5.	Фразеологізми	41	7,9
6.	Метафори	31	6,1
7.	Епітети	29	5,7
8.	Іронія	12	2,3
9.	Парантези	7	1,3
10.	Інверсії	6	1,1
Всього		515	100

3.1.3.2. Вербальні маркери вираження стратегії імпліцитної критики в політичному дискурсі України. Аналіз вербальних маркерів вираження стратегії *імпліцитної критики* в політичному дискурсі України показав, що найбільш активними засобами імплікації критики в електоральних виступах українських політиків є також стилістичні фігури, зокрема, *риторичні питання (29,9 %)*:

– "**Чи** сіли би ви в літак, пілот якого сів порулити для того, щоби навчитися? **Чи** лягли би ви під ніж хірурга, який прийшов в операційну, для того, щоб повчитися? **Чи** готові б ви були простити цю некомпетентність? А чому президент і головнокомандувач може собі дозволити це?" (під час дебатів Петро Порошенко робить конструктивний аналіз помилок Володимира Зеленського через використання каскаду риторичних питань, які підсилюються анафорою питальної частини "**чи?** При цьому передається імпліцитне звинувачення В. Зеленського в безграмотності, незнанні як професійного політика через експлікатор "некомпетентність") (ПП, дебати, 19.04.2019); *антитези (21,4 %)*:

– "*У моїй президентській роботі траплялося різне: **успіхи і невдачі, точні розрахунки і помилки, приємності і прикроці, радості й печалі, чесноти і недоліки***" (Петро Порошенко використовує антитезу для посилення

самокритики у своїй програмній промові під час оголошення про своє рішення вдруге балотуватися на посаду Глави держави) (ПП, 29.01.2019);

– *"Бо існує два Порошенка. **Перший** – прекрасний оратор, спеціаліст, фінансист, економіст, во всьому знається. Він зазвичай з'являється тоді, коли є камери. Потім, коли камери вимикаються з'являється інший, такий собі **Петро другий**"* (В. Зеленський критикує П. Порошенка за його подвійні стандарти і імпліцитно звинувачує його у лицемірстві) (ВЗ, дебати, 19.04.2019);

– *"Скажу вам відверто, чи могли ми тоді уявити, що його **"жити по-новому"** стане нашим **виживати**? Чи могли ми з вами тоді уявити, що ваше **"я закінчу війну за два тижні"**, стане наше Іловайськ і Дебальцеве. Чи могли ми тоді з вами уявити, що його збагачення людей стане збагаченням лише його людей. Чи могли ми з вами тоді уявити, що Революцією **Гідності** скористаються **негідники**"* (Володимир Зеленський критикує Петра Порошенка і використовує для посилення емоційно-психологічного впливу критики антитезу на основі кореневого повтору – *"жити : виживати", "Гідності : негідники"*) (ВЗ, 19.04.2019) та анафоричні повтори (**12,8 %**);

– *"Я йду в президенство для того, щоби вичистите це гниле політичне болото от тут на Печерських пагорбах, яке травить кожну людину і всю Україну і не дають можливості **нікому** реалізуватися, **нікому** нормально жити, тому що **там** сморід, **там** зради, **там** егоїстичні власні інтереси і **там** виключно думають про власну кишеню"* (Олег Ляшко імпліцитно критикує діючу владу через метафоричне порівняння із "гнилим політичним болотом...яке травить кожну людину і всю Україну" і використовує для більш експресії критики анафоричні лексичні повтори) (ОЛ, 21.01.2019);

– *"Їх з Україною пов'язує тільки одне – **бажання** грабувати, **бажання** наживатися на Україні, **бажання** витискувати останні соки із української землі"* (у своїх тактиках критики діючої влади Ляшко найчастіше використовує саме анафоричні повтори) (ОЛ, 21.01.2019);

– *"**Як** кандидат у президенти **збирається** утримувати міжнародну коаліцію, яку ми крок за кроком будували ці п'ять років. **Як** він **збирається***

виконувати функції Верховного головнокомандувача, хоча ваша команда сказала, що Ви вже почали **курс молодого бійця**" (Петро Порошенко реалізує тактику критики-обговорення за рахунок анафоричного повтору "як збирається", яка містить імпліцитну образу: Володимир Зеленський – недосвідчений політик, який знаходиться на етапі початкових труднощів та їх подолання у новій справі президента, що експлікується через зв'язане словосполучення "курс молодого бійця") (ПП, 19.04.2019).

Також серед стилістичних фігур українські політики активно залучають до стратегій критичних імплікацій *інверсію* (**1,7 %**), наприклад, *анадиплосис*:

– *"Ви не пророк і я не Моїсєй, ми не можемо кудись вести **Україну**. **Україна** йде до Європи, а Ви зараз як гарант повинні захищати вибір українців"* (Володимир Зеленський імпліцитно критикує Петра Порошенка, який лише говорить про європейський шлях України, а насправді зберігає стару корупційну систему, експлікат – "не захищає вибір українців") (ВЗ, дебати, 19.04.2019) та лексичну градацію:

– *"І дуже важливо, що ми маємо позицію, коли **ховається** пан Володимир від журналістів, коли **ховається** пан Володимир від опонента, а головне **ховається** від українського народу"* (імпліцитна критика, що Зеленський боягуз через експлікат "ховається") (ПП, 19.04.2019);

– *"євроінтеграція стала важливою частиною внутрішньої політики, уряд так і не спромігся створити віце-прем'єра з питань євроінтеграції. **А має бути створена ця посада** і носити не ритуальну функцію, а ця людина, цій посадовець має отримати контролюючі і координуючі функції між усіма міністерствами"* (Ірина Геращенко завдяки інверсії одразу акцентує на тому, що посада віце-прем'єра з питань євроінтеграції не створена) (ІГ, 16.02.2016);

– *"**це є ті важливі абсолютно цілі**, які повинен перед собою ставити уряд і там має з'явитися такий дуже активний промоутер із зони вільної торгівлі, якій допоможе українському бізнесу"* (Ірина Геращенко через інверсію акцентує свою імпліцитну критику на тому, що уряд не ставить перед собою важливі цілі) (ІГ, 16.02.2016).

Активним засобом стратегії імпліцитної критики опонента є використання *фразеологічних зворотів (11,4 %)* українськими політиками, які додають політичній критиці етноспецифічного колориту:

– *"Аналогічна ситуація в Франківській, Сумській, моїй рідній Чернігівській області. Скільки можна лапшу на вуха вішати? Скільки можна щороку закопувати мільярди в ямковий ремонт? Потім люди на гробки доїдати не можуть, і коли їдуть по тих ямах, клянуть усіх на світі"* (укр.*"вішати локшину на вуха"*/рос.*"вешать лапшу на уши"* [303, с. 69] = *"замулювати очі", "обдурювати, приховуючи недоліки чи справжній стан речей"* [301, с.249]), Олег Ляшко критикує уряд за нецільове витрачання бюджету, через експлікат *"вішати лапшу на вуха"* імпліцитно звинувачує уряд в обдурюванні народу) (ОЛ, 17.05.2018);

– *"Комісія незаконно створена, їм дають у ручному режимі повноваження кошмарити національного виробника. Вони (національні виробники, національний бізнес – О.В.) й так всі від України біжать, як чорт від ладану"* (*"як (мов, ніби і т. ін.) чорт від ладану"* = *"надзвичайно швидко і злякано"* [301, с. 769]), Олег Ляшко критикує політику уряду щодо національного виробника і через експлікат *"біжать, як чорт від ладану"* звинувачує уряд в тому, що заляканий національний бізнес інвестує гроші за кордоном) (ОЛ, 15.05.2018);

– *"Зеленський не зробив нічого для того, щоб зупинити російський реванш у ПАРЄ. Він не зустрівся з парламентською делегацією до візиту в Страсбург <...> І тільки після того, як суспільство почало критикувати бездіяльність Зеленського, він почав виправдовуватися, що знав про це. Він фактично вставив ножа у спину всім українцям"* (*"встромити (дати, всадити і т. ін.) ніж (ножа) в спину"* = *"вчинити, зробити щось зрадницьке підступне щодо кого-небудь"* [301, с. 133]), Олег Ляшко критикує Володимира Зеленського за неспроможність впливати на ПАРЄ щодо повернення російської делегації і імпліцитно звинувачує його через експліцит *"вставив ножа у спину"* у підступності, а по суті – у зраді) (ОЛ, 02.07.2019);

– *"Тому що політика нашої влади зробила і Україну і кожного з нас слабкими. І ми дозволили, щоб нам почали **сідати на голову** ("**сідати (вилазити) / сісти (вилізти) на голову**" = "цілком підкоряти кого-небудь собі, своїй волі" [301, с.649]) і диктувати умови – як нам жити, як говорити, як заробляти, як будувати своє майбутнє <...> Я не дам нікому **сісти на шию** на відміну від мого попередника. Ніхто не **сяде на шию** ні мені ні Україні!" ("**сідати / сісти на шию (на плечі)**" = "переходити на чиєсь утримання, під чиюсь опіку, матеріально обтяжуючи когось"; "використовувати кого-небудь у своїх інтересах; вести паразитичне життя, визискуючи кого-небудь" [301, с.649]), Олег Ляшко критикує діючу владу і звинувачує імпліцитно Петра Порошенка ("на відміну від мого попередника") за збагачення за рахунок українського народу через експлікати "**сісти на шию**" та "**сісти на голову**" (ОЛ, 21.01.2019).*

Афористика також належить до активного арсеналу стратегій імпліцитного критисайзнгу українських політиків (7,8 %) і використовується у різних форматах:

– *"В оті ями закопувати тих, хто організовував ремонт доріг, починаючи від керівника ремонтної ділянки і всіх, хто ремонтував ті дороги. Закопати і зверху асфальтом проїхати бетоноукладчиком. Так, як Гітлер робив, з безбілетниками боровся: вивели, розстріляли пару чоловік, по сьогоднішній день всі платять за білети" (Олег Ляшко критикує керівництво та робітників "Укравтодора", який відповідає за капітальний ремонт і ліквідацію ямковості доріг, за допомогою імпліцитної загрози, використовуючи апеляцію до авторитету (Гітлера) для підтвердження своєї критики й іронічне обігравання з метою мовної агресії ("по сьогоднішній день всі (сучасні німецькі громадяни – О.В.) платять за білети") (ОЛ, 17.05.2018);*

– *"Сьогодні заробляють надбариші, завозять, минулого року в Україну завезли більше 200 тисяч тон пальмової олії. Бодяжать, продають людям неякісну продукцію. Потім люди працюють на аптеку і на лікарню" (ОЛ, 15.05.2018) (Олег Ляшко критикує парламент за затягування прийняття*

закону про заборону пальмової олії у використанні в харчових продуктах і використовую імпліцитне відсилання (алюзію) з деформацією прецедентного тексту, а саме цитати із стрічки "Джентльмени удачі": "І нехай канає! А то я йому роги повідшибаю, пащеку порву, моргали виколу – Все життя працювати на ліки будеш!" / (рос.) *"И пусть канает! А то я ему рога поотшибаю, пасть порву, моргалы выколую – Всю жизнь **работать на лекарства** будешь!"* (ОЛ, 15.05.2018);

– *"У мене питання до нашого шановного Президента Порошенка, навіщо вам все це треба? Конституційний суд – Ваш, Генеральний прокурор – Ваш, СБУ – Ваше, Уповноважений з прав людини – Ваш. Це мені нагадує фільм "Свадьба в Малиновке", як той Попандопуло казав: **це моє, це моє, це мені, це мені, а оце труси неношені – тобі!"*** (Олег Ляшко критикує Петра Порошенка й імпліцитно ображає його, порівнюючи президента України з відомим комедійним персонажем із кінострічки "Весілля в Малинівці" Попандопало. При цьому він використовує цитування з конструюванням псевдоцитати за аналогією: *"Это тебе... это мне... это тебе... это обратно тебе... это все время тебе... Ой!.. Шо ты хапаешь, шо ты хапаешь! Не, я такой фасон не ношу. Посмотрим... Так, я себя не обделил? По-честному?"*) (ОЛ, 22.06.2017);

– *"Для нас очевидно, що запропоновані Байденом "автономні штати" для Донбасу – це шлях до знищення України <...> Я задаюся питанням: а чи не з'явиться в книжках з історії виступ **"курча по-київські"** – 2? Коли воля і дух українців знову спростують песимістичні прогнози наших закордонних партнерів"* (Олег Ляшко критикує пропозицію Джо Байдена щодо автономного статусу Донбасу і використовує конструювання псевдоцитати за аналогією у формі спогадів: *"Частина виступу пана Байдена болісно нагадала виступ майже 25 років тому іншого шановного американського гостя – президента США Джорджа Буша-старшого: виступ, який увійшов в історію під промовистою назвою **"курча по-київські"**. Тоді, 1-го серпня 1991 року пан Буш, що приїхав до Києва на допомогу Москві, застерігав українських*

депутатів від "самовбивчого націоналізму" та закликав до збереження СРСР") (ОЛ, 09.12.2015).

Для реалізації стратегії імпліцитної критики українські політики продуктивно використовують *тропи*, зокрема, *метафори* (6,9 %):

– "Здійснити стрибок з такими *борговими гирями* на ногах навряд чи вдасться. *Прикували* до них Україну інші політики, *а звільняти її від цих кайданів* випало нашій команді" (Петро Порошенко критикує попередню владу через експлікат "інші політики" і реалізує критику у формі імпліцитного звинувачення на основі метафоричного порівняння наслідків дій Януковича із кайданами, а успадковані борги – із гирями) (ПП, 29.01.2019);

– "Уряд *проводить*, і влада, президент *проводять* політику, яка *позбавляє українців майбутнього*. Підвищення цін, інфляція *галопуюча*, підвищення тарифів, *залазять у кишені* мільйонам українців" (Олег Ляшко критикує політику уряду Порошенка й імпліцитно звинувачує його в обкраданні пересічних українців через експлікат "залазити у кишені") (ОЛ, 15.05.2018);

– "Хіба є на сьогодні на європейському континенті ще хоч одна така *гаряча точка* і чи можна в *брюссельських кабінетах* дискутувати на тему Донбасу, не бачачи наслідки "руського міра" своїми очами?" (Ірина Геращенко критикує амбівалентну політику Євросоюзу і Федеріку Могеріні, вона висловлює розчарування через метонімію "брюссельські кабінети", імпліцитно зводячи статус офіційних переговорів по статусу Донбасу до неофіційних договірних бесід керівництва ЄС) (ІГ, 16.02.2019).

Найактивніше у стратегіях імпліцитної критики українські політики, зокрема жінки, використовують *епітети* (4,8 %), що надає їх промовам експресивності, наприклад, "неналежний рівень діалогу", "ритуальна функція", "пострадянський пафос", "бюрократичні заяви" "цинічна назва") (Ірина Геращенко (1; 2; 3; 4; 5; 6) ("превелике нещастя", "політична катастрофа", "страшні, печальні роки", катастрофічні наслідки) (Ірина Фаріон (32; 33; 34; 35; 36); ("шкідлива і злочинна помилка", "тіньова

приватизація", "глобальна олігархія", "чорна бухгалтерія", "корупційні інтереси", "тотальна поголовна безпросвітна корупція", "цинічний обман") (Юлія Тимошенко (26; 27; 28; 29; 30).

Стилістична фігура *алюзія* (2,2 %), яка часто використовується в ораторських політичних промовах для ємнішого окреслення певної реалії через співвіднесення її з аналогом, входить в активний арсенал імпліцитних стратегій критицизму українських політиків і може мати біблійну, історично-суспільну, художню основи:

– "Україна отримала шлях до Європи, і це найголовніше, й українці заплатили дуже велику ціну, – це життя наших людей, життя українців на Майдані, **Ви не пророк, і я не Мойсей**... ми не можемо кудись вести Україну... Україна йде до Європи" (Володимир Зеленський критикує Петра Порошенка за нездатність довести Україну до Європи й імпліцитно висловлює своє іронічне ставлення до Петра Порошенка, який майже п'ять років вів Україну до ЄС, зберігаючи при цьому старі корупційні схеми. В. Зеленський робить це через *біблійну* алюзію на пророка Мойсея (= Порошенко), якій водив сорок років по пустелі народ Ізраїля (= українці), багато з якого загинуло, не діставшись Святої землі (= українці заплатили дуже велику ціну на Майдані). Також створюється додатковий комічний ефект за рахунок розщеплення виразу "пророк Мойсей" на дві частини "Ви не пророк, і я не Мойсей", а також самоіронії В. Зеленського ("і я не Мойсей"), який є євреєм) (ВЗ, 19.04.2019);

– **"Перший Петро Порошенко на Михайлівській площі кричить: "Путін, я тобі покажу". А другий тихенько паном Медведчуком передає "привіткі" в Москву"** (Володимир Зеленський імпліцитно критикує Петра Порошенка за подвійні стандарти у його політиці і використовує *історично-суспільну* алюзію на російського царя Петра Першого, чия постать є досить суперечливою і сприймається українською свідомістю негативно, оскільки саме війська Петра Першого зруйнували під Батуріном українську армію) (ВЗ, 19.04.2019);

– "П'ять років тому "зеленые человечки" захопили Крим. Зараз **"зеленые человечки" захоплюють український парламент**, і насправді, повністю його перекреслюють. Я прошу голову Верховної Ради заспокоїти свій **югенд** тут і не давати право перекрикувати опозицію" (Ірина Геращенко розкритикувала законопроект депутатів від "Слуги народу" про зміну регламенту, використавши при цьому історично-суспільну алюзію на висадку окупаційних військ у Криму без розпізнавальних знаків та на молодіжну нацистську воєнізовану організацію "Гітлерюгенд", порівнявши з ними депутатів від партії Зеленського на основі збігу фарби "зелений". Така критика містить імпліцитну образу) (ІГ, 10.09.2019);

– "Порошенко хоче за рахунок підкупу виборців отримати владу. **Дірку від бублика він отримає, а не владу**. Ми не дамо йому фальсифікувати вибори" (Олег Ляшко критикує Петра Порошенка за спробу фальсифікувати вибори і використовує при цьому художню алюзію на головного героя кінострічки "Місце зустрічі змінити не можна" Гліба Жеглова з конструюванням псевдоцитати за аналогією: "Дірку ти від бублика отримаєш, а не Шарапова!". Така критика містить імпліцитне попередження через експлікат "ми не дамо") (ОЛ, 26.02.2019) [50, с. 94].

Зведені дані розподілу вербальних маркерів вираження *імпліцитних смислів* критики в політичному дискурсі України представлено у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Розподіл вербальних маркерів вираження стратегії імпліцитної критики в політичному дискурсі України

№№ пп	Показники Маркери	Абсолютні одиниці	Процентні показники
1.	Риторичні питання	156	29,9
2.	Антитези	111	21,4
3.	Анафори	67	12,8
4.	Фразеологізми	59	11,4
5.	Афористика	41	7,8
6.	Метафори	36	6,9

№№ пп	Показники Маркери	Абсолютні одиниці	Процентні показники
7.	Епітети	25	4,8
8.	Алюзія	11	2,2
9.	Інверсії	9	1,7
10.	Анадиплосис	6	1,1
Всього		521	100

3.1.4 Спільні і відмінні риси вербальних засобів вираження стратегій експліцитної та імпліцитної видів критики в політичному дискурсі Німеччини і України

Під час визначення відношень подібності та відмінності ми спираємось на поняття *еквівалентності*, під яким розуміємо спільність функцій мовних і мовленнєвих одиниць у зіставляваних мовах. Якщо елементи різних мов, що зіставляються, однакові за формою, ми використовуємо поняття *конгруентність*. Під час зіставлення елементів у віддаленоспоріднених мовах (німецькою й українською) неконгруентні збіги зустрічаються досить рідко. За М. Кочерганом, можемо розраховувати на такі типи відносин: 1) еквівалентні та конгруентні, 2) еквівалентні, але неконгруентні; 3) нееквівалентні, але формально схожі, 4) нееквівалентні та формально різні [95]. Підсумуємо результати зіставного аналізу вербальних засобів вираження критики в політичному дискурсі Німеччини і України і встановимо спільні і відмінні риси у засобах вербалізації політичної критики, які було класифіковано за ступенем вираження критичної оцінки дій опонента на *експліцитний/імпліцитний*.

Зіставний аналіз вербальних засобів вираження стратегії *експліцитної* критики в німецькому і українському політичному дискурсах показав, що вербальні маркери експліцитної критики виконують роль прямих експлікатив-вказівок на недоліки (помилки, вади, хиби) опонента і мають *універсальний*

характер, прихована критика політичного опонента транслюється слухачеві/глядачеві у вигляді непрямих імпліцитних смислів, які експлікуються у мовленні відповідними лексично-синтаксичними маркерами і групуються за певною тематикою. Такі смисли залежать від індивідуальних характеристик політика-мовця і визначаються етноспецифікою та лінгвокультурними традиціями критики в політичному дискурсі Німеччини й України.

Так, відношення *конгруентних еквівалентів* вираження стратегії *експліцитної критики* в політичному дискурсі Німеччини й України простежуються у вербальних експлікатах – прямого вказування на свої помилки або помилки опонента за допомогою лексеми ***Fehler/помилка***. Мовні етноспецифічні *контрасти* відбиваються в експлікації українськими політиками критичної оцінки за допомогою лексеми ***поразка***, яка входить до ядра концептосфери численних українських прецедентних текстів і включає такі етноспецифічні українські лейтмотиви, як "воля", "душа", "життя", "смерть", "Україна". Також контрастною рисою стратегії експліцитної критики є використання українськими політиками *негативних виразів у формі пейоративів, жаргонної і оцінної лексики* з метою дискредитувати або знищити політичний імідж опонента.

Контрастним для критичної оцінки українських політиків своїх опонентів є також приписування їм ознаки "нечесний" через експлікати "дурити", "брехати", "красти". Українці йдуть саме в політику для того, щоб "рішати" свої бізнес-інтереси, тому модель "дурити" є типовою для української бізнес-парадигми, легко переноситься в українську політичну сферу і притаманна саме українським політичним стратегіям критики. Якщо в німецькій політиці бізнес-інтереси починають вирішуватись за рахунок політики, наприклад, випадки з колишнім канцлером Німеччини Герхардом Шредером або президентом Крістіаном Вульфом [215; 225], то вони жорстко критикуються і засуджуються політичним істеблішментом Німеччини [83, с. 96].

У свою чергу, контрастними рисами стратегій німецького політичного критисайзингу є відкрита експлікація перевищення краю або меж у діях опонента, а також звернення німецьких політиків до прецедентних дисфемізмів, основою яких є *NS*-лексикон або *NS*-порівняння, наприклад, порівняння з відомими нацистськими злочинцями. "Nazi-докори" використовуються як засіб жорсткої критики і дискредитації позиції, програми або дії політичного опонента [276, с. 96]. Контрастною рисою стратегії експліцитної критики в промовах політичних діячів Німеччини є також використання, крім суто лексичних експлікатів, також *морфологічних маркерів*, які в німецькій мові представлено широким колом префіксально-суфіксальних засобів із семантикою *негативної оцінки*, а саме *fehl*, *un-*, *dis-*, *miss-*, *ver-*, *wider-*, *aus-*, *vor-*.-los, -widrig.

Відношення **повних аналогій** вираження стратегії *імпліцитної* критики в політичному дискурсі Німеччини й України пов'язані із використанням стилістичних фігур анафоричних повторів, антитези і риторичних запитань, які за своєю функцією є *синтаксичними носіями* імпліцитних смислів критики у двох мовах і входять в універсальний набір риторичних стратегій, які відповідають за ефективний вплив на адресата в політичному дискурсі.

Зіставний аналіз вербальних засобів вираження стратегії імпліцитної критики в німецькому й українському політичному дискурсах також визначив **мовні контрасти**, пов'язані з етноспецифічними умовами імплікації критичних смислів у німецькій та українській мовах, а також традиціями політичної риторики у двох країнах.

Так, імпліцитні смисли критики в німецькому політичному дискурсі специфічно тематизуються залежно від партійної приналежності мовця, наприклад, праворадикальні політики (Аліс Вайдель, Олександр Гауланд) використовують мовні зображення із концептуальних зон катастрофи та краху Німеччини і критикують *вибух* цін, *нестриману* масову імміграцію, розпродаж, *розтрату* або *розкрадання* німецької спадщини, *знищення* європейських цінностей, тоді як політики соціал-демократичного руху

(Мартін Шульц, Кевін Кюнерт) у своїх імпліцитних критичних змістах використовують метафори із сфер соціальної справедливості і рівноправ'я та різко критикують *лазівки* в законодавстві про компанії, запровадження овердрафтові *узди* щодо заборгованості, *гальмування* орендної плати тощо.

Імплікації стратегії політичної критики Ангели Меркель мають більш дипломатичний тон і звертаються до необхідності розширення відновлюваних джерел енергії, вибудови *мостів* співпраці та відкриття *дверей* у майбутнє. Контрастною рисою стратегії імпліцитної критики німецьких політиків є також *іронія*, яка у контексті політичної полеміки виконує функцію підсилення критицизму і використовується у парламентських або телевізійних дебатах задля послаблення авторитету й іміджу опонента в очах електорату у формі іронічного докору або іронічного коментаря.

Контрастним засобом стратегії імпліцитної критики опонента в українському політичному дискурсі є використання політиками фразеологічних зворотів, які додають критичному стратегуванню етноспецифічного колориту та відбивають такі негативні риси в об'єкта критики, як "обман", "замилування очей", "приховування недоліків чи справжнього стану речей", "всіляке уникання кого-, чого-небудь", "підступність", "підкорення", "нахлібництво", "непомічання проблеми" тощо. Контрастним в українському політичному дискурсі є значне використання епітетів у стратегіях імпліцитної критики українських жінок-політиків, що свідчить про їх більшу емоційність та експресивність порівняно з німецькими жінками-політиками.

3.2 Паравербальний рівень зіставлення засобів оформлення стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України

Для зіставлення паравербальних засобів оформлення стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини і України проведено ідентифікаційний експеримент, здійснено комп'ютерну обробку мовленнєвих зразків, що втілюють стратегії і тактики політичної критики, визначено

просодичні та кінесичні засоби акцентуації стратегій деструктивної та конструктивної критики у політичних дебатах німецьких та українських політиків, встановлено кореляцію між паравербальним супроводом та семантико-синтаксичною структурою вербальних експлікатів критики в політичному дискурсі Німеччини й України.

3.2.1 Результати ідентифікаційного експерименту щодо визначення стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України

Виходячи із специфіки семантичних умов політичної критики, які формуються за деструктивною та конструктивною моделями узагальнення дій (див. пункт 3.1.1.), розподіляємо стратегії критики в німецькому та українському політичному дискурсі на два типи: 1) стратегію *деструктивної* критики і 2) стратегію *конструктивної* критики. Стратегія деструктивної критики реалізується тактиками 1) критики-докору, 2) критики-засудження та 3) критики-образи, що сприймається адресатом як *несприятлива* (*конфліктна*) критика. У свою чергу, стратегія конструктивної критики вирішується завдяки тактикам 1) критики-обговорення, 2) критики-розбору помилок та (3) критики-аналізу причин помилок, які створюють у адресата критики *сприятливе* (*кооперативне*) враження [48, с. 288] (див. рис. 3.2).

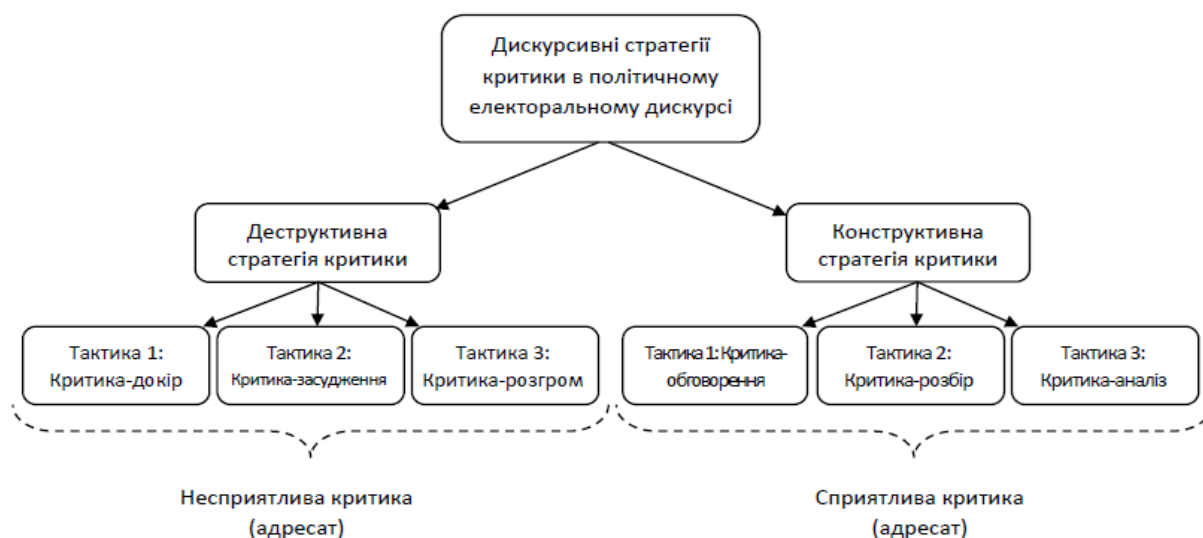

Рис. 3.2. Схема дискурсивних стратегій і тактик критики в політичному електоральному дискурсі Німеччини й України.

Тактики конструктивної стратегії критики мають диференційні ознаки. Тактика "**критика-обговорення**" орієнтується на обмін поглядами, міркуваннями, враженнями з політичним опонентом, детальний аналіз із розглядом вад і хиб його політики. Учасники обговорення здебільшого висловлюються (по черзі) про кого-, що-небудь, даючи певну оцінку. Тактика "**критика-розбір помилок**" має на меті розкласти помилки або вади опонента на складники, деталі. Конструктивна тактика "**критика-аналіз причин помилок**" включає розгляд явищ або підстав, які зумовлюють або породжують помилки в політиці опонента. Маркером ознаки "конструктивний" є наявність у критичній оцінці будь-яких пропозицій щодо поліпшення та виправлення помилок.

Тактики деструктивної стратегії критики визначаються наступними семантичними ознаками. Тактика "**критика-докір**" пов'язана з висловленням політичному опоненту незадоволення, несхвалення його поведінкою, рішеннями, звинувачення його в помилках тощо. Докір належить до розмовної мови і неофіційності і містить тільки негативну оцінку вчинку дії або бездіяльності опонента. Деструктивна тактика "**критика-засудження**" спрямована на висловлення невдоволення чийми-небудь вчинками, діями та вияв негативного, несхвального ставлення до дій опонента та його особистості. Деструктивна тактика "**критика-образа**" ставить на меті зневажливе висловлювання, що спрямоване проти політичного опонента, яке може неприємно вражати і зачепити його почуття. Образа полягає у негативній оцінці особистості політика, його якостей, поведінки, переважно у формі, що суперечить установленим правилам публічної комунікації. Деструктивна тактика "**критика-розгром**" спрямована на завдання ідейної поразки опоненту, доводячи в різкій, знищувальній формі помилковість його поглядів, переконань [26, с. 438].

Для визначення стратегій критичної оцінки у політичних виступах німецьких та українських політиків було проведено ідентифікаційний

експеримент, що дав змогу локалізувати межі й обсяг критики в електоральних дебатах і визначити спільні та відмінні риси її стратегій і тактик у політичному дискурсі Німеччини і України.

Ідентифікаційний експеримент свідчить, що маркерами *початку* критичного дискурс-фрагмента в німецькому політичному дискурсі виступають конструкції: 1) з протиставним сполучником "aber"/але та/або ("*Aber es ist nicht ganz so, wie ...*", "*Aber man hätte es in einer anderen Form...*", "*Aber wir haben nicht alles richtig gemacht...*"); 2) які вводять здебільшого докір ("*ich hab' diesen Vorwurf ... ausgesprochen, weil ich glaube, dass...*", "*Sie haben vorgeworfen, dass...*", "*das ist ein scharfer Vorwurf von..., das heißt...*"), засудження ("*ich will Ihnen eins sagen*" "*und das, was mich auch aufregt, ist*", "*was also echt unfair ist*", "*Es ist ein Punkt erreicht, wo...*", "*Es wäre eine Fehleinschätzung, zu glauben, dass...*"), образи ("*es ist nicht ganz so wie Frau Merkel das darstellt*"; 3) які вводять здебільшого конструктивну частину критики – пропозицію щодо вдосконалення ("*ich möchte sagen*", "*und deshalb was wir brauchen*", "*und wir sind der Meinung, wir brauchen...*", "*was hätten wir machen können?*", "*aber ich glaube, dass man in aller Klarheit sagen muss, dass...*").

Ідентифікаційний експеримент показав, що *завершення* критичного дискурс-фрагмента в німецькій мові локалізується слабо. Здебільшого він дорівнює завершенню речення або абзацу як маркер кінця критичного дискурс-фрагмента в німецькому політичному дискурсі. Аудитори зазначили такі лексико-синтаксичні маркери, як: "*Aber ich denke, der Punkt ist beendet*", "*Ich möchte aber etwas anderes noch hinzufügen*", "*An der müssen wir weiter arbeiten*", "*Das wird nicht so weitergehen!*", "*Das war mein Ziel!*", "*Aber da kommen wir sicherlich heute noch dazu!*" тощо. [дивись Додаток Д 2, протокол 6].

В свою чергу, ідентифікаційний експеримент показав, що як маркер *початку* критичного дискурс-фрагмента в українському політичному дискурсі виступають: 1) протиставні сполучники *а, але, проте, зате, та* (= але), однак)

("Але я помилився ... Ми помилилися"; "Це гарна річ, *але* варто було його почати 4 роки тому в 2014, коли країна потребувала... зусилля всіх волонтерів і добровольців, а Володимир ховався від повісток, які куди його визивали військкомати", 2) конструкції, які вводять розбір помилок ("І в чому головна помилка?", "Пам'ятаєте, як...", "Я вам хочу нагадати момент, коли..", "Я вам поясню, в чому ми помилились"), аналіз причин помилок ("Я вам поясню", "Ми від Вас не почули нічого, ні щодо...", "А скажіть будь ласка"), докір ("Скажу Вам відверто", "Я вам сразу скажу, що..."), засудження ("І діло даже не в тому, що..."), 3) конструкції, які вводять конструктивну частину критики ("В першу чергу надзвичайно важливо...", "Я дуже хотів побачити і почути...").

Функцію маркерів *завершення* критичного дискурс-фрагмента, якій також як і в німецькій мові, локалізується слабко, в українському політичному дискурсі аудитори зазначили такі лексико-синтаксичні маркери: "Дякую", "Оберіть будь яке питання та відповідайте".

Аналіз експериментальних анкет показав, що підкреслені ділянки в текстах промов, які аудитори локалізували як критичну оцінку або критичне ствердження, мають різний синтаксичний обсяг, який поділяється на підвиди:

(1) слово у фразі (нім.) (-5) *"All-Inklusive-Kanzlerin"* / "Канцлерка-всє-включено", (-3) *Altfälle* / старі справи, (-2) *die Hassprediger* / проповідники ненависті, (-1) *Unberechenbarkeit* / непередбачуваність, (-1) *Drecksproduzenten* / виробники бруду, (-1) *betrogen*/обдурені, (-2) *Trick/xumpicтb*, (-3) *Flüchtlingswelle* / хвиля біженців, (-3) *aufhetzt*/підбурює / (укр.) (-1) брешете, (-2) некомпетентність, (-2) повією, (-2) хохлами, (-1) олігарха-втікача, (-1) повчилася, (-1) повчилася, (-2) хабарники);

(2) словосполучення у фразі (нім.) (-2) *Fehler gemacht haben*/зробили помилки, (-2) *vor vollendete Tatsachen (zu stellen)*/перед фактом (поставити), (-2) *sich aus der Verantwortung stehlen*/ухилитися від відповідальності, (-2) *im Stich lassen*/підводити, кидати в біді (-3) *das schwarze Peter Spiel (läuft)*/ дитяча карткова гра "Акуліна" = чорна частина чорно-червоної коаліції, "політичні

ігри ХДС", (-3) *das rote Peter Spiel*/ червона частина чорно-червоної коаліції, "політичні ігри СДПН" / (укр.) (-1) Петро другий (-4) ваш вирок, (-3) яскрава обгортка, (-1) комфортна виборча компанія, (-1) без будь якого досвіду);

(3) частина фрази (нім.) (+1) *es nach wie vor für absolut richtig*, (-2) *nun angeheuert finde*, (-1) *entsetzt ich bin stocksauer*, (-1) *nichts verloren, dieses* / (укр.) (-2) розповсюджуєте російські фейки, (-1) чи якимсь там чиновником, (+2) ліків якісних немає);

(4) фраза (нім.) (-1) *Sie haben an dieser Stelle einen schweren Fehler begangen*, (-2) *auch keinen Sand in die Augen streuen*, (+3) *ich glaube Herr Schulz weiß es eigentlich auch*, (+1) *als Schulz weiß jedenfalls dass damals der ungarische Ministerpräsident den Flüchtlingen*, (-1) *alle wussten dass Ungarn nicht bereit ist wirklich sich solidarisch zu beteiligen* / (укр.) (-2) слабкий глава держави слабкий, який не зможе втримати удари Путіна, слабкий, (-1) Винні ті, хто знищив нашу армію, (-2) Ви ховались від армії, (-1) Вам не соромно? (-2) Яка это нафиг реформа?);

(5) група фраз в абзаці (нім.) (-2) *Herrn de Maizièrè ihrem Innenminister gesagt da blieben die Dublin Konvention sieht vor die müssen dort aufgenommen wo sie ankommen dann dürfen sie nicht nach Deutschland kommen und als die Staaten zusammen brachen unter der Last und das war absehbar dann kamen sie ungeordnet dass wir in dieser Situation sagten*// (укр.) (-2) але ви... ображали нашу державу... ви намагалися... виставити Україну... повією своїми жартами..., ви намагалися... отримувати гроші... в тому числі з російського бюджету... для зняття своїх фільмів... тоді, коли країна потребувала... кожної крихти допомоги... і...коли стояло питання... чи виживе Україна чи ні...).

Отже, можемо визначити такі види синтактичних обсягів критичних дискурс-фрагментів, виокремлених під час ідентифікаційного експерименту: 1) малий (слово, словосполучення, частина фрази/коротка фраза), 2) середній (складна фраза), 3) великий (надфразова єдність) обсяги. Загальна кількість критичних дискурс-фрагментів у німецькій мові **631** одиниця: дискурс-фрагменти з малим обсягом – 322 (51 %), середнім – 186 (29,4 %) і великим –

123 (19,6 %) одиниць. Загальна кількість критичних дискурс-фрагментів в українській мові **379** одиниць: дискурс-фрагменти з малим обсягом – 161 (42,4 %), середнім – 80 (21,2 %) і великим – 138 (36,4 %) одиниць.

Для перевірки можливого взаємозв'язку між семантичним типом конструктивних (обговорення, розбір помилок, аналіз причин) і деструктивних (докір, засудження, образа) тактик і синтаксичним обсягом одиниць, які їх вербалізують, було виконано багатофакторний аналіз на матеріалі німецького й українського політичного дискурсу. У якості *вимірнього параметру* обрано синтаксичний обсяг критичного дискурс-фрагмента, який також градуюється за трьома видами: (1) малий (слово, словосполучення, частина фрази/коротка фраза), (2) середній (складна фраза), (3) великий (надфразова єдність) обсяги. *Фактором, що впливає*, обрано тип тактики, який градуюється за трьома видами зі знаком "+" (+1 обговорення, +2 розбір помилок, +3 аналіз причин) і за трьома видами зі знаком "-" (-1 докір, -2 засудження, -3 образа).

Статистичний аналіз взаємозв'язку синтаксичного обсягу критичних дискурс-фрагментів із типом тактики (змістом критики) в німецькому та українському політичному дискурсах показав чітку кореляцію ($r = 7,4$) між малим синтаксичним обсягом критичного дискурс-фрагмента, який дорівнює слову, словосполученню, частині фрази або короткій фразі, і деструктивною тактикою критики "**-1 докір**" (нім. (-1) *nichts verloren*, (-1) *kategorisch ablehnen*, (-1) *damit alleine klarkommen*, (-1) *(in einem) atemberaubenden Tempo*, (-1) *betrogen worden*, (-1) *dieses Schwarze- oder Rote-Peter-Spiel* / (укр.) (-1) Вам не соромно, (-1) Ви забрали в нас 5 років, (-1) це неприпустимо, (-1) тоді коли Ви ховались від армії, (-1) не отримуючи повісток; (-1) повчилася, повчилася, людина творча повчилася; (-1) комфортну виборчу компанію.

Також визначена кореляція ($r = 8$) між великим синтаксичним обсягом критичного дискурс-фрагмента, який дорівнює надфразова єдність і тактикою конструктивної критики "**+2 розбір помилок**" (нім. [*Im Nachhinein haben wir uns zu wenig gekümmert um die Situation in den Flüchtlingslagern, im Libanon, in*

Jordanien, aber das gilt für mich genauso wie für den jeweiligen Bundesaußenminister. Wir haben uns nicht ausreichend dort engagiert. Wir haben uns nicht damit befasst, dass bereits drei Millionen Flüchtlinge in der Türkei waren, dass man die unterstützen muss. Und das wird so nie wieder passieren und damit konnten überhaupt die Schlepper und überhaupt nur diese kriminelle Energie entfalten] (AM, 03.09.2017) // (укр.) Чому всі Ваші люди мають обидві руки? Чому... ви схопили громадянина за ніс... а з дівчини зірвали шапку? Добровольці і патріоти опинились в тюрмах... бо для Вас вони загроза? Чи пам'ятаєте ви таке слово як люстрація? Яка ваша доля із незаконного копання бурштину? Чому ваші цукерки досі можна вільно купити в магазинах Москви? Чи є це правда... я не стверджую... чи є це правда... що цукерки Roshen... є у пайках повстанців ЛНР та ДНР? Як обвалилась гривня? Чому Гонтарева ховається в Лондоні? (ВЗ, 19.04.2019).

Статистичний аналіз даних ідентифікаційного експерименту щодо визначення стратегій і тактик критики в промовах політиків Німеччини і України, показав, що *українські* політики використовують конструктивну стратегію критики через тактики обговорення (9,7 %), аналіз ситуації, причин (8,7%) та розбір (помилки) (7,1%), При цьому аудитори також вказали на інші тактики конструктивної критики ("запитання", "обіцяння", "роздуми", "констатація факту" 3,9 %) і визначились за формою "я не знаю" (1,8 %). Деструктивну стратегію критики українські політики реалізують через тактики докору (26,3 %), засудження (25,3 %), образи (11,8 %) і розгрому (3,4 %), зокрема вони також вказали на інші види деструктивних тактик ("ухиляння від відповіді на запитання", "приписування намірів", "докір через іронію" 1,3 %) і визначились за формою "я не знаю" (1,06 %) (див. рис. 3.3).

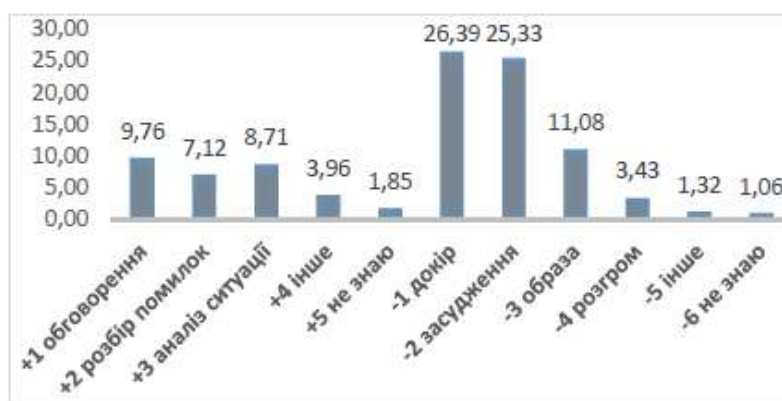

Рис.3.3 Діаграма розподілу стратегій і тактик критики в дебатах кандидатів у президенти П. Порошенка і В. Зеленського на НСК "Олімпійський" 19.04.2019

У свою чергу, німецькі політики під час електоральних дебатів використовують конструктивну стратегію критики через тактики розбору (помилки) (18,7 %), обговорення (8,8 %) та аналізу причин (10,4 %). При цьому аудитори також вказали на інші конструктивні тактики ("Versprechen/обіцяння", "Problemloesung/рішення проблеми", "Rechtfertigung/виправдання" 0,4 %) і не визначились (0,4 %). Деструктивну стратегію критики німецькі політики реалізують через тактики докору (31,8 %), засудження (18,7 %), образи (7,2 %) та розгрому (1,7 %), а також було визнано інші деструктивні тактики ("Angriff mit Beschuldigung/напад із звинуваченням" (1,4 %) і визначились за формою "я не знаю" (0,6 %) (див. рис. 3.4.).

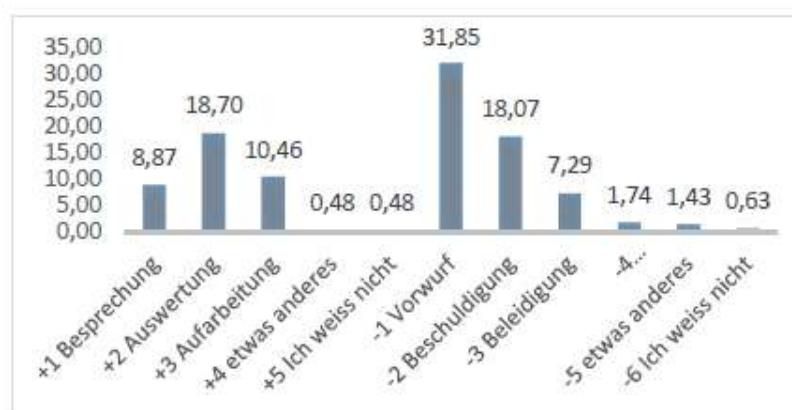

Рис. 3.4. Діаграма розподілу стратегій і тактик критики в телевізійних дебатах кандидатів на пост канцлера Німеччини Ангели Меркель і Мартіна Шульца

Отже, зіставлення деструктивних тактик критики в електоральних дебатах політиків Німеччини й України показало, що найбільш активними в українському політичному дискурсі є деструктивні тактики засудження (25,3 %) та образи (11,1 %), тоді як у німецькому політичному дискурсі найактивніше використовується тактика критики у формі докору (31,9 %) ("пінг-понг докорами") (див. рис. 3.5).

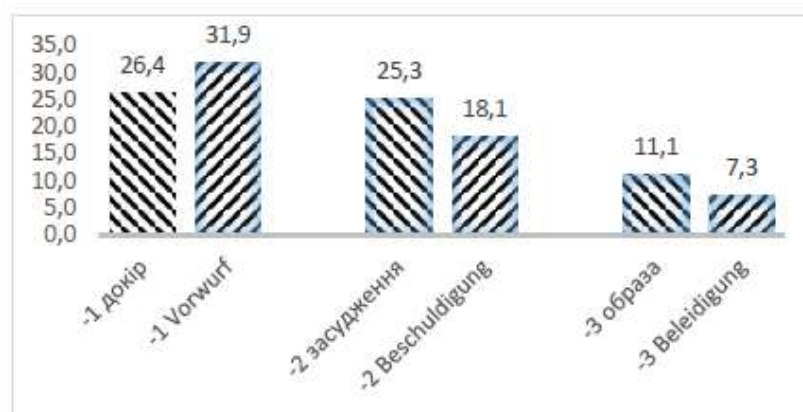

Рис.3.5. Діаграма зіставлення деструктивних тактик критики в електоральних дебатах політиків Німеччини й України (ІЕІ)

Зіставлення конструктивних тактик критики в електоральних дебатах політиків Німеччини й України свідчить про те, що найважливішою конструктивною тактикою критики для німецьких політиків є розбір помилок (18,7 %), що значно перевищує використання такої тактики українськими політиками (7,1 %) (див. рис. 3.6).

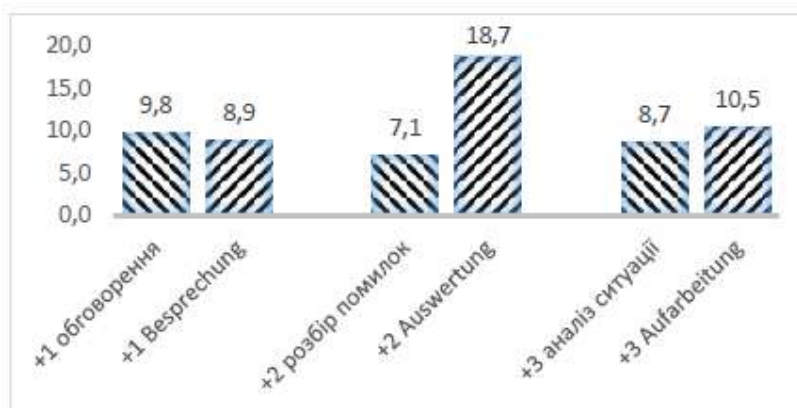

Рис.3.6. Діаграма зіставлення конструктивних тактик критики в електоральних дебатах політиків Німеччини й України (ІЕІ)

Зведені дані ідентифікаційного експерименту щодо розподілу стратегій і тактик критики в промовах політиків Німеччини й України розташовано у Додатку Г.

3.2.2 Зіставлення паравербальних засобів оформлення конструктивної стратегії критики в політичному дискурсі Німеччини й України

Зіставлення паравербальних засобів оформлення конструктивної стратегії критики в політичному дискурсі Німеччини і України враховує адресантно-адресатну модель конструктивної критики, тип стратегії і дейктичні вектори тактик, які реалізують стратегічний план конструктивної критики, вербальні експлікати конструктивної критичної оцінки, засоби просодичного та жестового супроводу тактики конструктивної критики у дискурс-фрагменті, акустичні та кінесичні параметри виділення експлікатів критики у кожному з трьох різновидів конструктивних тактик критики: "критика-обговорення", "критика-розбір помилок", "критика-аналіз причин помилок".

3.2.2.1. Конструктивна тактика "критика-обговорення" (нім. *Besprechung*) орієнтується на обмін поглядами, міркуваннями, враженнями тощо з ким-небудь, детально аналізуючи, розглядаючи щось. Учасники обговорення здебільшого висловлюються (по черзі) про кого-, що-небудь, даючи певну оцінку. В наведеному уривку (1) із теледебатів Ангели Меркель і Мартіна Шульца Ангела Меркель в умовах *face-to-back*-комунікації опосередковано експлікує критику щодо "неприсутнього третього" – прем'єра Угорщини Віктора Орбана та його антиміграційної політики – і використовує тактику критики-обговорення, яка перемішується із непрямыми докорами:

(1) <...Angela Merkel_Debatten_00.09.30_00.10.30 Ich sag' jetzt **MEINE** [помах правої рукою від себе] Einschätzung. (+1 **Besprechung**) **Herr Schulz weiß jedenfalls, dass damals der ungarische Ministerpräsident den Flüchtlingen** [ритмічні кивки головою], die schon in Budapest waren, (-1 **Vorwurf**) **die**

Fahrkarten wieder weggenommen hat [*ритмічні кивки головою*], sie nicht mehr anerkannt hat, dass er plötzlich keine Züge mehr fahren ließ. (-1 Vorwurf) **Wir alle wussten, dass Ungarn nicht BEREIT** [*кивок головою*] **ist, wirklich sich solidarisch zu beteiligen.** Und (+1 Besprechung) **dann gab es eine Situation, die hatte sich ja dann die Woche über aufgebaut, dass am 4. September abends der österreichische Bundeskanzler anrief mich anrief und sagt „Die Menschen kommen zu Fuß** [*ритмічні рухи двох рук*]“. Und es gibt im Leben auch im Leben auch eines, einer Bundeskanzlerin oder eines Regierungschefs Momente, da **MÜSSEN Sie ENTSCHEIDEN.** (-1 Vorwurf) **Und ich hatte NULL** [*ритмічні кивки головою*] **HOFFNUNG, dass Viktor Orbán an seiner Einstellung verändert** <....> Und trotzdem war es noch nicht gelungen, hier wirklich 'ne solidarische - Gemeinsamkeit [*кивок головою*] der europäischen Länder zu bekommen. (+1konstruktiver Verbesserungsvorschlag) **An der MÜSSEN** [*кивки головою та ритмічні рухи лівою рукою*] **wir weiter arbeiten...** (TV-Duell, 03.09.17).

Маркером *початку* дискурс-фрагмента "критики-обговорення", яка розгортається за сценарієм "EINSCHÄTZUNG/ОЦІНКА", є перформативний "я"-дейксис чинного канцлера Німеччини "ich sage/ я скажу, висловлю" свою оцінку спільної європейської політики щодо біженців з акцентною емфазою на "meine/свою" і дейктиком часу одночасності "jetzt/зараз" → Ich sag' jetzt **MEINE** [*взмах правої руки від себе*] **Einschätzung/Я** **зараз висловлю свою оцінку**". Маркером *завершення* дискурс-фрагмента "критики-обговорення" є конструктивна пропозиція щодо необхідності подальшого вдосконалення солідарної єдності європейських країн у роботі з біженцями з акцентною емфазою на "müssen /треба" і дейктиком часу слідування "weiter/пізніше, далі" → (+1konstruktiver Verbesserungsvorschlag) **An der MÜSSEN** [*кивки головою та ритмічні рухи лівою рукою*] **wir weiter arbeiten / Над цим нам треба ділі працювати**" [27, с.58].

Критичне обговорення еміграційної політики Віктора Орбана та слабкої співпраці з іншими країнами Євросоюзу вибудовується Ангелою Меркель у конструктивному фокусі і реалізується такими комунікативними ходами: *обговорення+докори*: 1) (+1 Besprechung) Herr Schulz weiß jedenfalls, dass damals der ungarische Ministerpräsident den Flüchtlingen [*ритмічні кивки головою*] 2) (-1 Vorwurf) die FAHRkarten wieder weggenommen hat [*ритмічні кивки головою*]; 3) (-1 Vorwurf) Wir alle wussten, dass Ungarn nicht BEREIT [*кивок головою*] ist, wirklich sich solidarisch zu beteiligen; 4) (+1 Besprechung)

Und dann gab es eine Situation, die hatte sich ja dann die Woche über aufgebaut, dass am 4. September abends der österreichische Bundeskanzler anrief mich anrief und sagt "Die Menschen kommen zu FUß" [ритмічні рухи двох рук]; 5) докір (-1 Vorwurf) Und ich hatte NULL [ритмічні кивки головою] Hoffnung, dass Viktor Orbán an seiner Einstellung verändert.

У наведеному фрагменті тактики критики-обговорення аудитори фіксують п'ять тонально-динамічних емфаз, які відбиваються у зміні висоти тону (англ. *pitch accent*) на вербальних експлікатах критики у тональному (F_{min} 188 Гц – F_{max} 277 Гц) та динамічному (I_{min} 65 дБ – I_{max} 70 дБ) діапазонах, а саме: (1) "Ich sag' jetzt **MEINE** Einschätzung" (272 Гц); (2) "**FAHR**karten wieder weggenommen hat" (228 Гц), (3) "Ungarn nicht **BEREIT** ist, wirklich sich solidarisch zu beteiligen" (246 Гц); (4) "Die Menschen kommen zu **FUß**" (198 Гц); (5) "**NULL** Hoffnung, dass Viktor Orbán an seiner Einstellung verändert" (238 Гц). Показник діапазону між мінімальним і максимальним значеннями частоти основного тону дорівнює $F\Delta$ 89 Гц і свідчить про слабку тональну емфазу критики-обговорення Ангели Меркель (див. рис. 3.7).

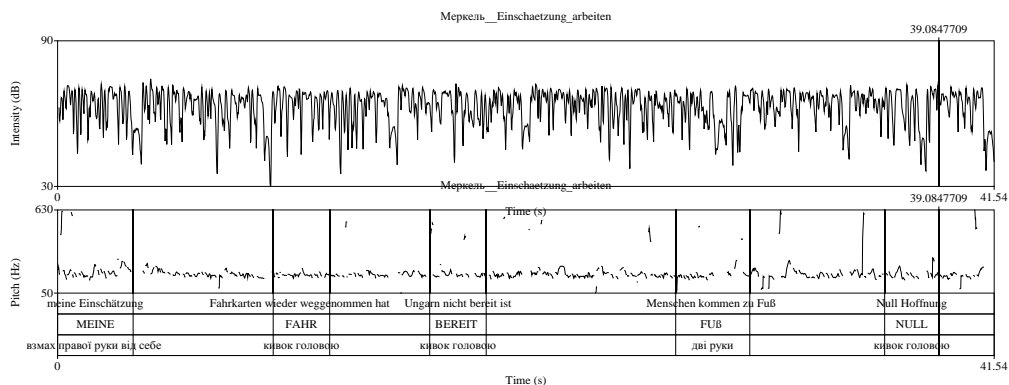

Рис. 3.7. Інтонограма критичного дискурс-фрагмента тактики "критика-обговорення" (Angela Merkel_Debatten_00.09.30_00.10.30 від 03.09.2017)

Аудіовізуальний аналіз дискурс-фрагмента конструктивної тактики критики-обговорення несолідарної участі Угорщини в еміграційній спільній політиці також показав, що Ангела Меркель має дуже спокійний кінесичний апарат і супроводжує вербальні експлікатами критики переважно ритмічними

кивками голови та поодинокими рухами рук, які мають плавний характер. Отже, паравербальні характеристики конструктивної тактики "критики-обговорення" в межах сценарію "EINSCHÄTZUNG/ОЦІНКА" Ангели Меркель характеризуються малими показниками тонального (F_д 89 Гц) та динамічного (ІД 5 дБ) діапазонів, повільним темпом вимовляння (180 склад/мсек) із слабкими емоціями, мовленневосупроводжувальними кивками голови на проміментних ділянках критики.

Наведений далі уривок (2) тактики критики-обговорення в українському політичному дискурсі відбудовується за сценарієм "НЕКОМПЕТЕНТНІСТЬ", ознакою діяльності людини, яка пов'язана із відсутністю достатніх знань, певної обізнаності у чомусь і яку Петро Порошенко приписує Володимиру Зеленському як причину величезних ризиків для України:

(2) <...ПП_дебати_обговорення_00_29_01_00_29_48 (20) [1] ПАНЕ Володимире [кивок головою], на **сьогоднішній** день коли ми говоримо про посаду президента [напівобертається до Зеленського], я вважаю, що величезні ризики, які скопилися над нашою державою, є **некомпетентність** [кивок головою]. Ви наголосили [руки підняв вгору і опустив на кафедру, не дивиться в сторону Зеленського] що Ви збираєтесь **ВЧИТИСЯ** [підскакує] на посаді президента. Ви наголосили на **ТОМУ** [всім тілом рухається вгору-вниз разом із головою] що у вас для цього є час. Чи **СІЛИ** би ви в **ліТАК** [вказівний жест правою рукою до публіки] пілот якого сів **порулити** [жест візуалізує дію "порулити"] для того, щоби навчитися [підскакує]? Чи лягли би ви під ніж **хіРУрга** [вказівний жест лівою рукою до публіки] який прийшов [різкий вказівний жест правою рукою до публіки] в операційну... для того, щоби навчитися...? [вказівний жест, відвернувся від Зеленського] Чи готові б ви були простити цю **некомпетентність** [вказівний жест лівої руки]? А **ЧОМУ** **президент** [вказує на Зеленського] і головнокомандувач може собі дозволити це? Відповідь [підіймає руку із піднятим правим пальцем] лише одна: Пане Володимире [вказульваний жест вперед], не знущайтеся над нашою державою! Ризики, які сьогодні потребують... щоби ми... зробили відповідальний вибір... і я закликаю країну... зробити вибір **відповідальним** [закидує ліву руку за плече, а потім різко повертає назад]...> (Дебати кандидатів у президенти, 19.04.2019).

Петро Порошенко розпочинає критику-обговорення із констатації відсутності достатнього досвіду Володимира Зеленського як політика через вербальний експлікат "некомпетентність" і темпоральний дейктик "на сьогоднішній день", які є маркерами початку дискурс-фрагмента "критика-обговорення" → [1] ПАНЕ Володимире [кивок головою], на **сьогоднішній**

день коли ми говоримо про посаду президента [*напівобертається до Зеленського*], я вважаю, що величезні ризики, які скопилися над нашою державою, є **некомпЕТЕНтність** [*кивок головою*].

Далі Петро Порошенко реалізує тактику критики-обговорення некомпетентних якостей політика-Зеленського через сім комунікативних кроків та експлікат "вчитися на посаді президента" із почерговою зміною дейктичних векторів:

1) пряме звернення до Зеленського, якій стоїть збоку, із анафоричним повтором "Ви наголосили": → [(1) *Ви наголосили* [*руки підняв вгору і опустив на кафедру, не дивиться в сторону Зеленського*] що Ви збираєтесь **ВЧИТИСЯ** [*підскакує*] на посаді президента; 2) *Ви наголосили* на **ТОМУ** [*всім тілом рухається вгору-вниз разом із головою*] що у вас для цього є час];

2) пряме звернення до виборців, які стоять перед ним, із риторичними питаннями з анафорою "чи" та експлікатами некомпетентності: → ["недосвідчений пілот": 3) *Чи СІЛИ* би Ви в **ліТАК** [*вказівний жест правою рукою до публіки*] пілот якого сів **порулити** [*жест візуалізує дію "порулити"*] для того, щоби навчитися [*підскакує*]? 4) "недосвідчений хірург": *Чи* лягли би Ви під ніж **хіРУрга** [*вказівний жест лівою рукою до публіки*] який прийшов [*різкий вказівний жест правою рукою до публіки*] в операційну для того, щоби навчитися [*вказівний жест, відвернувся від Зеленського*]? 5) "простити некомпетентність": *Чи* готові б Ви були простити цю **некомпЕТЕНтність** [*вказівний жест лівої руки*]?];

3) пряме звернення до Зеленського, якій стоїть збоку, у третій особі із риторичним запитанням та відповіддю на нього: → [6) А **ЧОМУ** **президЕНТ** [*вказує на Зеленського*] і головнокомандувач може собі дозволити це? 7) Відповідь [*підіймає руку із піднятим правим пальцем*] лише одна!].

Маркерами завершення дискурс-фрагмента тактики "критики-обговорення" є заклик із різними дейктичними векторами: прямий 1) до Володимира Зеленського не заподіювати страждання Україні через експлікат "знущатися" ("Пане Володимире, [*вказівний жест уперед*], не знущайтесь над

нашою державою!") та опосередкований заклик 2) до народу взяти на себе обов'язок за вибір через експлікати перформатив "я закликаю" та "відповідальний" ("і я закликаю країну зробити вибір **відповідальним** [закидає ліву руку за плече, а потім різко повертає назад]).

Отже, весь дискурсивний фрагмент критики-обговорення недостатньої обізнаності В.Зеленського як майбутнього президента будується на імпліцитній антитезі "некомпетентність" vs. "відповідальність", синтаксичною основою якого є почергова зміна дейктичних векторів в адресантно-адресатній площині й обрамлення за допомогою лексеми "ризика" ([*"я вважаю, що величезні **ризика**, які скопилися над нашою державою, є **некомпетентність** <...> **ризика**, які сьогодні потребують, щоби ми зробили **відповідальний** вибір]*]).

У перебігу аудиторського аналізу в наведеному дискурс-фрагменті аудитори відмічають п'ять тонально-динамічних емфаз у тональному (Fmin 166 Гц – Fmax **351** Гц) та динамічному (Imin 41 дБ – Imax **78** дБ) діапазонах, які знаходяться саме на експлікатах некомпетентності В. Зеленського, яка є центральним тематичним сценарієм критики-обговорення, а саме: 1) "величезні ризики, які скопилися над нашою державою, є **некомпетентність** [кивок головою]" (246 Гц/70 дБ); 2) "що ви збираєтесь **ВЧИтися** [підскакує] на посаді президента" (296 Гц/72,3 дБ); 3) "**Чи сіли** би Ви в **ліТАК** [вказівний жест правою рукою до публіки] пілот якого сів **порулити** [жест візуалізує дію "порулити"]" (**351** Гц/78 дБ); 4) "**Чи лягли** би Ви під ніж **хіРУрга** [вказівний жест лівою рукою до публіки]" (**339** Гц/72,4 дБ); 5) "**Чи готові** б Ви були простити цю **некомпетентність** [вказівний жест лівої руки]?" (**344** Гц/72,4 дБ) (див. Рис. 3.8).

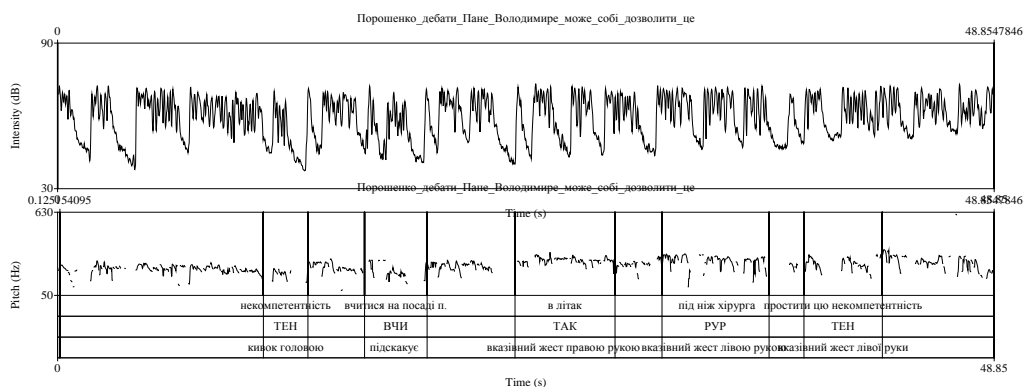

Рис. 3.8. Інтонограма дискурс-фрагмента тактики "критика-обговорення" (Петро Порошенко, 00_29_01_00_29_48, дебати 19.04.2019)

Обговорення недосвідченості В. Зеленського як політика і майбутнього президента реалізується Петром Порошенком на високому тональному та динамічному рівнях. Показник діапазону між мінімальним і максимальним значеннями частоти основного тону (F_Δ 185 Гц) та інтенсивності (47 дБ) свідчить про сильну тональну та динамічну емпізи "критики-обговорення", які підсилюються риторичним питаннями та чотирьохкратною анафорою "чому". Саме риторичні питання, на думку українських експертів, є носіями імпліцитних смислів критики у даному дискурс-фрагменті, якій містить тактику "критики-обговорення".

Аудіовізуальний аналіз дискурс-фрагмента тактики критики-обговорення, яку експлікує чинний президент Петро Порошенко до претендента на цю посаду Володимира Зеленського в межах сценарію "НЕКОМПЕТЕНТНІСТЬ", свідчить про те, що саме вербальні експлікати ознаки "некомпетентність" акцентуються як підвищенням тональних та динамічних показників, так і мовленнєвосупровідними жестами (кивками голови, різкими напівобертами у бік об'єкта критики, вказівними жестами, підскоками) або візуалізаторами дій ("поруліти").

3.2.2.2. Конструктивна тактика "критика-розбір помилок" (нім. *Auswertung*) орієнтується на розкладання помилок або вад опонента на складники, деталі. В уривку (3) із виступу німецького праворадикального

політика Аліс Вайдель від партії "Альтернатива для Німеччини" на Загальних дебатах у Бундестазі 21 листопада 2018 року в умовах *face-to-face*-комунікації звертається до канцлера Німеччини Ангели Меркель і експлікує пряму критику пані канцлерки та її уряду щодо проекту федерального бюджету:

(3) <... AW_21112018_00_01.18 Sehr geehrter Herr Präsident.. Sehr geehrte Damen und Herren... *[рухи двох рук, поправляє рукава]*...Liebe Kollegen... Zum zweiten Mal in diesem Jahr beraten wir über den Entwurf eines Bundeshaushalts... **DaZU**gelernt hat Ihre Regierung seither **NICHTS** *[повертається до Меркель, кидає на неї зневажливий погляд, схрещує пальці рук]*, Frau Bundeskanzlerin. Sie betreiben weiterhin eine Politik der **SPaltung** und der **Unvernunft**... eine Politik des **AusgabenWAHNS** und der **FALSchen** *[ківок головою, повертається до Меркель]* Prioritäten.... eine Politik.. die den noch vorhandenen *[складає пальці обох рук в закриту долоню]* Wohlstand von heute **beDENkenlos** mit vollen Händen ausgibt und **verSCHLEUdert** *[повертається до Меркель]*... **ohne** an morgen zu **DENken** *[аплодисменти депутатів від АдД]*... **GEÄNDERT** hat sich aber die ökonomische Grundlage, auf der Sie diesen Ausverkauf betreiben... Das wirtschaftliche Fundament *[повертається до Меркель]* bröckelt. Ihre Politik ignoriert **KONsequent** *[сильно вдарює по трибуні и повертається до Меркель]* die ökonomische Vernunft... Sie setzt die Interessen des eigenen Landes und der eigenen Bürger an **DIE LETZTE STELLE**... **DAFÜR**... *[розворот до Меркель, праву руку складає в закриту долоню, рука рухається вгору-вниз]* rennen Sie *[жест правої руки, який направлено в бік Меркель]* ideologischen Weltbeglückungsfantasien hinterher... und das hält auch die stärkste Volkswirtschaft auf Dauer **NICHT** ohne Schaden **AUS**. **Schlechte** Wirtschaftspolitik ist eben auch **schlechte** Sozialpolitik, und sie trifft zuerst immer die Normalbürger, die arbeiten und Steuern zahlen. Sie werden **nach Strich und Faden ausgenommen wie eine Weihnachtsgans** – schreien Sie nur; ich weiß, getroffene Hunde bellen – durch den Wertverlust ihrer Autos und durch hohe Energiekosten *[права рука рухається вгору-вниз та перераховує]*, durch Hochsteuerpolitik und EZB-Nullzins, während die Verbraucherpreise kräftig steigen. So werden die Normalbürger ausgenommen. Nur der unfassbaren Disziplin und Geduld der Deutschen ist es überhaupt zu verdanken, dass es noch keine flächendeckenden Massenproteste gibt wie in Frankreich, wo es **den sogenannten Aufstand** der gelben Westen gegen die neueste Spritpreiserhöhung gibt. **Noch nie** in der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland hatte die öffentliche Hand so viel vom Bürger zur Verfügung, und **noch nie** wurde so viel Geld **so schlecht** ausgegeben...> (Generaldebatte im Bundestag: Rede von Alice Weidel am 21.11.2018).

Оскільки Аліс Вайдель вказує на недоліки політики Ангели Меркель докладно і ґрунтовно, то така критика за своїм змістом має вигляд обговорення, розбору помилок або аналізу їх причин. А. Вайдель <критикує> Ангелу Меркель за її неправильну політику, вказуючи при цьому докладно і ґрунтовно на такі недоліки політики, як 1) *Politik der Spaltung und der*

Unvernunft (укр. політика розбрату та недоцільності), 2) *Politik des Ausgabenwahns und der falschen Prioritäten* (укр. політика шалених витрат та **неправильних** пріоритетів), 3) *Politik, die den noch vorhandenen Wohlstand von heute bedenkenlos mit vollen Händen ausgibt und verschleudert* (укр. політика, яка **безцеремонно**, у повну силу витрачає та **розбазарює** добробут, який ще залишився), 4) *Politik ignoriert konsequent die ökonomische Vernunft* (укр. політика, яка **послідовно ігнорує** економічну доцільність), 5) *sie [Politik] setzt die Interessen des eigenen Landes und der eigenen Bürger an die letzte Stelle* (укр. вона [політика] ставить інтереси власної країни та власних громадян на останнє місце).

Аудитори засвідчили, що Аліс Вайдель використовує *тактику приниження* опонента, яку вона експлікує через порівняння політики Ангели Меркель із "розпродажем" (нім. *Ausverkauf*), "шаленими витратами" (нім. *Ausgabewahn*) та "ідеологічними фантазіями про ошчасливлення всього світу" (нім. *ideologischen Weltbeglückungsfantasien*). Такі маркери негативної оцінки, як "nichts", "falsch", "bedenkenlos", "verschleudern", "konsequent ignorieren", Аліс Вайдель посилює імпульсивними рухами правої або лівої руки, помахами двох рук, рухами всього тіла, при цьому кисть у формі кулака або відкритої долоні з вказівним пальцем у напрямку адресата критики (AW, 21.11.2018).

У даному дискурс-фрагменті тактики критики-розбору помилок аудитори також відмітили вісім акцентно-інтонаційних емфаз, які реалізуються за рахунок підвищення динамічних показників на вербальних експлікатах критики від середнього показника I_{mean} 68,3 dB до пікових максимумів на рівні I_{max} 76,9 dB: [1) DaZUgelernt (76,5 dB) hat Ihre Regierung seither 2) **N**ichts (74,09 dB)], [eine Politik der 3) **S**Paltung (72,8 dB) und der **U**nvernunft], [eine Politik des 4) **A**usgaben**W**AHNS (76,9 dB) und der 5) **F**ALschen (74,3 dB) Prioritäten], [die den noch vorhandenen Wohlstand von heute 6) **be**D**E**nkenlos (75,06 dB) mit vollen Händen ausgibt und 7) **versch**LEUdert (73,5)], [**ohne** an morgen zu 8) **D**ENken (74,7 dB)]. Показник діапазону між мінімальним і максимальним значенням інтенсивності дорівнює

ІД 29,4 dB, що свідчить про активну динамічну емпативність мовлення німецького праворадикального політика [пор. 182, с. 20]. При цьому просодична емпфаза у Аліс Вайдель, як правило, поєднується з акцентними мовленнєвосупроводжувальними жестами рук, голови та поворотів тіла, посилює загалом проміментні ділянки експлікованої критики (див. рис. 3.9).

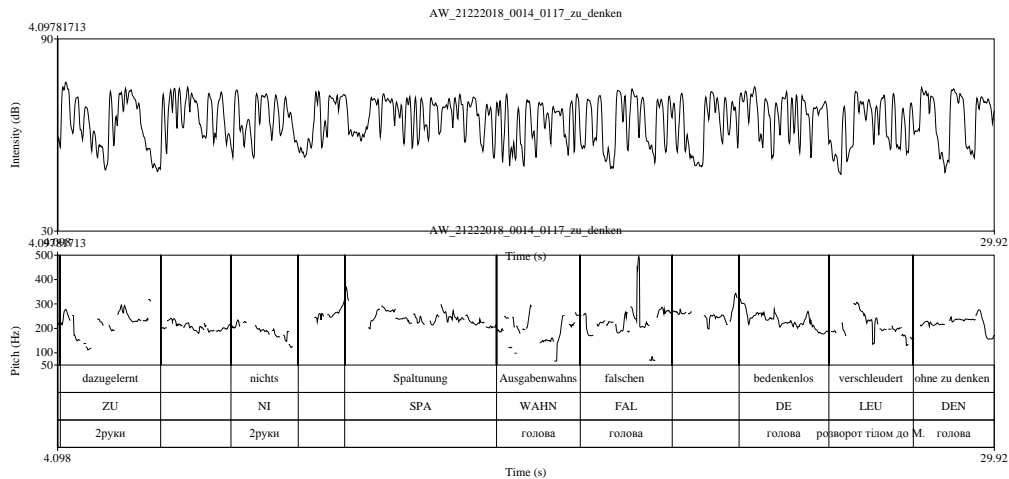

Рис. 3.9. Інтонаграма критичного дискурс-фрагмента тактики "критика-розбір помилок" (Аліс Вайдель, AW_21112018_00_01.18, виступ у Бундестазі 21.11.2018)

На особливу увагу заслуговує поведінка канцлера, до якої саме спрямовано критику і яка майже не звертає на неї уваги: протягом усього виступу Вайдель Меркель робить свої нотатки і лише на словосполученні "ideologischen Weltbeglückungsfantasien" різко відриває голову від паперів і начебто замислюється над словами А. Вайдель. Таку реакцію канцлерки на критику можна пояснити, по-перше, здивуванням від авторського окаянізму "ideologischen Weltbeglückungsfantasien", тому що вона такого формулювання про суть її політики ще жодного разу не чула від своїх опонентів, по-друге, Аліс Вайдель є праворадикальним політиком, погляди якої Меркель вочевидь не розділяє [48, с. 290].

Аналіз тактики критики-розбору помилок у виступі німецькомовного політика Аліс Вайдель показав, що конструктивна стратегія критики в *face-to-face*-умовах спілкування (Аліс Вайдель vs. Ангела Меркель) реалізується Аліс

Вайдель тактиками розбору помилок і аналізу причин, але за формою нагадує більш відчитування, яке нібито вчителька (Аліс Вайдель) робить недбайливій учениці (Ангелі Меркель).

Також Аліс Вайдель актуалізує переключення на *face-to-side*-критику, зокрема на присутніх у залі засідання Бундестага депутатів від партії Зелених та СДПН (нім. "Schreien Sie nur; ich weiß, *getroffene Hunde bellen*/ укр. Ви тільки кричите.. я знаю, *на злодію шапка горить!*"), а також на *face-to-back*-критику, відсилаючи критичні меседжі щодо "так званого повстання" ультра-лівих протестуючих у Франції, зокрема жовтих жилетів, (нім. *Nur der unfassbaren Disziplin und Geduld der Deutschen ist es überhaupt zu verdanken, dass es noch keine flächendeckenden Massenproteste gibt wie in Frankreich, wo es den sogenannten Aufstand der gelben Westen gegen die neueste Spritpreiserhöhung gibt!*).

У дискурс-фрагменті (4) Володимир Зеленський використовує конструктивну тактику "критики-розбір помилок", яка була виділена під час експерименту і за даними має форму однозначного конструктиву, ґрунтовного розбору помилок Петра Порошенка, для чого була обрана ефектна форма, а саме оригінальні запитання громадян України двома мовами – українською та російською:

(4) <...Зеленський дебати_00_23_00_ 00_24_13 [1] Да, пане Порошенко, у мене питання, попросили запитати громадяни України... в Інтернеті. Так ось... [*переходить на російську мову і зачитує запитання громадян у дуже швидкому темпі*] -1 **Как так получилось** [*дуже тихо*], **что Украина практически самая бедная страна** (-2) **при САМОМ БОГАТОМ президенте за всю историю? ПОЧЕМУ...** [*голос становиться гучніше, підняв праву руку вище плеча, вказівний палець догори*] **ПОЧЕМУ...** **ПОЧЕМУ...** поджигателей магазина Roshen нашли за 4 часа, а поджигателей военных складов и взрывателей машины Шеремета не могут найти несколько лет.? **КАК** Вы спите по ночам [*підняв праву руку вище плеча, вказівний палець догори*]? Почему никто не сидит за Иловайск и **ДеБАЛЬцево**? Почему спустя 5 лет мы так и не знаем имена убийц на **МайДане**? Чи не хотіли б Ви взяти участь в експерименті і спробувати прожити на 1500 гривень **ПЕНсії** хоча б місяць? Как можно было на пятый год войны осознавая опасность посылать на заветную смерть **24** моряка в Керченский пролив? **СКІЛЬКИ** грошей Вам ще потрібно зра... взяти з бюджету країни, щоб наїстися..? **КУДИ** поділися наші Карпатські **ліСИ**? Чому не покарані прибічники Януковича? Скільки особисто **ВАМ** занесли з "Роттердам Плюс"? **ЧОМУ** Ви відмінили закон про

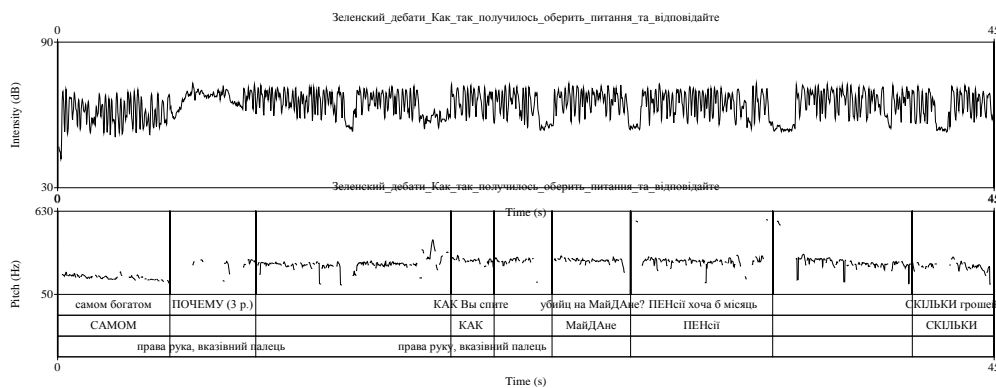
незаконне збагачення? Чому не знята недоторканність з депутатів? [*гучні вигуки публіки*]. Моє питання Петро Олексійовичу, -4 **будь-ласка... оберіть будь-яке питання та ВІДПОВІДАЙТЕ** [*правою рукою із відкритою долонею вказує на Порошенка*] ...> (Дебати кандидатів у президенти, 19.04.2019).

Саме з оголошення такого формату сценарію "ГОЛОС НАРОДУ" В. Зеленський і *розпочинає* розбір помилок чинного президента П. Порошенка: → [Да, пане Порошенко, у мене питання, попросили запитати громадяни України в Інтернеті]. Маркером *завершення* критичного дискурс-фрагмента "критика-розбір помилок" є експлікований імператив Зеленського у формі прохання з динамічною емфазою на експлікаті "*відповідайте*", яка нагадує скоріше наказ: → [**будь-ласка... оберіть будь-яке питання та ВІДПОВІДАЙТЕ** [*правою рукою із відкритою долонею вказує на Порошенка*]]].

В. Зеленський починає розбір помилок П. Порошенка з антитези бідна (країна) vs. багатий (президент) і вибудовує у формі каскаду риторичних запитань кількістю 13 одиниць, у яких прямо перераховуються практично всі помилки та хиби влади Порошенка, наприклад, низький прожитковий мінімум ("Чи не хотіли б ви взяти участь в експерименті і спробувати прожити на 1500 гривень пенсії... хоча б місяць?"), розкрадання природних скарбів ("Куди поділися наші Карпатські ліси?"), хабарництво ("Скільки особисто вам занесли з "Роттердам Плюс"?).

Під час аудиторського аналізу в наведеному дискурс-фрагменті тактики "критика-розбір помилок" аудитори відмічають 12 тонально-динамічних емфаз, у тональному (Fmin 135 Гц – Fmax **322** Гц) та динамічному (Imin 53 дБ – Imax **72** дБ) діапазонах, шість з яких розташовуються на таких ділянках дискурс-фрагмента, а саме: 1) рос. Как так получилось [*дуже тихо*], что Украина практически самая бедная страна (-2) при **САМОМ** богатом (207 Гц) президенте за всю историю? (233 Гц); 2) **ПОЧЕМУ** [*голос становиться гучніше, підняв праву руку вище плеча, вказівний палець догори*], **ПОЧЕМУ**, **ПОЧЕМУ** (296 Гц) поджигателей магазина Roshen нашли за 4 часа, а

поджигателей военных складов и взрывателей машины Шеремета не могут найти несколько лет.; 3) **КАК** (322 Гц) Вы спите по ночам [*підняв праву руку вище плеча, вказівний палець догори*]?: 4) Почему спустя 5 лет мы так и не знаем имена убийц на **МайДане** (318 Гц)?; 5) Чи не хотіли б Ви взяти участь в експерименті і спробувати прожити на 1500 гривень **ПЕНсії** (323 Гц) хоча б місяць?; 6) **СКІЛЬКИ** (310 Гц) грошей Вам ще потрібно зра... взяти з бюджету країни, щоб наїстися? Вісь дискурс-фрагмент реалізується Зеленським на дуже високому динамічному рівні, про що свідчить показник мінімуму гучності I_{\min} 53 дБ. При цьому динамічний діапазон між мінімальним і максимальним значенням інтенсивності є дуже вузьким (ΔI 21 дБ), що на перцептивному рівні сприймається як монотонне звучання (див. рис. 3.10).

*Рис. 3.10. Інтонограма критичного дискурс-фрагмента
тактики "критика-розбір помилок"
(Володимир Зеленський, 00_23_00_00_24_13, дебати 19.04.2019)*

Під час слухового аналізу всі аудитори відмічають дуже цікаве хвилеподібне зростання гучності від тихого рос. "**самом** богатом президенті" (63 дБ) через підвищення гучності на троекратному повторі "**почему**" (67 дБ) і дуже гучне "**как** (72 дБ) ви спите по ночам" і потім зниження гучності на "**Чому** (62 дБ) не знята... недоторканність депутатів". Аудіовізуальний аналіз дискурс-фрагмента тактики розбір помилок, яка реалізується В. Зеленським у читаному мовленні, показав, що оскільки Зеленський читає з аркуша, який він тримає у руках, і не може використовувати активний кінесичний апарат, він компенсує жестове виділення просодичним, а саме, підвищенням гучності на

експлікатах помилок П. Порошенка, які імпліковані у формі риторичних запитань. Експертний аналіз також показав, що у початковій частині дебатів український політик В. Зеленський проводить ґрунтовний розбір помилок діючого президента П. Порошенка в умовах *face-to-face*-критики, який три експерта із десяти оцінили як *імпліцитне звинувачення*. Такий висновок був зроблений саме на основі риторичного каскаду запитань, швидкого темпу вимовляння і фінального імперативу, який нагадує імперативи із судового дискурсу (наприклад, "Відповідайте суду як слід!").

3.2.2.3. Конструктивна тактика "критика-аналіз причин помилок" (нім. *Aufarbeitung*) включає розгляд явищ або підстав, які зумовлюють або породжують помилки у політиці опонента. Маркером ознаки "конструктивний" є наявність у критичній оцінці будь-яких пропозицій щодо поліпшення та виправлення помилок. В уривку (5) із передвиборчих теледебатів Ангела Меркель аналізує причини помилок в її міграційній політиці й експлікує у безадресатних/безоб'єктних умовах пряму критику, дейктичний вектор якої спрямований до неї самої (англ. *Self-criticism*):

(5) <...Angela Merkel_Debatten_00.13.30_00.14.30 Dann sage ich **GANZ KLAR** [ліва рука +кивок голови] , (+3) **das habe ich auch an anderer Stelle schon deutlich gemacht:** (+3) **Im Nachhinein** [ліва рука від себе] **haben wir uns ZU WENIG** [ліва рука разом із кивком голови] **gekümmert** um die Situation in den Flüchtlingslagern, im Libanon, in Jordanien, aber, das gilt für mich genauso wie für den jeweiligen Bundesaußenminister. (+3) **Wir haben uns NICHT** [кивок голови] **ausreichend dort engagiert.** (+3) **Wir haben uns NICHT** [кивок голови із нахилом усім тілом] **damit befasst, dass** bereits 3 Millionen Flüchtlinge in der Türkei [кивок голови] waren, dass man die unterstützen muss (тактика конструктивного промисіву) **Und DAS** [кивок голови] **wird** [кивок голови] **so nie** [кивок голови] **wieder passieren** [кивок голови]. Und damit konnten überhaupt die Schlepper und überhaupt nur diese kriminelle Energie entfalten. (+3) Wir haben im Übrigen **leider** auch **SEHR** [ліва рука +кивок голови], sehr lange gebraucht, bis wir die Balkanstaaten zu sicheren Herkunftsländern erklären konnten. Das will ich aber jetzt gar nicht hier weiter in den Mittelpunkt stellen...> (TV-Duell, 03.09.2017).

Ангела Меркель розпочинає аналіз причин своїх помилок за сценарієм "*VERTEIDIGUNG/ВІДСТОЮВАННЯ*" з використанням перформативної

конструкції "*Dann sage ich ganz klar, das habe ich auch an anderer Stelle schon deutlich gemacht* / Тоді я зараз скажу дуже чітко, я це вже давала зрозуміти в інших місцях", яка є маркером початку дискурс-фрагмента і містить *verba dicendi* нім. "sagen"/ укр. "сказати" (нім. *Kommunikationsverb*), що експлікує мовленнєву цілеспрямованість канцлера розповісти знов про помилки в еміграційній політиці та проаналізувати їх причини. Маркерами завершення дискурс-фрагмента "аналіз причин помилок" є експлікація небажання Ангели Меркель далі зосереджуватися на проблемах балканських держав як країн із небезпечним походженням ("*Das will ich aber jetzt gar nicht hier weiter in den Mittelpunkt stellen* / Але я не хочу тут зосереджуватися на цьому"), яка сигналізує про завершення цього тематичного блоку у дебатах.

Тактика конструктивної критики-аналізу причин помилок вибудовується у ретроспективному фокусі та реалізується такими комунікативними ходами через інклюзивне "wir/ми", яке експлікує почуття спільності (нім. *Wir-Gefühl*) у помилках Меркель та її уряду, та темпоральний дейктик "*im Nachhinein* / озираючись назад, із часом", який вказує на причини помилок у минулому: 1) "мало проявляли турботу" → "*haben wir uns ZU WENIG* [ліва рука+кивок голови] *gekümmert um die Situation in den Flüchtlingslagern, im Libanon, in Jordanien*"; 2) "недостатньо активно брали участь" → "*Wir haben uns NICHT* [кивок голови] *ausreichend dort engagiert*"; 3) "не брали до уваги факти" → "*Wir haben uns NICHT* [кивок голови+всім тілом наклон] *damit befasst*", 4) "дуже довго затягували з рішенням" → "*Wir haben im Übrigen leider auch SEHR, SEHR LANGE gebraucht*". Експлікація причин помилок робиться Ангелою Меркель через вербальні маркери "*zu wenig*", "*nicht ausreichend*", "*sehr, sehr lange*", які маркують неправильний підхід або неправильні дії з біженцями як Меркель, так і її уряду. Емоційно забарвлений промісив "*Und das wird so nie wieder passieren* / І це більше ніколи не повториться" додає аналізу помилок конструктивно-проспективного змісту.

У наведеному фрагменті тактика критики-аналізу причин помилок аудитори фіксують вісім тонально-динамічних емфаз, які відбиваються у зміні висоти тону на експлікатах критики у тональному (F_{\min} 193 Гц – F_{\max} 254 Гц) та динамічному (I_{\min} 65 дБ – I_{\max} 73 дБ) діапазонах, а саме: 1) "*Dann sage ich **GANZ KLAR*** [ліва рука +кивок голови]" (240 Гц); (2) "***ZU WENIG*** [ліва рука +кивок голови] *gekümmert*" (249 Гц), (3) "***NICHT*** [кивок голови] *ausreichend dort engagiert*" (200 Гц); (4) "***NICHT*** [кивок голови+нихил тулуба] *damit befasst*" (247 Гц); (5-8) "*Und **DAS*** [кивок голови] (208 Гц) ***WIRD*** [кивок голови] (225 Гц) *so **NIE*** [кивок голови] (216 Гц) ***WIEDER*** *passieren* [кивок голови] (188 Гц)". Показник діапазону між мінімальним і максимальним значеннями частоти основного тону, який дорівнює $F\Delta$ 61 Гц, свідчить про слабку тональну емфазу як "критики-обговорення", так і "критики-аналізу причин помилок" Ангели Меркель під час передвиборчих телевізійних дебатів із Мартіном Шульцем (див. рис. 3.11).

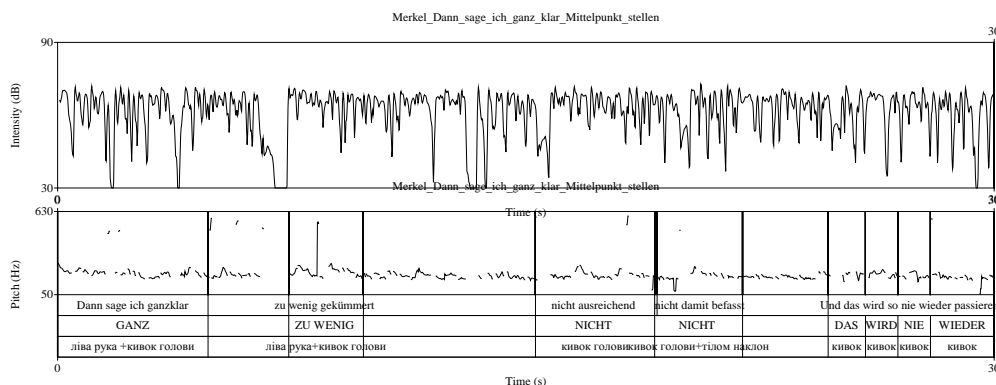

Рис. 3.11. Інтонограма дискурс-фрагмента тактики "критика-аналіз причин помилок" (Ангела Меркель, 00.13.30_00.14.30, теледебати 03.09.2017)

Аудіовізуальний аналіз дискурс-фрагмента виступу Ангели Меркель, який містить тактику критики-аналізу причин помилок із біженцями у ретроспективі, показав, що чинна канцлерка (також як у тактиці "критика-розбір помилок", так і у тактиці "критика-аналіз причин помилок") супроводжує вербальні експлікати причин помилкової політики переважно рухами лівої руки і ритмічними кивками голови, які синхронізуються із

тонально-динамічними емпіазами "GANZ", "ZU WEINIG", "NICHT" тощо. Як ми бачимо, ці лексичні маркери не належать до повнозначних частин мови, але саме вони є для Ангели Меркель семантично навантаженими у її критичних тактиках. Тому тональне та жестове виділення цих ділянок також орієнтується не на граматичний статус ключових тем повідомлення (наприклад, "*Situation in den Flüchtlingslagern* / ситуація у таборах для біженців"), а на зміст конотативних компонентів ("замало", "недостатньо", "дуже довго"). Тим самим Ангела Меркель відстоює надбання своєї політики і бачить причину помилок не в тому, що зроблено неправильно, а критикує саме кількісно-якісний рівень зроблених кроків. Загалом, паравербальні характеристики конструктивної тактики "критики-аналізу причин помилок" Ангели Меркель характеризуються вузькими тональними та динамічними діапазонами, слабкими емпіазами та кивками голови, які синхронізуються із просодичними емпіазами.

Наведений далі дискурс-фрагмент (6) із передвиборчих дебатів на стадіоні між Петром Порошенком і Володимиром Зеленським відбудовується за дискурсивним сценарієм "ВИКРИТТЯ" і розгорається за тактикою "критика-аналіз причин помилок", яку В. Зеленський висловлює чинному президентові П. Порошенку у формі викриття:

(6) <... [1] Зеленський_дебати_00_55_30_00_57_15 Я... хочу сказати, що... у Петра Олексійовича дуже багато... було (+1) **досягнень**... і це **ТАК** [кивок головою] безвіз... Томос... мова... армія [правою рукою перераховує кожне слово] ... все, що Ви писали на біг-бордах [лівою рукою робить круг] (-1 докір) **Але ви ЗНАЄТЕ** [дві руки відриваються синхронно від трибуни] ... мені здається... що **ЧОМУСЬ** [дві долоні формуються у кулаки] ... всі ці досягнення [кожне слово акцентує дома руками] **Ви записали тільки собі**... [розвернувся та дивиться на Порошенка] **Я не розумію, чому?** [кивок головою у бік, дивиться на Порошенка] **Це теж ВАША перемога** [правою відкритою долонею вказує на Порошенка], (-2 засудження) **я розумію... але мені здається, що... по-перше українська мова була ще до ВАС**... [гучні оплески] **Що стосується безвіза... так, це (+1) перемога... перемога н... не тільки ваша... Перемога українських дипломатів** [права рука] ... української діаспори [кивок головою]... **які боролися за... безвіз... ще до ТОГО, як ви стали президентом України**... [оплески] **Що стосується ТОМОСА... це (-1) перемога** [кивок головою] **для України... але мені здається... що це перемога... перш за все ФІЛАРЕТА** [гучні оплески]... **який боровся за українську ЦЕРКВУ** [ліва рука рухається в сторону Порошенка]... **ще до того** [права рука робить круговий рух нібито ілюструє

минуле], як ви стали президентом [*многократні рухи голови*]... ще в ті ЧАСИ [*вказівний палець вгору*]... коли ви були прихожанином (*суржик укр. парафіянином*) Московського патріархату [*гучні оплески*]. І АРМІЯ... це перш за все... подвиг... українських ВОїнів... українських волонТЕРів... українського народу [*рука у закритій позиції скучить по трибуні*] Дякуємо всім. Дякуємо Вам... Дуже дякуємо...> (Дебати кандидатів у президенти, 19.04.2019).

В. Зеленський розпочинає аналіз причин помилок із перформативного "я-дейксису", який є маркерами початку дискурс-фрагмента і містить перформативну конструкцію "хочу сказати": → [Я хочу сказати, що у Петра Олексійовича дуже багато... було (+1) досягнень... і це так [*кивок головою*] безвіз... Томос... мова... армія [*правою рукою перераховує кожне слово*] ... все, що ви писали на біг-бордах [*лівою рукою робить круг*]].

Ми бачимо, що В. Зеленський починає критичний блок із похвали, у якому він перераховує здобутки чинного президента, які є його передвиборчим гаслом. Але у цьому перерахуванні "перемог" у третій особі створюється перша частина антитези "особисті досягнення президента України (експлікат "всі ці досягнення Ви записали тільки собі") vs. колективні досягнення народу України" (експлікат "перемога не тільки Ваша"), на якій вибудовується подалі весь критичний дискурс-фрагмент тактики аналізу помилок.

Аналіз причин помилок П. Порошенка В. Зеленський вибудовує також, як і А. Меркель, у ретроспективному фокусі і реалізує такими комунікативними ходами через темпоральні дейктики минулого та перерахування інших компонентів антитези, які викривають "перемогу" П. Порошенка і свідчать про колективну перемогу всього українського народу, а саме: (1) "мова як перемога Порошенка" ↔ імпліцитне засудження "я розумію, але мені здається, що, по-перше українська мова була ще до ВАС [*гучні оплески*]"; (2) "безвіз як перемога Порошенко" ↔ імпліцитний докір "перемога українських дипломатів [*права рука*] української діаспори [*кивок головою*], які боролися за безвіз ще до ТОГО, як Ви стали президентом України"; (3) "Томос як перемога Порошенка" ↔ імпліцитний докір "це

перемога, перш за все, ФІЛАРЕТА [*гучні оплески*], який боровся за українську ЦЕРКВУ [*ліва рука рухається у бік Порошенка*], ще до **ТОГО** [*права рука робить круговий рух нібито ілюструє минуле*], як Ви стали президентом [*многократні рухи голови*], **ще в ті ЧАСИ** [*вказівний палець вверх*], коли Ви були прихожанином (*суржик укр. парафіянином*) Московського патріархату [*гучні оплески*"]; (4) "**армія** як перемога Порошенка" ↔ "це перш за все, подвиг українських воїнів, українських волонТЕРів, українського народу [*рука у закритій позиції стукає по трибуні*]".

Отже, В. Зеленський за допомогою антитези та темпоральних дейктиків "до Вас", "до того", "в ті часи" десемантизує в іронічній манері основні концепти "формули сучасної української ідентичності", про яку П. Порошенко заявив у 2018 році², і викриває таким чином загальну причину помилки у передвиборчій стратегії П. Порошенка – всі колективні досягнення він приписав собі і видав за особисті надбання. "Викриття" досягнень П. Порошенка робиться В. Зеленським у формі аналізу, маркерами якого є такі метакомунікативи: "*але ви знаєте*", "*я не розумію, чому*", "*але мені здається*", "*що стосується*", "*перш за все*", "*по-перше*". Названі одиниці надають виступу В. Зеленського аналітичного змісту.

Маркером завершення критичного дискурс-фрагмента є стилістичний прийом *кількісної градації* (подвиг українських воїнів, українських волонтерів, українського народу) та висловлення подяки всім присутнім на стадіоні глядачам.

Під час аудиторського аналізу в наведеному дискурс-фрагменті тактики "критика-аналіз причин помилок" аудитори відмічають п'ять тонально-динамічних емпіз у тональному (Fmin 130 Гц – Fmax **266** Гц) та динамічному (Imin 35 дБ – Imax **72** дБ) діапазонах, які розташовуються на таких ділянках дискурс-фрагмента: [(1) багато... було (+1) досягнень... і це **ТАК** (233 Гц)

² "Армія, мова і віра – це не гасло. Це формула сучасної української ідентичності. Армія боронить нашу землю. Мова боронить наше серце. Церква боронить нашу душу." (ПП, 20.09.2018).

[кивок головою]; (2) **ЧОМУСЬ** (237 Гц) [дві долоні формуються у кулаки] ... всі ці досягнення [кожне слово акцентує дома руками]; (3) Ви записали тільки **СОБІ** (208 Гц) [розвернувся та дивиться на Порошенка]; (4) Це теж **ВАША** (266 Гц) перемога [правою відкритою долонею вказує на Порошенка]; (5) але мені здається, що по-перше українська мова була ще до **ВАС** (213 Гц) [гучні оплески] (див. рис. 3.12.).

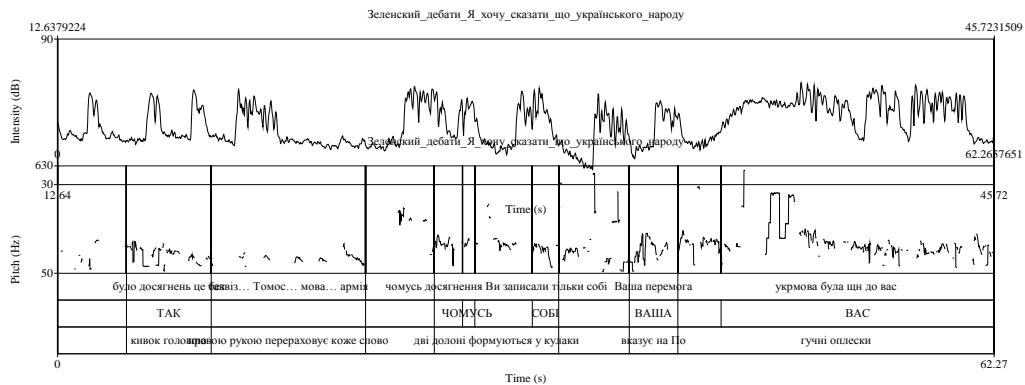

Рис. 3.12. Інтонограма критичного дискурс-фрагмента тактики "критика-аналіз причин помилок" (Володимир Зеленський, 00_55_30_00_57_15 дебати 19.04.2019)

Як ми бачимо на інтонограмі, аналіз причин помилок П. Порошенка робиться В. Зеленським у дуже повільному темпі, про що свідчить велика кількість довгих міжсинтагменних пауз (2–5 с.) та коротких пауз (0,8–1,0 с.) після кожного слова, яке Зеленський хоче підкреслити, наприклад, "безвіз... Томос... мова... армія" у цьому уривку. Вісь дискурс-фрагмент вимовляється В. Зеленським на низькому тональному та динамічному рівнях, про що свідчать показники діапазону між мінімальним і максимальним значеннями частоти основного тону (F_Δ 130 Гц) та інтенсивності (I_Δ 37 дБ). Аудіовізуальний аналіз дискурс-фрагмента критики-аналізу помилок, яка реалізуються В. Зеленським в межах сценарію "ВИКРИТТЯ", свідчить про те, що за допомогою мовленнєвосупровіджувальних жестів (кивок головою, дві руки, долоні яких сформовано в кулаки, вказівні жести в бік об'єкту критики) акцентуються такі частини мови (так, чомусь, собі, Ваша, Ваш), які не є

експлікатами помилок або хиб П. Порошенка. Це можна пояснити тим, що критика чинного президента виконується імпліцитно за рахунок текстової антитези всього уривку і не орієнтується на вербальні експлікати критики, яких не зафіксовано під час ідентифікаційного експерименту. Маркерами аналізу є ретроспективний фокус викладання проблеми та метакомунікativi "але ви знаєте", "я не розумію, чому", "але мені здається", "що стосується", "перш за все", "по-перше".

3.2.3 Зіставлення паравербальних засобів оформлення деструктивної стратегії критики в політичному дискурсі Німеччини й України

Зіставлення паравербальних засобів оформлення деструктивної стратегії критики в політичному дискурсі Німеччини і України враховує адресантно-адресатну модель деструктивної критики, тип стратегії і дейктичні вектори тактик, які реалізують дискурсивний сценарій деструктивної критики, вербальні експлікати деструктивної критичної оцінки, засоби просодичного та жестового супроводу тактики деструктивної критики у дискурс-фрагменті, акустичні та кінесичні параметри виділення експлікатів критики у кожному з чотирьох різновидів деструктивних тактик критики: "критика-докір", "критика-засудження", "критика-образа", "критика-розгром".

3.2.3.1. Деструктивна тактика "критика-докір" (нім. *Vorwurf*) орієнтується на коротке висловлення політичному опоненту незадоволення, несхвалення його поведінки, рішень або звинувачення його в помилках. У наведеному уривку (7) із передвиборчих теледебатів Мартін Шульц в межах сценарію "SCHEITERN/ПРОВАЛ, НЕВДАЧА" непрямо критикує Ангелу Меркель і опосередковано – Польщу й Угорщину за небажання брати участь у квотах на біженців і провал європейської солідарності:

(7) <...Martin Schulz_Debatten_00.36.30_00.37.30 [Dazu brauchen Sie dann Einwanderungsgrößenordnungen, die unter den Ländern **verteilt** werden müssen.

Das **KANN** [кивок головою] man praktisch machen. [es **SCHEITERT** [дві розведені руки піднімаються і рухаються вниз] daran] dass es in der EU Staaten gibt, ich hab eben ein paar genannt Polen [кивок голови] zum Beispiel oder Ungarn, die [(-1) **das KATEGORISCH** [дві руки різко схрещуються та розводяться у сторони – ілюструють "ablehnen/відкинути"] **ablehnen** und sagen (-1)"die **Deutschen** [права руки рухається наверх, долонь відкрита] **sollen damit ALLEINE klarkommen**, (-1) **die Italiener** [права руки рухається наверх, долонь відкрита] **sollen damit ALLEINE klarkommen**]. Deshalb: ein europäisches Einwanderungsgesetz, dass ich als Bundeskanzler, vorausgesetzt ich bekäme das Mandat, durchsetzen würde, würde verbunden – mit der Finanzierung Europas. **ENTWEDER** wir schaffen – das Europa ein **SolidARpakt** ist, wo **ALLE** die Aufgaben gemeinsam schultern oder wir lassen es sein. Dass wir die **LANDwirtschaft** finanzieren, dass wir **Straßenbau** in Rumänien und Bulgarien finanzieren, **DASS** wir die Regionalentwicklung in **Polen** finanzieren, die uns aber umgekehrt sagen "Mit eurer Einwanderung und eurer Flüchtlingspolitik könnt ihr uns gestohlen bleiben", **das wird nicht so weitergehen** [кивки головою, які ілюструють непогодження]...> (TV-Duell, 03.09.2017).

У цьому підпункті аналізуються паралінгвальні особливості саме докору як найкоротшої за синтаксичним обсягом тактики, яку відмітили аудитори з-поміж інших тактик, наприклад, обговорення помилок, аналіз їх причин та ін. [Es **SCHEITERT** [дві розведені руки піднімаються і рухаються вниз] daran] dass es in der EU Staaten gibt, ich hab eben ein paar genannt Polen [кивок голови] zum Beispiel oder Ungarn, die (-1 Vorwurf) **das KATEGORISCH** [дві руки різко схрещуються та розводяться у сторони – ілюструють "ablehnen/відкинути"] **ablehnen** und sagen (-1Vorwurf) **die DEUTSCHEN** [права руки рухається наверх, долонь відкрита] **sollen damit alleine klarkommen**, (-1Vorwurf) **die Italiener** [права руки рухається наверх, долонь відкрита] **sollen damit alleine klarkommen"**.

У наведеному уривку із передвиборчих теледебатів Мартін Шульц пропонує Ангелі Меркель конкретний план із розподілу квот емігрантів серед усіх країн Євросоюзу, при цьому він опосередковано в *face-to-back* умовах критикує Польщу й Угорщину за невиконання цієї роботи. М. Шульц розпочинає тактики докору з констатувальної фрази "**Das KANN** [кивок головою] man praktisch machen / Це можна практично зробити", яка є маркером початку критичного дискурсу-фрагмента і свідчить про готовність М. Шульца як майбутнього канцлера Німеччини розробити і просувати європейське

імміграційне законодавство, якщо він стане канцлером (М. Шульц використовує умовний спосіб як імпліцитний промісив: нім. "*Deshalb: ein europäisches Einwanderungsgesetz, dass ich als Bundeskanzler, vorausgesetzt ich bekäme das Mandat, durchsetzen würde*" / укр. "Отже: європейський імміграційний закон, який як федеральний канцлер я буду виконувати, якщо отримаю мандат").

Мартін Шульц реалізує стратегію критики свого опонента – Ангели Меркель – у двох адресантно-адресатних площинах із різним дейктичним вектором: непряма критика (англ. *face-to-side-criticism*) А. Меркель за її невдалу політику щодо біженців через експлікат "*scheitern*" → [*Dazu brauchen Sie dann Einwanderungsgrößenordnungen, die unter den Ländern verteilt werden müssen <...> es SCHEITERT* [дві розведені руки піднімаються і рухаються вниз] *daran*] і опосередкована (неприсутніх голів держав Польщі й Угорщини, англ. *face-to-back-criticism*)), яка реалізується через три тактики докору: 1) *die* [(-1) *das KATEGORISCH* [дві руки різко схрещуються та розводяться у сторони – ілюструють "*ablehnen/відкинути*"] *ablehnen*; 2) (-1) "*die Deutschen* [права рука рухається наверх, долонь відкрита] *sollen damit ALLEINE klarkommen*; 3) (-1) *die Italiener* [права рука рухається вгору, долоня відкрита] *sollen damit ALLEINE klarkommen*.

Маркерами завершення дискурс-фрагмента "критики-докору" є непрямий заклик-попередження тим країнам, які не будуть виконувати завдання разом ("*Das wird nicht so weitergehen!* / Так далі тривати не буде!" [кивки головою, які ілюструють непогодження]), що сигналізує про завершення цього тематичного блоку в дебатах і перехід до іншого.

Тактика докорів реалізується такими комунікативними ходами через імпліцитну антитезу "*ablehnen/відкидати vs. klarkommen/справлятися*" із темпоральним дейктиком "*eben/щойно*": (1) "відкидати" → "*ich hab eben ein paar genannt Polen* [кивок голови] *zum Beispiel oder Ungarn, die* [(-1) *das KATEGORISCH ablehnen*"; та квазі-цитуванні у третій особі на основі повтору: (2) "справлятися" → "*die Deutschen sollen damit ALLEINE klarkommen*";

Експлікація докору робиться М. Шульцем через вербальні маркери "*scheitern*", "*kategorisch*", "*alleine*", які маркують критичне ставлення Мартіна Шульца до відсторонення деяких європейських країн від проблем біженців.

Під час аудиторського аналізу в наведеному дискурс-фрагменті "критика-докір" аудитори відмічають чотири динамічні емфазы, які відбиваються у зміні висоти тону та гучності на експлікатах критики у тональному (F_{min} 165 Гц – F_{max} 225 Гц) та динамічному (I_{min} 66 дБ – I_{max} 72 дБ) діапазонах, а саме: 1) "*es SCHEITERT* [дві розведені руки піднімаються і рухаються вниз] daran" (205 Гц); 2) "*das KATEGORISCH* [дві руки різко схрещуються та розводяться у сторони] *ablehnen*" (224 Гц), 3) "*die Deutschen* [права рука рухається вгору, долоня відкрита] *sollen damit ALLEINE klarkommen*" (222 Гц); (4) "*die Italiener* [права рука рухається вгору, долоня відкрита] *sollen damit ALLEINE klarkommen*" (192 Гц). Показники діапазону між мінімальним і максимальним значеннями частоти основного тону ($F\Delta$ 60 Гц) та гучності (6 дБ) свідчать про слабку тональну-динамічну емфазу "критики-докору" М. Шульца під час передвиборчих телевізійних дебатів (див. рис. 3.13).

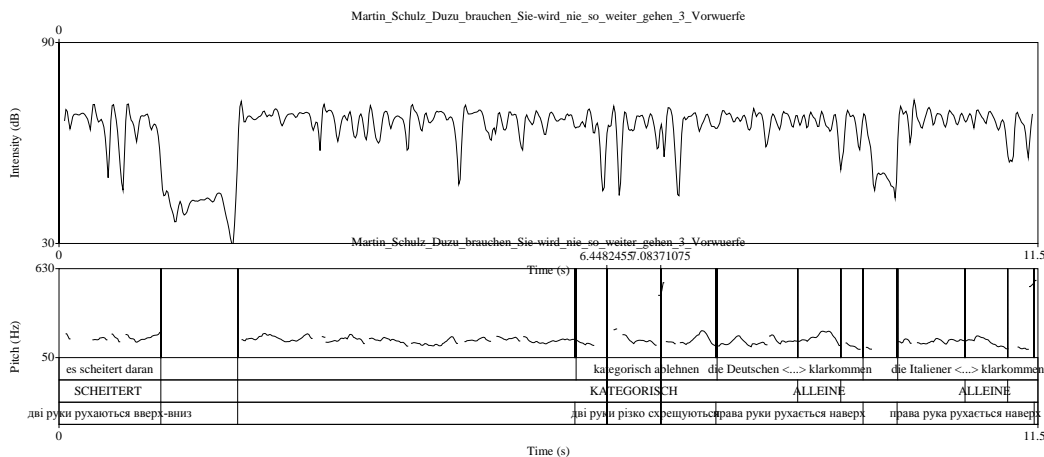

Рис. 3.13. Інтонограма дискурс-фрагмента тактики "критика-докір" (Мартін Шульц, 00.36.30_00.37.30 теледебати 03.09.2017)

Аудіовізуальний аналіз дискурс-фрагмента виступу М. Шульца, що містить чотири тактики докору, показав, що він супроводжує вербальні експлікати непрямого або опосередкованого докору активними рухами лівої,

правої або обох рук, що синхронізуються із тонально-динамічними емоціями "SCHEITERT", "KATEGORISCH", "ALLEINE" і що є для М. Шульца семантично навантаженими у його критичних тактиках. Загалом, під час ідентифікаційного експерименту аудиторіа відзначили, що весь виступ М. Шульца на теледебатах і зокрема тактики докору в межах сценарію "SCHEITERN/ПРОБАЛ" характеризуються швидким темпом вимовляння, при цьому М. Шульц володіє сильною тонально-динамічною жестовою емоціями, що характеризує його як сильного оратора.

В українському політичному дискурсі тактика "критики-докору" в уривку (8) відбудовується за сценарієм "П'ЯТЬ РОКІВ ВТРАТ", який було виокремлено під час ідентифікаційного експерименту, кандидат на посаду президента України Володимир Зеленський докоряє чинному президентові Петру Порошенку за втрачені п'ять років розвитку держави демократичним шляхом після Революції Гідності 2014 року:

(8) <...Зеленський_дебати_00_57_30_00_58_10 І я вірю... що ми **ЗМОжемо** прийти... [дві руки до себе] дуже дякую... да... зможемо прийти і зламати цю систему [аудиторія скандує]... з **норМАЛЬними** людьми [кивки головою] ... з **Іншою** ментальністю [кивки головою] ... з ментальністю двадцять першого сторіччя [переходить на російську мову, потім знову повертається на українську] (42) [-1 докір] И дело даже... Вы знаете... не в том... что в Вашем окружении [взмах правою рукою вверх вниз]... были хабарники [взмах правою рукою вгору-вниз]... это вообще все наважно... [взмах правою рукою вгору, дивиться на Порошенка] я Вам **КАжу** [кивок головою]... зараз як просто людина, Петре Олексійовичу... Ви **заБРАли...** і ці люди [взмах правою рукою до Порошенка] вони забрали найголовніше [дві руки, долоні в кулаках] в нас – **П'ЯТЬ** років [правою рукою "показує" число п'ять]...> (Дебати кандидатів у президенти, 19.04.2019).

Володимир Зеленський розпочинає критику-докір із перформативного "я-дейксису", який є маркерами початку дискурс-фрагмента "критики-докору" і містить перформативне дієслово "вірю": → [я вірю... що ми **ЗМОжемо** прийти... [дві руки до себе] дуже дякую... да... зможемо прийти]. В. Зеленський експлікує своє переконання та впевненість у своїй перемозі через експлікат майбутнього часу "ми зможемо прийти".

В. Зеленський реалізує тактику критику-докору Петра Порошенка через зміну свого я-дейксису "Я – Зеленський кандидат у президенти, такий як Порошенко" на "Я – Зеленський, просто людина, як такі, що стоять на стадіоні і вибирають президента" наступними комунікативними кроками зі зміною двох дійсних векторів: 1) прямий докір Петру Порошенку, якій стоїть збоку, через перформатив "я Вам кажу": → [(1) Ви **заБРАли...**] та 2) опосередкований докір оточенню Порошенка, яке не присутнє на дебатах (Свинарчук) через експлікат "ці люди", "вони": → [і ці люди *[помах правою рукою до Порошенка]* вони забрали найголовніше *[дві руки, долоні в кулаках]* в нас – **П'ЯТЬ** років *[правою рукою "показує" число п'ять]*. Маркерами завершення дискурс-фрагмента "критики-докору" є низхідна інтонація та рух-ілюстратор на останній синтагмі "**п'ять** років" *[правою рукою "показує" число п'ять]*.

Отже, ми бачимо, що весь дискурсивний фрагмент, якій містить тактики критику-докору П. Порошенка за марно втрачені п'ять років потенційного розвитку держави, реалізується на основі імпліцитної антитези "майбутнє ↔ нова система" vs. "минуле ↔ стара система", де протиставляється нове покоління політиків, які прийдуть із В. Зеленським ("нормальні люди", "з іншою ментальністю", "ментальністю двадцять першого сторіччя"), поколінню корумпованих політиків, сформованих у колишньому СРСР, до яких належить П. Порошенко ("стара система", "оточення", "хабарники").

Під час аудиторського аналізу в наведеному дискурс-фрагменті аудитори відмічають п'ять тонально-динамічних емфаз у тональному (F_{\min} 127 Гц – F_{\max} **325** Гц) та динамічному (I_{\min} 62 дБ – I_{\max} **72** дБ) діапазонах, дві з яких знаходяться на експлікатах докору, а саме: [(1) Ви **заБРАли** (211 Гц) і ці люди *[помах правою рукою до Порошенка]* вони забрали найголовніше *[дві руки, долоні в кулаках]* в нас – (2) **П'ЯТЬ** (144 Гц) років *[правою рукою "показує" число п'ять]* (див. рис. 3.14).

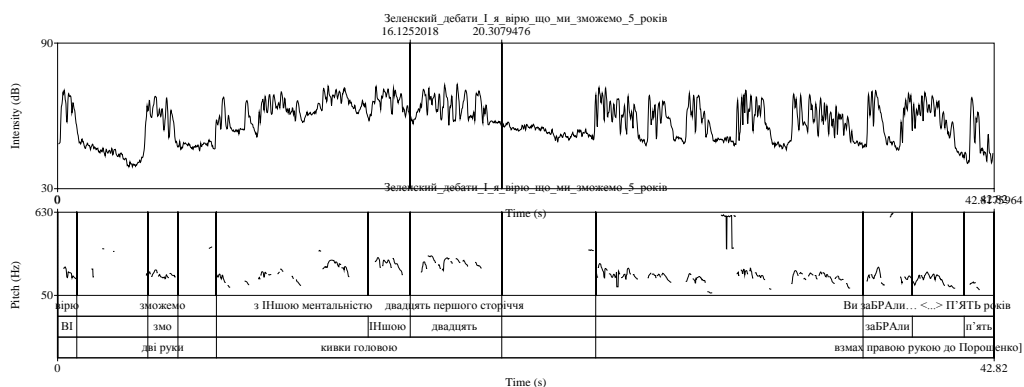

Рис. 3.14. Інтонограма критичного дискурс-фрагмента тактики "критика-докор" (Володимир Зеленський, 00_57_30_00_58_10, дебати 19.04.2019)

Як ми бачимо із показників ЧОТ, експлікація докору робиться В. Зеленським на низькому тональному та динамічному рівнях, а саме на завершальному сегменті усього дискурс-фрагмента, тоді як зростання амплітуди ЧОТ відтворюється на експлікаторах теми "майбутнє ↔ нова система", а саме "нор**МА**ЛЬними людьми" (289 Гц), "з **ІН**шою ментальністю" (311 Гц), "ментальністю **ДВА**Дцять першого сторіччя" (325 Гц). Показник діапазону між мінімальним і максимальним значеннями частоти основного тону (FΔ 197 Гц) свідчить про сильну тональну емпізу "критики-докору", яка доповнюється міжсинтагменними паузами від 3 до 5 секунд та підсилюються анадиплосисом "з іншою ментальністю, з ментальністю двадцять першого сторіччя".

Аудіовізуальний аналіз дискурс-фрагмента тактики критики-докору, яку експлікує претендент на посаду президента В.Зеленський до чинного президента П. Порошенка в межах сценарію "П'ЯТЬ РОКІВ ВТРАТ" свідчить про те, що саме вербальні експлікати докору акцентуються за допомогою мовленнєвосупроводжувальних жестів (вмахів правою рукою до Порошенка, двох рук, долоні яких сформовано в кулаках) та візуалізатора чисельника "п'ять" (долоня із широко розкритими п'ятьма пальцями), тоді як тонально-динамічне виділення створюється на інших семантично важливих ділянках дискурс-фрагмента, які не є експлікаторами докору.

3.2.3.2. Деструктивна тактика "критика-засудження" (нім. *Beschuldigung*)

пов'язана із висловлення невдоволення вчинками, діями політичного опонента та вияв негативного, несхвального ставлення до його політики та його особистості. Наведений уривок (9) демонструє дуже напружену частину у передвиборчих канцлерських теледебатах, коли Мартін Шульц за сценарієм "*FEHLERWIEDERHOLUNG*/ПОВТОР ПОМИЛОК" відкрито засуджує Ангелу Меркель за повтор її помилок в еміграційній політиці:

(9) <...Martin Schulz_Debatten_00.08.00_00.08.30 [4[Frau Merkel hat vor zwei Wochen, glaube ich, oder **VORIGEN** [кивок голови] Sonntag, in der BILD am Sonntag in einem Interview gesagt sie würde alles was sie 2015 **GEMACHT** [права рука рухається від Ангели Меркель до себе] hat genauso wieder**HOLEN** [права рука рухається вниз] Und dazu kann ich nicht raten. [Модель 4 self-criticism] Denn [dass wir (-2) **den FEHLER** [кивок голови] **gemacht haben** unsere europäischen Nachbarn **NICHT VORHER** [права рука рухається до себе] einzubeziehen, sondern sie hinterher (-2) **vor vollendete Tatsachen** zu stellen führt dazu [dass heute Leute wie der ungarische Ministerpräsident **ORBAN** [кивок голови] oder der Parteichef **KACZYNSKI** [кивок голови] in Ungarn, in Polen (-2 Beschuldigung) **sich aus der VERANTWORTUNG** [розвертається до Меркель] **stehlen/ухилитися від відповідальності** und uns Deutsche, die wir **VIEL** [кивок голови із активною мімікою] Geld für diese Länder zahlen (-2 Beschuldigung) **im STICH lassen** [різкий кивок голови] / що сьогодні люди, як угорський прем'єр-міністр Орбан або голова партії Качинський йдуть та **ухиляються від відповідальності** та нас, німців, які витрачають багато грошей на ці країни, **підводять, кидають в біді**] und deshalb was wir brauchen um die Integrationsprobleme zu bewältigen, **ist eine EUROPÄISCHE** [кивок голови] **Lösung** aber eine die nicht zulasten Deutschlands geht, sondern in Solidarität mit **ALLEN** europäischen Ländern **GEREGELT** [кивок голови] wird...> (TV-Duell, 03.09.2017).

Мартін Шульц розпочинає критику-засудження з експлікації непогодження з політикою Ангели Меркель "*dazu kann ich nicht raten* / я не можу цього порадити", яка є маркером *початку* дискурс-фрагмента "критика-засудження". Мартін Шульц реалізує тактику засудження Ангели Меркель у трьох адресантно-адресатних площинах із різними дейктичними векторами:

1) експлікована пряма самокритика за несвоєчасне залучення європейських сусідів до проблем з мігрантами із експлікатом "*Fehler*/помилка" [кивок голови] і та темпоральним дейктиком "*nicht vorher*/заздалегідь" [права рука рухається до себе] → [Denn dass wir (-2) **den FEHLER** [кивок голови] **gemacht haben** unsere europäischen Nachbarn **NICHT VORHER** [права рука

рухається до себе] einzubeziehen, sondern sie hinterher (-2) **vor vollendete Tatsachen zu stellen**] [25, с. 115] (дивись Додаток Д1, протокол 1).

2) експлікована непряма критика А. Меркель за її бажання повторити знов свої помилки, які вона зробила у 2015 році, через темпоральний дейктик 2015 та експлікат "*dazu kann ich nicht raten/ я не можу цього порадити*" → [*sie würde alles was sie 2015 **GEMACHT** [права рука рухається від Ангели Меркель до себе] hat genauso wieder**HOLEN** [права рука рухається вниз]. Und dazu kann ich nicht raten*];

3) опосередкована критика неprisутніх угорського прем'єр-міністра В. Орбана та польського голови партії Л. Качинського з експлікатами "*Leute wie/люди, які*", "*aus der VERANTWORTUNG stehlen / вислизувати від відповідальності*" та "*im STICH lassen / кинути в біді*" та темпоральним дейктиком "*heute/сьогодні*" → [*dass heute Leute wie der ungarische Ministerpräsident **ORBAN** [кивок голови] oder der Parteichef **KACZYNSKI** [кивок голови] in Ungarn, in Polen (-2 Beschuldigung) **sich aus der VERANTWORTUNG** [розвертається до Меркель] **stehlen** / ухилитися від відповідальності und uns Deutsche, die wir **VIEL** [кивок голови, активна міміка очей і брів] Geld für diese Länder zahlen (-2 Beschuldigung) **im STICH lassen** [різкий кивок голови] / що сьогодні люди, як угорський прем'єр-міністр Орбан або голова партії Качинський йдуть та ухиляються від відповідальності та нас, німців, які витрачають багато грошей на ці країни, **підводять, кидають в біді**].*

Маркерами завершення дискурс-фрагмента "критики-засудження" перехід Мартіна Шульца до конструктивної частини критики ("*deshalb was wir brauchen um die Integrationsprobleme zu bewältigen*"), яка містить експлікати пропозицій щодо вдосконалення "*Lösung/рішення*", "*Solidarität/солідарність*", "*geregelt wird/регулюється*" (*eine EUROPÄISCHE [кивок голови] Lösung aber eine die nicht zulasten Deutschlands geht, sondern in Solidarität mit ALLEN europäischen Ländern GEREGELT [кивок голови] wird.*

Під час аудиторського аналізу в наведеному дискурс-фрагменті аудитори відмічають сім тонально-динамічних емфаз у тональному (F_{min} 152 Гц – F_{max} 260 Гц) та динамічному (I_{min} 66 дБ – I_{max} 73 дБ) діапазонах, дві з яких знаходяться саме на експлікатах засудження, а саме: 1) "*sich aus der **VERANTWORTUNG** [розвертається до Меркель] stehlen*" (256 Гц); 2) "*uns Deutsche, die wir **VIEL** [кивок голови, активна міміка очей і брів] Geld für diese Länder zahlen (-2 Beschuldigung) **im STICH lassen** [різкий кивок голови]*" (230 Гц). Показник діапазону між мінімальним і максимальним значеннями частоти основного тону, який дорівнює $F\Delta$ 108 Гц, свідчить про сильну тональну емфазу "критики-звинувачення", яку Мартін Шульц експлікує під час передвиборчих телевізійних дебатів (див. рис. 3.15.).

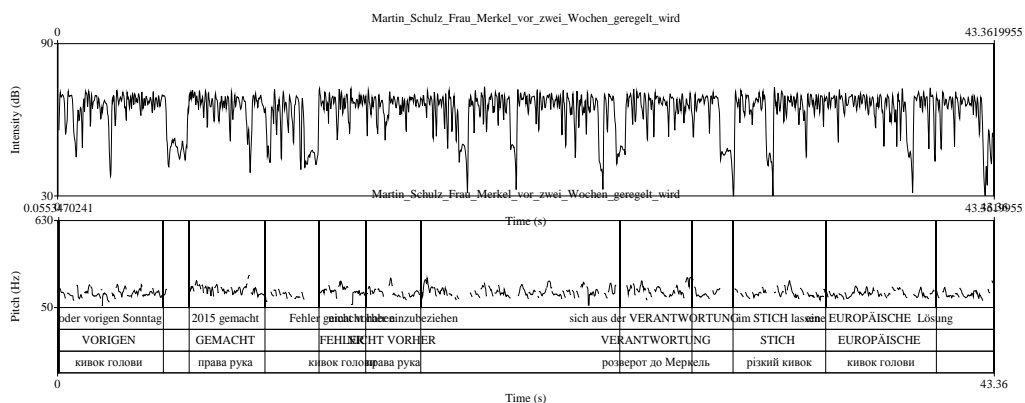

Рис. 3.15. Інтонограма дискурс-фрагмента тактики "критика-засудження" (Мартін Шульц, 00.08.00_00.08.30, теледебати 03.09.2017)

Аудіовізуальний аналіз дискурс-фрагмента, який містить тактику критики-засудження Мартіна Шульца, показав, що саме вербальні експлікати прямого або опосередкованого засудження й об'єкти критики акцентуються як голосом, так і рухами, які синхронізуються із головнаголошеними складами емфаз (*VORIGEN, GEMACHT, WIEDERHOLEN, FEHLER, NICHT VORHER, ORBAN, KACZYNSKI, VERANTWORTUNG, STICH* та ін.) і мають різноманітний характер від різких кивків голови, рухів рук, усього тіла до виразної міміки обличчя. Аудитори зазначили, що саме під час тактик засудження мовлення М. Шульца набуває експресивних ознак: підвищення темпу вимовляння,

тональні перепади і імпульсивні мовленнєвосупроводжувальні рухи, тоді як під час деструктивної тактики докору паравербаліка критики має невиражений характер.

У фрагменті (10) із передвиборчих дебатів на стадіоні Володимир Зеленський у рамках сценарію "ДВА ПОРОШЕНКИ" реалізує деструктивну тактику критики-засудження свого опонента Петра Порошенка у різних адресантно-адресатних площинах із різними дейктичними векторами:

(10) <...Зеленський: 00_12_40_00_14_50 [(5) [4+2] І в чому головна **помилка** ... я вам скажу ... ми з вами голосували за одного Порошенка [*рука рухається вверх-вниз, на зверненні рука рухається в сторону Порошенка*], а обрали іншого... Це правда. Бо існує... **два** Порошенка. Перший [*рука піднялась догори, закрита долоня, вказівний палець вказує вперед*] – прекрасний оратор... спеціаліст... фінансист... економіст... во всьому знається [*розвів руками*]. Він зазвичай з'являється тоді, коли є ... **камери** [*розвів руками*]. Потім, коли камери вимикаються з'являється інший... [*нахилився всім тілом вперед*] такий собі Петро другий [*перемінається з ноги на ногу*]. Перший Петро Порошенко... [*рука здійсмається догори, вказівний палець висунутий вперед*] на Михайлівській площі [*рука рухається вперед-назад, о-подібний жест*]... кричить : "Путін, я тобі покажу" [*рука здійсмається вгору, кулак*]. А другий ... [*напівоберт у сторону Порошенка*] тихенько паном Медведчуком передає "привіткі" в Москву [*помах рукою в знак привітання*]. Перший каже, що **в платіжках за комуналку буде мінус** [*рука рухається вгору-вниз, закрита долоня, вказівний палець вказує вперед*], а другий тихенько робить "Роттердам плюс" [*рука рухається вгору-вниз, закрита долоня, вказівний палець вказує вперед, на "Роттердам Плюс" – вище за плече*]. Перший каже... Я відкриваю школу [*розводить руками*], а другий ... постійно тихенько відкриває магазини Roshen [*швидкий темп*]. Перший ... відкриває аж 12 кілометрів нової дороги, а другий закриває справу Насірова [*рука рухається вгору-вниз, закрита долоня, вказівний палець вказує вперед, на Насірова – вище за плече. Закінчивши фразу нахилиється назад, активні рухи голови*]. Перший Петро Порошенко ... каже ... Я бізнес... передав у сліпий траст [*рука рухається вгору-вниз, закрита долоня, вказівний палець вказує вперед*], а другий... [*права рука знизу-вгору*] збільшує свої **статки** ... за рік... у 82 рази [*права рука вище за рівень плеча*]. Скажіть мені будь ласка... так може бюджет України передаймо у сліпий траст? [*швидкий темп*] Може воно нормально працює? Перший каже нам... долар буде по 10... а другий робить по 30 [*рука рухається вгору-вниз*]...> (Дебати кандидатів у президенти, 19.04.2019).

Володимир Зеленський починає критичний дискурс-фрагмент із прямої самокритики через перформативний "я"-дейксис із експлікатором "я вам скажу" → [І в чому **головна помилка** ... я вам скажу: ми з вами голосували за одного

Порошенка, а обрали іншого... це правда...це правда] і непрямой критики присутнього Петра Порошенка, якій стоїть на сцені поручь.

Непрямую критику чинного президента України П. Порошенка претендент В. Зеленський реалізує через одну тактику докору → [Потім, коли камери вимикаються з'являється інший... *[нахилився всім тілом вперед]* такий собі Петро другий *[перемінається з ноги на ногу]*) і шість тактик засудження, які створюють позитивно-негативний контраст і є компонентами антитези з анафоричним повтором "а другий" на негативній частині протиставлення → [1) а другий ... *[напівоберт у бік Порошенка]* тихенько паном Медведчуком передає "привіткі" в Москву *[махає рукою на знак привітання]*; 2) а другий тихенько робить "Роттердам плюс" *[рука рухається вверх-вниз, закрита долоня, вказівний палець указує вперед, на "Роттердам Плюс" – вище за плече]*; 3) а другий ... постійно тихенько відкриває магазини Roshen *[швидкий темп вимовляння]*; 4) а другий закриває справу Насірова *[рука рухається вверх-вниз, закрита долоня, вказівний палець вказує вперед, на Насірова – вище за плече. Закінчивши фразу нахилиється назад, рухає головою]*; 5) а другий... *[жест правої руки знизу-вверх]* збільшує свої **статки** ... за рік... у 82 рази *[права рука вище за рівень плеча]*; (6) а другий робить по 30 *[рука рухається вверх-вниз]*].

Вибудована ораторська антитеза ґрунтована на алюзії на російського царя Петра Першого, чия постать є досить суперечливою і сприймається українською свідомістю негативно, оскільки саме війська Петра Першого зруйнували під Батуріном українську армію [113, с. 21]. Один з експертів вважає таку алюзію дуже вдалим прийомом спічрайтерів В. Зеленського. При цьому, він акцентує увагу на тому, що для виборців, які підтримують В. Зеленського, наведені аргументи є вагомими, то ж з позиції заангажованої людини така критика є конструктивною (дивись Додаток Д 4, протокол 1).

У цьому критичному дискурс-фрагменті, підпорядкованому тактиці критики-засудження, аудиторі також відмітили чотири акцентно-паузальні емпізи, які не зв'язані з вербальними експлікатами критики і реалізуються за

рахунок підвищення динамічних показників від середнього показника I_{mean} 62,5 dB до пікових максимумів на рівні I_{max} 72,1 dB на таких ділянках мовлення: [1) І в **ЧО**му (71,4 dB) головна **помилка**] 2) [ми з **ВА**ми (71,8 dB) голосували за одного Порошенка], 3) [**ПЕ**рший (72,1 dB) прекрасний оратор], (4) [**ПО**тім (70,6 dB), коли камери вимикаються]. Динамічний діапазон між I_{min} 44,5 dB та I_{max} 72,1 dB критичного дискурс-фрагмента дорівнює $I\Delta$ 27,6 dB і свідчить про певну динамічну емпативність мовлення В. Зеленського.

Більш ефективним засобом виділення аудитори вважають паузальне насичення цього дискурс-фрагмента: на відрізок загальною довжиною 36 секунд В. Зеленський використовує 13 пауз різної тривалості від максимальних (3,17 сек.) до мінімальних (0,86 сек.) загальним обсягом 15,96 сек., дорівнює майже половині обсягу від загальної довжини фрагмента. У випадках, коли В. Зеленський робить всередині синтагми паузу, наприклад, "бо існує <0,76 сек.> **два** Порошенка", "перший <0,55 сек.> прекрасний оратор", "з'являється інший <0,82 сек.> такий собі Петро другий", три аудитори роблять висновки про паузальну емпазу (див. рис. 3.16.).

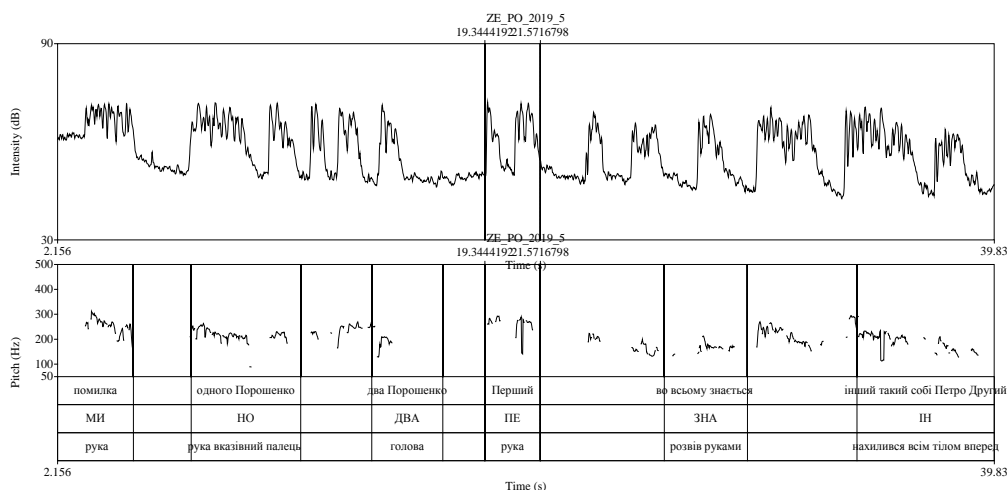

Рис. 3.16. Інтонограма критичного дискурс-фрагмента тактики "критика-засудження" (Володимир Зеленський, 00_12_40_00_14_50, дебати 19.04.2019)

Аудіовізуальний аналіз тактики критики-засудження показав, що В. Зеленський супроводжує жестами правої руки такі сегменти критичного

дискурс-фрагмента: 1) "головна **помилка**" (прямий експлікат критики, жест правої руки (OneHand, RightHandUsed), кисть якої сформована у кулак із вказівним пальцем (OneFinger), напрямок руху– вгору (Up), траєкторія руху жесту – дуга (Arch), 2) "одного **Порошенка**" (об'єкт критики, жест правої руки (OneHand, RightHandUsed) із відкритою долонею (OpenPalm), зовнішній бік якої спрямований угору (OutsideUp), напрямок руху– від себе до об'єкта критики (AwayFromSelf), траєкторія руху жесту – дуга (Arch), 3) "два Порошенки" (кивок головою (Head)), 4) "**перший**" (рука піднялась догори (OneHand), долоня (InsideUp), вказівний палець (OneFinger), 5) "во всьому **знається**" (розводить руки (BothHandsUsed)), 6) "**інший** такої собі Петро Другий" (нахил тіла вперед (BodyUsed)).

Таким чином, ми бачимо, що в межах сценарію "ДВА ПОРШЕНКИ" просодична емпфаза В. Зеленського не завжди поєднується з акцентними мовленнєвосупроводжувальними жестами рук, голови та нахилів тіла, які посилюють інші ділянки мовлення, наприклад, "два", перший", "інший", що не є вербальними експлікатами критики-засудження.

3.2.3.3. Деструктивна тактика "критика-образа" (нім. *Beleidigung*)
сфокусована на негативній оцінці особистості політика, його якостей, поведінки, переважно у формі, що суперечить встановленим правилам публічної комунікації. Звичайно, що німецька передвиборча боротьба не обходиться без "боїв у грязі", образ (нім. *Schlammschlacht*). Прикладом дискурс-фрагмента (11) дебатів на посаду канцлера Німеччини проілюструємо реалізацію деструктивної тактики критики-образи, яку претендент на посаду Мартін Шульц висловлює до чинної канцлерки Ангели Меркель:

(11) <...Martin Schulz_Debatten_00.31.30_00.32.30 -3[**ja aber jetzt mach ich mal eine schwarze** [ківок головою] **Landesregierung dafür verantwortlich und da die schwärzeste** [ківок головою] **der es in Deutschland gibt die in BA Yern** [різкий розворот у бік Меркель] **und die schieben auch nicht ab** [ухмілка] / **они також не депортують**]...Warum schieben Sie nicht ab? Weil die Einzelfallprüfung am Ende wichtig ist um zu schauen **KANN** [права рука, сильна аспірація [k]] man überhaupt abschieben? Und deshalb ich halte überhaupt nichts [отрицательні кивки головою] davon dass dieses (-3) **Schwarze PETER Spiel** läuft [ківок головою] oder (-3) **ROTE Peter Spiel** [поворот у бік Меркель та

нахил усім тілом] Also mal sinds die Sozis [рух правою рукою], mal ist die CDU [рух правою рукою]. Abschieben [ківок головою] von GeFÄHRdern, **Menschen die zu uns kommen** - und hier straffällig werden. **Menschen die zu uns kommen** und sagen "Wir wollen Asyl" und wollen hier Terroranschläge verüben die fliegen aus Deutschland raus...> (TV-Duell, 03.09.2017).

На початку дебатів А. Меркель критикує М. Шульца за те, що уряди червоно-зелених земель запобігають депортації з Німеччини потенційно небезпечних осіб. М. Шульц реагує на цю критику і використовує приклад із Баварії: "*Und deshalb ich halte überhaupt nichts [заперечуючи кивки головою] davon dass (-3) dieses Schwarze PETER Spiel läuft [ківок головою] oder (-3) ROTE Peter Spiel [поворот у бік Меркель та нахил усім тілом] / Я не вірю, що ця чорно-червона Пітер-гра триває*".

Мартін Шульц у рамках дискурсивного сценарію "ABSCHEBEN/ДЕПОРТАЦІЯ" реалізує тактику критики-образи Ангели Меркель у трьох адресантно-адресатних площинах із різними дейктичними векторами:

1) опосередкована критика-звинувачення уряду землі Баварія за запобігання депортації, який очолює партія А. Меркель ХДС (нині у Німеччині під "чорними" розуміють Християнсько-демократичний союз Німеччини або його прихильників [13]) із перформативним експлікатом "*ich mach dafür verantwortlich*" та темпоральним дейктиком "*jetzt/зараз*" → [*ja aber jetzt mach ich mal eine schwarze [ківок головою] Landesregierung dafür verantwortlich / так, але зараз я звинувачуватиму в цьому чорний [ківок головою] земельний уряд*]. Ця тактика маркує початок усього дискурс-фрагмента тактики-образи;

2) експлікована непряма критика-образ (англ. *face-to-side-criticism*) А. Меркель, яка є головою ХДС із експлікатом "*in BAYern*" → [*und da die schwärzeste [ківок головою] der es in Deutschland gibt die in BAYern [різкий розворот у бік Меркель] und die schieben auch nicht ab [ухмілка] / і найчорніший [ківок головою], якій є в Німеччині, це в Баварії [різкий розворот у бік Меркель] і вони також не депортують*].

3) опосередкована критика-образа партій ЦДУ ("чорні") та СДПН ("красні") (англ. *face-to-back-criticism*)) через метафоричну модель "політична гра" з експлікатом невіри "*ich halte nichts davon dass*" та конотатом сумніву в фактах "*überhaupt/зовсім*" → [*Und deshalb ich halte überhaupt nichts [заперечувальні кивки головою/ davon dass dieses (-3) **Schwarze PETER Spiel** läuft [кивок головою] oder (-3) **ROTE Peter Spiel** [поворот у бік Меркель і нахил усім тілом] Also mal sinds die Sozis [пух правою рукою], mal ist die CDU [пух правою рукою]]*].

Отже, М. Шульц ґрунтує свої тактики образи на використанні прийому аналогії з дитячою карточною грою "Акуліна" або "Відьма" (сенс гри полягає в тому, щоб позбутися від усіх карт на руках. Програє той, хто залишився з дамою пік на руках, коли всі інші гравці "вийшли", тобто позбулися карт. Того, хто програв, називають Акуліною або Відьмою) або простою азартною грою (нім. *Glücksspiel*), що стосується визначення переможеного, який заплатить за наступний сет напоїв: *das schwarze Peter Spiel (läuft)* = "чорна частина чорно-червоної коаліції", "політичні ігри ХДС", *das rote Peter Spiel* = "червона частина чорно-червоної коаліції", "політичні ігри СДПН".

Маркером завершення дискурс-фрагмента "критики-образи" є опосередковане попередження Мартіна Шульца потенційно небезпечних терористів (нім. *Gefährder*), яке експлікується через розмовний варіант "*rausfliegen/вилітати, викидати*" ("*Menschen die zu uns kommen und sagen "Wir wollen Asyl" und wollen hier Terroranschläge verüben die fliegen aus Deutschland raus* / Людей, які приходять до нас і кажуть: "Ми хочемо притулку" і хочуть здійснити тут теракти, будуть викидати з Німеччини"

Під час аудиторського аналізу в наведеному дискурс-фрагменті було виокремлено п'ять тонально-динамічних емпіз у тональному (F_{min} 153 Гц – F_{max} 296 Гц) та динамічному (I_{min} 66 дБ – I_{max} 72 дБ) діапазонах, дві з яких припадають на вербальні експлікати образи, а саме: 1) "**Schwarze PETER Spiel** läuft [кивок головою]" (291 Гц); 2) "*oder "ROTE Peter Spiel [поворот у бік Меркель і нахил усім тілом]"*" (234 Гц). Показник діапазону між мінімальним і

максимальним значеннями частоти основного тону, якій дорівнює $F\Delta$ 143 Гц, свідчить про сильну тональну емпазу "критики-образи", як і під час реалізації тактики критики-засудження (див. рис. 3.17).

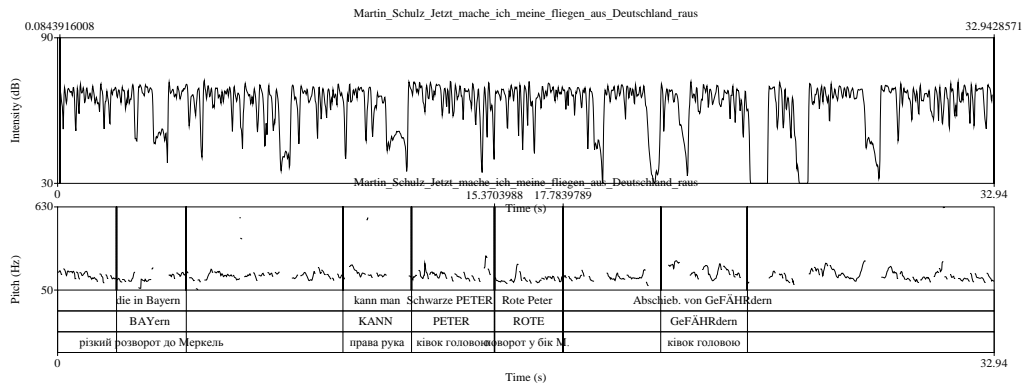

Рис. 3.17. Інтонограма дискурс-фрагмента тактики "критика-образи" (Мартін Шульц, 00.31.30_00.32.30, теледебати 03.09.17)

Аудіовізуальний аналіз дискурс-фрагмента втілення тактики критики-образи, яку експлікує претендент на пост канцлера Мартін Шульц до чинної канцлерки Ангели Меркель у рамках сценарію "ABSCHIEBEN/ДЕПОРТАЦІЯ", свідчить про те, що саме вербальні експлікати образи акцентуються як підвищенням тональних і динамічних показників, так і мовленнєвосупроводжувальними жестами – активними рухами рук, кивками голови, різкими поворотами у бік об'єкта критики, нахилами тіла та усмішкою. Додатково аудитори зазначили, що образливість критики Мартіна Шульца ідентифікується на вираженні обличчя Ангели Меркель, яке під час наведення на нього камери виражає нібито почуття урази або зневаги.

Наступний уривок (12) із українських електоральних дебатів, який утілює деструктивну тактику критики-образи, відбудовується за дискурсивним сценарієм "КРАСИВА ОБГОРТКА" vs. "КІТ У МІШКУ", основою якого є відповідні евфемізми. У такій засіб Петро Порошенко деструктивно критикує Володимира Зеленського і приписує йому ознаку омани, яка полягає у новій програмі В. Зеленського (зниження тарифів, зарплати вчителя по чотири тисячі доларів, підвищення пенсій, рух в Європу),

за яким приховані внутрішні вади та наслідки старої системи (олігархи, колишні регіонали):

(12) <...Петро Порошенко_дебати_00_29_30_00_30_15 Я наголошую [тон піднявся]... що **(14) [модель] (-1Докір) на сьогоднішній день... ми маємо ДУЖЕ красиву обгортку...** [повертається до Зеленського, дві руки у вертикальному положенні вказують на опонента], дорогу, яскраву... [ліва рука рухається на себе-від себе, при цьому пальцями ніби перераховує епітети]. І в цій обгортці кожен може знайти собі... те... що він хоче... хто... зниження тарифів про які сьогодні говорив Володимир... хто [ліва рука вказує на Зеленського] ...зарплати вчителя [всім тілом разом з головою нахиляється вперед] по чотири тисячі доларів [голова вгору-вниз], хто... [ліва рука вказує на Зеленського] підвищення пенсій... хто [права рука вказує на аудиторію] ... знайти повернення в Росію [рух правої руки дублює мову, вказує рукою назад], а хто... може знайти і [ведучий перериває <15 хвилин Петро Олексійовичу>] а хто може знайти і [вказує на Зеленського знову] дуже важливе запи... рух в Європу. Але пане Володимире... Ви самі сказали... [права рука вказує на Зеленського, рух вчительки], що ви... кот в мішку [жест вчительки вказує на Зеленського], так **ви не кот в мішку** [права рука рухається вгору-вниз, вказуючи на Зеленського], **(-3 образа) Ви ... мішок..., а у Вашому мішку... сьогодні...** [ведучий перериває <5 хвилин...>] **чорти і коти...** [ведучий говорить разом із Порошенком <п'ять хвилин для... вступної промови закінчилися...>] **включаючи олігархів... колишніх регіоналів... і всього того, що загрожує моїй державі** [права рука рухається вгору-вниз ніби перераховуючи недоліки]...**і ми вас не допустимо до влади... шановний пан Володимире** [знову вказує на Зеленського, жест вчительки] [ведучий говорить разом із Порошенком <Пане Порошенко, п'ять хвилин для вступної промови закінчилися... Пане Порошенко, дякую!>]...> (Дебати кандидатів у президенти, 19.04.2019).

П. Порошенко розпочинає тактику критики-образи В. Зеленського з перформатива "Я наголошую", вербальним експлікатом-евфемізмом "красива обгортка" та темпоральним дейктиком "на сьогоднішній день", які є маркерами початку дискурс-фрагмента "критика-образи": → [1] **Я наголошую** [тон піднявся]... що **(14) на сьогоднішній день** ми маємо дуже **красиву обгортку** [повертається до Зеленського, дві руки у вертикальному положенні вказують на опонента]. Маркерами завершення дискурс-фрагмента "критики-образи" є прихована погроза, яку П. Порошенко експлікує за допомогою інклюзивного "ми" та дієслова "не допускати": → **[і ми Вас не допустимо до влади, шановний пан Володимире** [знову вказує на Зеленського, жест вчительки] (дивись Додаток Д 3, протокол 9).

П. Порошенко реалізує тактику критики-образи політика-Зеленського через антитезу *зовнішньої привабливості* його нового політичного курсу (експлікат "красива обгортка" = "красивий зовнішній вид") і внутрішнього браку, якій пов'язаний із його партнерством з олігархом І. Коломойським, який потенційно може використати його президентство для своїх цілей (експлікат "(купити) kota в мішку" = "діставати у власність невідомо що, не бачачи й не знаючи його суті, властивостей" [301, с. 320]).

Тактику ображення В. Зеленського П. Порошенко реалізує такими комунікативними кроками у двох образних зонах із почерговою зміною дейктичних векторів:

1) "у цій обгортці", непряма образа Зеленського, опосередковане звернення до народу через експлікат "кожен": → [І в цій обгортці **кожен** може знайти собі... те... що він хоче... хто... зниження тарифів про які сьогодні говорив Володимир... хто [*ліва рука вказує на Зеленського*] ...зарплати вчителя [*всім тілом разом із головою нахиляється вперед*] по чотири тисячі доларів [*голова верх-вниз*], хто... [*ліва рука вказує на Зеленського*] підвищення пенсій... хто [*права рука вказує на аудиторію*] ... знайти повернення в Росію [*жестом правої руки вказує назад*], а хто... може знайти і [*ведучий перериває <15 хвилин Петро Олексійовичу>*] а хто може знайти і [*вказує на Зеленського знову*] дуже важливе запи... рух в Європу].

2) "кіт у мішку" – пряма образа через антитезу "кіт у мішку" = "у мішку є **вміст**" vs. "Ви мішок" = "тільки вмістище **без вмісту**": → [Ви не кот в мішку [*права рука рухається вгору-вниз, вказуючи на Зеленського*], (-3 образа) "**Ви – мішок**";

3) "чорти і коти" – опосередкована образа колишніх партнерів по бізнесу через експлікат "олігархи": → [а у вашому мішку... сьогодні... [*ведучий перериває <5 хвилин...>*] **чорти і коти**... [*ведучий говорить разом із Порошенком <п'ять хвилин для... вступної промови закінчилися... включаючи олігархів...>*] та політичних противників через експлікат "регіонали": → **колишніх регіоналів... і всього того, що загрожує**

моїй державі [права рука рухається вгору-вниз, ніби перераховуючи *недоліки*]];

Під час аудиторського аналізу в наведеному дискурс-фрагменті аудитори виокремлюють дві тонально-динамічних емфазі у тональному (F_{min} 271 Гц – F_{max} **357** Гц) та динамічному (I_{min} 65 дБ – I_{max} **74** дБ) діапазонах, які знаходяться на таких ділянках критичного дискурс-фрагмента, а саме: 1) "на сьогоднішній день...ми маємо **ДУЖЕ** красиву обгортку [Порошенко повертається до Зеленського, дві руки у вертикальному положенні вказують на опонента]" (341 Гц / 72 дБ); 2) "так ви не кот в мішку [права рука рухається вгору-вниз, вказуючи на Зеленського], (**-3 образа**) **Ви МІШОК**" (356 Гц/73дБ) (див. рис. 3.18.).

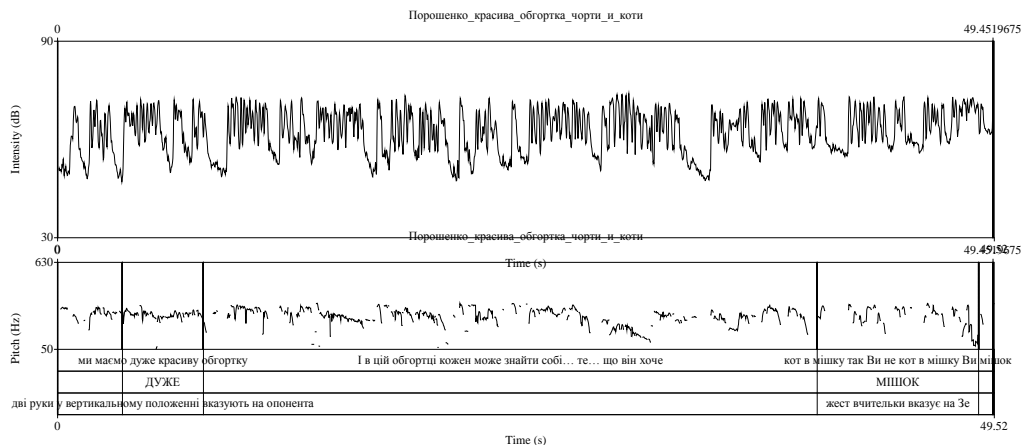

Рис. 3.18. Інтонограма дискурс-фрагмента тактики "критика-образи" (Петро Порошенко, 00_29_30_00_30_15, дебати 19.04.2019 р.)

Весь дискурс-фрагмент, який втілює деструктивну тактику критики-образи, реалізується Петром Порошенком на дуже високому динамічному рівні, про що свідчить показник мінімуму гучності I_{min} 65 дБ. При цьому динамічний діапазон між мінімальним і максимальним значеннями інтенсивності є дуже вузьким (ΔI 10 dB), що на перцептивному рівні сприймається як надривний крик. Аудіовізуальний аналіз дискурс-фрагмента критики-образи, яка висловлюється П. Порошенком щодо кандидата на посаду президента В. Зеленського, показав, що саме експлікати образи "обгортка", "Ви не кіт в мішку", "Ви мішок", "чорти і коти", а також прихованої погрози

"і ми вас не допустимо до влади" супроводжується акцентувальними жестами правої руки з погрожувальним жестом вчительки, кивками голови, рухами всього тіла, що робить образу і погрозу більш експресивними.

Отже, ми бачимо, що дискурсивний фрагмент із такою критикою-образом за сценарієм "КРАСИВА ОБГОРТКА vs. КІТ У МІШКУ" будується на імпліцитній антитезі "зовнішня привабливість" vs. "внутрішня порожнеча", синтаксичною основою якого є почергова зміна дейктичних векторів в адресантно-адресатній площині: прямий вектор – образа В. Зеленського, який є пустим вмістищем для використання іншими людьми [Ви не кот в мішку [права рука рухається вгору-вниз, вказуючи на Зеленського] **Ви ... мішок...**], опосередкований вектор – образа колишніх партнерів по бізнесу В. Зеленського [**а у вашому мішку... сьогодні... чорти і коти...** включаючи олігархів, колишніх регіоналів].

3.2.3.4. Деструктивна тактика "критика-розгром" (нім. *Verriss*) спрямована на завдання ідейної поразки опонента, доводячи в різкій, знищувальній (часто емоційній) формі помилковість його поглядів і переконань. Розгром як руйнівний тип політичної критики формулюється опонентами із засобами іронії або полеміки, при цьому основний акцент робиться на предмет дискусії, що вважається провальним або зазнавшим краху у суттєвих частинах його виконання та цілях.

У наведеному далі фрагменті (13) загальних дебатів у Бундестазі лідер парламентської групи від німецької праворадикальної партії АдН Аліс Вайдель різко розкритикувала інші партії в Бундестазі за сумнівні пожертви з-за кордону. Зокрема прямому засудженню Аліс Вайдель піддає Ліву партію Німеччини за мільярдні рахунки і експлікує критику в межах сценарію "СКЛЯНИЙ БУДИНОК/*GLASHAUS*" у двох адресантно-адресатних площинах із різним дейктичним вектором – пряму критику-розгром присутніх депутатів від Лівой партії Німеччини за чорну касу і самокритику за неправильну поведінку самої АдН у партійних пожертвуваннях:

(13) <...Alice Weidel_1_ 21_11_2018 <https://www.youtube.com/watch?v=yiLA8P8ECQE> Geben Sie erst mal Rechenschaft über das Milliardenvermögen, das Ihre Partei, als sie noch **SED** hieß, in **jahrzehntelanger Diktatur** angehäuft hat!...Jetzt haben Sie die **Heulerei**. Ins Ausland verschoben [*перераховує правую рукою*], in Unternehmen geparkt, als Darlehen an einzelne Funktionäre verteilt [*багатократні імпульсивні рухи правої руки*] – das muss man sich einmal vorstellen! –, ein hoher [*о-рух*] Millionenbetrag davon ist immer noch **verschwunden** – Geld, das von Rechts wegen dem Bürger zusteht und nicht der Partei, die ihn all die Jahre unterdrückt hat. Ja [*кивок головою*], **wir haben Fehler gemacht**. Wir haben es erkannt und reagiert, zurückgezahlt – weit **vor** dem absolut inszenierten Medienskandal [*о-рух*] [*практично переходить на крик*]. **Moralische Vorhaltungen** müssen wir uns hier von Ihnen überhaupt nicht machen lassen [*багатократні вточнюючи жести правої руки із вказівним пальцем*], am wenigsten **von IHNEN**, sehr geehrte Damen und Herren. Und kommen Sie raus aus Ihren **GLASHäusern** [*акцентуючий рух правої руки з кулаком, різко у напрямку до публіки*], und **hören Sie auf, mit Steinen zu werfen, die Sie nachher selber treffen! Machen Sie endlich Politik für unser Land und für die Bürger, und machen Sie nicht permanent Politik für sich selber!** Die Bürger in diesem Land haben es verdient [*б'є аркушами доповіді по кафедрі*]. Vielen Dank....> (Generaldebatte im Bundestag: Rede von Alice Weidel, 21.11.2018).

Деструктивна тактика критики-розгрому реалізується Аліс Вайдель за рахунок трьох комунікативних ходів, які спрямовано на експлікацію ідейної поразки німецьких Лівих, помилковості їхніх поглядів і переконань:

1) експліцитного *перерахування помилок* депутатів від Лівої партії з використанням усічених (еліптованих) форм минулого складного доконаного часу *Perfekt*: 1) *Ins Ausland verschoben* (укр. вивезли (гроші) закордон), 2) *in Unternehmen gePARKT* (укр. "запаркували" (гроші) в компаніях", "*Geld parken*" = "тимчасово вклали кудись гроші з метою їх сховати або отримати додатковий прибуток"), 3) *als Darlehen an einzelne Funktionäre verteilt* (укр. розподілили (гроші) як позики серед окремих чиновників");

2) імпліцитного *звинувачення* депутатів від Лівої партії в тому, що вони првласнили гроші і невідомо куди витратили через експлікат *verschwinden/* зникати ("*ein HOher Millionenbetrag davon ist immer noch verschwunden* (укр. "багато мільйонів із них (грошей) зникло");

3) експліцитного *приниження* Лівої партії через а) використання оцінної лексики, коли чує реакцію депутатів від Лівої партії ("*Jetzt haben Sie die Heulerei*" / А тепер я чую **Ваше виття**"), б) прямої вказівки на історичні

зв'язки Лівої партії ФРН із колишньої НДР ("*als sie noch SED hieß* / коли ще вона називалась СЄПН") та в) порівняння з диктатурою ("*jahrzehntelange Diktatur*/десятиліття диктатури") й довголітнім пригнічуванням німецького громадянина (*Geld, das von Rechts wegen dem Bürger zusteht und nicht der Partei, die ihn all die Jahre unterdrückt hat* / Гроші, які по праву належать громадянину, а не партії, яка його **пригнічувала** впродовж багатьох років).

Разом із прямою критикою опонента Аліс Вайдель змінює дейктичний вектор і визнає свої помилки від імені партії АдН за допомогою інклюзивного "*wir/ми*" → *Ja* [голова], ***wir haben Fehler gemacht*** і реалізує самокритику через тактику *визнання помилок* у конструктивному напрямку: "*Wir haben es erkannt und reagiert, zurückgezahlt* / Ми це впізнали і відреагували, відплатили), дистанціюючись від медійних провокацій (*weit vor dem absolut inszenierten Medienskandal* / задовго до абсолютно влаштованого скандалу із ЗМІ) [практично переходить на крик].

При цьому Аліс Вайдель у межах критичного блоку використовує тактику заклику, яка є сильною (фінальною) крапкою всього її виступу: "*Kommen Sie raus aus Ihren Glashäusern, und hören Sie auf, mit Steinen zu werfen, die Sie nachher selber treffen!*". Аліс Вайдель імпліцитно критикує депутатів від Лівої партії за їх небездоганність і водночас постійне прагнення шукати недоліки у праворадикалів. Політик обіграє відому німецьку приказку "*wer im Glashaus sitzt, soll nicht mit Steinen werfen*", у якій імпліковано докір: "**man soll anderen nicht Fehler vorwerfen, die man selbst macht oder hat**" = "хто сам небездоганний, не повинен шукати недоліки в інших" [307].

У наведеному фрагменті тактики критики-розгрому аудиторі фіксують шість тональних емфаз, які відображаються зміною висоти тону (англ. *pitch accent*) на експлікатах критики у діапазоні від F_{min} 270 Гц до F_{max} 420 Гц, а саме: 1) "*Ja, wir haben **Fehler gemacht***" (372 Гц); 2) "*wir haben es erkannt und reagiert, zurückgezahlt weit vor dem absolut inszenierten **ME**dienskandal*" (378 Гц), 3) "***moRALische Vorhaltungen*** (438 Гц) *müssen wir uns hier von Ihnen überhaupt nicht machen lassen*" [багатократні уточнюючі жести правої руки

із вказівним пальцем]; 4) "am wenigsten von **IHNEN** (621 Гц), sehr geehrte Damen und Herren"; 5) "und kommen Sie raus aus Ihren **GLASHäusern**" (374 Гц) [акцентуючий рух правої руки з кулаком, різко у напрямку до публіки]; 6) "hören Sie auf, mit Steinen zu werfen, die Sie nachher selber **TREFFen** (284 Гц)". Показник діапазону між мінімальним і максимальним значеннями частоти основного тону дорівнює $F\Delta$ 150 Гц і свідчить про активну тональну емфазу критики-розгрому Аліс Вайдель (див. рис. 3.19.).

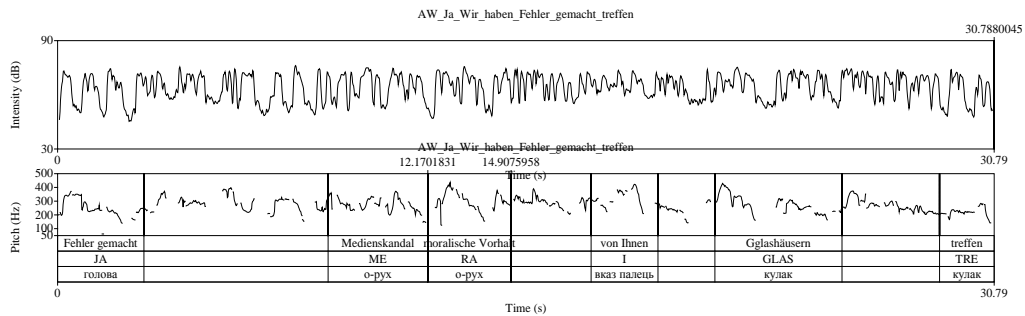

Рис. 3.19. Інтонограма критичного дискурс-фрагмента тактики "критика-розгром" (Аліс Вайдель, AW_21112018_00_01.18, виступ у Бундестазі 22.11. 2018 р.)

Аудіовізуальний аналіз критичного дискурс-фрагмента деструктивного розгрому також показав, що Аліс Вайдель супроводжує імпульсивними рухами рук інші ділянки мовлення, які не є прямими експлікатами критики, а саме: 1) *Ins AUSLand verschoben* [вказівний палець вбік], 2) *in Unternehmen gePARKT* [вказівний палець вверх], 3) *als DARlehen an einzelne FunktioNÄre verteilt* [рухи долоні всередину, які акцентують 14-кратно кожний склад у фразі "Dar-leh-en-an-ein-zel-ne-Funk-ti-o-nä-re-ver-teilt"], 4) *ein HOher Millionenbetrag davon ist immer noch verschwunden* [о-рух], 5) *KOMmen Sie raus aus Ihren GLASHäusern* [кулак], 6) *nicht PERmanent Politik für sich selber* [аркушами паперу стукає по трибуні] (див. рис. 3.20).

(1) Ins AUS land verschoben	(2) in Unternehmen ge PARKT [t= 134 ms]	(3) als DAR lehen an einzelne Funktio NÄ re verteilt	(4) ein HO her Millionenbetrag davon ist [t=137ms] immer noch verschwunden	(5) KOM men Sie raus aus Ihren Glashäusern	(6) nicht PER manent Politik für sich selber

*Рис. 3.20. Мовленнєвосупроводжувальні рухи німецького політика Аліс Вайдель у дискурс-фрагменті тактики "критика-розгром"
(виступ у Бундестазі 22.11. 2018 р.)*

Додаткове експресивне виділення "знищувальних" ділянок критики в аналізованому дискурс-фрагменті критики-розгрому Аліс Вайдель створює за рахунок чіткішої артикуляції одиниць сегментного рівня, а саме, 1) сильної аспіративності зімкнено-проривного приголосного [t] в ан-, ін- та ауслаутній позиції, наприклад, *in Unternehmen geparkt* [t = 134 мсек], *nicht der Partei* [t = 127 мсек], *ein hoher Millionenbetrag davon* [t = 137 мсек] *immer noch verschwunden*, *unterdrückt hat* [t = 191 мсек], *Fehler gemacht* [t = 153 мсек], *es erkannt* [t = 309 мсек], *und reagiert* [t = 143 мсек], *weit vor* [t = 209 мсек], *nachher selber treffen* [t = 134 мсек] та перебільшеної довготи голосних у головнонаголошеному складі в умовах динамічної емпізи, наприклад, *(in Unternehmen) gepaaarkt* [a_в = 267 мсек], *(einzelne) Funktionäääre* [ε: = 342 мсек], *zurückgezaaahlt* [a: = 342 мсек], *ein hooohher (Millionenbetrag)* [o:v: = 342 мсек], *moraaalische (Vorhaltungen)* [a: = 229 мсек], *(von) iühhnen*, [i: = 342 ms], *kooommen* [ɔ=205 ms], *Glaaashäusern* [a: =224 мсек] тощо.

Далі розглянемо дейктичні вектори тактики критики-розгрому, які визначають стратегічний план деструктивної критики українського політика Ірини Фаріон у передвиборчому медійному дискурсі за сценарієм "ПОЛІТИЧНА КАТАСТРОФА". У наведеному дискурс-фрагменті (14), який виокремлено із ток-шоу "На межі вибору", Ірина Фаріон реалізує стратегію деструктивної критики кандидата в президенти В. Зеленського, який у відеозверненні після першого туру президентських виборів 2019 року

подякував російською мовою своїм виборцям і команді, у двох адресантно-адресатних площинах із різним дейктичним вектором – *непряму критику* Володимира Зеленського (англ. *face-to-side-criticism*), якого під час шоу немає в студії, але відеоуривок його промови демонструється учасникам шоу в записі, *опосередковану критику* українського народу і суспільства за його політичну амбівалентність і підтримку російськомовного В. Зеленського на виборах (англ. *face-to-back-criticism*):

(14) <...Ірина Фаріон _02_04_19 ІФ_02_04_19 Я вважаю, що це політична **катастрофа**... Я вважаю, що це **криза державності**... Я вважаю, що оголошену війну в середині країни **через цього політичного Квазіmodo**... Це **політичне страховисько**. Це плата українцям за їхню постійну амбівалентність починаючи від 2014 року. Коли суспільство робить **неправильний вибір** відразу після Майдану, то далі **котиться торба з горба** і збиває все з ніг <...>_А ви можете перекласти, що **воно** верзло? [*права рука піднялася вгору, вказуючи на Зеленського, кисть руки в формі відкритої долоні, жест синхронізується з займенником середнього роду ВОНО, яке І. Фаріон використовує для позначення В. Зеленського в 3 особі замість ВІН*] [*переривають: Пані Ірино, майбутній потенційний президент спілкується російською*] Ви можете перекласти? Sorry, I don't understand... що **воно** верзло... **Воно** у українській державі живе, **воно** вивчило державну мову? **Його** за грати треба садити вже сьогодні, не допускаючи до другого туру. **Воно** гвалтує мову на очах у всієї країни. **Воно** гвалтує тих, хто сьогодні захищають нас там, на нульовій позиції. Ми завдяки тим солдатам тут сидимо в залі. А **воно** блює до мене мовою Путіна. Та це **катастрофа**! [*знижує плечима*]...> (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7vfJ3BChOYQ&frags=pl%2Cwn>).

Деструктивну критику Володимира Зеленського Ірина Фаріон реалізує у формі розгрому, який полягає в експлікації його *ідейної поразки* і виконується сімома *тактиками знеособлення* В. Зеленського через використання вказівного займенника середнього роду "це" 1) "оголошену війну в середині країни *через цього* політичного Квазіmodo", 2) "*це* політичне страховисько" та анафоричного особового займенника середнього роду "воно" разом із грубою оцінною лексикою 3) "Sorry, I don't understand, що *воно* верзло?", 4) "*воно* у українській державі живе, *воно* вивчило державну мову? 5) "*воно* гвалтує мову на очах у всієї країни", 6) "*воно* гвалтує тих, хто сьогодні захищають нас там, на нульовій позиції", 7) "*воно* блює до мене мовою Путіна. Таке знеособлення кандидата в президенти країни в критичних тактиках І. Фаріон свідчить про її

принизливе ставлення до В. Зеленського і є також лексичним експлікатом розгромної критики [24, с. 70].

До лексичних маркерів експліцитної критики відносяться також пейоративи, які І. Фаріон традиційно [252, с. 96] використовує у своїх критичних тактиках для руйнування позитивного іміджу політичного опонента, зокрема В. Зеленського як потворного політика (метафоричний перенос "Квазімодо"), який говорить нісенітницю, дурницю ("верзти"), знущається над українською мовою (метафоричний перенос "гвалтує мову", "блює мовою"). Для підкреслення свого негативного ставлення до російської мови В. Зеленського та його статусу як *чужинця* Ірина Фаріон просить перекласти його слова і навмисно переходить на англійську мову, щоб сформулювати фразу "вибачаюсь, я не розумію"/ "Sorry, I don't understand". Імпліцитна антитеза СВІЙ (українська мова, українська держава, Ірина Фіріон) *vs.* ЧУЖИЙ (російська мова, криза державності, катастрофа).

Ми бачимо, що на відміну від Аліс Вайдель, яка безпосередньо звертається до об'єкта критики за допомогою особового займенника ("Ви/Sie"), за титулом ("*Frau Bundeskanzlerin*") або складного звертання-кліше, де першу частину становить прикметник *liebe(-er)*, *geehrte(-er)*, а другу – адресант ("*Liebe Frau Merkel*"), І. Фаріон використовує займенники "іх", "вони", "воно", щоб відокремити себе від об'єкта критики. При цьому І. Фаріон вказує на об'єкт критики, здійнявши праву руку у відкритій долоні. Рухи І. Фаріон мають імпульсивний характер, тому у глядача складається враження, що вона ніби трясеться від обурення.

Під час аудиторського аналізу у наведеному критичному дискурс-фрагменті українського політика І. Фаріон було зафіксовано сім динамічних емфаз, які пов'язані з вербальними експлікатами розгрому і реалізуються за рахунок підвищення динамічних показників від мінімального показника I_{\min} 31,9 dB до пікових максимумів на рівні I_{\max} 78,6 dB на таких ділянках мовлення: 1) що воно вер**З**ЛО (76,6 dB) 2) [I don't under**STAND** (77,6 dB), 3) [воно **В**И**В**чило державну мову? (77,3 dB)], 4) [його за **Г**РАти (77,2 dB) треба

садити], 5) [Воно гвалТУЄ (76,7 dB) мову на очах у всієї країни], 6) [А воно БЛЮЄ (77,7 dB) до мене мовою Путіна], 7) [Та ЦЕ (77,1 dB) катастрофа!]. Динамічний діапазон критичного дискурс-фрагмента дуже широкий і дорівнює ІД 46,7 dB, що свідчить про сильну динамічну емпативність мовлення І. Фаріон і відповідає типу тактики "розгром" (див. рис. 3.21).

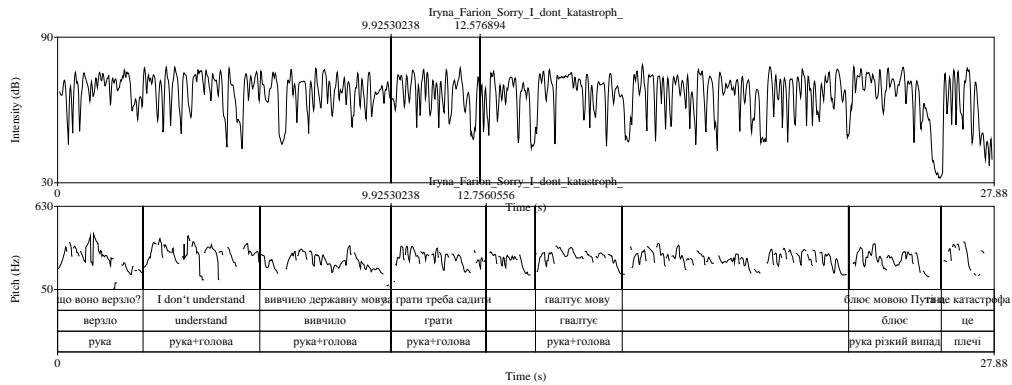

Рис. 3.21. Інтонограма критичного дискурс-фрагмента тактики "критика-розгром" (Ірини Фаріон, ток-шоу "На межі вибору", 02.04.2019 р.)

Аудіовізуальний аналіз критичного дискурс-фрагмента деструктивного розгрому показав, що Ірина Фаріон супроводжує відрізки мовлення імпульсивними рухами руки та голови, які по черзі "вказують" на адресанта (Ірину Фаріон) та адресата (Володимира Зеленського) критики і не пов'язані з суто вербальними експлікатами критики, як ми бачимо у випадках із динамічною емпазою: [1) що **ВОНО** [правою рукою показує на Зеленського] верзло (76,6 dB)] 2) [**І** [правою рукою показує на себе] don't understand (77,6 dB], 3) [**ВОНО** [правою рукою показує на Зеленського] **вивчило** державну мову? (77,3 dB)], 4) [**ЙОГО** [правою рукою показує на Зеленського] за **грати** (77,2 dB) треба садити], 5) [**ВОНО** [правою рукою показує на Зеленського] гвалтує (76,7 dB) мову на очах у всієї країни], 6) [А **ВОНО** [різко викидає праву руку в бік Зеленського] **блює** (77,7 dB) до мене мовою Путіна], 7) [Та **ЦЕ** [плечі] (77,1 dB) катастрофа!]. Така імпульсивність проявляється у великій кількості рухів руки за одиницю часу (за 1 хвилину 08 секунд кількість імпульсивних рухів правої руки дорівнює 17 разів), тобто практично кожен

склад критичного висловлювання, що посилює розгромний характер критики (див. рис. 3.22).

(1) що воно верзло?	(2) I don't understand	(3) воно вивчило державну мову	(4) його за грати треба садити	(5) воно гвалтує мову	(6) а воно блює мовою Путіна	(7) Та це катастрофа
						

Рис. 3.22. Мовленнєвосупроводжувальні рухи українського політика Ірини Фаріон у дискурс-фрагменті тактики "критика-розгром" (ток-шоу "На межі вибору", 02.04.2019 р.)

Отже, в умовах дискурсивного сценарію "ПОЛІТИЧНА КАТАСТРОФА" реалізується деструктивна стратегія критики (Ірини Фаріон vs. Володимир Зеленський), яка вирішується тактиками образи і звинувачення. Контрастною рисою українського критичного стратегування є активне використання українськими політиками пейоративів, які важко уявити собі в німецькому публічному політичному спілкуванні у критичній площині. При цьому німецькі опозиційні політики експліцитно та прямо називають об'єкт критики, безпосередньо звертаючись до нього [51, с. 36].

3.2.4 Спільні і відмінні риси паравербальних характеристик стратегій і тактик критики у політичному дискурсі Німеччини й України.

Інструментальний аналіз просодичних характеристик стратегій і тактик критики в електоральних промовах німецьких та українських політиків показав певні відношення збігів і розбіжностей у двох мовних групах, які визначаються типом стратегії – конструктивна або деструктивна критика, та відповідними тактиками, які їх реалізують: конструктивна критика – тактики обговорення, розбір помилок, аналіз причин помилок, деструктивна критика – тактики докору, засудження, образи, розгрому.

Так, у *німецькому* політичному дискурсі конструктивна критика через **тактику обговорення** визначується малими показниками тонального (FΔ 89 Гц) та динамічного (IΔ 5 дБ) діапазонів, повільним темпом вимовляння (180 склад/мсек) із слабкими емоціями, мовленнєвосупроводжувальними кивками голови на проміментних ділянках критики. В *українському* політичному дискурсі конструктивна тактика обговорення визначується великими показниками тонального (FΔ 185 Гц) та динамічного (IΔ 47 дБ) діапазонів, прискореним темпом вимовляння (232 склад/мсек) із сильними тональними та динамічними емоціями, мовленнєвосупроводжувальними кивками голови, різкими напівобертами у бік об'єкта критики, вказівними жестами, підскоками на вербальних експлікатах критики.

У свою чергу, конструктивна критика через **тактику розбору помилок** у *німецькому* політичному дискурсі визначується високими показниками тонального (FΔ 238 Гц) та динамічного (IΔ 29,4 дБ) діапазонів, повільним темпом вимовляння (210 склад/мсек) із сильними тонально-динамічними емоціями, мовленнєвосупроводжувальними рухами рук, голови та поворотів тіла до об'єкта критики. В *українському* політичному дискурсі конструктивна критика через тактику розбору помилок визначується великими показниками тонального (FΔ 187 Гц) та середніми показниками динамічного (IΔ 21 дБ) діапазонів, швидким темпом вимовляння (255 склад/мсек) із сильними тональними та динамічними емоціями, мовленнєвосупроводжувальними кивками голови, правої руки із вказівним пальцем на проміментних ділянках критичного дискурс-фрагмента.

Фрагменти конструктивної критики із тактикою **аналіз причин помилок** у *німецькому* політичному дискурсі визначаються низькими показниками тонального (FΔ 61 Гц) та динамічного (IΔ 8 дБ) діапазонів, повільним темпом вимовляння (160 склад/мсек) із слабкими тонально-динамічними емоціями, мовленнєвосупроводжувальними рухами лівої руки і ритмічними кивками голови, які акцентують конотативні компоненти критики, а не її вербальні експлікати. В *українському* політичному дискурсі

конструктивна критика через тактику аналіз причин помилок характеризується низькими показниками тонального (FΔ 130 Гц) та високими динамічного (ІΔ 37 дБ) діапазонів, уповільненим темпом вимовляння (190 склад/мсек) із великою паузальною насиченістю (К 1.24), мовленнєвосупроводжувальними кивками головою, двома руками, долоні яких сформовано в кулаки, вказівними жестами в бік об'єкта критики (див. табл. 3.5.).

Таблиця 3.5

**Просодичні засоби акцентуації *конструктивної* критики
у політичних дебатах німецьких та українських політиків**

Параметри Тактики	Середня тривалість критичного дискурс- фрагмента (сек)	Середньопauзальн а міжсинтагмена тривалість (t сер, мсек/ безпаузальний K=1)	Темп вимовляння критичних висловлювань (склад/мсек)	F max (Гц)	I max (дБ)	FΔ (Гц)	ІΔ (дБ)
+1 обговорення (нім.)	41	140 (К 1, 01)	180	277	70	89	5
+2 розбір помилок (нім.)	29	255 (К 1,09)	210	362	76,9	238	29
+3 аналіз причин помилок (нім.)	30	151 (1, 02)	160	254	73	61	8
+1 обговорення (укр.)	48	410 (К 1, 10)	232	351 Гц	78 дБ	185 Гц	47 дБ
+2 розбір помилок (укр.)	45	220 (К 1.06)	273	322 Гц	72 дБ	187 Гц	21 dB
+3 аналіз причин помилок (укр.)	62	620 (К 1.24)	190	266 Гц	72 дБ	130 Гц	37 дБ

Деструктивна стратегія критики через **тактику докору** визначувана в *німецькому* політичному дискурсі малими показниками тонального (FΔ 60 Гц) та динамічного (ІΔ 6 дБ) діапазонів, швидким темпом вимовляння (180 склад/мсек) із слабкими еміфазми, які акцентуються активними

мовленнєвосупроводжувальними рухами лівої, правої або обох рук. В *українському* політичному дискурсі деструктивна тактика докору характеризується великими показниками тонального (F Δ 197 Гц) та низькими динамічного (I Δ 10 дБ) діапазонів, швидким темпом вимовляння (232 склад/мсек) із сильними тональними та динамічними емоціями, мовленнєвосупроводжувальними змахами правою рукою до об'єкта критики, двох рук, долоні яких сформовано в кулаки, які акцентують вербальні експлікати докору.

У свою чергу, деструктивна критика через **тактику засудження** визначується в *німецькому* політичному дискурсі високими показниками тонального (F Δ 108 Гц) та низькими динамічного (I Δ 7 дБ) діапазонів, швидким темпом вимовляння (230 склад/мсек) із сильними тональними емоціями, які акцентуються імпульсивними мовленнєвосупроводжувальними рухами голови, рук, усього тіла й активною мімікою. В *українському* політичному дискурсі деструктивна критика через тактику засудження визначується великими показниками тонального (F Δ 180 Гц) та малими показниками динамічного (I Δ 10 дБ) діапазонів, уповільненим темпом вимовляння (180 склад/мсек) із великою паузальною насиченістю (K 1.30), сильними тональними емоціями, які увиразнюються мовленнєвосупроводжувальними рухами рук, голови та нахилами тіла, які акцентують ділянки мовлення, що не є вербальними експлікатами засудження.

Деструктивна стратегія критики через **тактику образи** визначується в *німецькому* політичному дискурсі високими показниками тонального (F Δ 143 Гц) та низькими динамічного (I Δ 6 дБ) діапазонів, швидким темпом вимовляння (215 склад/мсек) із сильними тональними емоціями, які акцентуються активними рухами рук, кивками голови, різкими поворотами у бік об'єкта критики, нахилами тіла й усмішками. В *українському* політичному дискурсі деструктивна стратегія критики через тактику образи визначується великими показниками тонального (F Δ 180 Гц) та малими показниками динамічного (I Δ 10 дБ) діапазонів, прискореним темпом вимовляння

(210 склад/мсек), сильними тонально-динамічними емпіазами на експлікатах образи, які супроводжуються акцентувальними жєстами правої руки із погрожувальним жєстом вчительки, кивками голови, рухами всього тіла.

Один із різновидів тактик деструктивної критики – **розгром** визначуваний у *німецькому* політичному дискурсі високими показниками тонального (FΔ 150 Гц) та низькими динамічного (IΔ 10 дБ) діапазонів, швидким темпом вимовляння (210 склад/мсек) із сильними тональними емпіазами, які акцентуються імпульсивними рухами рук і характеризуються сильною аспіративністю зімкнено-проривного приголосного [t] у всіх позиціях у слові. В *українському* політичному дискурсі деструктивна критика через тактику розгрому також визначувана великими показниками тонального (FΔ 110 Гц) та динамічного (IΔ 46 дБ) діапазонів, повільним темпом вимовляння (210 склад/мсек), сильними тонально-динамічними емпіазами, які супроводжуються імпульсивними рухами руки та голови з указуванням на об'єкт критики (див. табл.3.6).

Таблиця 3.6.

**Просодичні засоби акцентуації деструктивної критики
у політичних дебатах німецьких та українських політиків**

Параметри Тактики	Середня тривалість критичного дискурс- фрагмента (сек)	Середньопаузальна міжсинтагмена тривалість (t сер, мсек/ безпаузальний K=1)	Темп вимовляння критичних висловлювань (склад/мсек)	F max (Гц)	I max (дБ)	FΔ (Гц)	IΔ (дБ)
-1 докір (нім.)	11,5	138 (K 1, 01)	220	225	72	60	6
-2 засудження (нім.)	43	148 (K 1, 02)	230	260	73	108	7
-3 образа (нім.)	32	136(K 1, 01)	215	296	72	143	6
-4 розгром (нім.)	30	250 (K 1,08)	210	420	75	150	10
-1 докір (укр.)	6	620 (K 1, 28)	185	325	72	197	10

Параметри Тактики	Середня тривалість критичного дискурс- фрагмента (сек)	Середньопаузальна міжсинтагмена тривалість (t сер, мсек/ безпаузальний K=1)	Темп вимовляння критичних висловлювань (склад/мсек)	F max (Гц)	I max (дБ)	FΔ (Гц)	IΔ (дБ)
-2 засудження (укр.)	36	640 (K 1, 30)	180	300	72	180	10
-3 образа (укр.)	49	150 (K 1, 02)	210	357	74	81	9
-4 розгром (укр.)	27	159 (1, 03)	180	380	78	110	46

Аудіовізуальний аналіз електоральних дебатів німецьких (Ангела Меркель & Мартін Шульц) і українських (Володимир Зеленський & Петро Порошенко) політиків дозволив виділити також такі *спільні* для обох груп політиків жести, які супроводжують критику: 1) рухи рук (правої, лівої, обох), 2) рухи голови (вгору-вниз, вліво-вправо, в бік опонента), 3) рухи тіла (нахили вперед/назад, розвороти в бік опонента), 4) мімічні рухи (усмішка), 5) проксемічні рухи (відхід від трибуни, підхід до опонента, підстрибування).

Частотність вживання кінесичних засобів акцентуації критики у дебатах розподілилися так в українському політичному дискурсі: рухи рук (62,8 %), руху тіла (16,6 %), руху голови (10,3 %), мімічні рухи (7,7 %), проксемічні рухи (2,6 %) (для В. Зеленського); рухи рук (70,3 %), рухи тіла (20,8 %), рухи голови (6,9 %), проксемічні рухи (2%), мімічні рухи (0 %) (для П. Порошенка); німецькому політичному дискурсі: рухи голови (74,7 %), рухи рук (14,8 %), мімічні рухи (6,3 %), рухи тіла (4,2 %), проксемічні рухи (0 %) (для А. Меркель); рухи рук (51,3 %), рухи голови (35,5 %), рухи тіла (9,9 %), мімічні рухи (3,3 %), проксемічні рухи (0 %) (для М. Шульца) (див. табл. 3.7):

Таблиця 3.7.

**Частотність уживання кінесичних засобів акцентуації критики у
політичних дебатах німецьких та українських політиків**

№	Політик Тип руху	А. Меркель	М. Шульц	П. Порошенко	В. Зеленський
1	Рухи голови	74,7%	35,5%	6,9%	10,3%
2	Рухи рук	14,8%	51,3%	70,3%	62,8%
3	Рухи тіла	4,2%	9,9%	20,8%	16,6%
4	Мімічні рухи	6,3%	3,3%	0%	7,7%
5	Проксемічні рухи	0%	0%	2%	2,6%

Мовленнєвосупроводжувальні жести правої або лівої руки, що вказує на об'єкт критики, в електоральних дебатах німецьких і українських політиків характеризується контрастною специфікою. Так, українські політики при вказівці на об'єкт критики активно використовують імпульсивні жести правої або лівої руки з конфігурацією кисті у кулак із вказівним пальцем (71,2 %), рідше відкриту долоню (28,8 %), тоді як німецькі політики вказують на опонента кивками/поворотами голови (86,6 %) або рукою із відкритою долонею (13,4 %) [276, с. 100]..

Отримані дані свідчать про те, що жести, які використовують українські політики для супроводу вербальних експлікатів критики, є більш імпульсивними, причому основний жест вказує на об'єкт критики, тобто на опонента. З боку німецьких політиків жести критики насправді акцентують ключові слова тем, які обговорюються та критикуються, і характеризують цих політиків як більш чемних та стриманих.

Отже, інструментальний аналіз просодичних і мовленнєвосупроводжувальних жестів, які акцентують критику в мовленні німецьких та українських політиків, дозволяє зробити такі висновки. Просодична та жестова акцентуація в критичному дискурс-фрагменті, підпорядкованому певній тактиці, робиться здебільшого на семантично незалежних одиницях – вербальних експлікатах критики (наприклад, нім. *"falsche Prioritäten"*, *"bedenkenlos"*, *"nicht ohne Schaden"*, *"den Fehler gemacht haben"* / укр. "не відповідає", "головна помилка",) "незаконно", "поразка") та

власному імені або титулі, яке позначає об'єкт критики (*Frau Bundeskanzlerin, Herr Schulz*, пане Володимире, Петре Олексійовичу).

У той же час, можна виділити слова, семантично залежні (числівники, займенники, прислівники, сполучники), які не є суто маркерами критики, але вони вказують на причину або обставини помилки і є семантично важливими для адресанта критичних тверджень (наприклад, нім. "nicht vorher", "dafür rennen Sie", "Sie betreiben weiterhin", "dazugelernt hat / укр. "бо існує два Порошенка", "і це так", "чомусь всі ці досягнення").

Виконаний кореляційний аналіз свідчить про незалежність жестового виділення від частиномовної приналежності лексичних експлікатів критики у двох мовах (коефіцієнт кореляції Пірсона $r = 0,25$), але ми спостерігаємо високу кореляцію між використанням українськими політиками вказівних жестів та об'єктом критики за допомогою здебільшого правої руки з указівним пальцем або відкритою долонею (коефіцієнт кореляції Пірсона $r = 0,75$).

Зведені дані інструментального аналізу просодичних і кінесичних характеристик критичних виступів німецьких і українських політиків представлено у Додатку Е.

Висновки до Розділу 3

1. Виконане двобічне зіставлення дозволило зробити висновок про те, що існує ряд спільних і відмінних рис у вербальній (лексико-синтаксичній) і паравербальній (просодико-кінесичній) організації стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини і України. Зіставлення стратегій і тактик критики на вербальному рівні дозволило встановити відношення *конгруентних еквівалентів* у вираженні *експліцитної критики* в політичному дискурсі Німеччини й України, які простежуються у спільних вербальних експлікатах прямого вказування на помилки опонента або свої за допомогою лексики *Fehler/помилка*. Відношення *повних аналогій* вираження *імпліцитних смислів* критики в політичних дискурсах Німеччини й України по'язані з використанням стилістичних фігур анафоричних повторів, антитези і

риторичних запитань, які за своєю функцією є *синтаксичними носіями* імпліцитних смислів критики у двох мовах і входять в універсальний набір риторичних стратегій, які відповідають за ефективну дію на адресата в політичному дискурсі.

2. *Мовні контрасти* пов'язуються із етноспецифічними українськими концептами і відбиваються в експлікації українськими політиками критичної оцінки за допомогою лексики *поразка*. Контрастною рисою українського політичного критицизму є використання політиками негативних виразів у формі пейоративів, жаргонної та оцінної лексики з метою дискредитувати або зруйнувати політичний імідж опонента і приписування йому ознаки "нечесний" через експлікати "дурити", "брехати", "красти".

3. Контрастною рисою експлікації критичної оцінки в промових політичних діячів Німеччини є використання крім суто лексичних експлікатів також *морфологічних маркерів*, які представлено широким колом префіксально-суфіксальних засобів (*fehl, un-, dis-, miss-, ver-, wider-, aus-, vor-.-los, -widrig*) і які слугують для вираження негативної оцінки в німецькому політичному дискурсі. Специфіка німецького політичного критисайзингу визначається також зверненням німецьких політиків-мовців до прецедентних дисфемізмів націонал-соціалістичного періоду історії Німеччини, які у вигляді NS-докорів використовуються для жорстокої критики і публічної дискредитації позиції, програми або дії політичних опонентів.

4. Відношення мовних контрастів простежуються на рівні стратегій *імпліцитної* критики, яка визначається етноспецифічними умовами імплікації критичних смислів у німецькій та українській мовах та традиціями політичної риторики у двох країнах. Імпліцитні смисли критики в *німецькому* політичному дискурсі визначаються партійною приналежністю мовця: праворадикальні політики використовують мовні зображення із концептуальних зон катастрофи та краху Німеччини, тоді як політики соціал-демократичного руху у своїх імпліцитних критичних змістах використовують метафори зі сфер соціальної справедливості і рівноправ'я.

В українському політичному дискурсі контрастним засобом експлікації імпліцитних смислів критики опонента є використання політиками фразеологічних зворотів, які додають критичному стратегуванню українського колориту та використання епітетів у критицизмі українських жінок-політиків, що свідчить про їх більшу емоційність та експресивність порівняно з німецькими жінками-політиками.

5. Зіставлення конструктивних тактик критики в електоральних дебатах політиків Німеччини й України свідчить про те, що відмінною конструктивною тактикою критики для німецьких політиків є розбір помилок (18,7 %), що значно перевищує використання такої ж тактики українськими політиками (7,1 %). Зіставлення деструктивних тактик критики в електоральних дебатах політиків Німеччини й України показало, що відмінними в українському політичному дискурсі є деструктивні тактики засудження (25,3 %) та образи (11,1 %). У німецькому ж політичному дискурсі найактивніше використовується тактика критики у формі докору (31,9 %).

6. Зіставлення паравербальних засобів оформлення критики у політичному дискурсі Німеччини та України дозволило дійти висновку, що в електоральних дебатах німецьких і українських політиків мовленнєвосупроводжувальні жести правої або лівої руки, яка вказує на об'єкт критики, характеризується контрастною специфікою: українські політики при вказівці на об'єкт критики активно використовують імпульсивні жести правої або лівої руки з конфігурацією кисті у кулак із вказівним пальцем, а також нахили усім тілом та підскакування, тоді як німецькі політики вказують на опонента кивками/поворотами голови або рукою із відкритою долонею. Контрастним маркером жестового супроводу вербальних експлікатів критики українських політиків є їх значна імпульсивність, тоді як німецькі політики мають більш спокійний паравербальний апарат і акцентують переважно ключові слова тем, які обговорюються та критикуються під час дебатів.

7. Контрасти простежуються і в просодичному оформленні критичних відрізків мовлення, які пов'язуються із характером тонально-динамічних

емфаз і паузації. Так, українські політики реалізують тактики деструктивної критики засудження й образи на високому тональному та динамічному рівнях, що додає критицизму експресивності і перцептивно сприймається як надривний крик. Німецькі політики праворадикального руху також реалізують чисельні тонально-динамічні емфазы, але переважно в межах деструктивного розгрому, тоді як інші політики орієнтуються у своїх критичних тактиках більш не семантичну завантаженість, чим на тонально-динамічне виділення.

8. В рамках інструментально-фонетичного аналізу був зроблений висновок про те, що просодична та жестова акцентуація вербальних експлікатів критики і в українському, і в німецькому політичному дискурсах має *спільний* характер і робиться як на семантично незалежних одиницях (власних іменах, іменниках, прикметниках та ін.), так і семантично залежних (числівниках, займенниках, прислівниках, сполучниках), які не є суто маркерами критики, але вони вказують на причину або обставини помилки. Таке спостереження свідчить про автономність просодичних та кінесичних засобів оформлення критичного висловлювання від його семантико-синтаксичної структури та різновидів форм критики в електоральній боротьбі.

Основні положення третього розділу висвітлено в таких публікаціях авторки [25; 26; 27; 48; 50; 51; 52; 276].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення особливостей реалізації політичної критики в стратегічній і тактичній площинах німецького й українського політичного дискурсу й продемонстровано новаторський підхід до з'ясування її універсальних та етноспецифічних характеристик. Проведений аналіз підтвердив висунуту гіпотезу про те, що засоби вербального вираження та паравербального оформлення стратегій і тактик політичної критики визначаються (а) риторичною компетентністю й емоційним станом політика-мовця і (б) лінгвокультурними традиціями критики, що виявляються в політичному дискурсі Німеччини й України.

На підставі аналітичного огляду теоретичних засад студіювання феномена критики й узагальнення різноманітних підходів до їх інтерпретації в гуманітарних студіях робимо висновок про те, що критика – це феномен, який має кілька реалізацій: (1) як філософський метод пізнання, (2) як властивість мислення людини, (3) як жанр політичної комунікації та (4) як набір комунікативних стратегій і тактик, які активно застосовують у риторичних прийомах для обґрунтування (аргументації) відповідних позицій і спростування (критики) позиції опонента в умовах конфліктного діалогу.

Стратегія критики – це комунікативна модель *узагальненої* дії політика-мовця, що має дві форми: конструктивну та деструктивну. Тактику критики трактуємо як комунікативну модель *конкретної* дії політика-мовця, що підпорядкована певному виду стратегії. Серед її форм розрізняємо *конструктивні види*, зокрема (1) обговорення, (2) розбір помилок, (3) аналіз причин помилок, та *види деструктивні* – (1) докір, (2) засудження, (3) образа, (4) розгром. Функція конструктивної критики полягає в професійному аналізі помилок і покращенні кооперативного взаєморозуміння, унаслідок політичні опоненти приходять до консенсусу. Вияв функції деструктивної критики вбачаємо в двобічному звинувачуванні щодо допущення порушень,

демонстрації непрофесійності та некомпетентності, що призводить до дискредитації політичного опонента.

Комплексне студіювання стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України, що здійснене на матеріалі різножанрових політичних виступів німецьких та українських політиків із застосуванням лінгвістичного, інструментально-фонетичного, статистичного і двобічного зіставного видів аналізу, дало змогу з'ясувати наявність спільних і відмінних рис стратегій критики й тактик їх реалізації та встановити кореляцію паравербальних засобів оформлення критичного висловлювання від його семантико-синтаксичної структури, ключових концептів і різновидів тактик критики (розбір помилок, докір, звинувачення, розгром та ін.). Засоби вербалізації стратегії *експліцитної критики* становлять систему, що містить відкриту вказівку на: 1) помилки, 2) недоліки, 3) несприятливі або негативні якості опонента, 4) негативні результати його політики, 5) некоректні дії, 6) негативний підхід до реалізації критики, 7) перевищення норм або меж у діях опонента, 8) реалізацію тактики образи. Засоби вербалізації стратегії *імпліцитної критики* реалізовані за допомогою: 1) тропів, 2) стилістичних фігур, 3) афористики і 4) фразеологізмів. Засоби оформлення стратегій *конструктивної та деструктивної критики* розподілено на просодичні (паузація, темп вимовляння, динамічні й тональні емоції) та кінесичні (мовленнєвосупроводжувальні рухи рук, голови, тіла, міміка) підвиди.

З'ясовано систему спільних і відмінних рис у вербальній і паравербальній організації стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України. Вербальні ознаки політичної критики визначає її семантична структура, основою якої є *негативно-оцінне судження* про дії опонента / опонентки, що *спільне* для всіх видів критичної оцінки в німецькій та українській мовах. Специфіка семантичних умов впливає на вибір вербальних засобів політичної критики, що формуються за конструктивною та деструктивною моделями узагальнення дій (стратегіями). *Відмінною* семантичною рисою деструктивної критики є обмеження тільки однією

семантичною умовою – *виявлення помилок*. Інша ж семантична умова, що закріплена в прототиповому сценарії критики, – *усунення помилок* – відсутня.

Спільними просодико-кінесичними засобами оформлення стратегій конструктивної та деструктивної критики для обох груп політиків є тонально-динамічні емоції на вербальних експлікатах критики та мовленнєвосупроводжувальні жести, що акцентують вербальний експлікат критики: 1) рухи рук (правої, лівої, обох), 2) рухи голови (вгору-вниз, вліво-вправо, у бік опонента), 3) рухи тіла (нахили вперед / назад, розвороти в бік опонента), 4) мімічні рухи (усмішка), 4) проксемічні рухи (відхід від трибуни, підхід до опонента, підстрибування).

Зіставлення конструктивних тактик критики в електоральних дебатах політиків Німеччини й України свідчить про те, що *відмінною* конструктивною тактикою критики для німецьких політиків є розбір помилок (18,7 %), що значно перевищує використання такої ж тактики українськими політиками (7,1 %). Зіставлення деструктивних тактик критики в електоральних дебатах політиків Німеччини й України показало, що *відмінними* в українському політичному дискурсі є деструктивні тактики засудження (25,3 %) та образи (11,1 %). У німецькому ж політичному дискурсі найактивніше використовується тактика критики у формі докору (31,9 %).

Зіставний аудіовізуальний аналіз показав, що *відмінною* рисою паравербального оформлення критики в промовах українських політиків є використання імпульсивних рухів голови, тіла, однієї чи обох рук з указівним пальцем у бік свого опонента. Німецькі ж політики, навпаки, використовують спокійніший паравербальний апарат і приділяють більшу увагу вербальному складнику критичної оцінки. Такі відмінності можна пояснити культурними традиціями політичної критики в Німеччині та в Україні, що залежать від ментальних і культурних особливостей політиків, мотиваційних настанов щодо критичної риторики, а також від особистої риторичної компетентності оратора, ступеня вияву риторичних здібностей, знань та навичок тощо.

Результати зіставного аналізу свідчать про те, що *універсальність* критичного стратегування в німецькому та українському передвиборчому дискурсах пов'язується із *стратегічним* рівнем та розподілом на конструктивну й деструктивну стратегії критики, а *етноспецифіка* німецького та українського політичного критицизму буде відображатися на власне *тактичному* рівні. Інтерпретація зведених таблиць і діаграм за ідентифікаційним експериментом свідчить про те, що для німецького політичного дискурсу характерно використання конструктивної стратегії критики, а в українському дискурсі для критики своїх опонентів політики використовують переважно деструктивну стратегію, реалізовану через тактики докору, засудження й образи.

Виконане дослідження показало взаємозв'язок тактик критики із структурними частинами політичних дебатів і дало змогу визначити в цьому відповідну етноспецифіку. Так, у німецькому політичному дискурсі критичні ствердження у формі експлікованої прямої критики фундаментальних помилок опонента у внутрішній і зовнішній політиці пропонують переважно на початку дебатів. Далі відбувається конструктивний "пінг-понг" докорами, що завершується перед заключними висловлюваннями опонентів, які в промісивній манері апелюють до довіри німецьких виборців – загалом до всіх або до конкретних партій. В українському політичному дискурсі на початку дебатів застосовують експліковану двобічну критику, що за типом використаних тактик кваліфікується як деструктивний "пінг-понг", звинувачення й образи, переважно особистісного плану. Така критика продовжується в заключній частині дебатів, коли замість надихаючих закликів до довіри народу, опоненти виголошують критику як негативну реакцію на виступи супротивників.

Результати роботи відкривають *перспективу* для розроблення універсального міждисциплінарного інструментарію, який можна застосувати для аналізу й інтерпретації політичної критики загалом, а також у різних формах комунікації – науковому дискурсі, засобах масової інформації, інтернет-комунікації тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акопова Д. Р. Стратегии и тактики политического дискурса. *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского*. 2013. Вып. 6 (1). С. 403–409.
2. Алексієвець О. М. Інтонаційні засоби впливу у політичному мовленні. *Сучасні тенденції фонетичних досліджень* : зб. матеріалів IV Круглого столу з міжнар. участю, 23 квітня 2020 р. Київ : КПІ імені Ігоря Сікорського, 2020. С. 20–22.
3. Алиева Т. В. Концептуальная оппозиция "свой – чужой" в политическом дискурсе прессы США (на материале публикаций, посвященных электоральной кампании). *Филологические науки в МГИМО*. Москва : МГИМО (У) МИД России, 2008. Вып. 34 (49). С. 18–26.
4. Анисимова Т. В. Типология жанров деловой речи (риторический аспект) : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19. Краснодар, 2000. 46 с.
5. Анисимова Т. В., Гимпельсон Е. Г. Современная деловая риторика : учеб. пособ. Москва : МПСИ; Воронеж : МОДЭК, 2002. 432 с.
6. Апресян В. Ю. Опыт кластерного анализа: русские и английские эмоциональные концепты. *Вопросы языкознания*. 2011. № 1. С. 19-51.
7. Арнольд И. В. Эмоциональный, экспрессивный, оценочный и функционально-стилистический компоненты лексического значения. *Герценовские чтения* : межвуз. конф.: иностранные языки. Ленинград, 1970. С. 87–90.
8. Артюхова А. А. Немецкий митинговый дискурс: риторика и просодия : монография. Одесса : Феникс, 2015. 181 с.
9. Бабаева Е. В. Дискурсивное измерение ценностей : монография. Волжский : Филиал ГОУВПО "МЭИ (ТУ)" в г. Волжском, 2003. 102 с.
10. Балацька О. Л. Дискурсивні властивості критики в англomовній науковій статті : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02. 04. Харків, 2013. 23 с.

11. Балацька О. Л. Наукова критика як дискурсивний феномен. *Вісник Житомирського державного університету*. 2013. № 68. С. 193–196.
12. Баранов А. Н. Политический дискурс: прощание с ритуалом. *Человек*. 1997. № 6. С. 108–118.
13. Белинский А. В. Политические партии Германии в начале 21 века: между традицией и модернизацией. *Политическая наука* : научн. журн. Москва, 2015. № 1: Партии в соревновательных и несоревновательных политических системах. С. 48–59.
14. Белова А. Д. Аргументация и речь политика. *Філологія і культура* : зб. наук. праць. Київ : КУ імені Тараса Шевченка, 1996. С. 53–62.
15. Белова В. Ф. Replying Component in German Parlimentary Discourse. *Вопросы трансформации образования*. 2014. № 1. С. 48–58.
16. Белоус Н. А. Конфликтный дискурс в коммуникативном пространстве: семантические и прагматические аспекты : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19. Краснодар, 2008. 50 с.
17. Бистрицький Є. Екзистенційна істина і постправда. *Філософська думка*. 2018. № 5. С. 54–72.
18. Бігунова Н. О. Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлювання : монографія. Одеса : КП ОМД, 2017. 580 с.
19. Бредемайер К. Черная риторика: Власть и магия слова. Москва : Альпина Паблишер, 2010. 224 с.
20. Бровченко Т. А., Варбанец П. Д., Таранец В. Г. Метод статистического анализа в фонетических исследованиях. Одесса : Изд-во ОГУ, 1976. 101 с.
21. Будаев Э. В., Чудинов А. П. Современная политическая лингвистика. Екатеринбург : УГПУ, 2006. 267 с.
22. Бурова А. Е. Просодика как средство выражения поля дейксиса в современном немецком языке (экспериментально-фонетическое исследование) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Нижний Новгород, 2003. 188 с.

23. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / пер. с англ. П. М. Кудюкина; под общей ред. канд. полит. наук Б. Ю. Кагарлицкого. Санкт-Петербург : Университетская книга, 2001. 416 с.
24. Варецька О. Лінгводискурсивні контрасти політичного критисайзингу (німецько-українська паралель). *Odessa Linguistic Journal : Research and practice journal*, National University "Odessa Law Academy". 2019. Issue 14. P. 65–74.
25. Варецька О. О. Використання програмного пакету *ELAN* для анотації супроводжувальних жестів критики в мовленні німецьких та українських політиків. *Сучасні тенденції фонетичних досліджень: зб. матеріалів IV Круглого столу з міжнар. участю* (23 квіт. 2020 р. м. Київ). Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, Вид-во "Політехніка", 2020. С. 112–117.
26. Варецька О. О. Критика як жанр політичної комунікації в Німеччині й Україні. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Видавничий дім "Гельветика", 2020. Т. 2. С. 435–438.
27. Варецька О. О. Стратегії критики у німецькому та українському політичному дискурсі. *Міжкультурна комунікація в науковому і освітньому просторі: Матеріали I-ої Міжнародної науково-практичної конференції* (28-29 квітня 2020 р., м. Одеса). Одеса : "ФОП Побута М. І.", 2020. С. 56–59.
28. Введенская Л. А., Павлова Л. Г. Риторика и культура речи. Ростов-на-Дону : Феникс, 2007. 537 с.
29. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов. Москва : Языки славянской культуры, 2001. 288 с.
30. Верещагин Е. М., Райтмар Р., Ройтер Т. Речевые тактики "призыва к откровенности". Еще одна попытка проникнуть в идиоматику речевого поведения и русско-немецкий контрастивный подход. *Вопр. языкознания*. 1992. № 6. С. 82–93.

31. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. М. : Наука, 1985. 228 с.
32. Вострикова Н. М. Критическое мышление как психолого-педагогический феномен в условиях компетентностного. *Современные проблемы науки и образования*. 2012. № 4. С. 1–9.
33. Вундт В. Введение в философию. Москва : ЧеРо: Добросвет, 1998. 354 с.
34. Гаврилова М. В. Лингвистический анализ политического дискурса. *Политический анализ : доклады эмпирических политических исследований СПбГУ*. Санкт-Петербург : СПбГУ, 2002. Вып. 3. С. 88–108.
35. Гаврилова М. В. Парламентский дискурс. *Дискурс-Пи*. 2013. Т. 10. № 3. С. 113.
36. Гаврилова Н. В. Лингвокультурный концепт "КРИТИКА" и его функционирование в педагогическом дискурсе : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Волгоград, 2007. 263 с.
37. Гак В. Г. О сопоставительной стилистике. *Методы сопоставительного изучения языков*. Москва : Наука, 1988. С. 48–53.
38. Ганжуров Ю. Парламентська риторика: досвід комунікативної структуризації. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. Київ, 2004. Вип. 5. С. 68–84.
39. Ганжуров Ю. Парламентський дискурс в публічних комунікаціях. *Політ. менеджмент*. 2005. № 6. С. 103–113.
40. Гегель Г. В. Ф. Работы разных лет : в двух томах. Москва : Мысль, 1972. Т. 1. 668 с.
41. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу : монографія. Вид. 2-ге, виправ. і допов. Київ : Логос, 2004. 284 с.
42. Гонський В. Український патріотизм і формування менталітету нації. *Розбудова держави*. 1993. № 11. С. 55.
43. Горожанина Н. И. Языковые особенности публичных выступлений общественных деятелей Германии начала XX века. *Вестник*

Московского государственного лингвистического университета. *Современное речеведение – агрегация междисциплинарных знаний*. Москва : МГЛУ, 2014. Вып. 13 (699). С. 69–74.

44. Грейдина Н. Л. Взаимодействие вербальных и невербальных средств в коммуникативном акте : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Пятигорск, 1996. 16 с.

45. Григорьева В. С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса: прагмалингвистический и когнитивный аспекты : монография. Тамбов : Изд-во ТГТУ, 2007. 288 с.

46. Гридюшко О. О. Вербальні та паравербальні засоби вираження критики в електоральному дискурсі Німеччини та України. *Чорноморські наукові студії*: матеріали П'ятої всеукраїнської мультидисциплінарної конференції (м. Одеса, 17 травня 2019 р.). Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2019. С. 150–153.

47. Гридюшко О. О. Взаємодія лінгвальних та паралінгвальних засобів вираження критики у передвиборчому дискурсі Німеччини та України. *Сучасні тенденції фонетичних досліджень*: зб. матеріалів III Круглого столу з міжнар. участю (19 квіт. 2019 р., м. Київ). Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во "Політехніка", 2019. С. 121–125.

48. Гридюшко О. О. Дискурсивні стратегії критики в електоральному дискурсі Німеччини й України (контрастивний аспект). *Записки з українського мовознавства* : зб. наук. праць / Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. 2019. Вип. 26. Т. 2. С. 285–295.

49. Гридюшко О. О. Експліцитні маркери критики в німецькому та українському парламентському дискурсах. *Паралелі та контрасти: мова, культура, комунікація*: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (2 листопада 2018 р.) / за заг. ред. д. філол. н., проф. Н. В. Петлюченко. Одеса : Фенікс, 2018. С. 23–26.

50. Гридюшко О. О. Концептуальні контрасти політичної критики в контексті лінгвокультурних традицій Німеччини і України. *Issues of modern*

philology in the context of the interaction of languages and cultures: conference proceedings (December 27–28, 2019). Venice : Izdevnieciba “Baltija Publishing”. P. 92–96.

51. Гридюшко О. О. Критика в соціально-політичній сфері Німеччини та України (контрастивний аспект). *Паралелі та контрасти: мова, культура, комунікація*: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції, (15 листопада 2019 р.) / за заг. ред. Н. В. Петлюченко. Одеса : Фенікс, 2019. С. 35–37.

52. Гридюшко О. О. Критика як засіб персуазії у політичній передвиборчій комунікації (на матеріалі німецької й української мов). *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.) / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім "Гельветика", 2019. Т. 1. С. 669–771.

53. Гридюшко О. О. Лінгвальні особливості вираження критики в парламентському дискурсі (на матеріалі німецької та української мов). *Закарпатські філологічні студії*: зб. наук. праць / ДВНЗ "Ужгородський національний університет". 2018. Вип. 3. Т. 1. С. 162–168.

54. Гридюшко О. О. Методика двобічного зіставного дослідження критики в політичному дискурсі Німеччини та України. *Research of different directions of philological sciences in Ukraine and EU: conference proceedings* (September 20–21, 2019). Baia-Mare : Izdevnieciba "Baltija Publishing". P. 132–135.

55. Гридюшко О. О. Щодо визначення поняття "КРИТИКА" на матеріалі німецької та української мов. *Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених*: матеріали Четвертої всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 26 жовтня 2018 р.). Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2018. С. 104–106.

56. Гридюшко О. О. Стратегии и тактики критики в политическом дискурсе Германии и Украины (сопоставительный анализ). *The European Journal of Literature and Linguistics*. №4/2019. P. 3–9.

57. Гуцол А. М. Німецькомовний матримональний конфліктний дискурс: когнітивний вимір : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Чернівці, 2015. 224 с.
58. Данилина В. В. Ритмические особенности политической ораторской речи. *Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация*. Москва, 2002. № 4. С. 33–45.
59. Демиденко В. К. Психічний стан образи і шляхи виходу з нього *Психологічні науки* : зб. наук. праць. № 1. Бердянськ : БДПУ, 2004. 206 с.
60. Демьянков В. З. Политический дискурс как предмет политической филологии. *Политическая наука*. Москва : ИНИОН РАН, 2002. № 3. С. 31–44.
61. Демьянков В. З. Текст и дискурс как термины и как слова обыденного языка. *Язык. Личность. Текст* : сб. ст. к 70-летию Т. М. Николаевой. Москва : Языки славянских культур, 2005. С. 34–55.
62. Дерпак О. В. Конфліктогенні мовленнєві акти: комунікативно-прагматична характеристика (на матеріалі української, англійської та польської мов). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Сер. Філологія*. Київ, 2002. Т. 5. № 1. С. 87–94.
63. Диденко М. А. Категория оценки и средства ее выражения в политическом выступлении (на материале политических выступлений Г. Коля, Й. Фишера и Г. Шредера). *Записки з романо-германської філології*. Одеса, 2009. № 24. С. 63–70.
64. Диденко М. А. Политическое выступление как тип текста : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одесса, 2001. 214 с.
65. Донец П. Н. Основы общей теории межкультурной коммуникации: научный статус, понятийный аппарат, языковой и неязыковой аспекты, вопросы этики и дидактики : монография. Харьков : Штрих, 2001. 386 с.
66. Доценко Е. Л. Психология манипуляции. Москва : ЧеРо, 1996. 342 с.

67. Дяченко Н. М., Халін В. В. Комунікативні стратегії в сучасному українському політичному дискурсі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2019. № 1 (89). С. 56–62.
68. Ермолаева Е. Н. Коцепт CONFLICT и его объективизация в лексико-семантическом пространстве современного английского языка : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Иркутск, 2005. 212 с.
69. Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури. Київ : Інститут української мови НАН України, 2009. 352 с.
70. Загнітко А. Комунікативно-стратегічні типи мовленнєво-мисленнєвих маніпуляцій: час Ведмедика Волдо. *Записки з українського мовознавства*. Вип. 26: у 2-х т. 2019. Т. 2. С. 203–217.
71. Загнітко А. Теорії лінгвістичних учень. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. 528 с.
72. Задворная Е. Г. Субъект высказывания и дискурса: человек говорящий и человек мыслящий. Минск : Изд-во БГУ, 2000. 201 с.
73. Зайцева Е. Л. Выражение отрицательной оценки в политическом дискурсе (опыт сравнительно-сопоставительного исследования российских и французских печатных средств массовой информации) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Чебоксары, 2006. 195 с.
74. Златоустова Л. В., Потапова Р. К., Потапов В. В., Трунин-Донской В. Н. Общая и прикладная фонетика. Москва : Изд-во Моск. ун-та Москва, 1997. 416 с.
75. Иванова Ю. М. Стратегия речевого воздействия в жанре предвыборных теледебатов : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Волгоград, 2003. 138 с.
76. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. Изд. 4, стереотипное. Москва : КомКнига, 2006. 288 с.
77. Калашова А. С. Лингвопрагматические особенности референции дейктических элементов в политическом дискурсе. *Вестник МГОУ. Серия "Лингвистика"*. 2013. № 5. С. 6–13.

78. Калита А. А. Метод комплексної енергетичної оцінки процесу просодичного оформлення мовлення. *Наукові записки. Сер. Філологічні науки (мовознавство)* : у 4-х ч. Кіровоград : РВВ КОП імені В. Винниченка, 2009. Вип. 81 (1). С. 359–365.
79. Каменская Т. Г. Критика в социально-политической сфере. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. Соціологія*. 2010. Т. 146. Вип. 133. С. 11–13.
80. Каменская Т. Г. Социальное знание и виртуализация социальной реальности. Одесса : Астропринт, 2009. 286 с.
81. Кант И. Критика чистого разума. Ростов-на-Дону : Феникс, 1999. 672 с.
82. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.
83. Карасьова К. А. Дискурсивна практика українськомовних політиків : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2016. 223 с.
84. Кирсанова Л. И. Некоторые методологические усложнения в понимании телесности (жест, речь, письмо в бытийствовании индивида). *Мир психологии*. 2003. № 2. С. 214–217.
85. Китик М. В. Снижение интенсивности высказывания в политическом дискурсе (на материале стенограмм заседаний Британского парламента) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Астрахань, 2004. 160 с.
86. Коваль Н. О. Просодичні іміджеві характеристики політичної ораторської промови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2010. 18 с.
87. Кодзасов С. В. Проблемы исследования просодии. *Известия АН. Серия литературы и языка*. 2003. Т. 62. № 4. С. 45–55.
88. Кондратенко Н. В., Стрій Л. І., Билінська О. С. Лінгвопрагматика політичного дискурсу: типологія мовленнєвих жанрів : монографія. Одеса : Астропринт, 2019. 236 с.

89. Коровина И. В. Композиционная типология контекстуального дейксиса в научном тексте (на материале англоязычных лингвистических текстов). *Гуманитарные науки. Филология. Вестник ТГУ*. 2010. В. 8 (88). С. 142–147.

90. Космеда Т. А., Осіпова Т. Ф. Витоки теорії невербальної комунікації в українському мовознавстві: актуалізація вчення Л. Булаховського. *Лінгвістичні дослідження*. 2015. Вип. 40. С. 74-81.

91. Космеда Т. А., Осіпова Т. Ф., Піддубна В. В. Українсько-польські та польсько-українські словники усталених виразів: проблемні питання. *Лінгвістичні дослідження*. 2015. Вип. 39. С. 43-55.

92. Космеда Т. Лингвокалейдоскоп: живые речевые процессы (на материале русского и украинского языков). Саарбрюккен : Lambert Academic Publishing, 2017. 308 с.

93. Космеда Т. Рецепция статуса украинского языка в российском языкознании: миф и реальность. *Slavia Centralis*. 1/2020. S. 126–135.

94. Космеда Т. Речевое воздействие в научном типе дискурса: вербализация категории оценки (анализ скриптов научной дискуссии). *Perswazja językowa w różnych dyskursach*. Gdańsk : Wyd-wo Uniwersytetu Gdańskiego, 2017. Т. 2. S. 81-91

95. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : підручник. Київ : Академія, 2006. 424 с.

96. Краснобаєва-Чорна Ж. Миремічні фраземи: статус і функційне призначення в емотивній картині світу. *Теорія лінгвістичних парадигм* : [колективна монографія на пошану професора, член-кор. НАН України Анатолія Загнітка] / за ред. Ж. Краснобаєвої-Чорної. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2019. С. 150-171.

97. Краснобаева-Чёрная Ж.В. Опыт осмысления ценностной картины мира во фразеологии: структурная организация (на материале русского, украинского, английского и немецкого языков). *Вестник Томского государственного университета. Филология*. 2018. №54. С. 98-116.

98. Краснобаєва-Чорна Ж.В. Кваліфікація цінності в лінгвістиці. *Przegląd Wschodnioeuropejski*. X/1. 2019. Рр. 453-462.
99. Крейдлин Г. Е. Мужчины и женщины в невербальной коммуникации. Москва : Языки славян. культуры, 2005. 224 с.
100. Куліш П. Чорна рада. Харків : Виват, 2019. 176 с.
101. Кусов Г. В. Оскорбление как иллокутивный лингвокультурный концепт : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Волгоград, 2004. 27 с.
102. Куссе Х. Агрессия и аргументация / пер. с нем. М. Новоселовой. Винница : Издательство ФОП Кушнир Ю. В., 2019. 300 с.
103. Левицький А. Е. Перспективні напрями зіставних досліджень у межах когнітивно-дискурсивної парадигми. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наук. праць. 2007. Вип. 23. Ч. 2. С. 119-127.
104. Лосєва І. В. Іронія та сарказм у політичній полеміці (на матеріалі передвиборчого Інтернет-дискурсу США). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. : Філологічні науки (мовознавство)*. 2017. № 8 (1). С. 130–133.
105. Малюкова Д. С. О примерах использования тактик манипулирования в современном медийном дискурсе. *Вестник Томского государственного университета*. Томск, 2011. № 347. С. 24–27.
106. Мельник О. Г. Емоційний інтелект і критичне мислення. *Наукові записки. Серія "Психологія"*. 2009. Вип. 12. С. 122–131.
107. Методы обработки результатов экспериментально-фонетических исследований речи и их лингвистическая интерпретация / Волошин В. Г., Григорян Н. Р., Музя Е. М., Олинчук В. В. Одесса : ВМВ, 2011. 186 с.
108. Миронова Н. Н. Структура оценочного дискурса : автореф. дисс. ... д-ра филол. наук : 10.02.19, 10.02.04. Москва, 1998. 44 с.
109. Мізін К. І. Проблема пошуку *tertium comparationis* при лінгвокультурологічному дослідженні системи усталених порівнянь. *Studia Linguistica*. 2009. Вип. 3. С. 210–217.

110. Морозов В. П. Искусство и наука общения: Невербальная коммуникация / общ. ред. В. И. Медведева; РАН, Ин-т психологии. Москва : Институт психологии РАН, 1998. 163 с.
111. Онуфрів С. Т. Політичний дискурс ЗМІ України у світовому інформаційному просторі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08. Київ, 2005. 20 с.
112. П'єцух О. І. Парламентські дебати Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії в когнітивно-дискурсивній парадигмі : монографія. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2018. 388 с.
113. Павленко С. О. Восстание мазепинцев: мифы и реалии. Историко-документальные очерки. Чернигов: ПП "Видавництво "Русь", 2009. 142 с.
114. Паршин П. Б. Понятие идиополитического дискурса и методологические основания политической лингвистики. URL : www.elections.ru/biblio/parshin/htm/Архив 23 марта 1999 (дата звернення: 16.11.2019).
115. Паршина О. Н. Стратегии и тактики речевого поведения современной политической элиты России : дисс. ... д-ра филол. наук : 10.02.01. Саратов, 2005. 325 с.
116. Паславська А. Зіставно-типологічний аналіз афіксального заперечення у германських, романських та слов'янських мовах. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: Зб. наук. пр.* К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2004. Вип. 4. С. 66-78.
117. Петлюченко Н. В. Контрастивная специфика президентского харизматического дискурса Германии и Украины. *Одеський лінгвістичний вісник* : зб. наук. праць. Одеса : Видавничий дім "Гельветика", 2016. Вип. 8. С.147–151.
118. Петлюченко Н. В. Харизматика: мовна особистість і дискурс : монографія. Одеса : Астропринт, 2009. 464 с.

119. Плахотная Ю. И. Моделирование политического предвыборного дискурса: когнитивно-прагматический аспект : дисс. ... канд. філол. наук : 10.02.19. Челябинск, 2014. 266 с.
120. Поппер К. Логика и рост научного знания. Москва : Прогресс, 1983. 606 с.
121. Постникова Л. В. Просодия политического дискурса в британской и американской лингвокультурах. Москва : Книжный дом "Либроком", 2011. 200 с.
122. Потапенко С. И. Композиция англоязычного новостного текста: стратегии или схемы? *Вісник Житомирського державного університету. Сер. Філологічні науки*. 2018. № 2 (88). С. 54–61.
123. Потапенко С. И. Лингвориторические стратегии: дискурсивная и жанровая дифференциация. *Теоретична і дидактична філологія* : зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький; Кременчук : Видавець ПП Щербатих О. В. 2017. Вип. 25. С. 314–322.
124. Потапова Р. К., Потапов В. В. Некоторые прикладные аспекты исследования звучащей речи. *Вестник Московского государственного лингвистического университета. Социофонетика звучащей речи*. Москва : МГЛУ, 2011. Вып. 1 (607). С. 164–186.
125. Потапова Р. К., Потапов В. В. Язык. Речь. Личность. Москва : Языки славян. культуры, 2006. 496 с.
126. Потапова Р. К., Комалова Л. Р. О возможности перцептивно-слухового распознавания состояния "агрессия" по устной речи. *Вестник Моск. гос. лингвист. ун-та. Сер. Языкознание*. Москва : МГЛУ, 2014. Вып. 13 (699). С. 202–214.
127. Почепцов Г. Г. Имиджелогия. Москва – Киев : Рефл-бук-Ваклер, 2004. 574 с.
128. Ремизов П. В. Критика как форма правовой аргументации. *Философия права*. 2009. № 3. С. 81–86.

129. Савчин М. В. Соціальна психологія. Дрогобич : Відродження, 2000. 274 с.
130. Самарина И. Ю. Коммуникативные стратегии "создание круга чужих" и "создание круга своих" в политической коммуникации : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Ростов-на-Дону, 2006. 21 с.
131. Сейранян М. Ю. Конфликтный политический дискурс и его просодическая реализация (на материале политических дебатов в парламенте Великобритании) : автореф. дисс. ... д-ра филол. наук : 10.02.04. Москва, 2017. 40 с.
132. Сейранян М. Ю. Оппозиция "свой-чужой" как конфликтоген в политическом дискурсе. *Лингвистические науки*. 2012. № 2. С. 310–314.
133. Селина К. А. Парламентский дискурс как контекст парламентского конфликта. *Грані*. 2014. № 3 (107). С. 58–63.
134. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с.
135. Серякова И. И. Коммуникативный менеджмент конфликтного дискурса. *Science and Education a New Dimension. Philology*. III (9). Budapest : Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe, 2015. Issue 44. P. 78–82.
136. Серякова И. И. Невербалика политического дискурса. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Філологія, педагогіка, психологія*. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2011. Вип. 23. С. 19–25.
137. Серякова И. И. Невербальный профиль коммуникативного поведения украинских политических лидеров. *Культура народов Причерноморья*. Симферополь : Межвуз. центр "Крим", 2009. Вип. 168. Т. 2. С. 233–235.
138. Серякова І. І. Політичний дискурс та семіотична особистість. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія*. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2009. Вип. 2. Т. 12. С. 115–120.

139. Серякова І. І. Магія невербальної комунікації : навч. посіб. Київ : Освіта України, 2009. 161 с.
140. Славова Л. Л. Віртуальний образ мовної особистості (на матеріалі американського та українського політичного дискурсу). *Мовні і концептуальні картини світу*. 2018. В.2 (62). С. 240 – 245.
141. Славова Л. Л. Мовна особистість лідера у дзеркалі політичної лінгвоперсонології: США – Україна : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2012. 360 с.
142. Славова Л. Л. Мовна особистість у сучасному американському та українському політичному дискурсі : дис. ... д. філол. наук : 10.02.17. Київ, 2015. 516 с.
143. Славова Л. Л. Жанровая стратификация политических дискурсивных практик в разных языковых континуумах. *Международный научно-исследовательский журнал*. 2016. URL : <http://research-journal.org> (дата звернення: 20.10.2020).
144. Смоленкова В. В. Методы американской риторической критики/ *Современная политическая лингвистика* : материалы междунар. научно-практ. конф. Екатеринбург, 2003. С. 144–145.
145. Смоленкова В. В. Понятие риторической критики URL : <http://genhis.philol.msu.ru/ponyatie-ritoricheskoy-kritiki/> (дата звернення: 20.10.2020).
146. Солощук Л. В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англомовному дискурсі : монографія. Харків : Константа, 2006. 300 с.
147. Сопер П. Л. Основы искусства речи / пер. с англ. Москва : Прогресс-Академия, 1992. 416 с.
148. Сотников А. В. Просодичні засоби актуалізації комунікативно-прагматичних інтенцій у британській політичній промові (експериментально-фонетичне дослідження) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2012. 274 с.

149. Спиридовский О. В. Лингвокультурные характеристики американской президентской риторики как вида политического дискурса) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Воронеж, 2006. 23 с.
150. Стексова Т. И., Ковригина М. А. Критические замечания в научном дискурсе Л. С. Выготского. *Вестник Томского государственного университета. Филология*. 2009. № 2 (6). С. 5–10.
151. Стериополо Е. И. Фонетическое слово как единица описания звучащего текста. *Загальна та експериментальна фонетика* : зб. наук. праць. Київ, 2001. С. 231–234.
152. Стрій Л. І. Ритуальні жанри українського політичного дискурсу: структурно-семантичний і лінгвопрагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2015. 19 с.
153. Табурова С. К. Эмоциональный уровень мужской и женской языковой личности и средства его выражения: на материале пленарных дебатов Бундестага : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Москва, 1999. 214 с.
154. Тищенко Т. В. Інтонація оцінних висловлень у сучасному англійському діалогічному мовленні: гендерний аспект (експериментально-фонетичне дослідження) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2011. 215 с.
155. Токарева Е. Н. Специфика выражения оценки в гендерном дискурсе (на материале современного английского языка) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Уфа, 2005. 204 с.
156. Уайт Дж. Цели социального воспитания личности. *Философская и социологическая мысль*. 1995. № 9-10. С. 180–193.
157. Ухванова-Шмыгова И. Ф. Речевой портрет политического лидера: Новые подходы в рамках дискурс-исследований. *Respectus philologicus*. 2002. № 1. С. 24–40.
158. Файбышенко Н. Л. Функционально-семантический и прагматический анализ регулятивных средств аргументативного дискурса (на

материале текстов парламентских выступлений в Конгрессе США) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Санкт-Петербург, 2002. 168 с.

159. Федорів Я. Р. Лінгвістичні моделі дискурсу публічних виступів: нариси із сучасних культурно-мовленнєвих практик : монографія. Київ : ВПЦ НаУКМА, 2010. 187 с.

160. Филинский А. А. Критический анализ политического дискурса предвыборных кампаний 1999–2000 гг. : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Тверь, 2002. 16 с.

161. Халіман О. В. Граматика оцінки: морфологічні категорії української мови : монографія. Харків : Майдан, 2019. 458 с.

162. Харитонов Д. Д. Український політичний дискурс: когнітивно-семантичні та прагмакомунікативні виміри : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2019. 20 с.

163. Харитонов, Д. Д. Стратегії й тактики персуазивного впливу в політичному жанрі теледебатів. *Лінгвістичні студії*. 2017. № 33. С. 144–152.

164. Хомелев Г. В. Философские основания научной теории критики : автореф. дисс. ... д-ра филол. наук : 09.00.01. Санкт-Петербург, 2005. 39 с.

165. Хофман Б. Альберт Эйнштейн. Творец и бунтарь. Москва : Мир, 1981. 126 с.

166. Чорна О. О. Комунікативний імідж президента : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 300 с.

167. Шамугия Л. Г. Функционально-прагматические характеристики французского парентетического дискурса: на материале парламентских дебатов : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.05. Воронеж, 2006. 21 с.

168. Шамша И. В. Софистика в политическом дискурсе как абсолютизация конвенциональности истины. *S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe*. Одеса, 2019. Вип. 11. С. 29–35.

169. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса. Москва : Гнозис, 2004. 324 с.

170. Шейгал Е. И. Театральность политического дискурса. *Единицы языка и их функционирование* : межвуз. сб. науч. тр. Саратов : СГАП, 2000. С. 92–96.
171. Юшковець І. А. Комунікативні стратегії і тактики в політичному дискурсі канцлерів ФРН (на матеріалі урядових заяв і політичних виступів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Донецьк, 2008. 20 с.
172. Adorno Th. *Negative Dialektik*. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2018. 531 S.
173. Alexiyevets O. Prosody of the viewpoint in political discourse. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Warsaw : De Gruyter Open, 2017. II (1). P. 4–41.
174. Althans B. Befremdete Gesten: Von der Macht des Pädagogischen in politisch-medialen Inszenierungen. *Die Geste in Erziehung, Bildung und Sozialisation : Ethnographische Feldstudien*. Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften S. 251–275.
175. Ananko T. The Category of evaluation in political discourse. In *Advanced education*. 2017. No. 8. P. 128–137.
176. Andreichuk N. I., Babeliuk O. A. Contrastive lexicology of English and Ukrainian languages: theory and practice : textbook. Kherson : Publishing House "Helvetica", 2019. 236 p.
177. Berger P. L. *Die gesellschaftliche Konstruktion der Wirklichkeit: eine Theorie der Wissenssoziologie*. Frankfurt am Main : Fischer, 2007. 217 S.
178. Boersma P., Weenink D. Praat: doing phonetics by computer [Computer program]. Version 5.4.08. URL : <http://www.praat.org/> (дата звернення: 20.10.2020).
179. Bohart A. C., Stipek D. J. eds. *Constructive and destructive behavior: Implications for family, school, and society*. Washington : American psychological association, 2001. 420 p. URL : <https://www.doi.org/10.1037/10433-000> (дата звернення: 20.10.2020).

180. Bressen J. Sprache multimodal: Struktur und Funktion redebegleitender Gesten im Sprachgebrauch. *Gesten gestalten: Spielräume zwischen Sichtbarkeit und Hörbarkeit*. Hildesheim : Georg Olms Verlag, 2018. S. 35–56.
181. Brettschneider F. Kanzlerkandidaten im Fernsehen. Häufigkeiten – Tendenz – Schwerpunkte. *Media Perspektiven*. 2002. № 6. S. 263–276.
182. Burgemeister M., Sendlmeier W. F. Politische Sprechwirkungsforschung – ein Vergleich zwischen Alice Weidel, Annegret Kramp-Karrenbauer und Andrea Nahles. *Sprechen. Zeitschrift für Sprechwissenschaft Sprechpädagogik Sprechtherapie Sprechkunst*. Heidelberg : Verlag für Sprechwissenschaft und Kommunikationspädagogik, 2020. Heft 69 (2020-1). S. 15–22.
183. Burkhardt A. Plenardebatten. *Handbuch Sprache und Politik*. Bremen : Hempen Verlag, 2017. S. 508–531.
184. Chomsky N. Media Control: wie die Medien uns manipulieren. Frankfurt am Main : Nomen, 2019. 254 S.
185. Dahms M. Motivieren, delegieren, kritisieren: die Erfolgsfaktoren der Führungskraft. Wiesbaden : Gabler, 2008. 175 S.
186. Detering H. Was heißt hier "wir"? zur Rhetorik der parlamentarischen Rechten. Ditzingen : Reclam, 2019. 77 S.
187. Dewell R. B. The semantics of German verb prefixes. Amsterdam [u.a.], Benjamins, 2015. 284 S.
188. Diekmannshenke H. Sprechen über Politik in den Medien. Linguistische Aspekte der Rezeption von politischer Kommunikation. *Semantische Aspekte öffentlicher Kommunikation*. Frankfurt Am Main : Peter Lang GmbH, 2002. S. 304–328.
189. Donsbach W. Zur politischen Bewertung einer medialen Inszenierung: Sechs Gründe gegen Fernsehduelle. *Konrad-Adenauer-Stiftung (Hrsg.): Die politische Meinung*. 2002. Nr. 396. S. 19–25.
190. Eichinger, L. M Deutsche Wortbildung. Eine Einführung. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2000. 269 S.

191. Elspaß St. Phraseologie in der politischen Rede. Untersuchungen zur Verwendung von Phraseologismen, phraseologischen Modifikationen und Verstößen gegen die phraseologische Norm in ausgewählten Bundestagsdebatten. Opladen/Wiesbaden. 1998. 303 S.
192. Ennis R. A taxonomy of critical thinking dispositions and abilities. *J. B. Baron and R. J. Sternberg (Eds.). Teaching Thinking Skills: Theory and Practice.* New York : W.H. Freeman, 1987. P. 9–26.
193. Faas T. Politikwissenschaftliche Einstellungs- und Verhaltensforschung : Handbuch für Wissenschaft und Studium. Baden-Baden : Nomos, 2020. 718 S.
194. Faas T., Maier J., Maier M. Merkel gegen Steinbrück: Analysen zum TV-Duell vor der Bundestagswahl 2013. Wiesbaden : Springer Fachmedien Wiesbaden, 2017. 217 S.
195. Flaig E. Ritualisierte Politik: Zeichen, Gesten und Herrschaft im Alten Rom. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2003. 288 S.
196. Franz B. Öffentlichkeitsrhetorik: massenmedialer Diskurs und Bedeutungswahl. Wiesbaden : Dt. Univ.-Verl. 2000. 294 S.
197. Fries N. Bewertung. Linguistische und Konzeptuelle Aspekte des Phänomens. *Sprache und Pragmatik.* Lund : Veröffentlichung des Lunder Projektes, 1991. № 23. S. 1–31.
198. Geber S. Wie Meinungsführer Meinung kommunizieren: Meinungsführerschaft in der politischen Alltagskommunikation. Köln : Herbert von Halem Verlag, 2017. 341 S.
199. Gerhards J. Kulturelle Unterschiede in der Europäischen Union: ein Vergleich zwischen Mitgliedsländern, Beitrittskandidaten und der Türkei. Wiesbaden : Verlag für Sozialwissenschaften, 2006. 318 S.
200. Gerhards J. Terrorismus im Fernsehen: Formate, Inhalte und Emotionen in westlichen und arabischen Sendern. Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2011. 237 S.

201. Girth H. Sprache und Sprachverwendung in der Politik. Eine Einführung in die linguistische Analyse öffentlich-politischer Kommunikation. Berlin : De Gruyter, 2002. 172 S.
202. Girth H. Strategien politischer Kommunikation. Pragmatische Analyse. Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2006. 211 S.
203. Gissel N. Kritisch-konstruktive Sportpädagogik: Studien zur Bildungstheorie und Didaktik des Sports. Baltmannsweiler : Schneider Verlag Hohengehren GmbH, 2019. 260 S.
204. Goleman D. Emotionale Intelligenz. München : Hanser, 1996. 423 S.
205. Gratton G. Political Games: Strategy, Persuasion, and Learning. MDPI – Multidisciplinary Digital Publishing Institute, 2020. 80 p.
206. Gredel E. Diskurs – kontrastiv: Diskurslinguistik als Methode zur Erfassung transnationaler und sprachübergreifender Diskursrealitäten. Bremen : Hempen Verlag, 2018. 307 S.
207. Grieswelle D. Politische Rhetorik: Macht der Rede, öffentliche Legitimation, Stiftung von Konsens. Wiesbaden : Dt. Univ.-Verl., 2000. 519 S.
208. Gruber H. Streitgespräche. Zur Pragmatik einer Diskursform. Opladen : Westdeutscher Verlag, 1996. 354 S.
209. Grünert H. Sprache und Politik. Untersuchungen zum Sprachgebrauch der „Paulskirche“. Berlin : de Gruyter, 1974. 356 S.
210. Grüny Ch. Artikulation, Gestikulation und Modulation. Zu einem allgemeinen Modell des Gestischen. *Gesten gestalten: Spielräume zwischen Sichtbarkeit und Hörbarkeit*. Hildesheim : Georg Olms Verlag, 2018. S.19–34.
211. Grydiushko O. Kritische Bewertung in den Auftritten von Abgeordneten im deutschen und ukrainischen parlamentarischen Diskurs (kontrastive Perspektive). *Odessa Linguistic Journal* : Research and practice journal, National University "Odessa Law Academy". 2018. Issue 11. P. 142–149.
212. Grydiushko O. Verbale Besonderheiten der Kritik im parlamentarischen Diskurs (im Deutschen und Ukrainischen). *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м.*

Одеса, 17 вересня 2018 р.) / за ред. Г. О. Ульянової ; уклад.: О. В. Дикий, І. І. Братінов. Одеса : Видавничий дім "Гельветика", 2018. С. 206-209.

213. Halpern D. F. Thought & knowledge: an introduction to critical thinking/ Diane F. Hulpern. Erlbaum : Mahwah, NJ [u.a.], 2003. 467 p.

214. Hartley, J. Communication, cultural and media studies: the key concepts. London ; New York : Routledge, 2020. 332 p.

215. Herholz A. Parteienforscher kritisiert Gerhard Schröder. Es handelt sich letztendlich um Korruption. URL : https://www.nwzonline.de/politik/berlin-parteienforscher-kritisiert-gerhard-schroeder-es-handelt-sich-letztendlich-um-korruption_a_32,0,4120502086.html (дата звернення: 20.10.2020).

216. Heyting F. Methods in Philosophy of Education / Dieter Lenzen, John Ponsford White. Routledge, 2001. 185 p.

217. Huitt W. Critical thinking: An overview. *Educational Psychology Interactive*. Valdosta : Valdosta State University. 1998. URL : <http://chiron.valdosta.edu/whuitt/col/cogsys/critthnk.html>.

218. Karpinski M., Jarmolowicz-Nowikow E., Czoska A. Gesture annotation scheme development and application for entrainment analysis in task-oriented dialogues in diverse cultures. *Proceedings of International Conference "Gesture and Speech in Interaction" (GESPIN)*. Nantes, France. 2015. P. 161–166.

219. Kaválková, R. Semantische Leisting der Präfixe bei deutschen Verben. Brno, 2007. 70 p.

220. Kendon, A. Gesture: Visible action as utterance. Cambridge : University Press, 2004. 400 p.

221. Kepplinger H. M. Nonverbale Medienkommunikation. Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2010. 195 S.

222. Kinne M. Die Präfixe post-, prä- und neo. Beiträge zur Lehn-Wortbildung. Tübingen : Narr, 2000. 391 S.

223. Kita S., Van Gijn I. & Van der Hulst H. Movement phases in signs and co-speech gestures, and their transcription by human coders. *Gesture and sign language in human-computer interaction*, 1998. P. 23–35.

224. Klein J. Politische Semantik: bedeutungsanalytische und sprachkritische Beiträge zur politischen Sprachverwendung. Opladen : Westdeutscher Verlag, 1989. 328 S.

225. Klein J. Von Gandhi und al-Qaida bis Schröder und Merkel: politolinguistische Analysen, Expertisen und Kritik. Berlin : Frank & Timme, 2016. 427 S.

226. Klosa-Kückelhaus A. Negierende Lehnpräfixe des Gegenwartsdeutschen. Heidelberg : Univ.-Verl. Winter, 1996. 494 S.

227. Koopmans M. Kritik äußern – Kritik annehmen: ein Fächer mit Tipps zum Feedbackgeben. Göttingen : Hogrefe, 2020. 44 S.

228. Koppetsch C. Die Gesellschaft des Zorns : Rechtspopulismus im globalen Zeitalter. Bielefeld : transcript, 2019. 283 S.

229. Kotthoff H. Spaß verstehen: zur Pragmatik von konversationellem Humor. Tübingen : Niemeyer, 1998. 402 S.

230. Kotthoff H. Vortragsstile im Kulturvergleich: Zu einigen deutsch-russischen Unterschieden. *Perspektiven auf Stil*. Tübingen : Niemeyer, 2001. S. 324–350.

231. Kreydlin G. Gestures in Northeast Europe: Russia, Poland, Croatia, the Czech Republic, and Slovakia. *Body – Language – Communication. An International Handbook on Multimodality in Human Interaction (Handbooks of Linguistics and Communication Science. Volume 2*. Berlin/Boston : De Gruyter Mouton, 2014. P. 1289–1300.

232. Kuße H. Konjunktionale Koordination in Predigten und politischen Reden. Dargestellt an Belegen aus dem Russischen. München : Otto Sagner, 1998. 523 S.

233. Kuße H. Positives Bewerten. Diskurssensitive Beispiele aus dem Russischen und Tschechischen. *Zeitschrift für Slawistik*. 2007. No. 51/2. S. 138–177.

234. Laufer H. Motivierend delegieren, kontrollieren, kritisieren: Wie Sie Mitarbeiter aktivieren statt frustrieren. Offenbach : Gabal Verlag GmbH, 2017. 184 S.
235. Lehmann Ch. Zum Tertium comparationis im typologischen Sprachvergleich. *Beiträge zum romanisch-deutschen und innerromanischen Sprachvergleich*. Bonn : Romanistischer Verlag, 2005. Bd. 1. S. 157–168.
236. Maricchiolo F., Bonaiuto M., Gnisci A. Body movements in political discourse. *Body – Language – Communication. An International Handbook on Multimodality in Human Interaction (Handbooks of Linguistics and Communication Science*. Volume 2. Berlin/Boston : De Gruyter Mouton, 2014. P. 1400–1412.
237. Maurer M. Schröder gegen Merkel: Wahrnehmung und Wirkung des TV-Duells 2005 im Ost-West-Vergleich. Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften / GWV Fachverlage GmbH, 2007. 258 S.
238. Medienmenschen: wie man Wirklichkeit inszeniert / Gespräche mit Joschka Fischer, Michel Friedman, Gregor Gysi, Regina Halmich, André Heller, Hans-Olaf Henkel, Tim Mälzer, Günter Netzer, Verona Pooth, Peter Sloterdijk, Franziska van Almsick u.v.a. Münster : Solibro, 2007. 344 S.
239. Merten K. Django und Jesus. Verbal-nonverbales Verhalten der Kanzlerkandidaten Kohl und Rau im Bundestagswahlkampf 1987. *M. Opp de Hipt & E. Latniak (Hrsg.), Sprache statt Politik? Politikwissenschaftliche Semantik- und Rhetorikforschung*. Opladen : Westdeutscher Verlag, 1991. S. 188–210.
240. Mizin K., Ovsienko L. The German linguo-cultural concept *Schadenfreude* in cross-cultural perspective: A corpus-based approach. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Warsaw : De Gruyter Poland, 2020. Vol. V (1). P. 143–184.
241. Mollitor J. Negationspräfixe im heutigen Französisch. Tübingen, Niemeyer, 1998. 262 S.
242. Mühlhoff R. Affekt Macht Netz: auf dem Weg zu einer Sozialtheorie der digitalen Gesellschaft. Bielefeld, transcript, 2019. Online-Ressource. 356 S.

243. Müller C. Redebegleitende Gesten. Kulturgeschichte – Theorie – Sprachvergleich. Berlin: Spitz, 1998. 314 S.
244. Nass O. Staatsberedsamkeit. Ein staats- und verwaltungswissenschaftlicher Versuch. Köln : Carl Heymanns Verlag, 1972. 319 S.
245. Niehr T. Einführung in die Politolinguistik: Gegenstände und Methoden. Stuttgart : UTB GmbH, 2014. 191 S.
246. Nijmegen: Max Planck Institute for Psycholinguistics, ELAN – linguistic annotator. Language archiving technology portal [computer software]. URL : <http://www.latmpi.eu/tools/elan/> (дата звернення: 14.05.2020).
247. Nöllke M. Die Sprache der Macht: Wie man sie durchschaut. Wie man sie nutzt. Freiburg : Haufe-Lexware GmbH & Co. KG, 2016. 203 S.
248. Nonhoff M. Politischer Diskurs und Hegemonie: das Projekt "Soziale Marktwirtschaft". Bielefeld, transcript Verlag, 2015. 426 S.
249. Orth St. Zur Freiheit gehört, den Koran zu kritisieren: ein Streitgespräch. Freiburg; Basel; Wien : Herder, 2016. 127 S.
250. Petlyuchenko N. Servant of the People as a Collective Avatar of Zelensky's Charisma: Phenomena of Ukraine's 2019 Electoral Discourse. *NANO-2019: Limits of Nanoscience and Nanotechnologies* : proceedings of International Conference. Chisinau, Moldova. 2019. P. 89.
251. Petlyuchenko N., Artiukhova A. Aggressive rhetoric: Prosodic and kinetic means. *Gesture and speech in interaction (GESPIN 4)* : Proceedings of International Conference. Nantes : Universite de Nantes, 2015. P. 191–194.
252. Petlyuchenko N., Chernyakova V. Charisma & female expressiveness: Language, ethnoculture, politics. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Warsaw : De Gruyter Poland, 2019. Vol. IV (1). P. 83–132.
253. Petlyuchenko N. Ideal Types in Linguistics: New Approaches to the Study of the Charisma Concept in Political Discourse. *Одеський лінгвістичний вісник* : зб. наук. праць. Вип. 14. Одеса : Фенікс, 2019. С. 75–88.

254. Pompino-Marschall B. *Einführung in die Phonetik*. Berlin : De Gruyter, 2009. 324 S.
255. Popper K. R. Auf der Suche nach einer besseren Welt: Vorträge und Aufsätze aus dreißig Jahren. München : Piper, 1994. 282 S.
256. Potapenko S. Cognitive rhetoric of effect: energy flow as a means of persuasion in inaugurals. *Topics in linguistics*, 2016. 17 (2). P. 12–25.
257. Potapenko S. Communicative strategies as a two-faceted phenomenon: A cross-linguistic study of inaugural addresses. *Herald of Kyiv National Linguistic University*. Series in Philology. Kyiv : KNLU, 2020. Vol. 23 (1). P. 71–83.
258. Prihodko G. I. Frame structure of the evaluative utterance. *Visnyk of KNLU. Series philology*. 2019. Vol. 22 (2). P. 114–120.
259. Reisigl M. Kritik der Sprache der Kritik. *Diskursanalyse und Kritik*. Imprint : Springer VS, 2019. S. 89–120.
260. Rhein L. Selbstdarstellung in der Wissenschaft: Eine linguistische Untersuchung zum Diskussionsverhalten von Wissenschaftlern in interdisziplinären Kontexten. Peter Lang International Academic Publishing Group, 2015. 499 p.
261. Rolf E. Die Funktionen der Gebrauchstextsorten. Berlin : der Gruyter, 1993. 339 S.
262. Rolle D. Politik und Fernsehen: inhaltsanalytische Untersuchungen. Wiesbaden : Dt. Univ.-Verl., 2001. 302 S.
263. Sappok Ch., Fay J. Prosodische Aspekte von Leseflüssigkeit messen: Evaluation einer Ratingprozedur mit Audioaufnahmen von DrittklässlerInnen. *Didaktik Deutsch*. Baltmannsweiler : Schneider Verlag Hohengehren GmbH, 2018. Jg. 23. H. 44. S. 61–83.
264. Scharathow W. Diskurs, Macht, Fremdheit: gesellschaftliche Polarisierungstendenzen und die mediale Konstruktion von "Fremdheit" ; die niederländische Debatte nach dem Mord an Theo van Gogh. Oldenburg : BIS-Verl. der Carl-von-Ossietzky-Univ. Oldenburg, 2007. 262 S.
265. Schechner R. Performance theory. London [u.a.], Routledge, 2003. 407 S.

266. Scheller-Boltz D. Grammatik und Ideologie: Feminisierungsstrategien im Russischen und Polnischen aus Sicht der Wissenschaft und Gesellschaft. Berlin; Bern; Bruxelles; New York; Oxford; Warszawa; Wien : Peter Lang, 2020. 619 S.
267. Schlenker B. R. Impression Management. The Self-Concept, Social Identity, and Interpersonal Relations. Monterey, Calif: Brooks/Cole, 1980. 344 p.
268. Schröter M. Vom politischen Gebrauch der Sprache: Wort, Text, Diskurs; eine Einführung. Frankfurt am Main [u.a.]; Lang, 2009. 144 S.
269. Schrott P. Wahlkampfdebatten im Fernsehen von 1972 bis 1987. Politikerstrategien und Wählerreaktion. *M. Kaase & H.-D. Klingemann (Hrsg.), Wahlen und Wähler. Analysen aus Anlaß der Bundestagswahl 1987*. Opladen : Westdeutscher Verlag, 1990. S. 647–674.
270. Scriven M., Paul R. Critical Thinking as Defined by the National Council for Excellence in Critical Thinking, 1987. URL : <https://www.criticalthinking.org/pages/defining-critical-thinking/766> (дата звернення: 20.11.2020).
271. Slavova L., Borysenko N., Kodubovska O. The Evolution of Etymons Denoting an Inhabited Place in Ukrainian and English. *Studies about Languages*. № 36. 2020. P. 56–69.
272. Stashko H. Phonetic and syntactic stylistic means in media space: Manipulation or emotional commonplace? *Communication today*. 2018. No. 9 (2). P. 132–142.
273. Strauss G., Zifonun, G. Formen der Ideologiegebundenheit. *Der politische Wortschatz. Zur Kommunikations- und Textsortenspezifik*. Tübingen: Narr, 1986. S. 67–147.
274. Tapper C., Quandt Th. "Herr Schulz, Sie grätschen in Ihre Schluss-Statements rein..." Eine dialoganalytische Untersuchung des TV-Duells im Bundestagswahlkampf 2017. *Die (Massen-)Medien im Wahlkampf: Die Bundestagswahl 2017*. Wiesbaden : Springer Fachmedien Wiesbaden, 2019. P. 181–207.

275. Turowski J., Mikfeld B. Gesellschaftlicher Wandel und politische Diskurse URL : https://www.denkwerk-demokratie.de/wp-content/uploads/2013/10/DD_Werkbericht_3.pdf (дата звернення: 20.10.2020).
276. Varetska O. Verbal and paraverbal criticism: A discursive study of German and Ukrainian electoral speeches. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія / Київський національний лінгвістичний університет*. 2020. Т. 23 (1). С. 94–104.
277. Vorozhbitova A., Potapenko S., Khachaturova N., Khoruzhaya Y. Linguistic rhetoric of Soviet discourse: official vs personal register (J. Stalin – A. Dovzhenko). *Amazonia Investiga*. 2020. 9 (29). P. 224-233.
278. Woolard K. A. Bystanders and the Linguistic Construction of Identity in Face-to-Back Communication. *Peter Auer, ed. Style and Social Identities: Alternative Approaches to Linguistic Heterogeneity*. Berlin; NY : Mouton de Gruyter, 2007. P. 187–207.
279. Woolard K. A. Singular and plural: ideologies of linguistic authority in 21st century Catalonia . New York : Oxford University Press, 2016. 365 p.
280. Wunderlich D. Arbeitsbuch Semantik. Königstein/Ts. : Athenäum, 1980. 368 S.
281. Wunderlich D. Sprachen der Welt: warum sie so verschieden sind und sich doch alle gleichen. Darmstadt : Wiss. Buchges, 2015. 288 S.
282. Zeh R. Merkel und Schulz im Fernsehen und ein Blick zurück auf acht Wahlkämpfe. *Die (Massen-)Medien im Wahlkampf: Die Bundestagswahl 2017*. Wiesbaden : Springer Fachmedien Wiesbaden, 2019. P. 243–261.
283. Zheltukhina M., Zyubina I. Individual speech behavior of Russian-speaking prosecutors in the 19-20th centuries: A case study in implicit pragmatics. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Warsaw : De Gruyter Poland. 2018. Vol. III (2). P. 251–306.

СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

284. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Москва : Советская энциклопедия, 1966. С. 180–181.
285. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2005. 1728 с.
286. Виноградов В. А. Лингвистический энциклопедический словарь Москва : Советская энциклопедия, 1990. 685 с.
287. Древнегреческо-русский словарь. Москва : Гос. узд-во иностранных и национальных словарей, 1985. Т. 1. 1043 с.
288. Етимологічний словник української мови : у 2-х т. / укл. Я. Рудницький. Вінніпег : Українська Вільна Академія Наук – УВАН, 1962–1972. Т. I : А–Г. 968 с.
289. Етимологічний словник української мови : у 2-х т. / укл. Я. Рудницький. Вінніпег : Українська Могилянсько-Мазепинська Академія Наук – Товариство Плекання Рідної Мови, 1982. Т. 2 : Д–Б. 1128 с.
290. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. URL : <https://www.efremova.info> (дата звернення : 20.02.2019).
291. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
292. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови. Харків : ФОЛІО, 2002. 543 с.
293. Краткий словарь когнитивных терминов / под общей редакцией Е. С. Кубряковой; Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Л. Г. Лузина, Ю. Г. Панкрац. Москва : Издательство Московского государственного университета, 1996. 245 с.

294. Маковский М. М. Этимологический словарь современного немецкого языка: Слово в зеркале человеческой культуры. Москва : Азбуковник, 2004. 632 с.
295. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений. Изд. 2-е, испр. и доп. Москва : "АЗЪ", 1995. 928 с.
296. Первый толковый БЭС. Большой энциклопедический словарь. Москва : Советская энциклопедия, 1993. 1632 с.
297. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 884 с.
298. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
299. Словник синонімів української мови. URL : https://synonyms_uk.enacademic.com/ (дата звернення: 22.10.2020).
300. Словник української мови (СУМ-11). Академічний тлумачний словник (1970—1980). URL : <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 14.11.2020).
301. Словник фразеологізмів української мови / [уклад. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук]. К. : Наукова думка, 2003. 1104 с.
302. Терминологический словарь / Г. Е. Кедрова, В. В. Потапов, А. М. Егоров, Е. Б. Омелянова. *Русская фонетика*. Учебные материалы. 2002. URL : <http://www.philol.msu.ru/~fonetica/glossar.htm> (дата звернення: 22.10.2020).
303. Фёдоров А. И. Фразеологический словарь русского литературного языка. 3-е изд., испр. М. : Астрель: АСТ, 2008. 878 с.
304. Філософський енциклопедичний словник (ФЕС). URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovnyk.pdf (дата звернення: 22.10.2020).
305. Хориков И. П., Малев. М. Г. Новогреческо-русский словарь / под ред. И. Пердикиса, Т. Понадопулоса. Москва : Культура, 1993. 856 с.

306. Cambridge Advanced Learner's Dictionary. URL : <https://dictionary.cambridge.org> (дата звернення: 14.11.2020).
307. Duden. Das Onlinewörterbuch. URL : <https://www.duden.de/woerterbuch> (дата звернення: 14.11.2020).
308. Etymologisches Rechtswörterbuch / Gerhard Köbler. Tübingen : Mohr, 1995. 484 S.
309. Etymologisches Wörterbuch des Deutschen. URL : <https://www.dwds.de/wb/> (дата звернення: 22.10.2020).
310. Grimm J., Grimm W. Deutsches Wörterbuch. 16 Bde. in 32 Teilbänden. Leipzig : Hirzel, 1854–1971. URL : http://woerterbuchnetz.de/cgi-bin/WBNetz/wbgui_py?sigle=DWB (дата звернення: 22.10.2020).
311. Grosses Wörterbuch der Deutschen Sprache. URL : www.wissen.de/rechtschreibung/ (дата звернення: 22.10.2020).
312. OpenThesaurus. URL : <https://www.openthesaurus.de/synonyme/Kritik> (дата звернення: 22.10.2020).
313. Lexikon für Redensarten, Redewendungen, idiomatische Ausdrücke und feste Wortverbindungen. URL : <https://www.redensarten-index.de/suche.php> (дата звернення: 28.10.2020).
314. The Compact Edition of the Oxford English Dictionary / Complete text reproduced micrographically. Oxford : University Press, 1971. Vol. 1 : A-O. 2048 p. Vol. 2 : P-Z. 4116 p.
315. Wahrig Deutsches Wörterbuch / von Gerhard Wahrig, Renate Wahrig-Burfeind. Bertelsmann Lexikon Institut im Wissen Media Verlag, 2002. 1452 S.
316. Wörterbuch der Deutschen Gegenwartssprache. URL : <https://www.dwds.de/wb/wdg/search?q=> (дата звернення: 28.10.2020).

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Геращенко І. (2016). Ірина Геращенко критикує Кабмін за небажання співпрацювати з комітетом з питань євроінтеграції, 16.02.2016. URL : <https://ua.112.ua/video/iryna-herashchenko-krytykuie-kabmin-za-nebazhannia-spivpratsiuvaty-z-komitetom-z-pytan-ievrointehratsii-187516.html> (дата звернення: 20.11.2020).
2. Геращенко І. (2016). Скептицизм на зміну оптимізму: Чому українські політики критикують Євросоюз, 20.12.2016. URL : <https://ua.112.ua/statji/skeptytsyzm-na-zminu-optimizmu-chomu-ukrainski-polityky-krytykuiut-yevrosoiuz-360486.html> (дата звернення: 20.11.2020).
3. Геращенко І. (2018). Я не подстилка! Это Вы подстилка Путина: Ірина Геращенко – Сергію Власенку, 26.11.2018. URL : https://www.youtube.com/watch?v=gvYBt9Xr_04 (дата звернення: 20.11.2020).
4. Геращенко І. (2019). Геращенко про паспорти РФ в "ОРДЛО": Путін використовує послаблення України, 25.04.2019. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=smZMpEuwVA4> (дата звернення: 20.11.2020).
5. Геращенко І. (2019). Ірина Геращенко порівняла нову владу із "зеленими чоловічками", 10.09.2019. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=etSDWvUo86Q> (дата звернення: 20.11.2020).
6. Геращенко І. (2019). Підсумки виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2018 році": конференція, 16.02.2019. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=W68zlUrjz2s> (дата звернення: 20.11.2020).
7. Дебати кандидатів у президенти П. Порошенка і В. Зеленського на НСК "Олімпійський", 19.04.2019. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=y9V6WC-eqZ> (дата звернення: 20.11.2020).
8. Ляшко О. (2015). Ляшко: Промова Байдена – "курча по-київськи"-2, 09.12.2015. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=QDDWmJ6BcQo> (дата звернення: 20.11.2020).

9. Ляшко О. (2015). Олег Ляшко – Ви гірше Януковича. Полум'яний виступ Верховна Рада, 24.12.2015. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=PEKj56xWLx8&frags=pl%2Cwn> (дата звернення: 28.10.2020).

10. Ляшко О. (2017). Ляшко порівняв Порошенка із Попандопуло, 22.06.2017. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=it30r8RP6Yc> (дата звернення: 20.11.2020).

11. Ляшко О. (2018). Виступ Олега Ляшка на засіданні Верховної Ради, 28.02.2018. URL : https://112.ua/rada_online/zasedanie-verhovnoy-rady-28022018-435175.html (дата звернення: 20.11.2020).

12. Ляшко О. (2018). Виступ Олега Ляшка на засіданні Верховної Ради, 03.04.2018. URL : <https://iportal.rada.gov.ua/uploads/documents/48883.pdf> (дата звернення: 28.10.2020).

13. Ляшко О. (2018). Ляшко-владі: Коли ви почнете працювати заради українців, а не кредиту МВФ?, 15.05.2018. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=6KzTi7FPeJ8> (дата звернення: 28.10.2020).

14. Ляшко О. (2019). Історичний з'їзд РПЛ: Олега Ляшка висунули кандидатом в Президенти, 21.01.2019. URL : https://www.youtube.com/watch?time_continue=1779&v=RZl1DKdOWVo&feature=emb_logo (дата звернення: 20.11.2020).

15. Ляшко О. (2019). Ляшко: Зеленский фактически вставил Украине "нож в спину", 02.07.2019. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=wYCYx6c5Zus> (дата звернення: 20.11.2020).

16. Ляшко О. (2019). Ляшко: Наші хлопці життям платять за те, що Порошенко набиває собі кишені, 26.02.2019. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=zEpiu2iu03Y> (дата звернення: 28.10.2020).

17. Ляшко О. (2019). Ляшко: с Путиным готов говорить только на равных, пусть и на русском языке, 26.03.2019. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=TfjmFoCykso> (дата звернення: 20.11.2020).

18. Ляшко О. (2019). Ляшко: У Зеленського немає харизми лідера, щоб захищати національні інтереси України, 02.07.2019. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=DAn7i0-wqzM> (дата звернення: 28.10.2020).

19. Медійна бібліотека Верховної Ради України URL : <https://www.rada.gov.ua/video/> (дата звернення: 20.11.2020).

20. Порошенко П. (2018). Виступ Президента України у Верховній Раді з щорічним посланням, 20.09.2018. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=8CohD0cODVk> (дата звернення: 20.11.2020).

21. Порошенко П. (2018). Пресс-конференція Петра Порошенка, 28.02.2018. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=tFLHfemvvhU> (дата звернення: 20.11.2020).

22. Порошенко П. (2019). Брифінг кандидата на пост Президента України Петра Порошенка, 31.03.2019. URL : https://www.youtube.com/watch?v=VTnJJ78_qmk (дата звернення: 20.11.2020).

23. Порошенко П. (2019). Виступ Петра Порошенка на з'їзді Партії "Європейська Солідарність", 31.05.2019. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=6FCvJaeslzk> (дата звернення: 20.11.2020).

24. Порошенко П. (2019). Виступ Петра Порошенка на Форумі "Від Крут до Брюсселя. Ми йдемо своїм шляхом", 29.01.2019. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=uG41z8eBh94> (дата звернення: 20.11.2020).

25. Порошенко П. (2020). "Янукович робив те саме!": розривна промова Порошенка щодо Нацбанку, 03.07.2020. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=DiJwTCbbztQ> (дата звернення: 20.11.2020).

26. Тимошенко Ю. (2017). Тимошенко критикує Порошенко і Ко, 22.06.2017. URL : https://www.youtube.com/watch?v=uadBN7E_S3k (дата звернення: 20.11.2020).

27. Тимошенко Ю. (2017). Юлія Тимошенко: Петро Порошенко має відповідати за ті ціни на газ, які платив Янукович, 06.06.2017. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=57FfH8wS7zo> (дата звернення: 20.11.2020).

28. Тимошенко Ю. (2019). Виступ Юлії Тимошенко на парламентських слуханнях з питань розпродажу землі, 04.12.2019. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=bIjoXt0fQaw> (дата звернення: 20.11.2020).

29. Тимошенко Ю. (2019). Разом з президентом треба створити формулу України, а не Штайнмаєра, 02.10.2019. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=Edqbbq8GSfXc> (дата звернення: 20.11.2020).

30. Тимошенко Ю. (2019). Форум Єднання. Урочистий з'їзд ВО "Батьківщина", 22.01.2019. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=jvE7JRck7WI> (дата звернення: 20.11.2020).

31. Турчинов О. (2016). Скептицизм на зміну оптимізму: Чому українські політики критикують Євросоюз, 20.12.2016. URL : <https://ua.112.ua/statji/skeptytsyzm-na-zminu-optymizmu-chomu-ukrainski-polityky-krytykuiut-yevrosoiuz-360486.html>

32. Фаріон І. (2014). Засідання п'ятдесят шосте, Сесійний зал Верховної Ради України, 20.06.2014. URL : <https://portal.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/5645.html> (дата звернення: 20.11.2020).

33. Фаріон І. (2019). "Говорить великий Львів": синтаксичний аналіз від Ірини Фаріон, 06.12.2019. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=aJUIU7KvTic> (дата звернення: 20.11.2020).

34. Фаріон І. (2019). "Говорить великий Львів": Ці вибори – це поразка українців, що не пов'язали причини з наслідком. Ірина Фаріон, 23.07.2019. URL : https://www.youtube.com/watch?v=EC_sSw4rdz8 (дата звернення: 20.11.2020).

35. Фаріон І. (2019). "На межі вибору": Ірина Фаріон рознесла в мотлох Руцкагаварящего Зеленського, 02.04.2019. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=7vfJ3BChOYQ&frags=pl%2Cwn> (дата звернення: 20.11.2020).

36. Фаріон І. (2020). "Народне толк-шоу": ОЦЕ падло не має жодного стосунку до України! – Ірина Фаріон, 07.02.2020. URL : https://www.youtube.com/watch?v=KgJ4guBTt_A (дата звернення: 20.11.2020).

37. Als Willy Brandt die Fassung verlor. URL : <https://www.sueddeutsche.de/politik/zum-tode-von-heiner-geissler-der-general-der-seiner-zeit-voraus-war-1.3659375-2> (дата звернення: 20.11.2020).

38. CDU-Parteivorsitz. Merz will seinen "Beitrag" leisten. URL : <https://www.tagesschau.de/inland/merz-union-kandidatur-103.html> (дата звернення: 20.11.2020).

39. Deutscher Bundestag. Stenografischer Bericht. 130. Sitzung. Berlin, Mittwoch, den 27. November 2019. URL : <https://dipbt.bundestag.de/dip21/btp/19/19130.pdf> (дата звернення: 20.11.2020).

40. Deutscher Bundestag. Stenografischer Bericht. 146. Sitzung. Berlin, Donnerstag, den 13. Februar 2020. URL : <https://dipbt.bundestag.de/dip21/btp/19/19146.pdf> (дата звернення: 20.11.2020).

41. Deutscher Bundestag. Stenografischer Bericht. 2. Sitzung. Berlin, Dienstag, den 21. November 2017. URL : <https://dipbt.bundestag.de/dip21/btp/19/19002.pdf> (дата звернення: 20.11.2020).

42. Deutscher Bundestag. Stenografischer Bericht. 32. Sitzung. Berlin, Mittwoch, den 16. Mai 2018. URL : <https://dipbt.bundestag.de/doc/btp/19/19032.pdf> (дата звернення: 20.11.2020).

43. Deutscher Bundestag. Stenografischer Bericht. 35. Sitzung. Berlin, Mittwoch, den 6. Juni 2018. URL : <https://dipbt.bundestag.de/dip21/btp/19/19035.pdf> (дата звернення: 20.11.2020).

44. Deutscher Bundestag. Stenografischer Bericht. 64. Sitzung. Berlin, Mittwoch, den 21. November 2018. URL : <https://dip21.bundestag.de/dip21/btp/19/19165.pdf> (дата звернення: 20.11.2020).

45. Gauland A. (2018). AfD-Chef Gauland. Nazis gehören nicht in diese Partei, 13.10.2018. URL : <https://www.welt.de/politik/deutschland/article182040578/AfD-Chef-Alexander-Gauland-Nazis-gehoeren-nicht-in-diese-Partei.html> (дата звернення: 20.11.2020).

46. Gauland A. (2018). Alexander Gaulands Antwort auf die Regierungserklärung von Angela Merkel, 22.03.2018. URL :

<https://juergenfritz.com/2018/03/22/gauland-bt-rede/> (дата звернення: 20.11.2020).

47. Gauland A. (2018). Generalaussprache zur Regierungspolitik am 06.06.2018 Dr. Alexander Gauland (AfD). URL : <https://www.youtube.com/watch?v=bVF-2AInoN4> (дата звернення: 20.11.2020).

48. Gauland A. (2020). Alexander Gauland (AfD) zu Thüringen, 13.02.2020. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=3JTmueYoQ-w> (дата звернення: 20.11.2020).

49. Gauland A. (2019). Alexander Gauland (AfD) in der Generaldebatte, 27.11.2019. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=e9olJmmXIME> (дата звернення: 20.11.2020).

50. Hä? Über die Weltkarriere eines Wörtchens. URL : <https://sz-magazin.sueddeutsche.de/sprache/hae-82912> (дата звернення: 20.11.2020).

51. Im Ernst? [Seriously?]. URL : <https://www.sueddeutsche.de/politik/cdu-spd-klimaprogramm-opposition-kritik-1.4617808> (дата звернення: 20.11.2020).

52. Interview mit Wolfgang Kubicki. "Die AfD hat ihren Zenit überschritten" URL : https://www.weser-kurier.de/deutschland-welt/deutschland-welt-politik_artikel,-die-afd-hat-ihren-zenit-ueberschritten-_arid,1796528.html (дата звернення: 20.11.2020).

53. Kubicki W. (2019). FDP-Vize Wolfgang Kubicki: "Die AfD hat den Zenit überschritten", 05.01.2019. URL : <https://www.svz.de/deutschland-welt/politik/FDP-Vize-Wolfgang-Kubicki-Die-AfD-hat-den-Zenit-ueberschritten-id22162772.html> (дата звернення: 20.11.2020).

54. Kühnert K. (2018). Rede von Kevin Kühnert in der Generalaussprache | Landesparteitag der SPD Berlin am 02.06.2018. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=-hM7GJGk0qE&t=90s> (дата звернення: 20.11.2020).

55. Kühnert K. (2018). SPD-Bundesparteitag: Rede von Kevin Kühnert, 21.01.2018. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=VPffCJj6y9g&t=21s> (дата звернення: 20.11.2020).

56. Kühnert K. (2019). Vorstellungsrede von Kevin Kühnert für das Amt des Stellvertretenden Parteivorsitzenden, 06.12.2019. URL : https://www.youtube.com/watch?v=J5_6XjAEKW0 (дата звернення: 20.11.2020).

57. Lebendiges Museum Online. URL : <https://www.dhm.de/lemo/bestand.html> (дата звернення: 20.11.2020).

58. Maas H. (2018). Maas will neue Strategie im Umgang mit den USA, 23.08. 2018. URL : <https://www.deutschland.de/de/topic/wirtschaft/maas-will-neue-strategie-im-umgang-mit-den-usa> (дата звернення: 20.11.2020).

59. Mediathek: Deutscher Bundestag. URL : <https://www.bundestag.de/mediathek> (дата звернення: 20.11.2020).

60. Merkel A. (2015). Merkel kritisiert Schröders Rücktritt als SPD-Chef 2004, 22.09.2015. URL : https://www.youtube.com/watch?v=0GMJ_OFbqIU (дата звернення: 20.11.2020).

61. Merkel A. (2019). Münchner Sicherheitskonferenz - Rede von Bundeskanzlerin Merkel am 16.02.19. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=77ldCeYtas0> (дата звернення: 20.11.2020).

62. Merkel A. (2020). Flüchtlinge in eine „Sackgasse“ gebracht: Merkel kritisiert Erdogans Drohung, 03.03.2020. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=lb5P2FenQ8E> (дата звернення: 20.11.2020).

63. Merkel-Schelte von Kühnert: „Sicher eine nette Frau“ – aber ihre Politik ist "Gift". URL : <https://www.merkur.de/politik/kevin-kuehnert-attackiert-angela-merkel-ihre-politik-ist-gift-zr-10909233.html> (дата звернення: 20.11.2020).

64. Merz F. (2020). Merz kritisiert fehlendes Verständnis der Politik für die Wirtschaft 14.02.2020. URL: <https://www.welt.de/politik/deutschland/article191651841/Merz-kritisiert-fehlendes-Verstaendnis-der-Politik-fuer-die-Wirtschaft.html> (дата звернення: 20.11.2020).

65. Schulz M. (2017). Kanzlerkandidat: Martin Schulz kritisiert Donald Trumps "autokratisches" Auftreten, 26.05.2017. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=403HxZKrvM8> (дата звернення: 20.11.2020).

66. Schulz M. (2017). Martin Schulz: Es ist Zeit!, 25.06.2017. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=GudgsdhoPJc> (дата звернення: 20.11.2020).

67. Schulz M. (2017). Martin Schulz: Siemens lässt Mitarbeiter bluten für Management-Fehler, 21.11.2017. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=K8OQ5W8KfHk> (дата звернення: 20.11.2020).

68. Schulz M. (2017). Wahlkampfveranstaltung von Martin Schulz in Frankfurt, 28.08.2017. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=5B0aZT-P2XM> (дата звернення: 20.11.2020).

69. Schutzsuchende. Ein Konzept zur Quantifizierung des Bestands an Ausländerinnen und Ausländern, die sich aus humanitären Gründen in Deutschland aufhalten. URL : https://www.destatis.de/DE/Methoden/WISTA-Wirtschaft-und-Statistik/2019/01/schutzsuchende-012019.pdf?__blob=publicationFile (дата звернення: 20.11.2020).

70. Seehofer H. (2015). Flüchtlingskrise Seehofer kritisiert Merkel Das war ein Fehler!, 05.10.2015. URL : https://www.youtube.com/watch?v=i_nC8vQc024 (дата звернення: 20.11.2020).

71. Seehofer H. (2018). „Inakzeptabel“ – Horst Seehofer kritisiert Gabriels Attacke auf Schulz, 02.03.2018. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=0Zuft7M5IuA> (дата звернення: 20.11.2020).

72. Seehofer H. (2018). Horst Seehofer: "Es ist kein schöner Tag als CSU", 14.10.2018. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=62RhjU72t8Y> (дата звернення: 20.11.2020).

73. Seehofer H. (2019). Bundestagsdebatte zum Asylrecht, Rede von Bundesinnenminister Horst Seehofer am 07.06.19. URL : https://www.youtube.com/watch?v=giFL9_GVLHQ (дата звернення: 20.11.2020).

74. Streit um Wahlkampfauftritte. Deutsche Politiker kritisieren türkische Regierung. URL : <https://www.faz.net/aktuell/politik/streit-um-wahlkampfauftritte-deutsche-politiker-kritisieren-tuerkische-regierung-14923104.html> (дата звернення: 20.11.2020).

75. TV-Duell zwischen Angela Merkel (CDU) und Herausforderer Martin Schulz (SPD), 03.09.2017. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=fDXEjSN0MOY> (дата звернення: 20.11.2020).

76. VoxCheck: політичне кілерство за грантові гроші. URL : <https://blogs.pravda.com.ua/authors/krulko/5bb49224db6f0/> (дата звернення: 20.10.2020).

77. Weidel A. (2017). Alice Weidel: Nun doch – Eurobonds durch die Hintertür, 27.01.2017. URL : <https://www.afd.de/alice-weidel-nun-doch-eurobonds-durch-die-hintertuer/> (дата звернення: 20.11.2020).

78. Weidel A. (2017). Weidel, Dr. Alice, AfD, 21.11.2017. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=7DFA1p1eApo&t=40s&frags=pl%2Cwn> (дата звернення: 20.11.2020).

79. Weidel A. (2018). Generaldebatte im Bundestag: Rede von Alice Weidel am 21.11.2018. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=yiLA8P8ECQE> (дата звернення: 20.11.2020).

80. Weidel A. (2018). Rede von Alice Weidel zur Regierungspolitik der Bundeskanzlerin am 12.09.2018. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=S8hULQ29pT0> (дата звернення: 20.11.2020).

81. Weidel A. (2019). Alice Weidel (AfD) in der Generaldebatte, 27.11.2019. URL : https://www.youtube.com/watch?v=So_3I-wQVpc (дата звернення: 20.11.2020).

82. Wie wird man (als) Politiker? URL : https://www.deutschlandfunkkultur.de/rhetorik-der-macht-wie-wird-man-als-politiker.976.de.html?dram:article_id=324605 (дата звернення: 20.11.2020).

83. Wortlaut der Fernsehdebatte zur Bundestagswahl am 24. September 2017. URL : <https://www.uni-koblenz-landau.de/de/komopol/papers/working-paper-nr.-4-2017> (дата звернення: 20.11.2020).

ДОДАТКИ

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Статті в періодичних наукових виданнях інших держав,
які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку
та/або Європейського Союзу:*

1. Грідюшко О. О. Стратегии и тактики критики в политическом дискурсе Германии и Украины (сопоставительный анализ). *European Journal of Literature and Linguistics*. 2019. №4. Рр. 3–9.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Grydiushko O. Kritische Bewertung in den Auftritten von Abgeordneten im deutschen und ukrainischen parlamentarischen Diskurs (kontrastive Perspektive). *Odessa Linguistic Journal : Research and practice journal*. 2018. Issue 11. Рр. 142–149.

3. Грідюшко О. О. Лінгвальні особливості вираження критики в парламентському дискурсі (на матеріалі німецької та української мов). *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Вип. 3. Т. 1. С. 162–168.

4. Грідюшко О. О. Дискурсивні стратегії критики в електоральному дискурсі Німеччини й України (контрастивний аспект). *Записки з українського мовознавства : зб. наук. праць*. 2019. Вип. 26. Т. 2. С. 285–295.

5. Варецька О. Лінгводискурсивні контрасти політичного критисайзингу (німецько-українська паралель). *Odessa Linguistic Journal : Research journal*. 2019. Issue 14. Рр. 65–73.

*Статті в наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових
видань України з присвоєнням категорії «Б»:*

6. Varetska O. Verbal and Paraverbal Criticism: a Discursive Study of German and Ukrainian Electoral Speeches. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*. 2020. Т. 23 (1). С. 94–104.

Публікації, які засвідчують апробацію результатів дисертації:

7. Гридюшко О. О. Експліцитні маркери критики в німецькому та українському парламентському дискурсах. *Паралелі та контрасти: мова, культура, комунікація* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. 2 листопада 2018 р. Одеса, 2018. С. 23–26.

8. Grydiushko O. O. Verbale Besonderheiten der Kritik im parlamentarischen Diskurs (im Deutschen und Ukrainischen). *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 вересня 2018 р.). Одеса, 2018. С. 206–209.

9. Гридюшко О. О. Щодо визначення поняття «критика» на матеріалі німецької та української мов. *Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених* : матеріали Четвертої всеукр. наук.-практ. конф., м. Одеса, 26 жовтня 2018 року. Одеса, 2018. С. 104–106.

10. Гридюшко О. О. Взаємодія лінгвальних і паралінгвальних засобів вираження критики у передвиборчому дискурсі Німеччини та України. *Сучасні тенденції фонетичних досліджень* : зб. матеріалів III Круглого столу з міжнар. участю (19 квіт. 2019 р., м. Київ). Київ, 2019. С. 121–125.

11. Гридюшко О. О. Критика як засіб персуазії у політичній передвиборчій комунікації (на матеріалі німецької й української мов). *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.). Одеса, 2019. Т. 1. С. 669–671.

12. Гридюшко О. О. Вербальні та паравербальні засоби вираження критики в електоральному дискурсі Німеччини та України. *Чорноморські наукові студії* : матеріали П'ятої всеукр. мультидисциплінарної конф., м. Одеса, 17 травня 2019 року. Одеса, 2019. С. 150–153.

13. Гридюшко О. О. Методика двобічного зіставного дослідження критики в політичному дискурсі Німеччини та України. *Research of Different Directions of Development of Philological Sciences in Ukraine and EU* : conference proceedings of International scientific and practical conference, September 20–21, 2019. Baia Mare, 2019. Pp. 132–135.

14. Гридюшко О. О. Критика в соціально-політичній сфері Німеччини та України (контрастивний аспект). *Паралелі та контрасти: мова, культура, комунікація* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (15 листопада 2019 р.). Одеса, 2019. С. 35–37.

15. Варецька О. О. Концептуальні контрасти політичної критики в контексті лінгвокультурних традицій Німеччини і України. *Issues of Modern Philology in the Context of the Interaction of Languages and Cultures* : conference proceedings of International scientific and practical conference, December 27–28, 2019. Venice, 2019. Pp. 92–96.

16. Варецька О. О. Використання програмного пакету *ELAN* для анотації супроводжувальних жестів критики в мовленні німецьких та українських політиків. *Сучасні тенденції фонетичних досліджень* : зб. матеріалів IV Круглого столу з міжнар. участю (23 квіт. 2020 р. м. Київ). Київ, 2020. С. 112–117.

17. Варецька О. О. Стратегії критики у німецькому та українському політичному дискурсі. *Міжкультурна комунікація в науковому і освітньому просторі* : Матеріали I-ої Міжнар. наук.-практ. конф. (28-29 квітня 2020). Одеса, 2020. С. 56–59.

18. Варецька О. О. Критика як жанр політичної комунікації в Німеччині й Україні. *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.). Одеса, 2020. Т. 2. С. 435–438.

Додаток Б

Б 1. Зразок транскрипту промов німецьких політиків із включеними парвербальними засобами оформлення стратегії і тактики критики

(<... -3 [ja aber jetzt mach ich mal eine schwarze [ківок головою] Landesregierung dafür verantwortlich und da die schwärzeste [ківок головою] der es in Deutschland gibt die in BAYern [різкий розворот у бік Меркель] und die schieben auch nicht ab [ухмілка] / вони також не депортують]... Warum schieben Sie nicht ab? Weil die Einzelfallprüfung am Ende wichtig ist um zu schauen KANN [права рука, сильна аспірація [k]] man überhaupt abschieben? Und deshalb ich halte überhaupt nichts [отрицательні кивки головою] davon dass dieses (-3) Schwarze PETER Spiel läuft [ківок головою] oder (-3) ROTE Peter Spiel [поворот у бік Меркель та нахил усім тілом] Also mal sinds die Sozis [рух правою рукою], mal ist die CDU [рух правою рукою]. Abschieben [ківок головою] von GeFÄHRdern, Menschen die zu uns kommen - und hier straffällig werden. Menschen die zu uns kommen und sagen "Wir wollen Asyl" und wollen hier Terroranschläge verüben die fliegen aus Deutschland raus...> (Martin Schulz, TV-Duell, 03.09.2017)

Б 2. Зразок транскрипту промов українських політиків із включеними парвербальними засобами оформлення стратегії і тактики критики

<... Я... хочу сказати, що... у Петра Олексійовича дуже багато... було (+1) досягнень... і це ТАК [ківок головою] безвіз... Томос... мова... армія [правою рукою перераховує кожне слово] ... все, що Ви писали на біг-бордах [лівою рукою робить круг] (-1 докір) Але ви ЗНАЄТЕ [дві руки відриваються синхронно від трибуни] ... мені здається... що ЧОМУСЬ [дві долоні формуються у кулаки] ... всі ці досягнення [кожне слово акцентує дома руками] Ви записали тільки собі... [розвернувся та дивиться на Порошенка] Я не розумію, чому? [ківок головою у бік, дивиться на Порошенка] Це теж ВАША перемога [правою відкритою долонею вказує на Порошенка], (-2 засудження) я розумію... але мені здається, що... по-перше українська мова була ще до ВАС... [гучні оплески] Що стосується безвіза... так, це (+1) перемога.... перемога н... не тільки ваша... Перемога українських дипломатів [права рука] ... української діаспори [ківок головою]... які боролися за... безвіз... ще до ТОГО, як ви стали президентом України... [оплески] ... > (Володимир Зеленський, Дебати кандидатів у президенти, 19.04.2019)

Зразки анкети ідентифікаційного експерименту щодо ідентифікації стратегій і тактик критики в політичному виступі

B 1. Experiment 1. Identifikation von Strategien und Taktiken der Kritik im politischen Auftritt.

Angaben zur Versuchsperson (Bitte ausfüllen!)

1. Name:
2. Geburtsdatum:
3. Geburtsort, Muttersprache:
4. Fach:
5. Politische Präferenzen (optional)

Vorbemerkung:

Politiker neigen dazu, ihre Opponenten zu kritisieren. Unter Kritik versteht man die Beurteilung einer Handlung oder auch eines Gegenstandes anhand von individuell angesetzten Grundsätzen und Maßstäben. Unterschieden wird zwischen konstruktiver Kritik und destruktiver Kritik. Konstruktive Kritik zu äußern, bedeutet, das Problem darzustellen und außerdem einen Vorschlag zur Verbesserung zu machen. Die destruktive Kritik dient nicht der Optimierung eines Prozesses oder eines Gegenstandes, sondern nur dazu, Schaden zu verbreiten.

Wir gehen der Frage nach: Wo steckt die Kritik im Text und wie kann man ihre Strategie und Taktik bestimmen.

Aufgaben:

1. Lesen Sie jeden angeführten Ausschnitt und unterstreichen Sie das Wort/die Wörter im Text, das/die Sie als Kritik einschätzen.
2. Markieren Sie den unterstrichenen Kontext mit +, wenn die kritische Bewertung **konstruktiv** ist oder mit –, wenn die kritische Bewertung **destruktiv** ist.
3. Wenn Sie den Kontext mit + markiert haben, dann markieren Sie den **Inhalt** des Kontextes mit **1** für Besprechung, mit **2** für Auswertung, mit **3** für Aufarbeitung, mit **4** für etwas anders, mit **5** für "Ich weiß nicht"
4. Wenn Sie den Kontext mit – markiert haben, dann markieren Sie den Inhalt des Kontextes mit **1** für Vorwurf, mit **2** für Beschuldigung, mit **3** für Beleidigung, mit **4** für Verriss/Niederschmettern, mit **5** für etwas anders, mit **6** für "Ich weiß nicht"

(7) Nein ich empfinde es nicht als Bedrohung aber ich empfinde es als eine sehr sehr große Aufgabe... wir Deutschen eine lange Zeit...lang die Vorzüge der Globalisierung sehr genossen... wir haben sehr viele Exporte... wir sind Exportweltmeister... wir haben dadurch sehr viele Arbeitsplätze... und viele Menschen haben schon seit Jahren natürlich auch darauf hingewiesen dass wir uns nicht abkoppeln können von den Konflikten um uns herum... Syrien.. sie es im Irak und auch nicht von der Tatsache dass in Afrika bittere Not und Armut herrscht... und deshalb müssen wir darauf reagieren das heißt aber nicht dass die Menschen alle zu uns kommen können sondern dass und das haben wir jetzt ja auch gelernt in den letzten zwei Jahren wir Fluchtursachen bekämpfen... das sind sehr viel mehr in Entwicklungshilfe in Konfliktlösung investieren

müssen... und das deutet sich auch bei der Arbeit der Bundesregierung bereits an... aber das wird uns in den nächsten vier Jahren weiter sehr stark beschäftigen

Datum/Unterschrift

В 1. Експеримент 1. Ідентифікація стратегій і тактик критики в політичному виступі.

Інформація про учасника експерименту (Будь ласка, заповніть!)

1. ПІБ:
2. Дата народження:
3. Місце народження, рідна мова:
4. Фах:
5. Політичні вподобання (за бажанням)

Преамбула:

Політики схильні критикувати своїх опонентів. Під критикою розуміють оцінку дії чи предмета на основі індивідуально застосованих принципів та стандартів. Розрізняють конструктивну та деструктивну критику. Висловити конструктивну критику означає викласти проблему, а також надати пропозицію щодо її вдосконалення. Деструктивна критика не слугує для оптимізації помилок у діях об'єкта критики, а лише для поширення збитків.

Ми хотім відповісти на наступні запитання: Де саме у тексті міститься критика і як можна визначити стратегії і тактики її реалізації

Завдання:

1. Прочитайте кожен уривок і підкресліть слово (слова) в тексті, яке/які містять критичну оцінку.
2. Позначте підкреслений контекст позначкою "+", якщо критична оцінка є **конструктивною** або позначкою "-", якщо критична оцінка є **деструктивною**.
3. Якщо Ви позначили контекст позначкою "+", позначте **зміст** контексту наступними цифрами: **1** – обговорення, **2** – розбір (помилки), **3** – аналіз, **4** – інше, **5** – "я не знаю".
4. Якщо ви позначили контекст позначкою "-", то позначте **зміст** контексту наступними цифрами: **1** – докір, **2** – засудження, **3** – образа, **4** – розгром, **5** – інше, **6** – "я не знаю".

(12) Це гарна л... річ... але варто було його почати 4 роки тому... в 2014, коли країна потребувала... зусилля всіх волонтерів і добровольців... а Володимир ховався від повісток... які куди його визивали військкомати. І я впевнений... що це неприпустимо. Я наголошую... що якщо ми не маємо відповіді на ці запитання... це слабкий глава держави... слабкий, який не зможе утримати... удари Путіна, слабкий... бо позиція, яка загрожує державі... ризики зашкалюють

Дата, підпис

Додаток Г

**Г 1. Зведені дані розподілу стратегій та тактик критики в промовах політиків Німеччини
(ідентифікаційний експеримент)**

Німецькі експерти Тактики критики	Експерт 1		Експерт 2		Експерт 3		Експерт 4		Експерт 5		Експерт 6		Експерт 7		Експерт 8		Експерт 9		Експерт 10		Разом	
	Бас. од.	%	Бас. од.	%	Бас. од.	%	Бас. од.	%	Бас. од.	%	Бас. од.	%	Бас. од.	%	Бас. од.	%	Бас. од.	%	Бас. од.	%	Бас. од.	%
+1 Besprechung	5	10,87	7	12,50	4	7,69	4	6,78	6	10,00	3	3,90	6	7,50	9	12,16	7	10,45	5	8,33	56	8,87
+2 Auswertung	4	8,70	11	19,64	6	11,54	8	13,56	6	10,00	10	12,99	22	27,50	21	28,38	15	22,39	15	25,00	118	18,70
+3 Aufarbeitung	2	4,35	8	14,29	2	3,85	8	13,56	5	8,33	8	10,39	8	10,00	8	10,81	9	13,43	8	13,33	66	10,46
+4 etwas anderes	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	1,30	0	0,00	1	1,35	1	1,49	0	0,00	3	0,48
+5 Ich weiss nicht	1	2,17	0	0,00	2	3,85	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	3	0,48
-1 Vorwurf	14	30,43	10	17,86	14	26,92	19	32,20	26	43,33	31	40,26	27	33,75	21	28,38	19	28,36	20	33,33	201	31,85
-2 Beschuldigung	11	23,91	9	16,07	9	17,31	15	25,42	13	21,67	17	22,08	10	12,50	10	13,51	11	16,42	9	15,00	114	18,07
-3 Beleidigung	6	13,04	6	10,71	6	11,54	4	6,78	4	6,67	5	6,49	3	3,75	4	5,41	5	7,46	3	5,00	46	7,29
-4 Verriss	0	0,00	2	3,57	2	3,85	1	1,69	0	0,00	2	2,60	4	5,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	11	1,74
-5 etwas anderes	3	6,52	3	5,36	3	5,77	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	9	1,43
-6 Ich weiss nicht	0	0,00	0	0,00	4	7,69	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	4	0,63
Разом	46	100	56	100	52	100	59	100	60	100	77	100	80	100	74	100	67	100	60	100	631	100,00

**Г 2. Зведені дані розподілу стратегій та тактик критики в промовах політиків України
(ідентифікаційний експеримент)**

Українські експерти Тактики критики	Експерт 1		Експерт 2		Експерт 3		Експерт 4		Експерт 5		Експерт 6		Експерт 7		Експерт 8		Експерт 9		Експерт 10		Разом	
	Абс. од.	%	Абс. од.	%	Абс. од.	%	Абс. од.	%	Абс. од.	%	Абс. од.	%	Абс. од.	%	Абс. од.	%	Абс. од.	%	Абс. од.	%	Абс. од.	%
+1 обговорення	0	0,00	1	1,82	3	6,25	6	11,54	0	0,00	15	42,86	1	3,23	3	8,57	6	25,00	2	6,90	37	9,76
+2 розбір помилок	1	2,04	1	1,82	14	29,17	5	9,62	0	0,00	0	0,00	4	12,90	1	2,86	0	0,00	1	3,45	27	7,12
+3 аналіз ситуації	3	6,12	3	5,45	13	27,08	2	3,85	0	0,00	0	0,00	7	22,58	0	0,00	0	0,00	5	17,24	33	8,71
+4 інше	1	2,04	1	1,82	1	2,08	0	0,00	0	0,00	9	25,71	2	6,45	1	2,86	0	0,00	0	0,00	15	3,96
+5 не знаю	0	0,00	3	5,45	2	4,17	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	2	6,90	7	1,85
-1 докір	22	44,90	10	18,18	7	14,58	13	25,00	9	42,86	5	14,29	5	16,13	15	42,86	5	20,83	9	31,03	100	26,39
-2 засудження	11	22,45	22	40,00	1	2,08	15	28,85	11	52,38	5	14,29	2	6,45	12	34,29	7	29,17	10	34,48	96	25,33
-3 образа	11	22,45	9	16,36	5	10,42	2	3,85	1	4,76	1	2,86	9	29,03	0	0,00	4	16,67	0	0,00	42	11,08
-4 розгром	0	0,00	2	3,64	2	4,17	9	17,31	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	13	3,43
-5 інше	0	0,00	2	3,64	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	3,23	0	0,00	2	8,33	0	0,00	5	1,32
-6 не знаю	0	0,00	1	1,82	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	3	8,57	0	0,00	0	0,00	4	1,06
Разом	49	100	55	100	48	100	52	100	21	100	35	100	31	100	35	100	24	100	29	100	379	100,00

Зразки протоколів ідентифікаційного експерименту щодо визначення стратегій і тактик критики в політичному дискурсі Німеччини й України

Д.1. Протокол 1. (німецька мова)

1. Frau Merkel am Ende des letzten Duells sagten Sie ... "Sie kennen mich!" ... können sich die Bürger dieses Landes eigentlich noch so sicher sein... gibt es nicht bei vielen Themen eigentlich wenigstens zwei Angela Merkels die Klima- und die Auto-Kanzlerin die Einwanderungs- und Willkommens -Kanzlerin und die der Abschottung... sind Sie die "All-Inklusive-Kanzlerin"? - 5

2. Herr Schulz... Sie haben einen sehr schweren Vorwurf an Angela Merkel gerichtet... Sie haben ihr vorgeworfen sie begehe einen Anschlag auf die Demokratie... das sagt man normalerweise so Autokraten wie Erdogan Putin oder Orban... sind Sie der Meinung Angela Merkel schadet diesem Land?

3. Jetzt bleiben wir beim Thema... Sie haben formuliert was die Flüchtlinge zu uns bringen ist wertvoller als Gold... heute etwas später wissen wir es kommen sehr viele die schlecht oder gar nicht ausgebildet sind... die Sicherheitslage in Deutschland hat sich verschärft also eher weniger Gold und mehr Probleme... Können sie uns erklären wie Sie zu dieser Fehleinschätzung gekommen waren?

4. dazu kann ich nicht raten denn dass wir den Fehler gemacht haben unsere europäischen Nachbarn nicht vorher einzubeziehen sondern sie hinterher vor vollendete Tatsachen zu stellen führt dazu ... - 2

5. dass heute Leute wie der ungarische Ministerpräsident Orban oder der Parteichef Kaczynski gehen und in Polen sich aus der Verantwortung stehlen und uns Deutsche die wir viel Geld für diese Länder zahlen im Stich lassen und deshalb... was wir brauchen um die Migrationsprobleme zu bewältigen ist eine europäische Lösung aber eine die nicht zu Lasten Deutschlands geht sondern in Solidarität mit allen europäischen Ländern geregelt wird - 2

6. Frau Merkel ...es ist ein scharfer Vorwurf von Herrn Stolz dass heisst das Sie haben an dieser Stelle einen schweren Fehler begangen

7. das sehe ich nun wirklich anders... und ich glaube Herr Schulz weiß es eigentlich auch dass es nicht richtig ist was bedeutet ... + 3

Д.2. Протокол 6. (німецька мова)

sind ja auch immer wieder neue und ich stehe... oder bin Vorsitzender einer Partei die für Maß und Mitte steht und deshalb sind diese Alternativen Auto oder Klima für mich überhaupt keine Alternativen auch nicht willkommen oder Abschottung sondern es gibt bei der Frage der Flüchtlinge um Menschen und es geht bei der Frage von Klima und Mobilität um nachhaltige Lösungen... und daran arbeite ich und die Herausforderung... die Aufgaben die auf uns zukommen sind jedes Mal andere... auch in den letzten vier Jahren waren es neue Aufgaben..

[SM] Herr Schulz... Sie haben einen sehr schweren Vorwurf an Angela Merkel gerichtet... Sie haben ihr vorgeworfen sie begehe einen Anschlag auf die Demokratie... das sagt man normalerweise so Autokraten wie Erdogan Putin oder Orban... sind Sie der Meinung Angela Merkel schadet diesem Land?

Автор

- Niederschmettern

[SCH] ich hab diesen Vorwurf aber ein Parteitag der SPD ausgesprochen weil ich glaube dass die Politik dem Kanzler haben und teilweise eben in Übereinstimmung zwischen der ganzen Partei und der Parteizentrale der CDU gemacht wurde dazu geführt hat dass der Diskurs die kontroverse Debatte die das Salz in der Demokratie ist die am Ende auch zu Debatten im Volk führt und zu einer Entscheidung hin geführt werden muss in diesem Lande praktisch untergegangen ist ...was die Ränder hat und vor allen Dingen die rechten Ränder stärkt und zugegebenermaßen bat er seine harte und zugespitzte Formulierung die auch die notwendige Debatte ausgelöst hat und das habe ich damit bezweckt die will sagen dass ich in dieser Schärfe Sicherheit nicht noch mal sagen würde...aber das Ziel das ich erreichen wollte dass endlich klar gemacht wird dass man die Demokratie nicht im Schlafwagen voranbringen sondern in der Kontroverse zu der wir vielleicht heute abend die Gelegenheit haben ... das war mein Ziel!

Автор

+ Auswertung

Автор

+ Besprechung

[SM] Aber Sie werden doch nicht mehr sagen

[CS] Frau Merkel das wird ziemlich sicher mit großer Sicherheit eine Partei rechts von der CDU in den Bundestag einziehen ...haben Sie die Sorgen und Ängste vieler Wähler in Deutschland nicht ernst genug genommen? Übernehmen sie dafür die Verantwortung?

Автор

- Vorwurf

[M] Also erstmal möchte ich sagen dass sich die Sozialdemokraten in einer großen Koalition eigentlich als sehr streitbare Koalitionspartner kennengelernt haben...die mir gar nicht durchgehen lassen würden...dass es keine Kontroversen gibt... aber da kommen wir sicherlich heute noch dazu

Автор

+ Auswertung und Besprechung

Wenn sie und was ihre Frage anbelangt so ist es so dass es Situationen gibt ob das die Frage des Euro war und seiner Erhaltung oder Rettung oder ob es auch die Frage der Flüchtlinge war in denen müssen wir unseren

Автор

+ Besprechung

Д.3. Протокол 9. (українська мова)

виконувати функції Верховного головнокомандувача..., хоча... ваша команда сказала... що ви вже почали... курс молодого бійця.

Мелла

(12) [2] Це гарна д... річ... але варто було його почати 4 роки тому... в 2014, коли країна потребувала... зусилля всіх волонтерів і добровольців... а Володимир ховався від повісток... які куди його визивали військкомати. І я впевнений... що це неприпустимо. Я наголошую... що якщо ми не маємо відповіді на ці запитання... це слабкий глава держави... слабкий, який не зможе утримати... удари Путіна, слабкий... бо позиція, яка загрожує державі... ризики зашкалюють.

— 2) *зауваження*

(13) [2] Але... Путін має цю мрію... І якщо він не знає, як цьому протистояти... на сьогоднішній день... ми точно маємо... прибрати... прибрати всі ризики... з українського майбутнього.

Мелла

(14) [1, 3] на сьогоднішній день... ми маємо дуже красиву обгортку..., дорогу, яскраву... І в цій обгортці кожен може знайти собі... те... що він хоче... хто... зниження тарифів про які сьогодні говорив Володимир... хто ... зарплати вчителя по чотири тисячі доларів, хто... підвищення пенсій... хто ... знайти повернення в Росію, а хто... може знайти і ... а хто може знайти і дуже важливе запи... рух в Європу. Але пане Володимире... Ви самі сказали..., що ви... кот в мішку, так ви не кот в мішку, ви ... мішок... а у вашому мішку... сьогодні... чорти і коти... включаючи олігархів... колишніх регіоналів... і всього того, що загрожує моїй державі... і ми вас не допустимо до влади... шановний пан Володимире.

Загара

— *прихвально погрозе*

(15) [1] Так ось... Как так получилось, что Украина практически самая бедная страна при самом богатом президенте за всю историю? Почему... почему... почему... поджигателей магазина Roshen нашли за 4 часа, а поджигателей военных складов... и взрывателей машины Шеремета не могут найти несколько лет..? Как вы спите по ночам? Почему никто не сидит за Иловайск и Дебальцево? Почему через 5 лет мы так и не знаем убийц на Майдане? ? Чи не хотіли б ви взяти участь в експерименті і спробувати прожити на 1500 гривень пенсії... хоча б

Д.4. Протокол 1. (українська мова)

(5) [2] І в чому головна помилка ... я вам скажу ... ми з вами голосували за одного Порошенка, а обрали іншого... Це правда. Бо існує... два Порошенка. Перший – прекрасний оратор... спеціаліст... фінансист... економіст... во всьому знається. Він зазвичай з'являється тоді, коли є ... камери. Потім, коли камери вимикаються з'являється інший... такий собі Петро другий. Перший Петро Порошенко... на Михайлівській площі... кричить : "Путін, я тобі покажу". А другий ... тихенько паном Медведчуком передає "привіткі" в Москву. Перший каже, що в платіжках за комуналку буде мінус, а другий тихенько робить "Роттердам плюс". Перший каже... Я відкриваю школу, а другий ... постійно тихенько відкриває магазини Roshen. Перший ... відкриває аж 12 кілометрів нової дороги, а другий закриває справу Насірова. Перший Петро Порошенко ... каже ... Я бізнес... передав у сліпий траст, а другий... збільшує свої статки ... за рік... у 82 рази. Скажіть мені будь ласка... так може бюджет України передамо у сліпий траст? Може воно нормально працює? Перший каже нам... долар буде по 10... а другий робить по 30. 1 + 2

Автор

за рахунок антифеми, талкоу на царя Петра Першого) При цьому, для людини, яка підтримує це, ці аргументи є вагомими, то ж з позиції заангажованої людини ця критика є конструктивною

6) [1] Я – результат... Петро Олексійович ваших помилок і обіцянок... І це так і є... це правда... і ви це розумієте... Пам'ятаєте... я вам хочу нагадати момент... коли ви мене запросили на Банкову... Петро Олексійович... Петре Олексійовичу... і я приїхав на Банкову, а ви мені сказали... Вова..., і це відверто... і ви мені сказали... навіщо тобі це треба...? це дуже складно ти не будеш бачити своїх дітей... Дякую... не будеш бачити своїх дітей, не будеш бачити дружину, будеш менше заробляти... Одне запитання... навіщо ви всі туди лізете? Ми обов'язково продовжимо... Дякуємо.

(7) [2] Нарешті... нарешті... ми змогли зібрати... на дебати... через довгих три тижні поки ми чекали... поки спроможеться... команда... мого опонента... наважиться з'явитися... перед українським народом... -2/

Автор

доків, що довго збиралися

(8) [2] І дуже важливо... що ми маємо позицію, коли... ховається пан Володимир від журналістів... коли ховається пан Володимир... від опонента... а головне ховається від українського народу 2 + 3/

Автор

імплікація, що це бовва

Додаток Е

Зведені дані інструментального аналізу критичних виступів німецьких і українських політиків

Е.1. Інструментальний аналіз критичного мовлення А. Меркель

Таблиця Е.1.

№ критичного дискурс-фрагменту	Критичний дискурс-фрагмент	Тип стратегії/тактики (+1,+2,+3,-1,-2,-3)/модус (1,2,3,4)	Темпоральні характеристики (мс)										Частотні характеристики (Гц)					Динамічні характеристики (дБ)				Мовленнєво-супроводжувальні рухи критики									
			Загальна тривалість дискурс-фрагменту мс	Кількість складів у фрагменті	Швидкість вимовлення (склад/мс)	Кількість пауз	Тривалість пауз					Коеф. паузації (Кр)	t _{серед.} пауз	F _{max} фрагменту	F _{min} фрагменту	F _{mean} фрагменту	F _Δ	Швидкість завершення ЧОТ фрагменту (Гц/мс)	I _{max}	I _{min}	I _{mean}	I _Δ	Руки рук	Руки голови	Руки ніг	Руки тіла	Мімні рухи	Проксемічні рухи	Форма кисті	Кількість рухів у фрагменті	
							1	2	3	4	5																				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
1	ich glaube Herr Schulz weiß es eigentlich auch dass	3	1288	28	296	2			806	328		1,5	690	356	83	228	273	0,36	76,7	32,4	64,9	44,3					1			2	
2	als Schulz weiß jedenfalls dass damals der ungarische Ministerpräsident den Flüchtlingen	-1	2294	46	289	3	560	710	780			1,18	683	370	87	228	283	0,36	78,1	32,8	55,4	45,3			1			1		5	
3	...die Fahrkarten wieder weggenommen hat	-1	1080	20	289	2	360	310				1,13	335	395	80	237	315	0,36	79,1	33,1	56,1	46					1			7	
4	alle wussten dass Ungarn nicht bereit ist wirklich sich solidarisch zu beteiligen]	-1	1106	23	265	2	370	360				1,13	365	406	75	240	331	0,34	86,4	32,9	59,6	53,5		1			1			3	
5	ich hatte null Hoffnung dass Viktor Orban an seine Einstellung verändert	-2	1738	14	267	0						1	0	356	83	228	273	0,36	76,7	32,4	64,9	44,3								5	
6	nicht gelungen hier wirklich eine solidarische Gemeinsamkeit der europäischen Länder zu bekommen	-2	2578	26	253	1	380					1,06	380	370	87	228	283	0,36	78,1	32,8	55,4	45,3					1			4	
7	Im Nachhinein haben wir uns zu wenig gekümmert um die Situation	+3	1308	28	261	3	210	200	190			1,08		395	80	237	315	0,36	79,2	33,1	56,1	46						1		4	
8	Wir haben uns nicht ausreichend dort engagiert	+3	1003	23	247	1	320					1,05	320	406	75	240	331	0,34	86,4	32,9	59,6	53,5							1	4	
9	wir haben uns nicht damit befasst	+3	1054	22	257	2	320	300				1,12	310	356	83	228	273	0,36	76,7	32,4	64,9	44,1		1			1			4	
10	Wir haben im Übrigen leider auch sehr, sehr lange gebraucht	+3	1324	37	252	3	370	351	310			1,12	343	370	87	228	283	0,36	78,1	32,8	55,4	45,3						1		4	

№ критичного дискурс-фрагменту	Критичний дискурс-фрагмент	Тип стратегії/тактики (+1,+2,+3, -1,-2,-3)/модус (1,2,3,4)	Темпоральні характеристики (мс)										Частотні характеристики (Гц)					Динамічні характеристики (дБ)				Мовленнєвосупроводжувальні рухи критики								
			Загальна тривалість дискурс-фрагменту мс	Кількість складів у фрагменті	Швидкість вимовляння (склад/мс)	Кількість пауз	Тривалість пауз					Коеф. паузації (Кр)	t _{серед.} пауз	F _{max} фрагменту	F _{min} фрагменту	F _{mean} фрагменту	F _Δ	Швидкість завершення ЧОТ фрагменту (Гц/мс)	I _{max}	I _{min}	I _{mean}	I _Δ	Руки рук	Руки голови	Руки ніг	Руки тіла	Мімічні рухи	Проксемічні рухи	Форма кисті	Кількість рухів у фрагменті
							1	2	3	4	5																			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
11	Ich habe dafür sehr viel Kritik bekommen als es dann endlich fertig war und ich halte es nach wie vor für absolut richtig	+1	2288	32	259	2	520	310				1,11	415	395	80	237	315	0,36	79,3	33,1	56,1	465			1		1			4
12	sind die Gastarbeiter heute noch nicht alle vollständig integriert im übrigen wie man sich auch die meisten schon]	+2	2064	16	254	1	320					1,05	320	426	75	240	331	0,34	86,4	32,9	59,6	53,5					1			5
13	fanatische Integrirten den Islam in diesem Land diskreditieren und verleumden können	-1	2760	26	260	2	410	360				1,21	385	356	83	228	273	0,36	76,7	32,4	64,9	44,2		1				1		4
14	das sind total anständige Leute aber die Hassprediger die haben in unserem Lande nichts zu suchen	-2	2279	29	251	2	320	310				1,09	315	370	87	228	283	0,36	78,1	32,8	55,4	45,3		1					1	3
15	wir Hinweise haben und dass Menschen unter Drohung gesetzt werden wie immer persönlich gewandt	-3	2918	38	261	3	512	500	460			1,17	490	395	80	237	315	0,36	79,6	33,1	56,1	46,1		1			1			4
16	das muss auch so sein dass werden und können wir bei uns nicht dulden	+3	1010	34	265	3	320	315	300			1,11	311	432	75	240	331	0,34	86,4	32,9	59,6	53,5		1			1			7
17	Null Toleranz an der Stelle	-1	785	35	251	2	280	260				1,06	270	356	83	228	273	0,36	76,7	32,4	64,9	44,3		1	1			1		6
18	gleichzeitig haben wir nach wie vor wegen der rot grünen Landesregierung es nicht geschafft die Länder Nordafrikas zur sicheren Herkunftsländern zu definieren	+2	2032	32	251	2	170	160				1,04	165	377	87	228	283	0,36	78,1	32,8	55,4	45,3						1		7
19	darauf hinweisen Bayern führt relativ viele Flüchtlinge zurück	+3	1710	30	257	1	390					1,03	390	395	80	237	315	0,36	79,9	33,1	56,1	38,2						1		6
20	das erscheint mir auch nicht richtig	-1	1028	32	254	2	320	305				1,08	312	416	75	240	331	0,34	86,4	32,9	59,6	53,5						1		4
21	die Türkei entfernt sich in einem atemberaubenden Tempo von allen demokratischen Gepflogenheiten	-2	1005	35	273	2	380	351				1,08	365	482	79	280	403	0,34	87,1	34,8	60,9	52,3						1		2
	Середні значення		1650,1	28,9	262,5	2,0	359,6	340,1	474,3	328,0		1,1	358,2	389,5	81,1	235,5	305,4	0,4	80,5	32,9	59,1	67,1		1,0	1,0		1,0	1,0	1,0	4,5

Е.2. Інструментальний аналіз критичного мовлення М.Шульца

Таблиця Е.2.

№ критичного дискурс-фрагменту	Критичний дискурс-фрагмент	Тип стратегії/тактики (+1,+2,+3, -1,-2,-3)/модус (1,2,3,4)	Темпоральні характеристики (мс)										Частотні характеристики (Гц)					Динамічні характеристики (дБ)				Мовленнєвосупроводжувальні рухи критики								
			Загальна тривалість дискурс-фрагменту мс	Кількість складів у фрагменті	Швидкість вимовляння (склад/мс)	Кількість пауз	Тривалість пауз					Коеф. паузації (Кр)	t _{серед.} пауз	F _{max} фрагменту	F _{min} фрагменту	F _{mean} фрагменту	F _Δ	Швидкість завершення ЧОТ фрагменту (Гц/мс)	I _{max}	I _{min}	I _{mean}	I _Δ	Руки рук	Руки голови	Руки ніг	Руки тіла	Мімічні рухи	Проксемічні рухи	Форма кісті	Кількість рухів у фрагменті
							1	2	3	4	5																			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
1	dass wir den Fehler gemacht haben unsere europäischen Nachbarn nicht vorher einzubeziehen	-2	1645	30	162,7	2	266	114				1,03	190	399	92	295	407	0,29	86,4	37,8	62,1	48,6				1	1			7
2	vor vollendete Tatsachen zu stellen	-2	1097	25	163,9	0						1	0	303	97	300	406	0,29	86,1	39	62,5	47,1		1			1			3
3	sich aus der Verantwortung stehlen	-2	1028	53	160,9	3	212	200	172			1,04	194	389	92	290	397	0,28	85,7	38,6	62,1	47,1					1			7
4	Deutsche die wir viel Geld für diese Länder zahlen im Stich lassen	-1	1453	31	181,7	0						1	0	326	97	311	429	0,26	85,7	37,1	61,4	48,6				1	1	1		2
5	Lösung aber eine die nicht zu Lasten Deutschlands geht sondern in Solidarität mit allen europäischen Ländern geregelt wird	2	2296	42	192,5	2	156	140				1,03	148	353	92	272	361	0,25	84,9	59,7	72,3	25,2		1			1			1
6	Warum hat ihn eigentlich dann Horst Seehofer zum Ehrengast bei der CSU eingeladen?	-1	1175	18	176,4	1	120					1,01	120	387	91	289	396	0,24	83,9	56	69,9	27,9		1			1			2
7	es ist nicht ganz so wie Frau Merkel das darstellt	-1	1541	18	176,1	0						1	0	356	90	273	366	0,28	85,9	39	62,4	46,9				1	1			2
8	aber die Flüchtlingswelle kam auf uns zu	-3	1085	19	175,9	1	112					1,01	112	351	89	270	362	0,24	87,1	42,1	64,6	45				1	1			1
9	dann dürfen sie nicht nach Deutschland kommen und als die Staaten zusammen brachen unter der Last und das war absehbar dann kamen sie ungeordnet dass wir in dieser Situation sagten	-2	3473,2	19	182,8	2	142	90				1,02	187	348	80	264	368	0,26	81,1	44	62,5	37,1		1			1			4
10	aber man hätte sie in einer anderen Form vermeiden könnte...	2	1378	20	167,9	1	130					1,01	130	356	81	268	375	0,29	79,2	52,1	65,6	27,1		1			1		1	4

№ критичного дискурс-фрагменту	Критичний дискурс-фрагмент	Тип стратегії/тактики (+1,+2,+3, -1,-2,-3)/модус (1,2,3,4)	Темпоральні характеристики (мс)										Частотні характеристики (Гц)					Динамічні характеристики (дБ)				Мовленнєвосупроводжувальні рухи критики								
			Загальна тривалість дискурс-фрагменту мс	Кількість складів у фрагменті	Швидкість вимовлення (склад/мс)	Кількість пауз	Тривалість пауз					Коеф. паузації (Кр)	t _{серед.} пауз	F _{max} фрагменту	F _{min} фрагменту	F _{mean} фрагменту	F _Δ	Швидкість завершення ЧОТ фрагменту (Гц/мс)	I _{max}	I _{min}	I _{mean}	I _Δ	Руки рук	Руки голови	Руки ніг	Руки тіла	Мімічні рухи	Проксемічні рухи	Форма кісті	Кількість рухів у фрагменті
							1	2	3	4	5																			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
11	sie hätten... wenn sie sagen können 2015 haben wir richtig das.. wir haben nicht alles richtig gemacht ...das eine oder andere ist auch falsch gelaufen	-2	4758,9	29	164,1	1	185					1,01	185	372	82	277	390	0,25	78,9	56,1	67,5	22,8		1			1		1	6
12	... Altfälle beim Bundesamt für Migration gibt... und dass die Verwaltungsverfahren viel zu lange in Deutschland dauern...	-3	2431,5	15	162,1	0						1	0	391	74	282	417	0,28	75,2	49	62,1	26,2		1			1			2
13	aber man darf den Menschen auch keinen Sand in die Augen streuen eine Million Menschen zu integrieren	-2/-3	2397	31	174,1	2	160	129				1,03	144	301	76	288	425	0,28	84,2	42	45,1	42,2		1			1			5
14	Radikalisierung in der Türkei ganz stark jetzt mit dem Verhalten das sich dem türkischen Staatspräsidenten die Worte aufhetzt	-3	2658	20	182,9	3	219	98	79			1,04	132	398	71	284	427	0,28	86,1	39,1	62,6	47		1			1			
15	das systematisch die kriegen ja Anweisungen aus dem Ministerium	-3	2591,4	14	185,1	0						1	0	391	70	280	421	0,27	85,9	39,9	62,9	46		1				1		3
16	nicht nur das Abkommen kündigen sondern die Beitrittsverhandlungen der Türkei mit der europäischen Union abbricht	+3	1486,8	9	165,2	0						1	0	301	65	283	436	0,27	85,9	40	62,9	45,9		1						
17	sie ist jetzt ein Punkt erreicht kein deutscher Staatsbürger kann sicher mehr in die Türkei reisen	-2	1290	38	161,2	2	169	100				1,02	134	391	82	286	409	0,24	85,1	39,7	62,4	45,3				1	1			2
18	ist ein Punkt erreicht wo wir die wirtschaftlichen Beziehungen ...die Finanzbeziehungen über die Zollunion und die weiteren Verhandlungen zur europäischen Union beenden müssen	-2	3659,3	23	159,1	2	230	193				1,03	211	356	67	261	389	0,27	86,1	35,9	61	50,2				1	1			6

№ критичного дискурс-фрагменту	Критичний дискурс-фрагмент	Тип стратегії/тактики (+1,+2,+3,-1,-2,-3)/модус (1,2,3,4)	Темпоральні характеристики (мс)										Частотні характеристики (Гц)					Динамічні характеристики (дБ)				Мовленнєвосупроводжувальні рухи критики								
			Загальна тривалість дискурс-фрагменту мс	Кількість складів у фрагменті	Швидкість вимовляння (склад/мс)	Кількість пауз	Тривалість пауз					Коеф. паузації (Кр)	t _{серед.} пауз	F _{max} фрагменту	F _{min} фрагменту	F _{mean} фрагменту	F _Δ	Швидкість завершення ЧОТ фрагменту (Гц/мс)	I _{max}	I _{min}	I _{mean}	I _Δ	Руки рук	Руки голови	Руки ніг	Руки тіла	Мімічні рухи	Проксемічні рухи	Форма кісті	Кількість рухів у фрагменті
							1	2	3	4	5																			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
19	ja sind alle roten Linien überschritten	+2	1071	43	163,9	2	270	200				1,03	235	378	65	271	413	0,27	85,7	39	62,3	46,7				1	1		1	4
20	ich habe sehr dafür geworben dass die Türkei Vollmitglied der EU wird	-1	1326	19	175,1	2	120	116				1,02	118	392	87	289	405	0,27	86	38	62	48		1			1		1	5
21	die Gleichberechtigung von Mann und Frau, der hat in Deutschland nix verloren	-1	1753	16	172,1	0						1	0	397	82	289	415	0,27	86,1	38,7	62,4	47,4		1			1			1
	Середні значення		1980,7	25,3	170,7	1,2	177,9	138,0	125,5			1,0	106,7	363,6	82,0	282,0	400,7	0,3	84,3	43,0	62,8	41,3		1,0		1,0	1,0	1,0	1,0	3,5

Е.3. Інструментальний аналіз критичного мовлення А. Вайдель

Таблиця Е.3.

№ критичного дискурс-фрагменту	Критичний дискурс-фрагмент	Тип стратегії/тактики (+1,+2,+3,-1,-2,-3)/модус (1,2,3,4)	Темпоральні характеристики (мс)										Частотні характеристики (Гц)					Динамічні характеристики (дБ)				Мовленнєвосупроводжувальні рухи критики								
			Загальна тривалість дискурс-фрагменту мс	Кількість складів у фрагменті	Швидкість вимовлення (склад/мс)	Кількість пауз	Тривалість пауз					Коеф. паузації (Кр)	t _{серед.} пауз	F _{max} фрагменту	F _{min} фрагменту	F _{mean} фрагменту	F _Δ	Швидкість завершення ЧОТ фрагменту (Гц/мс)	I _{max}	I _{min}	I _{mean}	I _Δ	Руки рук	Руки голови	Руки ніг	Руки тіла	Мімічні рухи	Проксемічні рухи	Форма кісті	Кількість рухів у фрагменті
							1	2	3	4	5																			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
1	Dazugelernt hat Ihre Regierung seither nichts, Frau Bundeskanzlerin	-2	1016	20	285	2	79	60				1,01	69	428	162	318	166	0,21	65,3	33,9	49,6	31,4			1				1	1
2	Sie betreiben weiterhin eine Politik der Spaltung und der Unvernunft, eine Politik des Ausgabenwahns und der falschen Prioritäten, eine Politik, die den noch vorhandenen Wohlstand von heute bedenkenlos mit vollen Händen ausgibt und verschleudert, ohne an morgen zu denken	-2	5777	27	251	0						1	0	410	154	248	188	0,24	65,1	34,2	49,6	30,9		1					1	4
3	Das wirtschaftliche Fundament bröckelt. Ihre Politik ignoriert konsequent die ökonomische Vernunft	-1	1928	24	247	2	270	240				1,09	255	488	182	285	206	0,26	83,3	28,7	56	54,6		1			1			2
4	Dafür rennen Sie ideologischen Weltbeglückungsfantasien hinterher, und das hält auch die stärkste Volkswirtschaft auf Dauer nicht ohne Schaden aus	-2	2437	40	185	2	165	121				1,03	143	417	160	238	157	0,23	78,3	32,1	55,2	46,2							1	8
5	Die Automobilindustrie, ein Eckpfeiler unserer Volkswirtschaft, gerät in die Krise. Die Absätze brechen auf breiter Front ein, das Wirtschaftswachstum in Deutschland ist erstmals seit Jahren wieder rückgängig.	-1	3380	14	180	0						1	0	428	165	241	153	0,23	76,9	34,9	55,9	42		1					1	2
6	und hochgejubelte Elektroautos, die für Massenmobilität überhaupt nicht tauglich sind	+1	1872	12	156	0						1	0	476	145	260	231	0,26	78,1	32,1	55,1	46		1			1			2

№ критичного дискурс-фрагменту	Критичний дискурс-фрагмент	Тип стратегії/тактики (+1,+2,+3, -1,-2,-3)/модус (1,2,3,4)	Темпоральні характеристики (мс)										Частотні характеристики (Гц)					Динамічні характеристики (дБ)				Мовленнєвосупроводжувальні рухи критики								
			Загальна тривалість дискурс-фрагменту мс	Кількість складів у фрагменті	Швидкість вимовлення (склад/мс)	Кількість пауз	Тривалість пауз					Коеф. паузації (Кр)	t _{серед.} пауз	F _{max} фрагменту	F _{min} фрагменту	F _{mean} фрагменту	F _Δ	Швидкість завершення ЧОТ фрагменту (Гц/мс)	I _{max}	I _{min}	I _{mean}	I _Δ	Руки рук	Руки голови	Руки ніг	Руки тіла	Мімічні рухи	Проксемічні рухи	Форма кисті	Кількість рухів у фрагменті
							1	2	3	4	5																			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
7	Schlechte Wirtschaftspolitik ist eben auch schlechte Sozialpolitik und sie trifft zuerst immer die Normalbürger, die arbeiten und Steuern zahlen	+1	2080	13	160	0						1	0	489	117	253	272	0,24	75,9	36,1	56	39,8		1			1			1
8	Sie werden nach Strich und Faden ausgenommen wie eine Weihnachtsgans	0	1087	37	151	1	112					1,01	112	381	151	266	230	0,27	65,3	33,9	49,6	31,4		1					1	4
9	schreien Sie nur; ich weiß, getroffene Hunde bellen	-3	1026	18	157	0						1	0	498	132	265	266	0,26	65,1	34,2	49,6	30,9		1					1	3
10	dass es noch keine flächendeckenden Massenproteste gibt wie in Frankreich, wo es den sogenannten Aufstand der gelben Westen gegen die neueste Spritpreiserhöhung gibt	+1	3933	23	171	2	78	70				1,02	74	356	201	278	155	0,26	83,7	28,7	56,2	55		1					1	2
11	Noch nie in der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland hatte die öffentliche Hand so viel vom Bürger zur Verfügung, und noch nie wurde so viel Geld so schlecht ausgegeben	+2	3466	29	154	2	70	65				1,02	67	356	187	271	169	0,24	78,9	32,1	55,2	46,2		1					1	6
12	Wir haben eine vernachlässigte Armee, die ihren Auftrag der Landesverteidigung nicht erfüllen kann, deren Panzer nicht fahren, deren Schiffe nicht in See stechen, deren Flugzeuge und Hubschrauber nicht fliegen.	+2	4436	36	151	2	75	65				1,02	70	378	198	288	180	0,24	65,3	33,9	49,6	31,4		1					1	2
13	Am allerwenigsten aber nützen sie denen, für deren staatliche Zwangsbeglückung sie angeblich geschaffen wurden	-1	2792	24	158	1	90					1,01	90	356	176	266	180	0,25	65,1	34,2	49,6	30,9			1				1	3

№ критичного дискурс-фрагменту	Критичний дискурс-фрагмент	Тип стратегії/тактики (+1,+2,+3,-1,-2,-3)/модус (1,2,3,4)	Темпоральні характеристики (мс)										Частотні характеристики (Гц)					Динамічні характеристики (дБ)				Мовленнєвосупроводжувальні рухи критики								
			Загальна тривалість дискурс-фрагменту мс	Кількість складів у фрагменті	Швидкість вимовлення (склад/мс)	Кількість пауз	Тривалість пауз					Коеф. паузації (Кр)	t _{серед.} пауз	F _{max} фрагменту	F _{min} фрагменту	F _{mean} фрагменту	F _Δ	Швидкість завершення ЧОТ фрагменту (Гц/мс)	I _{max}	I _{min}	I _{mean}	I _Δ	Руки рук	Руки голови	Руки ніг	Руки тіла	Мімічні рухи	Проксемічні рухи	Форма кісті	Кількість рухів у фрагменті
							1	2	3	4	5																			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
14	aber Frauen und Mädchen können sich ja abends gar nicht mehr allein auf die Straße wagen – aus Furcht vor Übergriffen sogenannter Schutzsuchender	-2	2960	24	165	1	80					1,01	80	391	113	252	278	0,26	83,3	28,7	56	54,6					1			6
15	Wir vergraulen im eigenen Land gut ausgebildete Fachkräfte mit schlechten Arbeitsbedingungen und miserabler Bezahlung ins Ausland	-2	3105	37	165	3	110	90	40			1,04	80	359	165	262	194	0,26	78,4	32,1	55,2	46,2					1		1	8
16	Ja, es ist richtig, dass bei uns Fehler im Umgang mit Wahlkampfspenden gemacht wurden. Das kann passieren	+2	1256	8	157	0						1	0	387	164	275	223	0,25	79,9	33,1	56,5	46,8		1					1	1
17	Fehler macht schließlich jeder	+2	987	32	159	2	90	82				1,02	86	391	165	278	226	0,27	77,1	35,4	56,2	41,7		1					1	1
18	Es wurden auch keine Bargeldkoffer hin und her getragen, deren Inhalt in Schubladen verschwunden ist und an deren Verbleib sich niemand mehr erinnern kann oder will.	-1	2134	34	151	1	80					1,01	80	401	154	277	247	0,28	80,1	36,7	58,4	43,4			1				1	5
19	Ins Ausland verschoben, in Unternehmen geparkt, als Darlehen an einzelne Funktionäre verteilt – das muss man sich einmal vorstellen! –, ein hoher Millionenbetrag davon ist immer noch verschwunden	-2	3148	33	156	2	190	160				1,04	175	415	136	275	279	0,28	80,6	34,1	57,35	46,5			1		1			3
20	Kommen Sie raus aus Ihren Glashäusern, und hören Sie auf, mit Steinen zu werfen, die Sie nachher selber treffen!	-4	2276	21	156	1	120					1,01	120	412	143	277	269	0,28	81,1	32,9	57	48,2			1		1			2
	Середні значення		2554,8	25,3	175,8	1,2	114,9	105,9	40,0			1,0	75,1	410,9	158,5	268,7	213,5	0,3	75,3	33,1	54,2	42,2		1,0	1,0		1,0		1,0	3,3

Е.4. Інструментальний аналіз критичного мовлення О. Гауlanda

Таблиця Е.4.

№ критичного дискурс-фрагменту	Критичний дискурс-фрагмент	Тип стратегії/тактики (+1,+2,+3,-1,-2,-3)/модус (1,2,3,4)	Темпоральні характеристики (мс)										Частотні характеристики (Гц)					Динамічні характеристики (дБ)				Мовленнєвосупроводжувальні рухи критики								
			Загальна тривалість дискурс-фрагменту мс	Кількість складів у фрагменті	Швидкість вимовлення (склад/мс)	Кількість пауз	Тривалість пауз					Коеф. паузації (Кр)	t _{серед.} пауз	F _{max} фрагменту	F _{min} фрагменту	F _{mean} фрагменту	F _Δ	Швидкість завершення ЧОТ фрагменту (Гц/мс)	I _{max}	I _{min}	I _{mean}	I _Δ	Руки рук	Руки голови	Руки ніг	Руки тіла	Мімічні рухи	Проксемічні рухи	Форма кісті	Кількість рухів у фрагменті
							1	2	3	4	5																			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
1	Nun liegt es mir fern, die Frau Bundeskanzlerin mit dem wortgewaltigen Winston Churchill vergleichen zu wollen (Ironie), aber ein bisschen mehr Pathos, ein bisschen mehr Tiefgang oder auch das, was Helmut Schmidt einmal kritisch „Vision“ genannt hat.	-1	5716	20	285	2	25	70				1,01	69	309	162	318	166	0,21	65,3	33,9	49,6	31,4			1				1	1
2	Sie, Frau Bundeskanzlerin, behaupten ja wieder, eine gesplattene Gesellschaft versöhnen zu wollen, auch mit der Kraft der Ansprache – die nicht mehr ganz so große Koalition sozusagen als Schmiermittel zur Integration der täglich neu Ankommenden in die Gemeinschaft der schon länger hier Lebenden	-2	6777	27	251	0						1	0	342	154	248	188	0,24	65,1	34,2	49,6	30,9		1					1	4
3	Von Deutschen war bei Ihnen schon lange nicht mehr die Rede	-1	1928	24	247	2	220	200				1,09	210	280	182	285	206	0,26	83,3	28,7	56	54,6		1		1				2
4	Er gemahnt Sie an die Verpflichtung, Schaden vom deutschen Volk fernzuhalten. Dass Sie das aus unserer Sicht nicht tun	-1	2437	40	185	2	165	121				1,03	143	317	160	238	157	0,23	78,3	32,1	55,2	46,2							1	8
5	Die Masseneinwanderung, Frau Bundeskanzlerin, geht ungebremst weiter.	-1	1380	14	180	0						1	0	318	165	241	153	0,23	76,9	34,9	55,9	42		1					1	2

№ критичного дискурс-фрагменту	Критичний дискурс-фрагмент	Тип стратегії/тактики (+1, +2, +3, -1, -2, -3)/модус (1,2,3,4)	Темпоральні характеристики (мс)										Частотні характеристики (Гц)					Динамічні характеристики (дБ)				Мовленнєвосупроводжувальні рухи критики									
			Загальна тривалість дискурс-фрагменту мс	Кількість складів у фрагменті	Швидкість вимовлення (склад/мс)	Кількість пауз	Тривалість пауз					Коеф. паузації (Кр)	t _{серед.} пауз	F _{max} фрагменту	F _{min} фрагменту	F _{mean} фрагменту	F _Δ	Швидкість завершення ЧОТ фрагменту (Гц/мс)	I _{max}	I _{min}	I _{mean}	I _Δ	Руки рук	Руки голови	Руки ніг	Руки тіла	Мімічні рухи	Проксемічні рухи	Форма кісті	Кількість рухів у фрагменті	
							1	2	3	4	5																				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
6	Weder im Wahlkampf noch im Koalitionsvertrag noch in der Regierungserklärung spielen Attentäter, Messermorde und Vergewaltigungen eine Rolle	-2	2872	12	156	0						1	0	376	145	260	231	0,26	78,1	32,1	55,1	46		1	1		1			2	
7	In dem Land, in dem Sie gut und gerne leben, Frau Bundeskanzlerin, bekommt ein Syrer mit zwei Ehefrauen und sechs Kindern in Pinneberg ein ganzes Haus und üppige Sozialleistungen geschenkt, während immer mehr Deutsche obdachlos werden	-1	3080	13	160	0						1	0	389	117	253	272	0,24	75,9	36,1	56	39,8		1			1			1	
8	Ja, Frau Bundeskanzlerin, die Gesellschaft zerfällt.	-1	1587	37	151	1	90					1,01	90	381	151	266	230	0,27	65,3	33,9	49,6	31,4		1					1	4	
9	Die Folgen Ihrer Politik der offenen Grenzen holen Sie aber nicht nur in der Innenpolitik ein; denn niemand in Europa will die Folgen dieser Politik tragen	+1	2826	18	157	0						1	0	398	132	265	266	0,26	65,1	34,2	49,6	30,9		1					1	3	
10	Es gibt keine Pflicht zu Vielfalt und Buntheit. Es gibt auch keine Pflicht, meinen Staatsraum mit fremden Menschen zu teilen.	+1	2933	23	171	2	78	70				1,02	74	356	201	278	155	0,26	83,7	28,7	56,2	55		1					1	2	
11	Indem Sie immer von neuem den Versuch machen, Frau Bundeskanzlerin, die Fehler Ihrer Politik anderen aufzubürden, spalten Sie Europa.	-2	2466	29	154	2	70	65				1,02	67	356	187	271	169	0,24	78,9	32,1	55,2	46,2		1					1	6	

№ критичного дискурс-фрагменту	Критичний дискурс-фрагмент	Тип стратегії/тактики (+1,+2,+3, -1,-2,-3)/модус (1,2,3,4)	Темпоральні характеристики (мс)										Частотні характеристики (Гц)					Динамічні характеристики (дБ)				Мовленнєвосупроводжувальні рухи критики								
			Загальна тривалість дискурс-фрагменту мс	Кількість складів у фрагменті	Швидкість вимовлення (склад/мс)	Кількість пауз	Тривалість пауз					Коеф. паузації (Кр)	t _{серед.} пауз	F _{max} фрагменту	F _{min} фрагменту	F _{mean} фрагменту	F _Δ	Швидкість завершення ЧОТ фрагменту (Гц/мс)	I _{max}	I _{min}	I _{mean}	I _Δ	Руки рук	Руки голови	Руки ніг	Руки тіла	Мімчні рухи	Проксемічні рухи	Форма кісті	Кількість рухів у фрагменті
							1	2	3	4	5																			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
12	Das ruiniert aber schon im Ansatz Ihren Anspruch, die Europäer zusammenzuführen. Und da in der Welt staatlicher Interessen nichts umsonst ist, müssen Sie jetzt Herrn Macron weit entgegenkommen – mit allen möglichen finanzpolitischen Unverdaulichkeiten, die am Ende auf eine Transferunion mit neuen deutschen Lasten hinauslaufen.	-2	5436	36	151	2	75	65				1,02	70	378	198	288	180	0,24	65,3	33,9	49,6	31,4							1	2
13	Sie haben sich, Frau Bundeskanzlerin, in Europa mit Ihrer Flüchtlingspolitik so weit isoliert, dass Sie dankbar sein müssen, wenn der französische Präsident Ihre finanziellen Opfer huldvoll entgegennimmt.	-2	3792	24	158	1	90					1,01	90	356	176	266	180	0,25	65,1	34,2	49,6	30,9							1	3
14	Deutschen Interessen, meine Damen und Herren, dient das schon lange nicht mehr.	-1	3960	24	165	1	80					1,01	80	391	113	252	278	0,26	83,3	28,7	56	54,6					1			6
15	Und so kann man die Bundeskanzlerin und ihren neuen Außenminister nur an eine Warnung – ja, lachen Sie jetzt gleich! – Otto von Bismarcks erinnern, der einmal feststellte (indirekte Warnung): "Ich habe das Wort "Europa" immer im Munde derjenigen Politiker gefunden, die von anderen Mächten etwas verlangten, was sie im eigenen Namen nicht zu fordern wagten ..."	+2	6105	37	165	3	110	90	40			1,04	80	359	165	262	194	0,26	78,4	32,1	55,2	46,2					1		1	8

№ критичного дискурс-фрагменту	Критичний дискурс-фрагмент	Тип стратегії/тактики (+1,+2,+3,-1,-2,-3)/модус (1,2,3,4)	Темпоральні характеристики (мс)										Частотні характеристики (Гц)					Динамічні характеристики (дБ)				Мовленнєвосупроводжувальні рухи критики								
			Загальна тривалість дискурс-фрагменту мс	Кількість складів у фрагменті	Швидкість вимовлення (склад/мс)	Кількість пауз	Тривалість пауз					Коеф. паузації (Кр)	t _{серед.} пауз	F _{max} фрагменту	F _{min} фрагменту	F _{mean} фрагменту	F _Δ	Швидкість завершення ЧОТ фрагменту (Гц/мс)	I _{max}	I _{min}	I _{mean}	I _Δ	Руки рук	Руки голови	Руки ніг	Руки тіла	Мімічні рухи	Проксемічні рухи	Форма кісті	Кількість рухів у фрагменті
							1	2	3	4	5																			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
16	Es hat sich in der Außenpolitik seit den Tagen Bismarcks eben nicht so viel geändert, und deswegen kann man sehr gut daran erinnern.	-1	1256	8	157	0						1	0	387	164	275	223	0,25	79,9	33,1	56,5	46,8		1					1	1
17	Dabei pfeifen es die Spatzen von allen Dächern: Die deutsche Energiewende ist gescheitert	-2	1088	32	159	2	90	82				1,02	86	391	165	278	226	0,27	77,1	35,4	56,2	41,7		1					1	1
18	Immobilien verlieren massiv an Wert, wenn Windräder in der Nähe stehen. Leider stehen sie natürlich nicht im Prenzlauer Berg oder in München-Schwabing. Es sind immer die anderen, die den Preis zahlen.	+1	5134	34	151	1	80					1,01	80	301	154	277	247	0,28	80,1	36,7	58,4	43,4							1	5
19	Die politische Windkraftlobby versucht inzwischen, Kritiker als Rechte zu denunzieren – na, ist ja üblich. Hier entsteht eine neue Dolchstoßlegende.	-1	2148	33	156	2	200	180				1,04	190	315	136	275	279	0,28	80,6	34,1	57,35	46,5			1		1			3
20	Woher aber soll der Strom für die Elektroautos kommen, wenn grundlastfähige Kraftwerke abgeschaltet werden? Und womit sollen wir in Zukunft heizen? Vielleicht ist die Bundesregierung der Meinung, die Menschen werden sich künftig an ihrem guten Gewissen erwärmen (Ironie), liebe Freunde.	+2	5276	21	156	1	120					1,01	120	312	143	277	269	0,28	81,1	32,9	57	48,2					1			2
	Середні значення		3409,9	25,3	175,8	1,2	106,6	104,8	40,0			1,0	72,5	350,6	158,5	268,7	213,5	0,3	75,3	33,1	54,2	42,2		1,0	1,0		1,0		1,0	3,3

Е.5. Інструментальний аналіз критичного мовлення П. Порошенка

Таблиця Е.5.

№ критичного дискурс-фрагменту	Критичний дискурс-фрагмент	Тип стратегії/тактики (+1,+2,+3,-1,-2,-3)/модус (1,2,3,4)	Темпоральні характеристики (мс)										Частотні характеристики (Гц)					Динамічні характеристики (дБ)				Мовленнєвосупроводжувальні рухи критики								
			Загальна тривалість дискурс-фрагменту мс	Кількість складів у фрагменті	Швидкість вимовлення (склад/мс)	Кількість пауз	Тривалість пауз					Коеф. паузації (Кр)	t _{серед.} пауз	F _{max} фрагменту	F _{min} фрагменту	F _{mean} фрагменту	F _Δ	Швидкість завершення ЧОТ фрагменту (Гц/мс)	I _{max}	I _{min}	I _{mean}	I _Δ	Руки рук	Руки голови	Руки ніг	Руки тіла	Мімічні рухи	Проксемічні рухи	Форма кісті	Кількість рухів у фрагменті
							1	2	3	4	5																			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
1	Нарешті... нарешті... ми змогли зібрати... на дебати... через довгих три тижні поки ми чекали... поки спромогнеться... команда... мого опонента... наважиться з'явитися... перед українським народом...	-1	6201	22	281,8	5	123	89	101	90	70	1,05	94	390	286	290	112	0,28	84,1	62,2	80,4	21,9			1		1			6
2	І дуже важливо... що ми маємо позицію, коли... ховається пан Володимир від журналістів... коли ховається пан Володимир... від опонента... а головне ховається від українського народ	+1	5973	16	373,3	1	190					1,03	190	389	280	287	109	0,26	86,1	62,4	80,1	23,7			1			1	3	
3	І збирається робити він... , а не його... члени штабу... а не його... консультанти ... а не його... радники. І ми так і не дізналися , бо для українського народу...	+1	4093	16	256	1	208					1,05	208	394	283	286	111	0,24	86,1	69,3	78,8	16,8			1		1		4	
4	Як він збирається виконувати функції Верховного головнокомандувача..., хоча... ваша команда сказала... що ви вже почали... курс молодого бійця.	-1	1850	5	370	0						1	0	390	286	290	112	0,22	85,9	67,8	76,8	18,1		1				1	1	

№ критичного дискурс-фрагменту	Критичний дискурс-фрагмент	Тип стратегії/тактики (+1,+2,+3,-1,-2,-3)/модус (1,2,3,4)	Темпоральні характеристики (мс)										Частотні характеристики (Гц)					Динамічні характеристики (дБ)				Мовленнєвосупроводжувальні рухи критики								
			Загальна тривалість дискурс-фрагменту мс	Кількість складів у фрагменті	Швидкість вимовлення (склад/мс)	Кількість пауз	Тривалість пауз					Коеф. паузації (Кр)	t _{серед.} пауз	F _{max} фрагменту	F _{min} фрагменту	F _{mean} фрагменту	F _Δ	Швидкість завершення ЧОТ фрагменту (Гц/мс)	I _{max}	I _{min}	I _{mean}	I _Δ	Руки рук	Руки голови	Руки ніг	Руки тіла	Мімічні рухи	Проксемічні рухи	Форма кісті	Кількість рухів у фрагменті
							1	2	3	4	5																			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
5	І я впевнений... що це неприпустимо. Я наголошую... що якщо ми не маємо відповіді на ці запитання... це слабкий глава держави... слабкий, який не зможе утримати... удари Путіна , слабкий	-2	4351	15	290,1	1	130					1,03	130	389	278	333	111	0,26	86,2	68,7	77,4	17,5		1			1			3
6	на сьогоднішній день... ми маємо дуже красиву обгортку... , дорогу, яскраву.... І в цій обгортці кожен може знайти собі... те... що він хоче	-3	2886	8	360,8	0						1	0	390	286	290	112	0,26	84,6	62,7	73,6	21,9		1				1		1
7	Але пане Володимире... Ви самі сказали... , що ви... кот в мішку , так ви не кот в мішку, ви ... мішок... а у вашому мішку... сьогодні... чорти і коти... включаючи олігархів... колишніх регіоналів... і всього того, що загрожує моїй державі... і ми вас не допустимо до влади... шановний пан Володимире	-3	6703	23	291,4	3	388	306	224			1,15	306	378	176	300	202	0,31	87,5	66,2	78,7	21,3			1			1		3
8	А ви в цей час], мені шкода ... але ви ображали нашу державу... ви намагалися... виставити Україну повією своїми жартами...	-2	3182																					1						
9	Де в цей час були ви? В Росії...? Де в цей час були Ви...? Розграбляли і отримували кошти з бюджету? Знущалися або вибачалися перед Кадировим...?	-3	4330	19	227,8	1	246					1,06	246	379	164	315	325	0,36	88,7	66,6	81,3	22,1		1			1			6

№ критичного дискурс-фрагменту	Критичний дискурс-фрагмент	Тип стратегії/тактики (+1,+2,+3,-1,-2,-3)/модус (1,2,3,4)	Темпоральні характеристики (мс)										Частотні характеристики (Гц)					Динамічні характеристики (дБ)				Мовленнєвосупроводжувальні рухи критики								
			Загальна тривалість дискурс-фрагменту мс	Кількість складів у фрагменті	Швидкість вимовлення (склад/мс)	Кількість пауз	Тривалість пауз					Коеф. паузації (Кр)	t _{серед.-пауз}	F _{max} фрагменту	F _{min} фрагменту	F _{mean} фрагменту	F _Δ	Швидкість завершення ЧОТ фрагменту (Гц/мс)	I _{max}	I _{min}	I _{mean}	I _Δ	Руки рук	Руки голови	Руки ніг	Руки тіла	Мімічні рухи	Проксемічні рухи	Форма кісті	Кількість рухів у фрагменті
							1	2	3	4	5																			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
10	Чи лягли би ви під ніж хірурга... який прийшов в операційну... для того, щоб повчитися...? Чи... готові б ви були... простити цю некомпетентність?	+1	3571	15	238	1	121					1,03	121	313	193	345	320	0,35	88	69	82	19			1		1			7
11	А всередині сидять... соратники Ава... Азарова... соратники Януковича... всередині сидить п'ята колона... всередині сидять росіяни та олігархи-втікачі	-2	3381	15	292,1	0						1	0	302	187	344	315	0,37	88,9	67,4	78,1	21,5		1			1			6
12	А канал "Один плюс Один", який... поклав... пана Зеленського у теплу ванну... і зробив йому сьогодні... дуже... комфортну виборчу кампанію	-1	2416	26	246.8	2	126	161				1,04	143	300	189	344	311	0,31	87,8	69,1	78,4	18,7		1			1			4
13	Володимир.... Володимир... гарний артист... Володимир... можливо... гарна людина... але... сьогодні... це не кіт в мішку ... це обгортка... обгортка... яскрава... яка покриває... покриває тих... хто починаючи від 2013 року... втік з нашої країни	-1	6039	21	287,6	2	98	127				1,03	112	308	190	349	318	0,31	88,9	68	78,4	20,9			1		1			5
14	І в мене запитання... яким чином... Ви... коли ви називали Україну повією... коли Ви називали українців хохлами... коли Ви знущались над нашою державою	-2	3232	14	230,9	0						1	0	396	274	335	122	0,26	84,1	63,1	73,6	21			1		1		1	2

№ критичного дискурс-фрагменту	Критичний дискурс-фрагмент	Тип стратегії/тактики (+1,+2,+3,-1,-2,-3)/модус (1,2,3,4)	Темпоральні характеристики (мс)										Частотні характеристики (Гц)					Динамічні характеристики (дБ)				Мовленнєвосупроводжувальні рухи критики									
			Загальна тривалість дискурс-фрагменту мс	Кількість складів у фрагменті	Швидкість вимовлення (склад/мс)	Кількість пауз	Тривалість пауз					Коеф. паузації (Кр)	t _{серед.} пауз	F _{max} фрагменту	F _{min} фрагменту	F _{mean} фрагменту	F _Δ	Швидкість завершення ЧОТ фрагменту (Гц/мс)	I _{max}	I _{min}	I _{mean}	I _Δ	Руки рук	Руки голови	Руки ніг	Руки тіла	Мімні рухи	Проксемічні рухи	Форма кісті	Кількість рухів у фрагменті	
							1	2	3	4	5																				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
15	ми від pana Володимира не почули нічого... ні щодо стратегії... ні щодо напрямків... і кроків, ні щодо рішучих... позицій... якими ми маємо захистити державу	+2	5132	16	320,8	1	131					1,02	131	312	190	351	322	0,32	89,1	67,4	78,2	21,7	1					1			3
	Середні значення		4223	16,5		1,3	176,1	170,8	162,5			1,0	120,1	359,3	233,0	318,5	207,3	0,3	86,9	66,4	78,3	20,4		1,0	1,0		1,0	1,0	1,0	3,9	

Е.6. Інструментальний аналіз критичного мовлення В. Зеленського

Таблиця Е.6

№ критичного дискурс-фрагменту	Критичний дискурс-фрагмент	Тип стратегії/тактики (+1,+2,+3, -1,-2,-3)/модус (1,2,3,4)	Темпоральні характеристики (мс)										Частотні характеристики (Гц)					Динамічні характеристики (дБ)				Мовленнєвосупроводжувальні рухи критики									
			Загальна тривалість дискурс-фрагменту мс	Кількість складів у фрагменті	Швидкість вимовляння (склад/мс)	Кількість пауз	Тривалість пауз					Коеф. паузації (Кр)	t _{серед.} пауз	F _{max} фрагменту	F _{min} фрагменту	F _{mean} фрагменту	F _Δ	Швидкість завершення ЧОТ фрагменту (Гц/мс)	I _{max}	I _{min}	I _{mean}	I _Δ	Руки рук	Руки голови	Руки ніг	Руки тіла	Мімічні рухи	Проксемічні рухи	Форма кисті	Кількість рухів у фрагменті	
							1	2	3	4	5																				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
1	чи міг я колись уявити... я простий хлопець ... з Кривого Рогу ... Кривий Ріг ... буду боротися за крісло президента пр проти людини, яку ми ... впевнено та беззаперечно обрали президентом України у 2014 роц	-2	1937	12	161,4	0						1	0	386	138	262	248	0,16	75,1	48,3	61,7	28,8	1						1	2	
2	Скажу вам відверто... чи могли ми тоді уявити, що його "жити по-новому"... стане нашим виживати?	-1	1854	8	231,7	0						1	0	389	130	259	259	0,16	75,8	48,1	61,9	27,7	1						1	1	
3	Я вам поясню, в чому ми помилились. Велика помилка ... Чому? Не кричіть будь-ласка ... Ми зараз говоримо про революцію Гідності і про війну	-1	4061	24	169,2	1	242					1,06	242	393	145	300	248	0,17	76,9	48,8	69,6	28,1							1	5	
4	І в чому головна помилка ... я вам скажу ... ми з вами голосували за одного Порошенка, а обрали іншого	-2	2639	12	219,9	0						1	0	390	151	270	239	0,16	75,2	47,9	61,5	27,3	1						1	2	
5	... Це правда. Бо існує... два Порошенка. Перший – прекрасний оратор... спеціаліст... фінансист... економіст... во всьому знається. Він зазвичай з'являється тоді, коли є ... камери. Потім, коли камери вимикаються з'являється інший	-2	2551	11	231,9	0						1	0	389	148	268	241	0,16	75,8	47,1	61,4	28,7	1						1	1	
6	Я – результат... Петро Олексійович ваших помилок і обіцянок...	-1	2390	10	239	0						1	0	401	159	280	242	0,18	76,1	48,2	62,1	27,9	1						0	0	

№ критичного дискурс-фрагменту	Критичний дискурс-фрагмент	Тип стратегії/тактики (+1,+2,+3, -1,-2,-3)/модус (1,2,3,4)	Темпоральні характеристики (мс)										Частотні характеристики (Гц)					Динамічні характеристики (дБ)				Мовленнєвосупроводжувальні рухи критики								
			Загальна тривалість дискурс-фрагменту мс	Кількість складів у фрагменті	Швидкість вимовлення (склад/мс)	Кількість пауз	Тривалість пауз					Коеф. паузації (Кр)	t _{серед.} пауз	F _{max} фрагменту	F _{min} фрагменту	F _{mean} фрагменту	F _Δ	Швидкість завершення ЧОТ фрагменту (Гц/мс)	I _{max}	I _{min}	I _{mean}	I _Δ	Руки рук	Руки голови	Руки ніг	Руки тіла	Мімні рухи	Проксемічні рухи	Форма кісті	Кількість рухів у фрагменті
							1	2	3	4	5																			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
7	Так ось... Как так получилось, что Украина практически самая бедная страна при самом богатом президенте за всю историю?	-1	3464	15	230,9	1	136					1,02	136	328	150	289	278	0,18	77,9	50,1	64	27,8		1					1	1
8	Я не ваш опонент... я ...ваш вирок...	-4	3982	16	248,9	0						1	0	320	138	279	282	0,18	77,6	50,2	63,9	27,4	1						1	3
9	питання... на які Ви повинні відповідати... чому війна... досі не закінчилась. Ось такої... Ось такий ви головнокомандувач... дуже дякую вам за все, що ви зробили	+2	3557	15	237,1	1	130					1,02	130	326	142	284	284	0,17	72,6	44,9	58,7	27,7			1				1	2
10	мені здається краще бути котом в мішке, чем волком в овечьей шкуре	-3	2958	11	268,9	0						1	0	312	138	275	274	0,17	75,8	47,9	61,8	27,9	1						1	1
11	Чому всі Ваші люди мають обидві руки? Чому... Ви схопили громадянина за ніс... а з дівчини зірвали шапку	-2	3390	16	211,9	1	145					1,03	145	326	135	280	291	0,18	76,1	48,1	62,1	28			1		1			3
12	я не у прокурора. І я нічого не зробив, щоб там бути... А Вам... може... й доведеться зустрітись	+2	2913	11	264,8	1	98					1,01	98	359	142	300	317	0,18	79,7	50,2	64,9	29,5	1						1	2
13	Ви не пророк і я не Моїсєй .. ми не можемо кудись вести Україну... Україна йде до Європи	-1	6293	47	133,9	1	186					1,03	186	332	94,9	304	337	0,18	79,6	52,7	74,1	26,9			1				1	2
14	я вам сразу скажу... всі люди... які порушують закон... всі Свинарчуки... Гладковські... і якщо серед них буде потім... Коломойський... всі потім сядуть за ґрати	-2	3600	13	276,9	1	170					1,03	170	386	130	258	256	0,16	75,5	50,2	62,8	25,3			1				0	0

№ критичного дискурс-фрагменту	Критичний дискурс-фрагмент	Тип стратегії/тактики (+1,+2,+3,-1,-2,-3)/модус (1,2,3,4)	Темпоральні характеристики (мс)										Частотні характеристики (Гц)					Динамічні характеристики (дБ)				Мовленнєвосупроводжувальні рухи критики									
			Загальна тривалість дискурс-фрагменту мс	Кількість складів у фрагменті	Швидкість вимовляння (склад/мс)	Кількість пауз	Тривалість пауз					Коеф. паузації (Кр)	t _{серед.} пауз	F _{max} фрагменту	F _{min} фрагменту	F _{mean} фрагменту	F _Δ	Швидкість завершення ЧОТ фрагменту (Гц/мс)	I _{max}	I _{min}	I _{mean}	I _Δ	Руки рук	Руки голови	Руки ніг	Руки тіла	Мімчні рухи	Проксемічні рухи	Форма кісті	Кількість рухів у фрагменті	
							1	2	3	4	5																				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
15	Тому я гадаю, що президент не може бути олігархом, президент повинен бути людиною з народа... народа України.	-1	2163	8	270,4	1	103					1,01	103	390	128	259	262	0,16	77,1	50,8	63,9	26,3		1					1	1	
16	чи понесе кримінальну відповідальність попередня влада і Ви в тому числі...Моє питання Петро Олексійовичу... чи будете Ви якщо Вам доведеться... опинитися... перед судом... в суді... казати... що це помста... чи політичне переслідування	-4	4398	16	274,9	0						1	0	398	136	267	262	0,19	78,2	50,9	64,5	27,3			1				1	2	
17	Ось бачите Петро Олексійович... не так складно бути людиною	-4	2137	8	267,1	0						1	0	309	156	282	253	0,19	80,1	59,6	69,8	20,5		1					1	1	
18	Скажіть будь-ласка... як за ці часи ви стали олігархом?	-2	5518	23	239,9	0						1	0	300	160	280	240	0,16	80,7	62	71,3	18,7			1				1	1	
19	Я... хочу сказати, що... у Петра Олексійовича дуже багато було досягнень... і це так... безвіз... Томос... мова... армія... все, що ви писали на біг-бордах	+1	4092	17	240,7	2	168	89				1,03	128	312	164	288	248	0,17	80,1	64,3	72,2	15,8	1					1		2	
20	Але ви знаєте... мені здається... що чомусь... всі ці досягнення... ви записали тільки собі... Я не розумію, чому	-1	4714	19	248,1	1	119					1,01	119	397	165	281	232	0,17	83,3	65,1	74,2	18,2			1			1		2	

№ критичного дискурс-фрагменту	Критичний дискурс-фрагмент	Тип стратегії/тактики (+1,+2,+3,-1,-2,-3)/модус (1,2,3,4)	Темпоральні характеристики (мс)										Частотні характеристики (Гц)					Динамічні характеристики (дБ)				Мовленнєвосупроводжувальні рухи критики								
			Загальна тривалість дискурс-фрагменту мс	Кількість складів у фрагменті	Швидкість вимовлення (склад/мс)	Кількість пауз	Тривалість пауз					Коеф. паузації (Кр)	t _{серед.} пауз	F _{max} фрагменту	F _{min} фрагменту	F _{mean} фрагменту	F _Δ	Швидкість завершення ЧОТ фрагменту (Гц/мс)	I _{max}	I _{min}	I _{mean}	I _Δ	Руки рук	Руки голови	Руки ніг	Руки тіла	Мімічні рухи	Проксемічні рухи	Форма кисті	Кількість рухів у фрагменті
							1	2	3	4	5																			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
21	Що стосується Томоса... це перемога... для України... але мені здається... що це перемога... перш за все Філарета ... який боровся за українську церкву ... це до того, як ви стали президентом ... це в ті часи коли ви були прихожанином Московського патріархата	1	3013	13	231,8	0						1	0	398	160	289	258	0,19	82,1	66,2	74,1	15,9		1					1	2
21	И дело даже... вы знаете... не в том... что в нашем окружении... были хабарники... это вообще все наважно я вам кажу... як людина, Петре Олексійовичу... Ви забрали... і ці люди забрали найголовніше в нас – п'ять років	-2	4442	15	296,1	0						1	0	398	148	273	250	0,19	90,2	64,2	67,2	26	1				1			2
23	Петро Олексійовичу... я дуже хотів побачити... і почути наші принципи... рівність всіх перед законом, це то... чого у нас не було... це знаття недоторканності...з депутатів... суддів... з президента	-2	5689	19	299,4	4	320	1785	201	583		1,41	722	399	118	262	281	0,19	90,4	44,2	79	55,2		1					1	2
24	Яка это нафиг реформа?	-2	4030	26	155	0						1	0	324	129	226	195	0,16	90,1	46,1	68,2	44		1					1	3
	Середні значення		3574,3	16,0	235,4	0,6	165,2	937,0	201,0	583,0		1,0	90,8	360,9	141,9	275,6	261,5	0,2	79,3	52,3	66,5	27,4	1,0	1,0	1,0		1,0	1,0	0,9	1,8

Е.7. Інструментальний аналіз критичного мовлення І.Фаріон

Таблиця Е.7.

№ критичного дискурс-фрагменту	Критичний дискурс-фрагмент	Тип стратегії/тактики (+1,+2,+3,-1,-2,-3)/модус (1,2,3,4)	Темпоральні характеристики (мс)										Частотні характеристики (Гц)					Динамічні характеристики (дБ)				Мовленнєвосупроводжувальні рухи критики								
			Загальна тривалість дискурс-фрагменту мс	Кількість складів у фрагменті	Швидкість вимовлення (склад/мс)	Кількість пауз	Тривалість пауз					Коеф. паузації (Кр)	t _{серед.} пауз	F _{max} фрагменту	F _{min} фрагменту	F _{mean} фрагменту	F _Δ	Швидкість завершення ЧОТ фрагменту (Гц/мс)	I _{max}	I _{min}	I _{mean}	I _Δ	Руки рук	Руки голови	Руки ніг	Руки тіла	Мімічні рухи	Проксемічні рухи	Форма кісті	Кількість рухів у фрагменті
							1	2	3	4	5																			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
1	Я вважаю, що це політична катастрофа	-3	1019	23	300	2	305	142				1,07	223	489	168	392	220	0,31	84,3	42,1	75,9	42,2		1				1		1
2	Я вважаю, що оголошену війну в середині країни через цього політичного Квазімодо	-3	1616	18	312	0						1	0	417	181	299	236	0,31	87,9	56,1	72	31,8		1				1		2
3	Це політичне страховисько	-3	1032	24	318,1	1	180					1,03	180	480	176	328	304	0,3	89,1	56,6	72,8	32,5						1		5
4	Це плата українцям за їхню постійну амбівалентність починаючи від 2014 року. Коли суспільство робить неправильний вибір відразу після Майдану, то далі котиться торба з горба і збиває все з ніг	+3	4380	39	291	3	169	154	112			1,05	145	481	175	327	303	0,34	89	56,9	72,4	32,6						1		4
5	На превелике... на превелике ... нещастя національна свідомість українця не укріпилася, а навпаки абсолютно розפורшилася і опинилася в стані катастрофічної кризи.	+2	3879	10	287	0						1	0	432	168	300	264	0,29	83,8	52,1	67,9	31,7						1		3
6	А ви можете перекласти, що воно верзло	-3	1432	11	312	0						1	0	438	160	312	256	0,29	86,5	52,3	66,8	31,1						1		2
7	Воно в українській державі живе, воно вивчило державну мову?	-3	1457	17	321	0						1	0	467	161	301	253	0,26	87,5	52,3	66,4	31,2					1			3
8	Воно гвалтує мову на очах у всієї країни. Воно гвалтує тих, хто сьогодні захищають нас там, на нульовій позиції	-3	1704	6	284	0						1	0	498	160	321	257	0,29	89,1	54,3	71,7	34,8		1				1		1
9	Воно блює до мене мовою Путіна. Та це катастрофа!	-3	1384	12	282	0						1	0	451	152	316	268	0,23	87,8	53,1	71,3	34,6						1		3

№ критичного дискурс-фрагменту	Критичний дискурс-фрагмент	Тип стратегії/тактики (+1,+2,+3,-1,-2,-3)/модус (1,2,3,4)	Темпоральні характеристики (мс)										Частотні характеристики (Гц)					Динамічні характеристики (дБ)				Мовленнєвосупроводжувальні рухи критики									
			Загальна тривалість дискурс-фрагменту мс	Кількість складів у фрагменті	Швидкість вимовлення (склад/мс)	Кількість пауз	Тривалість пауз					Коеф. паузації (Кр)	t _{серед.} пауз	F _{max} фрагменту	F _{min} фрагменту	F _{mean} фрагменту	F _Δ	Швидкість завершення ЧОТ фрагменту (Гц/мс)	I _{max}	I _{min}	I _{mean}	I _Δ	Руки рук	Руки голови	Руки ніг	Руки тіла	Мімічні рухи	Проксемічні рухи	Форма кісті	Кількість рухів у фрагменті	
							1	2	3	4	5																				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
10	Це означає, що з цими 30-ма відсотками підтримки ми розпочинаємо дуже серйозну війну	-2	2592	16	287	0						1	0	461	148	311	254	0,24	87,1	56,2	71,4	34,9							1	4	
11	Коли Конфуція запитали: якби він став імператором, з чого би він почав, який би він ухвалив перший закон? Він відповів несподівано для більшості. А більшість, зазвичай, ніколи не має рації, рацію має меншість.	+1	6748	28	241	1	215					1,01	215	459	145	298	251	0,24	89,1	48,1	70,1	35,1			1				1	2	
12	Так от, неможливо встановити мир, якщо не виграти війни і якщо проголошувати такі гасла , то це паралельно з тим, можна викидувати білий прапор і казати, що ми є нацією поражених.	+1	4320	18	240	0						1	0	432	168	300	264	0,29	83,8	52,1	67,9	31,7	1					1		1	
13	Тому я найвищому нашому державному істеблшменту порадила би проникати у значення слів і називати речі своїми іменами , і тоді тут, у нашій сесійній залі, не спалахувало би у нас стільки суперечок	-1	2960	10	296	0						1	0	438	160	312	256	0,29	86,5	52,3	66,8	31,1	1						1	1	
14	треба пам'ятати елементарну синтаксичну структуру української мови , що дякують не "кого", дякують не Махніцького, дякують не там Кубіва, дякують не ще когось, а дякують "кому".	-2	2799	9	311	0						1	0	437	162	311	257	0,28	86,5	52,4	66,9	31,3	1				1			1	
15	те, що відбувається зараз, це знищення української держави	-2	4736	16	267	0						1	0	417	160	299	236	0,31	87,9	56,1	72	31,8	1				1			1	

№ критичного дискурс-фрагменту	Критичний дискурс-фрагмент	Тип стратегії/тактики (+1,+2,+3,-1,-2,-3)/модус (1,2,3,4)	Темпоральні характеристики (мс)										Частотні характеристики (Гц)					Динамічні характеристики (дБ)				Мовленнєвосупроводжувальні рухи критики								
			Загальна тривалість дискурс-фрагменту мс	Кількість складів у фрагменті	Швидкість вимовлення (склад/мс)	Кількість пауз	Тривалість пауз					Коеф. паузації (Кр)	t _{серед.} пауз	F _{max} фрагменту	F _{min} фрагменту	F _{mean} фрагменту	F _Δ	Швидкість завершення ЧОТ фрагменту (Гц/мс)	I _{max}	I _{min}	I _{mean}	I _Δ	Руки рук	Руки голови	Руки ніг	Руки тіла	Мімічні рухи	Проксемічні рухи	Форма кисті	Кількість рухів у фрагменті
							1	2	3	4	5																			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
16	Помилка у суспільному виборі – це катастрофа!	-2	3091	11	281	1	60					1,01	60	480	176	328	304	0,3	89,1	56,6	72,8	32,5		1						
17	Це не поразка політичної партії, це поразка того сегменту українців, які не пов'язали причини з наслідком	+2	3195	15	213	1	65					1,01	65	481	175	327	303	0,34	89	56,9	72,4	32,6		1					1	3
18	В мене складається враження, що суспільство не осягнуло, чому воно має такі катастрофічні наслідки у своєму політичному побутуванні	+2	2892	12	241	1	93					1,01	93	480	176	328	304	0,3	89,1	56,6	72,8	32,5	1						1	3
19	Ми тут, у залі, не слухаємо один одного навіть зараз, ми стоїмо один до одного спиною, а часом "задницею", ми їмо в цей час, коли, напевно, треба було би почути один одного	+2	4772	12	231	0						1	0	481	175	327	303	0,34	89	56,9	72,4	32,6	1						1	1
20	...як слід будувати українську державу, ми отримали від Майдану найвищий політичний майстер-клас. І мені здається, що ми, зокрема опозиційні політики, ще не до кінця його засвоїли.	+3	4292	22	286	0						1	0	481	182	341	319	0,35	89,1	52,9	72,1	32,8						1		1
21	Будьмо гідні цього героїзму тих людей, які сьогодні стали тілами через бездумність передусім однієї людини – Януковича!	-2	3853	13	281	1	90					1,01	90	432	168	300	264	0,29	83,8	52,1	67,9	31,7							1	1
22	Ця зелена команда несе українцям окупацію і приховує це за словом мир	-2	3068	13	236	0						1	0	459	145	298	251	0,24	89,1	48,1	70,1	35,1	1						1	1
	Середні значення		3055,5	16,1	278,1	0,5	147,1	148,0	112,0			1,0	48,7	458,7	165,5	317,1	269,4	0,3	87,3	53,3	70,6	33,1	1,0	1,0	1,0		1,0	1,0	1,0	2,1